రామాయణ విశేషములు

('విభూతి' నుండి పునర్ముద్రితము)

గ్రంథకర్త:

శ్రీ సురవరము ప్రతాపరెడ్డిగారు,

బి. ఏ., బి. ఎల్.

—: దొరకుచోటు :—

గోలకొండ పత్రికా కార్యాలయము

ట్రూప్‌బజారు - హైదరాబాదు, దక్కన్.

అ. వేంకటరత్నము, M. Sc. గారిచే

బెజవాడ ఆంధ్రగ్రంథాలయ ముద్రాశాలయందు ముద్రింపబడినది.

వెల 1—8—0

జూన్ 1948.

మాట

"హేమ్నః సంలక్ష్యతే హ్యగ్నౌ, విశుద్ధిః శ్యామికాపి వా" అను మహాకవి కాళిదాసుని చారుతరోపదేశము ననుసరించి, ఎట్టి విలువగల వస్తువైనను పరిశోధింప బడకయే ప్రతిష్ఠ నంద జాలదు. అట్లని విపరీత పరీక్షకు లూనుచో శ్రేష్ఠతరమైన రత్నము గూడ రాయిగా నిర్ణయింప బడవచ్చును. అందుకని విమర్శకునకు పరిశీలనపట్ల నా యా వస్తువుల యోగ్యతాజ్ఞానము కూలంకషముగ నుండి యున్ననే యది సహృదయుల సంభావనకు పాత్రము కాగలదు. లోకమందలి దోషజ్ఞుల కెల్లరకును నిట్టి యలౌకిక ప్రతిభ యదృష్ట వశమున నే పట్టును. ఐనను సామర్థ్య మున్నంత మట్టుకు అక్షరాస్యు లూరకుంట పాడి కాదు. పునఃపునరభ్యాస వశమున కొందరుత్కృష్టపరీక్షకులుగను దేలవచ్చును. నీట మునుగకుండ ఈత నేర్చిన వారు గలరా? తెలిసిన దానిని దెల్పుకొనుటకును కొందరు కలమును గదలింతురు. ప్రపంచము నంతను మెప్పింప బ్రహ్మతరము కాదన్నట్లు ప్రతి కృతియందును ఏదో కొరత యుండక తీరదు. ఈ విషయమును పరీక్షకులు దురుపయోగ పరపకుందురు గాక!

వివిధభాషా విశారదులైన శ్రీశ్రీ సురవరము ప్రతాపరెడ్డి బి.ఎ., బి. యల్. గారు ఇటీవల సంస్కృత గ్రంథములను గూడ సానబట్టుటకు బూనినారు. వారెద్దానినైనను ఊరక వదలువారు కారు. విశ్వవిఖ్యాతమైన వాల్మీకిరామాయణమును శ్రీ రెడ్డిగారు ఆత్మవిజ్ఞానాభివృద్ధికొరకు పఠించినను ఆపఠనమును ఉపయోగింపదలచి యొక విమర్శలేఖను వ్రాయ నారంభించి యందలి కొంతభాగమును విద్వాంసుల పరిశీలనకై "హైదరాబాదు ఆంధ్ర విజ్ఞాన వర్ధనీ పరిషన్ముఖమున శ్రుతపరచిరి. తరువాత నా వ్యాసమే విశదముగ "రామాయణవిశేషములు" అను పేరుతో రెండేడులనుండి "విభూతి"లో ప్రకటింపబడుచుంట పాఠకులకు సువిదితము. లోకమున భిన్నరుచు లుండుటయు క్రొత్తగాదు. ఈ వ్యాసము నవలోకించువారిలో కొందరు 'విభూతి' సంపాదకుల మందలించిరి. మరి కొందరు శైవపక్షపాతమువలన రామాయణమున కపకీర్తి కలిగింపబడు చున్నదనిరి. సమర్థమైన పరిశ్రమతో నిది వ్రాయబడిన దనియును, త్వరగా పూర్తిగావింపుడనియును పొగడిన విజ్ఞులును లేకపోలేదు.

ఈ వ్యాసమును ప్రచురించుటలో నిందాస్తుతులతో నాకెట్టి ప్రసక్తియును లేదు. విమర్శనవ్యాసముల పట్ల సాజముగ నాకుండెడు ప్రీతిని బట్టియే ఇది 'విభూతి'లో వెలిగినది. శ్రీప్రతాపరెడ్డిగారు వైష్ణవమతీయులే కావున 'విభూతి'వారి శైవత్వమువలన రామాయణమునకు రవ్వ గలిగించు నుద్దేశ్య మింతకంటెను కాదనుటను తెల్ప నవసరము లేదు. ఇందు భ్రమప్రమాదములు లేవని లేఖకులు ప్రతిన బూనలేదు. దీనిపై అర్హములైన ప్రతివిమర్శనవ్యాసముల 'విభూతి'లో ప్రచురించుటకు సంపాదకులు సన్నద్ధులయియే యున్నారు.

దీనిని రచించుటలో శ్రీ రెడ్డిగారు మిక్కిలి పరిశ్రమించి రనియును పెక్కుగ్రంథముల నవలోకించి రనియును ఎట్టివారైనను చెప్పవచ్చును. ఆంధ్రమున నింతవిపులముగ వ్రాయబడిన రామాయణవిషయక వ్యాసము వేరొకటి కనుపడలేదు. దీనిని సరిగా నుపయోగించుకొని మరియొక యుద్గ్రంథమును విజ్ఞులు సిద్ధపరచవచ్చును. ఈ దృష్టితో శ్రీ రెడ్డిగారి ఈ చిన్ని పొత్తమునకును విలువయుండగలదు. ఓర్పుతో నీ వ్యాసమును 'విభూతి' కందించినందులకు శ్రీ రెడ్డిగారికి ధన్యవాదములు.

ఈ వ్యాసమున ననేక స్థలములలో శ్రీ రెడ్డిగారు తమ నిశితమైన బుద్ధిపాటవమును జూపియే యున్నారు. కాని ఏకవేణీశబ్దార్థము, హనుమంతుని బ్రహ్మచర్యము, విమానములు, ఆర్యావర్తప్రదేశము మున్నగువానిని నిర్ణయించుటలో వారి యూహ సమగ్రమైనది కాదని నా యల్పబుద్ధికి దోచుచున్నది. ఇటులే యింకను కొన్నిదోషములు కొందరికి స్పష్టముగ గోచరము కావచ్చును. వాల్మీకిరామాయణ మొక పరమపావన గ్రంథమని విశ్వసించుట భారతీయుల ధార్మిక కర్తవ్యమే యైనను, సద్విమర్శనకు గురిగాని గ్రంథరత్నము ప్రకాశింపదు. కావున పరీక్షకులు జంకక దోసగులను దొలగింప ప్రయత్నింతురని సాదరముగ నభ్యర్థించుచున్నాను *

సికిందాబాదు,
శా. శ. ౧౮౬౯ వైశాఖ
శుద్ధ - ఏకాదశి

చిదిరెమఠము వీరభద్రశర్మ,
విభూతి - సంపాదకుడు.

---

* ఈ వ్యాసమును 'విభూతి' నుండి విడిగా దీసి పుస్తకమును గూర్చుటకు వీలగునట్లు ముద్రింప బడెను. ప్రస్తుత మీ సంచికతో నీ వ్యాసము పూర్ణమైన దని పాఠకు లెరుగుదురు గాక!

ఓమ్

పీఠిక

నాకు ముప్పదియేండ్లనాఁడు (1913) రామాయణాంశములను విమర్శింపుచుఁ జిన్న గ్రంథమును వ్రాయు కుతూహలము కలిగి శ్రీరాముని జనన కాలనిర్ణయము; దక్షిణదేశమునకుఁ దొలుతవచ్చినవారెవరు? రామాయణ చరిత్ర; అను వ్యాసములను వ్రాసి 'మానవసేవ', ఆంధ్రభారతి; ఆం. సా. పరిషత్పత్రిక; మొదలగువానిలోఁ బ్రచురించితిని- ఆ వ్యాసము పైఁగొందఱా నాఁడె వ్యతిరేకాభిప్రాయములను సదభిప్రాయములను గూడ సూచింపుచుఁ బత్రికలకు వ్రాసిరి- నాకు వేఱుకార్యములు కల్గుటచే రామాయణచరిత్రను వ్రాయలేనైతిని- కాని యిపుడు మిత్రులగు శ్రీ సురవరము ప్రతాపరెడ్డిగారు వ్రాసిన 'రామాయణ విశేషములు' అను గ్రంథముఁ జదువ నాయభిలాషయు సంపూర్ణముగాఁ దీరినదని సంతసించితిని. కొన్ని యెడల నభిప్రాయభేదములుండుట సహజమె. నేనే వ్రాసినయెడల శ్రీరెడ్డిగారు వ్రాసిన ప్రాచ్య పాశ్చాత్య పండితులు రామాయణముఁ గూర్చి సంస్కృతాంధ్రేతర భాషలలో వ్రాసినయంశములను గ్రహింపకుందును. శ్రీరెడ్డిగారు ఆంధ్రాంగ్ల, సంస్కృత, హింది, ఉర్దూభాషలలో నికరమైన సాహిత్యము కలవారు. నాకు సంస్కృతాంధ్రములే శరణ్యములు. కాన సర్వవిధముల రెడ్డిగారి గ్రంథ ముత్కృష్టమైనదని నా తాత్పర్యము.

నేను ౧౯౪౧ సం॥రము అక్టోబరు నెలలో హైదరాబాదు వెళ్ళినపుడు శ్రీరెడ్డిగారి గ్రంథములోని కొన్ని యంశములను వినిపించి దీనికి పీఠికను వ్రాయుమనగా యట్లేయని యంగీకరించితినిగాని బహువిధ గ్రంథాంశములు గల దీని కీ నాపీఠిక సరిగానుండదని తలఁతును. అయిన నాకొలఁదిగ వ్రాయుచున్నాను.

శ్రీరెడ్డిగారు రాముని కాలముఁ గూర్చియు, వాల్మీకి కాలముఁ గూర్చియుఁ జాల చర్చించియున్నారు. శ్రీరాముఁడు బుద్ధావిర్భావమునకుఁ బూర్వుఁడనుట నిశ్చయమె. వాల్మీకివిరచితమని చెప్పబడు దృశ్యమాన శ్రీమద్రామాయణమంతయుఁ బ్రాచీనుఁడగు వాల్మీకిచే రచియింపఁబడలేదు. ప్రాచీన వాల్మీకి రామాయణము భిన్న వృత్తములు గలదిగాఁ గాక వేదోదితమగు 'అనుష్టుప్' ఛందస్సులోఁ గొంచెము మార్పునొందిన యనుష్టుబ్రూపయుక్త గ్రంథమని లౌకిక ఛందోరూపమగు "మానిషాద"అను శ్లోకమే యుదాహరణముగాఁ గల్గియున్నది. 'మానిషాద' అను శ్లోకము అనుష్టుప్ ఛందోజనితము వైదికవాఙ్మయమునం దనుష్టుప్ఛందస్సు కలదు. అది ప్రతిపాదమునకు నెన్మిదేసియక్షరములు గల నాలుపాదములు గలది. గురులఘు నియమములేదు; కాని యీఅనుష్టుప్పును వాల్మీకి లౌకికవాఙ్మయమునకుఁ దెచ్చుటలోఁ గొంత మార్పును గల్గించియున్నాఁడు. అదేదనగా. లౌకికానుష్టుప్పునఁ బ్రథమతృతీయ పాదములలోని పంచమాక్షరములును ద్వితీయచతుర్థ పాదములలోని సప్తమాక్షరములును నియమయుక్తములగుటచేఁ బాడునపుడు లయకు సరిపడును. ఇదియే వాల్మీకిమహర్షి లౌకికమునకు దెచ్చి రచించి పాడించిన రామకథ. యజ్ఞములయందు కర్మములనడుమఁ గల విశ్రాంతిసమయమున సదస్యశాలలో యజమానుఁడు ఋత్విజులు, పెద్దలుకూడినపు డిట్టిగాథలఁ బాడించుట కల్గును. రాముఁడశ్వమేధముఁ జేయునపుడు వాల్మీకి రామాయణము 'కుశలవ' సంజ్ఞలుగల యిరువురు శిష్యులగు 'కుశలవుల'చే పాడించెను. ప్రాచేతస (వాల్మీకి) ద్రష్టములగు కొన్నిసామములు సామవేదమునఁ గాన్పించుచున్నవి. అవి యశ్వమేధమున నేసమయమున హోతచే గానము చేయఁబడునో పరిశీలింపవలసి యున్నది. వాల్మీకి తొలుత రచించి పాడించిన రామకథ అనుష్టుప్పులచేఁ గూర్పఁబడి నేటి రంగనాథ రామాయణములోని ద్విపద గాథవలె నుండును-దానిని ౪-౫దినాలలో విశ్రాంతిసమయమున కుశలవులు పాడియుందురు. అందు భిన్నభిన్న వృత్తములుండవు. భిన్నభిన్న వృత్తములు గల వాఙ్మయములోఁ గూడిన రామకథ పిమ్మట చేర్పఁబడినదేయని తలఁతును.

రామాయణమునకుఁ బ్రస్తుతరూపము కాళిదాసునకుఁ బూర్వము (క్రీ.శ. 4శతాబ్దము) గౌతమీపుత్ర శాతకర్ణికిఁ బిమ్మటను (క్రీ.శ. 2శతాబ్ది)గల ప్రాకృత వ్యాకరణకర్తయగు (వాల్మీకి) కూర్చియుండెనా యని తలఁచుచున్నాను. కారణమేమనగా క్రీ.శ. రెండవశతాబ్దమునకుఁగాని మన యీ దేశమునకు 'ఆంధ్ర'సంజ్ఞ కలుగలేదు. కిష్కింధాకాండలో నాంధ్రదేశ ప్రశంస కలదు. రాముఁడరణ్యావాస మొనర్చిన పంచవట్యాదు లిప్పటి యాంధ్రదేశాంతర్గతములు, అవినాఁడు ఘోరారణ్యయుతములు. ఆంధ్రదేశసంజ్ఞ రాముని నాఁడెట్లుండును? కాన నాభాగము రెండవవాల్మీకి కల్పితమె. ఇట్లే

ఉత్తరకాండలో హనుమంతుని వ్యాకరణ జ్ఞాన ప్రశంసలో నాతడు 'పాణినిసూత్రములు' వరరుచి వార్తికము, పతంజలి భాష్యము'కూడ చదివినట్లు క్రిందిశ్లోకముచే సూచింపఁబడెను.

శ్లో॥ ససూత్రవృత్త్యర్థ పదంమహార్థం। ససంగ్రహంసాధ్యతి వై కపీంద్రః॥ ౪౫ ఉత్తరకాండ. 36స

పైశ్లోకమునకు మహేశ్వరతీర్థీయవ్యాఖ్యయిట్లుకలదు."సూత్రం, అష్టాధ్యాయీలక్షణం, వృత్తిః తాత్కాలిక సూత్రవృత్తిః; అర్థపదం సూత్రార్థబోధక పదవద్వార్తికం, మహార్థం,మహాభాష్యం పతంజలికృతం, సంగ్రహం వ్యాడి కృతి సంగ్రహాఖ్యగ్రంథసహితం"

ఇట్లుక్రీ. పూ. 2వశతాబ్దమునందలి పతంజలిభాష్యమునుగూడనెఱుఁగు ప్రత్యేకకర్త నిర్మితమగు నాంధ్రదేశమున స్మరింపఁబడిన రామాయణములోని కిష్కింధోత్తర కాండాంశములు నవీనములు. కాని కాళిదాసమహాకవితనరఘు వంశమహాకావ్యమునరామాయణోత్తరకాండలోని గాథలను చేర్చియుండుటచే కాళిదాసునకు పూర్వముననే దృశ్య మాన వాల్మీకి రామాయణము పూర్తియైనదని చెప్పనగుచున్నది. మరియు అయోధ్యకాండలోని భరత శ్రీరాముల సంభాషణమునందలి రాజనీతిశ్లోకమాలనుమహాభారతాంతర్గతమగు సభాపర్వములోని నారదుడు ధర్మజునకు జెప్పిన రాజ నీతివిశేషములే. అట్లే సుందరకాండలోని సీతావర్ణనము మహాభారతములోని అరణ్యపర్వాంతర్గతమగు దమయంతీ వర్ణనము లేకరూపములే: భారతకర్త వాల్మీకమునుండి దొంగిలించెనా? వాల్మీకిభారతమునుండి యపహరించెనా? నాకుఁ జూడదృశ్యమాన వాల్మీకిరామాయణములోని పెక్కుశ్లోకములు భారతాదులనుండి గ్రహింపబడినవియే యని తలంచుచున్నాను.

మరియు మహాభారతములోని యరణ్యపర్వమున రామాయణకథ కలదు. అందలి గాథలకును దృశ్యమాన వాల్మీకిరామాయణములోని గాథలకును పెక్కుయెడల భేదములున్నవి. భారతమున రావణుడును విభీషణుడును భిన్నోదరులు. కుంభకర్ణుని లక్ష్మణస్వామి వధించియున్నాడు కాని"భారతతాత్పర్య నిర్ణయము" అను మహాభారతవ్యాఖ్యలో శ్రీ మధ్వాచార్యులవారు కుంభకర్ణునకు అతికాయుడు అను నర్థము పొసగునట్లు విమర్శనమును చేసి యున్నారు. భారతములో రామాయణకథ యందుత్తరకాండ గాథలు లేనందున నది ప్రాచీనమనియు రెండవసారి వృద్ధిఁ గావించిన వాల్మీకి రామాయణములోని రామకథ భారతాంతర్గత రామకథను పెంపకము చేయబడినదని తలంచు చున్నాను.

తొలుతఅనుష్టుప్ఛందస్సుగా వాల్మీకిచే నిర్మింపఁబడిన రామాయణకథయే నిర్మించుగ భారతారణ్య పర్వ మున నేడువందల యిరువదిమూఁడు (723) అనుష్టుప్పులతో చెప్పఁబడి యున్నది. ఇవి వాల్మీకిరచితగేయానుష్టు ప్పులుగానుండినను తదను కరణములుగా నుండవచ్చును.

మరియు అథర్వసంహిత 13 కాండ 1 సూక్తములో కొన్ని సూత్రములు నరుడు చేయుగాని కర్మలఁ జెప్పును. ఆ మంత్రములే పెక్కులు శ్లోకరూపములుగా, అయోధ్యాకాండ 7సర్గములో భరతుఁడు చేసిన శపథములుగా నున్నవి. జైనబౌద్ధమతాంశము లెట్లు శ్రీమద్రామాయణమున చేరినవో శ్రీ రెడ్డిగారు వివరించియే యున్నారు.

రెడ్డిగారు వానరరాక్షస తత్త్వములు నాటి సాంఘికాచారములు మొదలగువానిని జక్కఁగా విమర్శించుచు రామాదుల మాంస, గోమాంస, మధుపర్క భక్షణములనాఁడు కలవనియు, నవి యీనాఁడు విరుద్ధములు గావనియు వ్రాసిరి. నాకుఁ జూచినన్ని స్మృతులలో శ్రాద్ధాది క్రియలలో మాంసభక్షణము విహితముగానె కాన్పించుచున్నది. మాంసభక్షణమునకుఁ బ్రాయశ్చిత్తము చెప్పనస్మృతిగాని "ఉల్లిపాయ" (లశున) భక్షణమునకుఁ బ్రాయశ్చిత్తము చెప్పనిస్మృతిగాని కాన్పింపదు. మాంసములేనిదే మధుపర్కము కాదనినాడు తనగృహ్యసూత్రమున, ఆశ్వలాయన మహర్షి (నామాంసో మధుపర్కః). "పంచ పంచనఖాభక్ష్యాః" అనినాఁడు, పతంజలిమహర్షి, "ధేన్వనడుహో ర్భక్ష్యం- మేధ్య మానడు హమితివాజసనేయకః" అన్నాడాపస్తంబమహర్షి, తనధర్మసూత్రమున. శ్రీరాముఁడు గోమధుపర్కముఁ గొనుట యాశ్చర్యముకాదు. శ్రీ కృష్ణమూర్తి గోపాలుఁడు సంధికై హస్తినపుర మేగినపుడు దుర్యోధనుఁడు తనయింట భుజింపు మనగా భుజింపనని తిరస్కరించెనేగాని కృష్ణభక్తులు మునుపటి మేనకవంటి ఋత్విక్కులను నగరపురోహితులచే

నిప్పించిన గోమధుపర్కము నాస్వాయనముగా నాస్వాదించెను. ఇవి ప్రాచీనకథలు. ఇప్పటికి కొలువందలయేండ్లకుఁ బూర్వము వఱకు సకృత్తుగా మత్స్యమాంసభక్షణము మన యాంధ్ర బ్రాహ్మణులలో నున్న దేకాయని శ్రీ మాధవాచార్యులవారు తన పరాశరమాధవీయములో నిత్యనైమిత్తికములలో మత్స్య మాంసభక్షణముఁ గూర్చి చర్చించి చర్చించి తుదకు "యథావిధి ప్రయుక్తే శ్రాద్ధేనియుక్తస్య నమత్స్య మాంసభక్షణో దోషావహః" అని చెప్పుటచే నూహ్యమగుచున్నది. కేతన మహాకవి తన విజ్ఞానేశ్వరీయాంధ్రీకరణమున మూలమునందుండిన "మహోక్షం వా మహాజం వా శ్రోత్రియాయోపకల్పయేత్" అను శ్లోకము నాంధ్రీకరింపలేదు కాని యితరములగు "నంజుడు" నమలుటను గూర్చిన శ్లోకములను యథార్థముగ నాంధ్రీకరించెను.

మఱియు సత్రములలో బ్రాహ్మణుల భోజనమునకును ఈశ్వర నైవేద్యమునకును నంజుడు నుపయోగించుచుండి నట్లు South Indian Inscriptions 4th, 5th, volumes లో పెక్కు శాసనము లున్నవి.

ఇప్పుడును పంచగౌడులలో మత్స్యమాంసభక్షణము దోషముకాదు, మహామహోపాధ్యాయులైన మిథిలదేశపు పండితులును, వేదవేత్తలైన ఉత్కళదేశపు వైదికులును మత్స్యమాంసభక్షణమును జేయుటను జూచి యొక యాంధ్ర పండితు డిట్లనినాఁడు.

శ్లో॥ అవతారత్రయం విష్ణోః మైథిలైః కబళీకృతం

శ్లో॥ మత్స్యమాంస భక్షణం, కక్షకేశరక్షణం ఓఢ్రజాతి లక్షణం.

అని విచిత్రముగాఁ జెప్పియున్నాఁడు. పర్లాకిమిడి కళాశాలయం దుపాధ్యాయుఁడును నాకు మిత్రుఁడునగు నొక వైదిక ఓఢ్రబ్రాహ్మణుని వారియందుగల మత్స్యమాంస భక్షణమునుగూర్చి నేను బ్రశ్నింపగా పాలుసుగల మత్స్యములను జాంగలములగు 'యిఱ్ఱి, దుప్పి, కణుసు" అనువాని మాంసములను మాలో పెక్కండ్రు భుజించుచుందురని జెప్పియున్నాఁడు. మత్స్యమాంసభక్షణము చేయుటయే హిందువుల బలమును వృద్ధిచేయుటకు హేతువని బ్రహ్మసమాజ సంస్థాపకుఁడగు శ్రీ రాజా రామమోహనరాయలవారు తన పార్లమెంటు సాక్ష్యములో జెప్పిరి. శ్రీ వివేకానందస్వాములవారు ప్రాక్పశ్చిమములు (East and West) అను గ్రంథమున భారతీయులు దాస్యవిమోచనము నొందువరకు మత్స్యమాంసభక్షణము విధిగా జేయవలయునని ప్రోత్సహించియున్నారు. అమాంసభక్షకులగు నాంధ్రాది పంచ ద్రావిడులకుఁ నీవాక్యములన్నియును నేవసహ్యాకరములును నాశ్చర్యకరములుగా నుండునుగదా!

రామాయణమునందలి పరశురాముఁడు భారతములో భీష్మునితో బోరాడుట విచిత్రాంశము. బ్రహ్మాండపురాణములో పరశురాముఁడు శ్రీకృష్ణునికై తపస్సుచేసి వరములనొందియే క్షత్రియసంహారమునకు గడంగెనని కలదు. ఇదెట్టి విచిత్రాంశమో! వైదికసాహిత్యమున ఋగ్వేదమునమాత్రమే రాముని ప్రశంసకలదు. ఆతఁడు శ్రీరాముఁడే యనదగు. పరశురాము బలరాముల పేరులు గాన్పింపవు. కాని ఐతరేయబ్రాహ్మణమున మార్గవేయరాముఁడను నొక ఋషి కాన్పించుచున్నాఁడు. ఆతఁడు కాశ్యపులైన బ్రాహ్మణులు 'శ్యాపర్ణి' మహారాజుయొక్క యజ్ఞశాలకుంబోయి సోమపానముం జేసినపుడుగా శ్యాపర్ణి యా బ్రాహ్మణులను యజ్ఞశాలనుండి కొట్టి తరిమివేసెను. అప్పుడు పరుగెత్తుచుండిన కాశ్యపులను మార్గవేయరాముఁడు తోవ్వడి శ్యాపర్ణని నిగ్రహించియునసేజయించి కాశ్యపులకు సోమపానార్హతను కలిగించెనని పై బ్రాహ్మణము చెప్పుచున్నది.

ఈకథయే భార్గవేయరాముని జయముగా పురాణములలో వృద్ధికాబడెనేమో. (నాగరలిపిలో మ, భ అను నక్షరముల కంతగా భేదము లేనందున భార్గవను మార్గవగా చదివిరేమో)

వానరులనుగూర్చి విశేషచర్చను రెడ్డిగారు చేసియున్నారు. వానర, కిన్నర, కింపురుష శబ్దములు ఏకార్థబోధకములుగా నూచి మండిగిమ్మకవి (ప్రసిద్ధతిమ్మకవియొక్క పౌత్రుఁడు) తనరామాయణ విమర్శనమునఁ జెప్పియున్నాఁడు. కింపురుషశబ్దమునకు తైత్తిరీయ బ్రాహ్మణమున ఆటవికులను సంగీతమును బాడి జీవించువాఁడు అను నర్థము గలదు. (చూ. సున్నాలపన్నము) వానరాదిపై శబ్దములు వికల్పనరుడు కుత్సితనరుడు అను నర్థము నిచ్చునుగదా!

ఆర్యావర్త కీకవేశీశబ్దములగూర్చి శ్రీ చిదిరెమఠం వీరభద్రశర్మగారు భిన్నాభిప్రాయ మిచ్చియున్నారు. ఆర్యావర్తమున నొకప్పుడు టైగ్రీసు (శరావతి) వరకు పాటలీపుత్రము మొదలు వ్యాపించియుండెనని నాయొక్క

యభిప్రాయమునైయున్నది. వేదమునందు పవిత్రదేశముగా వర్ణింపబడిన గాంధారము (Kandhahar) నేటి యార్యావర్తములోని దనదగునా? వేదములో నపవిత్రదేశముగా చెప్పబడిన కీకటము (మధ్యగయా ప్రదేశము) నేడు పవిత్రదేశమేకదా! ఆర్యావర్తసంజ్ఞ నేడు భిన్నరూపముననేయున్నది, ఇప్పటి యార్యావర్తముయొక్క పటమును మహామహోపాధ్యాయ శివదత్తశర్మ లాహోరు సంస్కృత కళాశాలాధ్యక్షుడు తాను ప్రకటించిన పతంజలి భాష్యముయొక్క పీఠికలో జిత్రించియున్నాడు. దేశసీమలు వేరువేరు కాలములలో ప్రభుత్వము ననుసరించి మారుటసహజమే. ఏకవేణిశబ్దమునకు జటకట్టిన కేశపాశముకలదియని యర్థము. ప్రోషితభర్తృక కేశసంస్కారమును చేసికొనగాదని పతివ్రతాధర్మములలో గలదు. కేశపాశమును ద్విధావిభాగించి ముడిచికొనుట స్త్రీలకు నశ్వమేధకాలమున మేధాశ్వమునకు జేయు పరిచర్యలో మాత్రమె కలదని శ్రీమద్రామాయణముయొక్క బాలకాండ 14 సర్గ వ్యాఖ్యలో జెప్పంపబడియున్నది. పురుషుడు కేశపాశమును రెండుగా విభజించి ముడుచుకొనుట పితృమేధ సమయముననే. ప్రాచీనకాలమునుండి నేటివరకు సనాతన ధర్మిష్ఠులగు స్త్రీలు కబరీభారయుక్తలు. ఆకొప్పు పెట్టుకొనుటలో ఆర్యద్రావిడాంగనలకు భిన్నరూపములుకలవు.

సీతారాముల చరిత్రములను గూర్చి యీ క్రింది గ్రంథములలో గలవు. అందుభిన్న రూపగాథలును గలవు.

1. పూర్వధర్మఖండము 2. ఉత్తరధర్మఖండము 3. పద్మపురాణము 4. రామతాపన్యుపనిషత్తు 5. హిరణ్యగర్భసంహిత 6. ఉమాగస్త్యసంహిత 7. భాగవతము 8. అధ్యాత్మరామాయణము 9. భారతము 10. విష్ణుపురాణము 11. కూర్మపురాణము 13. శేషధర్మము 13. బ్రహ్మపురాణము 14. స్కాందపురాణము 15. మత్స్యపురాణము 17. గరుడపురాణము 13. విష్ణుయామిళము 19. మోక్షఖండము 29. తత్వసంగ్రహ రామాయణము.

పైగ్రంథములలో స్మార్తులు రాముని అద్వైతి పరబ్రహ్మముగాను వైష్ణవులు విష్ణురూపునిగాను మాధ్యులు ద్వైతమతానుసారినిగాను నిరూపించుచు తత్తన్మతానుసారులగు బాహ్యచిహ్నములను జిత్రించి తమవానినిగా జేసుకొని యారాధించుచున్నారు. ఈనడుమ నొక మహాపండితుడు రాముని లలితావతారునిగా నిరూపించి శక్తిస్వరూపునిగా రామాయణమునకు వ్యాఖ్యానము రచించియున్నాడు. వాల్మీకి రామాయణమునకు పైమతముల ననుసరించి బహువిధ వ్యాఖ్యానములుగలవు. ఇప్పటికి 30 యేండ్లనుముందు కీ. శే. బొబ్బిలిమహారాజాగారు రామాయణముపైని భారతముపైని చిన్న విమర్శన గ్రంథములను వ్రాసియున్నారు. ఆగ్రంథములు పండితులచే బరిష్కృతములే. అందు గొన్ని యంశములు శ్రీరెడ్డిగారి గ్రంథాంశమునకు సరిపడియే యున్నవి. కాని అంతకంటె నిది సమగ్రమైనది. ఇంకొక మనవి యేమనగా: —

శ్రీరెడ్డిగారు వ్రాసిన విభూతిలోని రామాయణవ్యాసములపై నిప్పటికే పెక్కురు ప్రతికూలాభిప్రాయములనిచ్చియున్నారట. పీఠికకూడ వారిఖండనములకు గురియగుటలో సందేహములేదు. నేను భారతవిమర్శనమును వ్రాసి పెక్కుర నిందలకు బాల్పడియున్నానుగాన నాకది క్రొత్తగాదు. శ్రీరెడ్డిగారుగాని నేనుగాని దీనిని విభూతిలో ప్రకటించిన శ్రీపిరథభద్రశర్మగారుగాని రాముని యందు భక్తిలేనివారమని చెప్పుటమాత్రము సత్యమునకు బహుదూరమైయున్నది. నాచే పవిత్రమగు రామనామస్మరణమే నిద్రనుండి లేచునప్పుడు, పండుకొనునప్పుడు భుజించునప్పుడు సర్వకాల సర్వావస్థలయందు స్మరణీయమగుచున్నది. అదియే తరణోపాయమని దృఢముగ దలంచువాడను. కాని కథాదికమును విమర్శించుటమాత్రము నా ముఖ్యకార్యముగ దలంతును.

శ్రీరెడ్డిగారి రచనావిధానము ధారాశుద్ధిగలిగి ఆకర్షణీయముగ నున్నదికాని నాకందుగలవాడుక పదముల ప్రయోగము మాత్రము మనస్సునకు విరుద్ధమైనది అని సాహసించిచెప్పుచున్నాను.

పిఠాపురము }
ది 31-8-43 }

పెండ్యాల వేంకట సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి.

G P. Press

రామాయణ విశేషములు

౧

రామాయణము - ఇలియడ్ పురాణము

"వాల్మీకే ర్మునిసింహస్య కవితావనచారిణః
శృణ్వన్ రామకథానాదం కో న యాతి పరాం గతిమ్ ?"

శ్రీ మద్రామాయణ మహాకావ్యమును గురించి నా వంటివాడు వ్రాయడము మహాసాహసమే! ఎందరో ప్రాచ్యపాశ్చాత్య పండితులు వాల్మీకిరచిత రామాయణ మహాకావ్యమును గురించి విపులముగా చర్చించియున్నారు. హిందువు లందరికిని శ్రీ మద్రామాయణముపై నుండునంతటి భక్తి ప్రేమాదరములు ప్రపంచములోని మరే గ్రంథము పైనను లేవు. వాల్మీకి రచితమగు గ్రంథము, ఆదికావ్యము. రాము డన్ననో! సాక్షాద్విష్ణ్వవతార పురుషుడుగా హిందువులచే పూజింపబడునట్టి దేవుడు. హిందూపండితులు నేటివరకును రామాయణములో అవతార తత్త్వమును, ఆధ్యాత్మికమును విశేషముగా చర్చించిరి. కాని, యితరాంశములుకూడ తెలుసుకొన దగినవై యున్నవి.

రామాయణమును గురించి ఆధ్యాత్మికపరముగాను, చారిత్రకముగాను రెండువిధములగు విమర్శనపద్ధతులు కనబడుచున్నవి. ఆధ్యాత్మికముగా పరిశీలించు మొదటి వర్గము వారికి రాముడు అవతారపురుషుడు, పురుషోత్తముడు. ఆతనిలో ఏ లోపమును లేదు. అతడు సాక్షాద్విష్ణుభగవానుడే. 'సీతాదేవి అపరలక్ష్మీదేవియే. రాముని బంటు అయిన హనుమంతుడును దేవుడే. అతని నెందరో కులదైవముగా పూజించుచున్నారు. రామాయణము భక్తిప్రధాన గ్రంథము. అందు వేదాంతరహస్యము లున్నవని పండితులు పెద్ద పెద్ద వ్యాఖ్యలు వ్రాసినారు. ఇట్టి భావపరంపరలచే హిందువులు, అందు ముఖ్యముగా వైష్ణవులు, శ్రీమద్రామాయణమును పూజించువారై యున్నారు. రెండవ వర్గమువారు శ్రీరామచంద్రుని ఆదర్శమహాపురుషునిగా స్వీకరించు చున్నారు. కేవలము చారిత్రిక దృష్టితోనే విమర్శించు చున్నారు. ఈ దృష్టితో చూచువారు ఒక్కొక్కప్పుడు అస్తినాస్తి విచికిత్సలో తటపటాయించు చున్నారు. యథార్థముగా శ్రీరాముడు చారిత్రిక పురుషుడేనా యని సంశయించు చున్నారు. దీనిని ఒక ఆదర్శనీతిదాయక మగు కథగా కల్పించి యుండరాదా? అని వాదింతురు. నా అభిప్రాయములో శ్రీరాముడు కల్పితపురుషు డనుటకు ప్రబలాధారములు కానరావు. రామాయణములోని ప్రధానఘట్టములు జరిగిన వనియే విశ్వసింప వీలు కలదు. రాముని ఉత్తమోత్తమ గుణసంపదను బట్టి హిందువు లతనిని దేవునిగా

పూజించుచున్నారు. అందుచేత అతని చరిత్రకు సంబంధించిన విషయాలను మానవా తీతము లైనవిగా వర్ణించి పెంచి వ్రాసినారు. చారిత్రక పద్ధతిపై విపులముగా విమర్శ చేసిన గ్రంథాలు తక్కువగా నున్నవి.

— చ్య వ న రా మా య ణ ము —

ప్రధాన విషయములోనికి ప్రవేశించుటకు పూర్వ మొక్క యంశాన్ని గూర్చి చెప్పవలసి యున్నది. రామాయణములు చాలా యున్నవి. సంస్కృతములో వాల్మీకి రామాయణముతర్వాత రామచరిత్రమును మహాభారతములోను, భాగవతములోను, విష్ణుపురాణములోను, వాయుపురాణములోను వ్రాసి యున్నారు. కాళిదాసాదులు శ్రీరామునిగురించిన కావ్య నాటకములను వ్రాసిరి. భారతీయ భాషలలో అనేక రామా యణాలు రచింపబడెను. తులసీదాసు రామాయణము హిందీభాషకు మకుటాయమానము. కంబరామాయణము అరవములో అగ్రస్థానము వహించినట్టిది. తెనుగులో భాస్కరుడు, కోనబుద్ధుడు, మొల్ల, గోపీనాథమువారు, వావిలికొలనువారు మున్నగు పలువురు వ్రాసిరి. నేటికిని ప్రతిభాషలో రామాయణమును భక్తులు తమ శక్తికొలది వచనములోను పాటల లోను పద్యాలలోను నానావిధాలుగా రచించుచున్నారు. వీనికన్నిటికిని మూలము వాల్మీకి రామాయణమే. అయితే వాల్మీకికంటె ముందుగా మరొక రెవరైనా రామచరిత్రమును వ్రాసిరా? అని విచారించిన చ్యవనుడు అనునతడు రచించియుండెనని నందార్గికర్ పండి తుడు క్రి. శ. ౧౯౯౭లో వ్రాసెను. దానికి మూలాధారము అశ్వఘోషుని బుద్ధచరితము లోని యొక శ్లోకభాగము. అశ్వఘోషుడు కాళిదాసుకంటె పూర్వుడనియు, కొంచెము తర్వాతి వాడనియు, క్రీస్తుశకారంభము వాడనియు క్రీస్తుశకములో ఆరవ శతాబ్దమువా డనియు చర్చలు కలవు. అవి మన కిప్పుడు ప్రధానములు కావు. అశ్వఘోషు డిట్లు వ్రాసెను.

> వాల్మీకినాదశ్చ ససర్జ కావ్యం, జగ్రంథ య న్న చ్యవనో మహర్షిః
> చికిత్సితం యచ్చ చకార నాత్రిః, పశ్చాత్త దాత్రేయఋషి ర్జగాద.
>
> —బుద్ధచరిత. ౧-౪౯.

"చ్యవనమహర్షి యేది రచింపజాలక పోయెనో అట్టి కావ్యాన్ని వాల్మీకి రచించెను. అత్రి యే వైద్యమును చేయజాలకపోయెనో దానిని అతని కుమారుడగు ఆత్రేయుడు పూర్తి చేసెను" అనిపై శ్లోకముయొక్క అర్థము. దీనినిబట్టి చ్యవనమహర్షి రామాయణమును బాగా రచింపజాలక యేదో యొకరీతిగా వ్రాసిన దానిని వాల్మీకి సమగ్రముగా పెంచి వ్రాసినాడని కొందరు వాదింపవచ్చును. కాని యట్టి యర్థాని కవకాశములేదు. అశ్వ ఘోషు డీ శ్లోకాన్ని రచించిన పూర్వాపరసందర్భాలను గమనింపవలెను. బుద్ధుని తండ్రి చేయని పనిని బుద్ధుడు చేసెను అను నంశాన్ని వర్ణించుచు అత్రి చేయలేనిపనిని అతని కుమారు డగు ఆత్రేయుడు చేసెను. అట్లే చ్యవనుడు చేయని పనిని వాల్మీకి చేసెనని

యుపమానవాక్యములచే నిరూపించెను. అయితే రామాయణాని కేమిన్ని సంబంధము లేకుండిన చ్యవనునిపే రెందు కెత్తుకొన్నాడు? అని ప్రశ్నింపవచ్చును. చ్యవనుడు భృగు వంశమువాడు. వాల్మీకియు భృగువంశమువాడు.* బుద్ధఘోషుడు తండ్రికొడుకులఉపమాన ములనే ఇచ్చియున్నాడు. అట్టి యితరోపమానములను బట్టి బహుశా చ్యవనుడు వాల్మీకి తండ్రియై యుండెనేమో అని ప్రబలమగు సంశయము కలుగుచున్నది. చ్యవనుడు కవిత్వ వేదిగా నుండియుండును. ఆ కవితయే వాల్మీకిలో పరిణతి పొందినది.

చ్యవనుడును, వాల్మీకియు భృగువంశములోనివారని కొన్ని నిదర్శనములు కలవు. వాల్మీకియే తన రామాయణములో నిట్లు వ్రాసినాడు.

"భార్గవ శ్చ్యవనో నామ హిమవంత ముపాశ్రితః"—బాల. స ౭౦-శ్లో ౨౯.

అయితే ఈ శ్లోకసందర్భము వేరుగా కనబడుచున్నది. ఇక్ష్వాకువంశములో భర తుని కుమారుడు అసితు డనువా డుండెను. అతడు రామునికన్న ౨౧ తరములు ముందు వాడు. అతను రాజ్యమును పోగొట్టుకొని హిమవంతమం దుండగా అచ్చటికి చ్యవనుడు వెళ్ళియుండె నను సందర్భములో నుదాహరింపబడినాడు. రామునికన్న ౨౧ తరముల పూర్వమందుండిన రాజుయొక్క సమకాలికుడగు చ్యవనుడు బుద్ధఘోషోదాహృతచ్యవ నుడు కానేరడు. ఆపేరే వహించి వాల్మీకికాలములో నున్నవా డింకొకడై యుండును.

ఈ సందర్భములో మరొక యంశమును చర్చనీయ మగుచున్నది.

భృగు వెవ్వరు?

"భృగువే శుక్రుడు♦ శుక్రుడు రాక్షసులకు గురువు. రాక్షసుల కింకొక పేరు అసురులు. వీరినే పారసీకులు అహురులు అనిరి. సంస్కృత సకారము ఫార్సీలో హాకార ముగా మారును. ఫార్సీవారిభాషలో "అహుర" మంచిదేవత. "దేవ" దుష్టదేవత. దీనినిబట్టి అహురుల గురువగు భృగువు పారసీకులకు ముఖ్యగురువై యుండెను" అని జతీంద్రమోహన ఛటర్జీగారు "గాథా" అను జరథుస్త్ర మతగ్రంథ పీఠికలో వ్రాయుచు మరల ఇట్లు తెలిపినారు. అథర్వవేదమునకు "భృగ్వంగిరసి" అను పేరుకలదు. అథర్వ వేదమం దొక భాగమునకు భృగువు ద్రష్ట. ఇంకొక భాగానికి అంగిరసుడు ద్రష్ట. భృగువు లేక శుక్రుడు అసురుల గురువు. అంగిరసుడు లేక బృహస్పతి సురలగురువు" అథర్వవేదములోని భృగుసంహితాభాగము ఖిలమైనదని ఆర్యు లందు రనియు, ఆ భృగు సంహితయే "గాథా" "అవెస్తా" అను రూపమున జరథుస్త్రునిచే ఈరాన్ దేశమందు వ్యాప్తి నొందింపబడెననియు ఈ ఛటర్జీగారి వాదము. పాశ్చాత్య పరిశోధకులు కొంద ఱిట్టి అభిప్రాయమునే వెల్లడించియున్నారు. అథర్వవేద కాలములో దేవాసురపూజా

---

* ఋక్షో౽భూ ద్భార్గవ స్తస్మా ద్వాల్మీకి ర్యో౽భిధీయతే.—విష్ణుపురాణము 3. 3.

♦ శుక్రుడు భృగువంశపు "భార్గవుడు" అని మన పురాణాలు చెప్పుచున్నవి.

పద్ధతిలో ఆర్యులలో భిన్నాభిప్రాయము లేర్పడెననియు అసురపూజాభిమానులు ఈరాను లోనికి వెళ్ళిరనియు వారికి జరథుస్త్రుడు మతకర్త యయ్యెననియు పాశ్చాత్యపండితుల యభిప్రాయము. "గాథా" గ్రంథములోని భాషయు వేదతుల్యముగా నుండుట ఆశ్చర్య జనకముగా నున్నది. ఉదాహరణార్థముగా "గాథ" లోని మొట్టమొదటి సూక్తము నుద హరించు చున్నాను. "యానీం మనోయానీం వచోయానీం స్య ఓథనేం అహఓనో జర థుస్త్రహే." దానికి సంస్కృత సామ్యమును ఛటర్జీపండితు డీ విధముగా చూపించినాడు.

జినం మనః జినం వచః జినం స్యోధనం అహవనః జరథుస్త్రస్య.

ఈ విధముగా భృగువంశమువాడు చ్యవనుడు. చ్యవనుని కుమారుడు వాల్మీకియై యుండినచో వీరు ఈరాన్ సంబంధముకూడ కలవారని యూహింపవలసి వచ్చును.

—• వా ల్మీ కి యె వ రు ? •—

వాల్మీకినిగురించి యించుమించు మన కేమియు తెలియదు. అతడు వ్యాధుడుగా నుండెననియు, అడవులలో దొంగలగుంపుపెద్దయై బాటసారులను దోచి జీవించు చుండె ననియు నారదాదు లొకనాడు అతనిబారి పడిరనియు, వారు "ఓయీ! నీవు చేయు పాప కర్మలను నీవే యనుభవింతువా, అందు భాగస్వాము లున్నారా?" యని యడుగగా నే నెవ్వరిని పోషించు చున్నానో వా రందరు భాగస్థు లగుదురని చెప్పెననియు ఆ సంగతి నీ భార్యాపుత్రుల విచారించి చూడుమని చెప్పగా చూతముగాక యని తనవారి నడుగగా వారికి పాపములో భాగ ముండదని రనియు,అప్పు డతడు విరక్తుడై మునుల యుపదేశము నొంది తపస్సు చేసెననియు అట్టి యాచరణలో అతనిపై వల్మీకము (పుట్ట) పెరిగెననియు అందుచేత వాల్మీకిపద వాచ్యు డయ్యె ననియు, తపశ్శక్తిచే మహర్షియైన తర్వాత రామా యణమును రచించెననియు ఒక గాథకలదు. దాని కాధారము సరియైనది కానరాదు.

వాల్మీకి రాముని సమకాలికు డనియు తమసానదీతీరమున శిష్యులతోకూడ ఆశ్ర మము స్థాపించి యుండెడె ననియు,అతడే యాదికవి యనియు శ్రీమద్రామాయణమందు కానవచ్చుచున్నది. శ్రీమద్రామాయణములో ఉత్తరకాండను విమర్శకులు ప్రాచీ నముగా నంగీకరింప లేదు. రామాయణములోని మొట్టమొదటి సర్గలోనే రామాయణ కథాసంగ్రహము నారదవాక్యముగా వ్రాయబడినది. అందు అన్నిటిని చెప్పినారు కాని ఉత్తరకాండలోని విషయా లేమియు తెలుపలేదు. ఉత్తరకాండలో అపవాదభీరువై యుండిన శ్రీరాముడు సీతను పరిత్యజించి నప్పుడు ఆమె గర్భవతిగా నుండెననియు, ఆమెకు వాల్మీక్యాశ్రమములో ఆశ్రయము లభించె ననియు వ్రాసినారు.

వాల్మీకి యాదికవి యని యందరును ఒప్పుకొను చున్నారు. అతడు శ్లోకమును కనిపెట్టిన కథ అందరకును తెలిసినదే. కాళిదాస మహాకవి వాల్మీకిని "కవి" యనియే సంబోధించెను. పరిత్యక్త యయిన సీత అరణ్యములో వాల్మీక్యాశ్రమ ప్రాంతములో విలపించుచుండగా వాల్మీకి ఆమెను కాంచె నని కాళిదాసిట్లు వర్ణించినాడు.

తా మభ్యగచ్ఛ దు్రిదితానుసారీ కవిః కుశేధ్మాహరణాయ యాతః
నిషాదవిద్ధాండజదర్శనోత్థః శ్లోకత్వ మాపద్యత యస్య శోకః.
రఘువంశము. ౧౪ సర్గ. ౭౦ శ్లో॥

రామాయణములోనే బాలకాండ ద్వితీయసర్గయందు క్రౌంచవధ కథ కలదు. వాల్మీకికి భరద్వాజు డను శిష్యు డుండెనని పై ద్వితీయసర్గలో తెలిపినారు. ఇంతకన్న మించి వాల్మీకిని గురించిన యంశాలు మనకు తెలియవచ్చుటలేదు. వాల్మీకి ఏకాలము వాడు అను విషయమును చర్చించుటకు గాను అతడు రామునికి సమకాలికు డగుటచేత రాముని కాలము కూడా నిర్ణయించవలసి యుండును. కావున నీ రెండును ముందు చర్చింపబడును.

—♦ రా మా య ణ ప్రా శ స్త్య ము ♦—

హిందువులకు రామాయణ మన్న నెంత గౌరవ మున్నదో అంత గౌరవము మ రే గ్రంథానికిని లేదని తెలిపినాను. భారతదేశమందలి సర్వభాషలను మాట్లాడు హిందూకవు లందరును మొదట వాల్మీకికి నమస్కారము చేయనిది కవిత్వ మారంభించిన వారు కారు. కేవల సంస్కృతసాహిత్యమునందే కాక దేశభాషలలోని కవితలందును వాల్మీకిస్మరణ అగ్రస్థానము వహించినట్టిదై యున్నది. సంస్కృత మహాకవు లందరును వాల్మీకి రామాయణమును చదువనిది తమ సాహిత్యవిద్య పూర్తికాదని పూర్వకాలములో భావించుచుండినట్లు కనబడుచున్నది. పూర్వకాలములో వాల్మీకి రామాయణములోని కొన్ని భాగాలను శిష్యులకు చదువు చెప్పిన తర్వాత తక్కిన పంచకావ్యాదులను చెప్పుచుండిరని ప్రతీతి. ఇప్పుడైనను వాల్మీకి రామాయణములోని కొన్ని ముఖ్య భాగములను విద్యార్థులకు చెప్పి తర్వాత రఘువంశాదులను ప్రారంభించిన బాగుండును. కాళిదాసాది మహాకవు లందరును వాల్మీకికవితను ఆదర్శముగా పెట్టుకొని తమ గ్రంథాలను రచించినట్లు అనేకనిదర్శనాలు కలవు.

ఇంచుమించు ౨౦౦ సంవత్సరాలనుండి ముఖ్యమగు యూరోపు భాషలలో ఇంగ్లీషు ద్వారా రామాయణకథ పరివర్తనమును పొంది పాశ్చాత్యులకు పరిచితమై పోయినది. కాని మొదటి భాషాంతరీకరణములు సంగ్రహమైన వగుటచేతను సంస్కృతభాషలోని రమ్యత తెలియని వారిచే వ్రాయబడి అట్టివారిచే చదువబడినవగుటచేతను పాశ్చాత్యులకు రామాయణ ప్రాశస్త్యము కానరాకపోయెను. పైగా చాలామంది పాశ్చాత్యులు మొదటి నుండియు సంకుచితమనఃప్రవృత్తికు లోనైనట్టివారు. తమ సాహిత్యము, సంస్కృతి, గ్రీకు, లాటిను భాషలనుండియే వచ్చినవని వారి భావనమైయుండెను. గ్రీకు లాటినులలో వ్రాయబడిన వాటి కన్న మించిన ప్రాచీన గ్రంథాలు ఏ యితర ప్రపంచ భాషలలోను లేవను సిద్ధాంతము వారిలో దృఢపడి పోయియుండెను. హోమర్ అను గ్రీక్ ప్రాచీనకవి వ్రాసిన ఇలియడ్, ఒడెస్సీ అనుపురాణాలే ఉత్తమపురాణాలని వారు భావించిరి. కాని హోమరు గ్రంథము

కన్న మూడు రెట్లకన్న అధికమయిన రామాయణము, ఇంచుమించు ౧౫ రెట్లకన్న అధికమయిన మహాభారతము ఉన్నవని వారికి తెలిసినపుడు వారు దిగ్భ్రమ చెందిరి. ♦కాని తమ పూర్వాభిమానములను చంపుకొనలేక ఆర్యులీ పురాణాలను గ్రీకులనుండియే సంగ్రహించి యుందురని వాదించిరి. హోమరు వ్రాసిన ఇలియడ్ కథకును రామాయణ కథకును చాలా పోలిక లున్నవి. అందుచేత రామాయణము హోమరుయొక్క ఇలియడ్‌నుండి దొంగిలించిన పురాణమే అని పలువురు వ్రాసిరి. ఎవరు దొంగలో ఎవరు దొరలో ఇప్పుడే నిర్ణయించుకొందము. ఇంతలో ఈ రామాయణ ప్రాశస్త్య ప్రశంసాసూచనను ముగించి తర్వాత ఆ చర్చకు వత్తును.

రామాయణము ఆర్యుల కాదర్శగ్రంథము. అందలి యుత్తమపాత్రలన్నియు మన కాదర్శపాత్రములే. రాముని వంటి రాజు, సీత వంటి భార్య, హనుమంతుని వంటి బంటు, లక్ష్మణుని వంటి సోదరుడు, భరతుని వంటి భక్తుడు, సుగ్రీవుని వంటి స్నేహితుడు, దశరథుని వంటి కరుణామయమూర్తి, ప్రపంచ వాఙ్మయములో నెందును సృష్టికాలేదు. వెయ్యేండ్ల నుండియు పరాధీనతయే సంప్రాప్తమైనను హిందువులలో నేటికిని విశేషముగా ధార్మిక గుణాలు వ్యక్తమగుచున్నవంటే దానికి కారణము శ్రీమద్రామాయణమే! చదువురాని వారికిని, స్త్రీలకును, అస్పృశ్య బ్రువులకును, తక్కువ కులా లనబడువారికిని, బోధచేయు దిక్కులేని సంప్రదాయములో నీతివర్తనము పట్టుకొని వచ్చినదంటే అది శ్రీమద్రామాయణ మాహాత్మ్యమే. సీత పేరు, సీతకథను వినని హిందూ దౌర్భాగ్యులు లేనేలేరు. రామాయణములో హిందువులకు పై విశేషాలే కానవచ్చుచుండును. కాని దాని నర్థము చేసుకోలేని కొందరి పాశ్చాత్యుల కందు కోతులు, భూతాలు, తిక్కకథలు, నమ్మగారాని ముచ్చటలు — ఇట్టివే కనబడుచుండును. తమ హోమరులో ఇంతకు మించినవి ఎన్నియున్నను అవి వారికి కానరావు.

—♦ ఇలియడ్ పురాణము ♦—

హోమరు వ్రాసిన ఇలియడు పురాణమును మన రామాయణముతో లంకెపెట్టినందున ఇలియడ్ పురాణకథను కట్టె, కొట్టె, తెచ్చె నన్నమాదిరి సంగ్రహముగా వ్రాయుచున్నాను.

పూర్వకాలములో ట్రాయి అను ఒక గొప్ప నగర ముండెను. దాని రాజుపేరు ప్రియం. అతనికి హెక్టరు అను కొడుకును, ప్యారిసు అను వాడును మరికొందరు కుమారులును కలిగిరి. ప్యారిస్‌మూలాన ముందుకాలంలో దేశానికి ప్రమాద మున్నదని జ్యోతిష్కులు చెప్పినందున వాడు పుట్టిన కొంతకాలానికి వానిని ఇళా అను పర్వతాలలో వదలివేసిరి. వానిని గొల్లలు పెంచిరి. ప్యారిస్ పసుల మేపుచు పెద్దవాడై మంచి తగవు

♦మహాభారతములో ౨,౨౦,౦౦౦ పంక్తులున్న, రామాయణములో ౪౮,౦౦౦ పంక్తులున్న, ఇలియడ్‌లో ౧౫,౬౯౩ పంక్తులున్న కలవు.

తీర్పరి యని యనిపించుకొనెను. ఇట్లుండ గ్రీసులోని భాగమగు థెసలీ దేశముయొక్క రాజు పెండ్లాడెను. ఆ పెండ్లికి దేవతలుకూడ ఆహూతులైరి. కాని కలహదేవతను మాత్రము పిలువలేదు. ఆమె పెండ్లిసందడిలో కనిపించుకొని సభలో ఒక బంగారు సేపు పండును పారవేసి "అందరిలో సుందరియైన స్త్రీయే దీని కర్తృరాలు" అని చెప్పిపోయెను. ఇంకే మున్నది? నేనే సుందరిని నేనే జగదేకమోహినిని అని దేవతలంతా తగవు లాడిరి. తుది పరీక్షలో ముగ్గురు దేవతలే నిలిచిరి. ఆ ముగ్గురును అసమానసుందరాంగులే. తుదకు వీరు ప్యారిసువద్దకు వెళ్ళి తీర్పు చెప్పుమనిరి. ప్యారిసు వారిని ఎగ దిగ చూచుచు పరీక్షించుచు ఏ నిర్ణయము చేయజాలక తర్కసాగరములో మునకలు కొట్ట దొడగెను. అప్పుడు ఒక దేవత నన్నే నీవు మెచ్చుకొంటివా నీకు సామ్రాజ్య మిప్పింతు ననెను. ఇం కొకతె విద్య నిత్తుననెను. వీనసు అను దేవత "నీకు భువనమోహిని యగు చక్కరబొమ్మ నిప్పింతు"ననెను. ప్యారిసుకు నోరూరెను. వీనసే అందరిలో సుందరాంగి యని వెంటనే నిర్ణయము చేసివేసెను. కొంతకాలానికి ప్యారిసుయొక్క యస్తిత్వ మాతని తండ్రికి తెలిసి వానిని ట్రాయిక్కి పిలిపించుకొనెను. ప్యారిసు అచ్చటినుండి వీనసు ప్రేరితుడై స్పార్టా అను గ్రీకు దేశ భాగముయొక్క రాజైన మెనిలాస్ అనువాని నగరానికి పోయెను. మెనిలాస్ చాలా ప్రేమతో అతని కాతిథ్య మిచ్చెను. మెనిలాస్ భార్యపేరు హెలెన్(హేలీ). ఆమెయే భువనమోహిని. హెలెనున్నూ ప్యారిసున్నూ పరస్పరము గాఢముగా ప్రేమించుకొనిరి. ఇంతలో మెనిలాసు పనిబడి దేశాంతరము వెళ్ళెను. అతడు వచ్చులోపల ప్యారిసు హెలెనును ఒప్పించి మెప్పించి తనవెంట లేవదీసుకొని వెళ్ళెను. ట్రాయిలో ఇరువురును భార్యాభర్తలవలె సుఖముగా ఆనందాలలో ఓలలాడుచుండిరి.

మెనిలాసు తిరిగివచ్చి తనభార్య లేచిపోయిన వార్త విని తన కపచారము చేసిన ప్యారిసుపై పగ సాధించుటకును తనహెలెనును మరల తెచ్చుకొనుటకును ఇతర గ్రీకురాజులకు జాబులు వ్రాసి పిలిపించుకొనెను. వారిలో ముఖ్యులు యులిసిస్, ఆకిల్లీ అనువారు. ఈ సైన్యానికి నాయకుడు మెనిలాస్ అన్నయగు అగమెమ్నాన్ (గ్రీకుభాషలో అగమెమ్నాన్ అంటే మనుష్యులలో ఉత్తముడు "అనగా అగ్రమానవ" అనుపదమును పోలిన నామము.) వీరందరును ఓడలలో పోయి ట్రాయిని ముట్టడి వేసిరి. పదియేండ్లపాటు యుద్ధము జరిగెను. ఉభయత్రి మహావీరులు చాలా చనిపోయిరి. ఈయుద్ధములో ప్యారిసు అన్నయగు హెక్టరునకున్ను గ్రీకులలో మహావీరుడయిన ఆకిల్లీసునకున్నూ జరిగిన యుద్ధము ముఖ్యమైనది. ఎట్లయితే నేమి ఉభయులును చచ్చిరి. ఈ పదేండ్ల కాలములో ప్యారిసు ఎడతెగకుండా హెలెనుతో భోగా లనుభవించుచు తుదకు తానును యుద్ధముచేసి రణరంగమందు మరణించెను. కాని ఇంతకునూ ట్రాయి గ్రీకులవశము కాకపోయెను. గ్రీకులు ఒకయుక్తిని పన్నిరి. ఒక గొప్ప కఱ్ఱగుఱ్ఱాన్ని చేసిరి. దాని కడుపులో మహావీరులు దాగియుండిరి. ద్వాన్ని దిగతుడుపుగా అచ్చట వదలి తమ ఓడలలో ఎక్కి వెళ్లిపోయిరి. ట్రాయివారు గ్రీకులు పారిపోయిరని కోటబయటకు వచ్చి ఆ కఱ్ఱగుఱ్ఱాన్ని ఊరిలో

ఊరేగింపుతో ఉత్సవాలు చేసి రాత్రి మైమరచి నిద్రించిరి. తర్వాత గుర్రములోనివారు బయటకువచ్చి కోటతలుపులు తెరిచిరి. పోయినట్లు నటించి ఆరాత్రియే తిరిగివచ్చిన గ్రీకులు లోపలికి ప్రవేశించి నగరాన్ని దగ్ధముచేసి జనులను చంపిరి. హెలెనను మెనీలాసు తీసుకొనిపోయెను.

ఇది హోమరు వ్రాసిన ఇలియడు కథ. హోమరు పాత్రలలో ఉత్తమత్వము లేదు. హెలెను పరకీయ. ప్యారిసు అతిథి సత్కారాన్ని పొందినవాడు. దాని కుప కృతిగా హెలెనను లేవనెత్తుకొనిపోవును. బలవంతముగా ఆ పని చేయలేదు. హెలెనే వాని వెంబడి పోయెను. అట్టిదానికై పదేండ్లయుద్ధము జరిగెను. అట్టి వ్యభిచారిణికై చాలా వీరులు చావగా హెలెనను మెనిలాసు ప్రేమతో తన యింటికి తెచ్చుకొని తృప్తిపడెను.

హోమరుయొక్క పాత్రల హైన్యత వ్యక్తమగు చున్నది. హెలెను ఎక్కడ ? సీత ఎక్కడ ? నక్క ఏడ ? నాకలోక మేడ ? హోమరుయొక్క ఇలియడులో రాముని వంటి నాయకుడు ఎంత వెదకినను కానరాడు. ఇలియడు పురాణాని క్షేమయు ఆదర్శము లేదు. హిందువులు ఆదర్శరహితమైన కథలను స్వీకరించినవారు కారు. పైగా హోమ రెప్పటివాడు ?

— • హో మ రు కా ల ము • —

క్రీ. పూ. ౬౮౫ నుండి క్రీ. పూ. ౧౧౫౯ సంవత్సరాలమధ్య హోమరుండి యుండవచ్చును అని విమర్శకు లూహాలు చేసినారు. హెరెడోటస్ అను ప్రాచీన చారిత్రకుని అభిప్రాయప్రకారము హోమరు హెరెడోటను కంటె ౪౦౦ సంవత్సరములకు పూర్వ ముండిన వాడు. అనగా క్రీ. పూ. ౮౫౦ లో ఉండెను. అరిస్టార్కసు అభిప్రాయములో అతడు క్రీ. పూ. ౧౦౪౪ లో ఉండెనట. ఇదంతయు ఊహాయే. హోమరు అను వాడే లేకుండెనని పలువురు పాశ్చాత్య పండితులు వ్రాసినారు. ట్రాయి యుద్ధము అనగా ఇలియడ్ కథ జరిగిన కాలము క్రీ. పూ. ౧౨౦౦ ఏండ్లనాడు. హోమరు వ్రాసిన గ్రంథములో నీతిబాహ్యమైన విషయములు చాలాయుండినందున క్రీ.పూ.౧౫౦లో ఇలియడును కొందరు పండితులు తీర్చి దిద్ది యిప్పటి రూపానికి తెచ్చి ప్రపంచాని కర్పించిరి. ప్లేటో అను గ్రీకు నైయాయికుడు ఇలియడు పురాణములోని అసభ్యతను గర్హించెను. జెనొడోటస్ కవి దానిలో చాలా మార్పులు చేసెను. అట్లు దిద్దినను అందు అసభ్యదూషణలు, అన్నచెల్లెండ్ల వివాహములు, శవాల వస్త్రాపహరణములు, విషదిగ్ధమగు బాణాల ప్రయోగము, ఇఫిజీనియావంటి నరబలులు - ఇట్టి వెన్నియో యింకను ఇలియడులో నిలిచి పోయినవి. హోమరు కవియే రామాయణగాథను అడ్డా దిడ్డిగా విని దానివంటి ఘట్టాలు కలిగినట్లు కనిపించిన ట్రాయి యుద్ధాన్ని పురాణముగా వ్రాసినట్లు కనబడుచున్నది. అయితే రామాయణగాథ క్రీ. పూ. ౮౦౦, లేక ౯౦౦ ఏండ్ల క్రిందట గ్రీసువంటి దూరదేశమువరకు వ్యాపించి పోయెనా? అని శంకింప వచ్చును.

ఒక్క రామాయణమేమిటి? హిందువులగాథలు, వారి కళలు, అశ్వశాస్త్రిలవంటి శాస్త్రములు, వైదిక దేవతలు ఇవన్నియు గ్రీసువరకు క్రీస్తునకు పూర్వము రెండుమూడు వేల యేండ్ల క్రిందటనే వ్యాపించియుండెను. ఎట్లనగా గ్రీకుదీవులకు సమీపమందే సిరియా అను దేశ మున్నది. పూర్వములో అచ్చటనుండిన మండలాన్ని హాట్టిదేశ మనిరి. అచ్చట బోఘాజ్‌క్వీ (Boghazkuei) అను నగర ముండెను. దానికి తూర్పున టైగ్రిస్ యూఫ్రిటీసు నదులమధ్య మిటన్ని అను దేశముండెను. అది యిప్పటి మెసపొటోమియా లోని మండలము. హాట్టిరాజు మిటన్ని రాజుతో క్రీ. పూర్వము ౧౩౮౦లో ఒక సంధి చేసుకొనెను. దానిని శాసనముగా చెక్కించిరి. ఆ సంధికి సాక్షులుగా మిత్రి, వరుణ, ఇంద్రి, నాసత్య దేవతలు పేర్కొనబడినారు. బోఘాజ్‌క్వీలోని దిబ్బలలో కొన్ని శాసనాలు దొరికినవి. వాటిపై అశ్వశాస్త్ర సూత్రిములను వ్రాసినారు. ఏకవర్తన, తిర(త్రి) వర్తన, పంజ (పంచ)వర్తన, షట్ట(షష్ఠ) వర్తన, అను నడకలను గుర్రాలకు నేర్పించవలెనని అందు వ్రాసినారు. ఈ పదాలు సంస్కృతభాషలోనివి. సిరియా పాలస్తీనా ప్రాచీన రాజుల పేరులు సంస్కృతనామములతో కూడియుండెను. అర్తతమ (ఋతతమ) తుష్రిత, సుబంధు అనునవి కొన్ని పేరులు. ఈ నిదర్శనాలనుబట్టి సిరియా ప్రాంతాలకు హిందువులు క్రీస్తునకు పూర్వము ౩౦౦౦ ఏళ్ళకిందటనే వెళ్ళియుండిరని పాశ్చాత్యులే వ్రాసియున్నారు. క్రీ. పూ. ౨౬౫౦గలో అక్కాడ్ (సిరియా ప్రాంతములోని దేశము) రాజగు సర్గాం అను వాడు ఏషియామైనరులోని "పురుషఖండము" రాజైన నూర్‌దగన్ అను వానిపై దాడి వెడలెను. నేటికి ఇంచుమించు ౪౬౦౦ ఏండ్ల క్రిందట సిరియా ప్రాంతములో పురుషఖండ రాజ్య ముండెను. +దీనినిబట్టి రామాయణగాథను గ్రీకుకవి క్రీ. పూ. ౮౦౦ లేక ౯౦౦ ఏండ్లనాడు వినియుండుట ఆశ్చర్యకరముకాదు. పైగా ఇంచుమించు ఏడెనిమిది నూర్ల ఏండ్లకాలములో అనగా క్రీస్తు పూర్వము ౧౫౦ నాటివరకు ఇలియడును దిద్దుచునే వచ్చినారు. కావున దాని తుది స్వరూపము క్రీ. పూ. ౧౫౦ లో ఏర్పడెను.

ఇంతేకాక గ్రీసు దేశానికి సమీపములో ఉండే ఖాల్డియా దేశములో క్రీస్తునకు పూర్వము ౩౦౦౦ ఏండ్ల క్రిందట పంపబడిన ఇండియా టేకుదూలములు కనబడినవి. టేకు కట్టె ఇండియాలో తప్ప మరెచ్చటను లేకుండెను అని మిస్ రగోజిన్ (Vedic Indiaలో) వ్రాసెను. ఆమె యింకను ఇట్లు వ్రాసెను. "బాబిలోనియాలో హిందువులు నేసినబట్టలను "సింధు"అను పేరుతో వ్యవహరించిరి. "సాలమన్ కాలములో ఇండియానుండి మొగుమతి యయిన చందనము, దంతము, కోతులు, నెమళ్ళు మున్నగు భారతీయవస్తువులకు హిబ్రూ భాషలో పేరులు లేనందున భారతీయ నామములతోనే వ్యవహరించిరి." ఇట్టి ప్రమాణాలను

+ హాట్టి (Hithite) ని గురించి ఇంకను వివరాలు తెలుసుకొనగోరువారు ఎన్‌సైక్లోపీడియా బ్రిటానికాలో పై ఇంగ్లీషుపదమువద్ద చూచుకొనగలరు.

బట్టి హోమరుకంటె ఎన్నియో శతాబ్దములకు పూర్వమే హిందూవ్యాపారులు, వైదిక మతబోధకులు, గ్రీసు దేశమువరకు కూడా వెళ్ళి వచ్చుచుండిరని స్పష్ట మగుచున్నది.

కొందరు పాశ్చాత్య పండితుల అభిప్రాయప్రకారము హోమరే రామాయణము నుండి తన కథావస్తువును గ్రహించెను. "హోమరు వ్రాసిన ఇలియడ్ పురాణము రామాయణముయొక్క ప్రతిధ్వనియే. మరియు దానియొక్క అస్పష్ట మగు అనుకరణము. ఈ అనుకరణము ప్రతి చిన్నవిషయములో కూడా స్పష్టముగాను నిరాకరింప రానిదిగాను కనపడుచున్నది" అని యం. జెల్లికోట్ పండితుడు వ్రాసినాడు. *

హిప్పోలిట్ ఫాషె (Hippolyte Fauche) ఇట్లనెను. "రామాయణము నుండియే ఇలియడ్ ఏర్పడినదని నేను పూర్తిగా విశ్వసించుచున్నాను. † ఎమిల్ బూర్నాఫ్ (Emile Bumouf) క్రీ. శ. ౧౮౭౭ లో ఇట్లు వ్రాసెను. "ఈ ౧౯ వ శతాబ్దములో రెండు ఆశ్చర్యాలు సంభవించెను. (౧) క్రైస్తవ మతమునకు సంబంధించిన చాలా విషయాలు హిందువులనుండి వచ్చినవనియు (౨) గ్రీకు పురాణాలు స్వతస్సిద్ధములు కావనియు తెలిసెను. గ్రీకు దేవతలును శూరులును కలసి యొక సుందరాంగి మానభంగమునకై పగ తీర్చుకొనుటకు గుమికూడు కథ అంతకు పూర్వమే గంగాతీరములో రచితమైయుండెను. ♦

వెబర్ అను నతడు రామాయణము క్రీ. శ. ౪౦౦ లో రచింపబడెనని వ్రాసినాడు. ఎందుకనగా బౌద్ధజాతకకథలలోని ఒక కథలో సీతారాముల ముచ్చట కలదట. జాతక కథలు బుద్ధుని పూర్వజన్మ కథలు. అవి కల్పితములైనవి. అయినను ఏడవ అవతారపురుషుడయిన రాముడు తొమ్మిదవ అవతారపురుషుడయిన బుద్ధుని తర్వాత నుండినట్లు వెబరు వాదించుట హాస్యాస్పద మని తిలక్ పండితుడు ఖండించినాడు. జకోబి అను పండితుడు రామాయణములో "యవన" అను పదము మూడుమారులు వచ్చియుండుటన రామాయణము అలెగ్జాండరు దండయాత్రకు తర్వాతికాలపు రచనయై యుండునను సూచనను చేసినాడు. "యవన" పదము అలెగ్జాండరుతో మన దేశములోనికి వచ్చినదని పాశ్చాత్యులెప్పుడును ఒక తప్పుడు వాదము చేయుచుందురు. అలెగ్జాండరుగాని అతని పెద్దలుగాని పుట్టుటకు ౨౦౦౦ ఏండ్లకు పూర్వమే హిందువులు సిరియా, గ్రీసు దేశాలవరకు తమ మత

* The Iliad of Homer is nothing but an echo, an enfeebled souvenir of the Ramayana... ......The imitation is flagrant, undeniable, met with even in details.—M. Jellicot in Bible in India P. [illegible]

† Rama & Homer - Lalie P. 175.

♦ "The [illegible] century had experienced two great surprises. (1) The Indian origin of much that is called 'Christianity,' (2) and that the Greek epics were not original, and even the great hordes of Gods & men and their muster to avenge the rape of a pretty woman had been previously made into a great epic on the banks of the Ganges." Ibid P. 175.

వ్యాప్తిచేసి యుండినట్టి వారని ఇదివరకే చూపినాము. కావున పదేపదే అలెగ్జాండరుతో "యవన" పదముయొక్క దిగుమతిని ఆధారముచేసుకొని అపసవ్యసిద్ధాంతాలను చేయుట అజ్ఞానవిలసనముగా నుండును. ఇట్టి కారణాలనుబట్టి దొంగ యెవరో దొర యెవరో మనకు విశదమగుచున్నది.

వాల్మీకి రామాయణములో విదేశీయ వస్తుప్రభావముయొక్క జాడలేవియు కానరావు. భావములలో, సాంఘికాచారములలో, భూగోళవర్ణనలలో, పాత్రల పేరులలో, ప్రకృతి వర్ణనలలో ఏమియు వైదేశిక లక్షణములు కానరావు. కావున వాల్మీకి నుండియే హోమరు తన పురాణమును సృష్టించి యుండును. లేదా పరస్పర సంబంధ ముభయులకును లేకుండును.

దేశ విదేశ పురాణాలు

ఈ చర్చను ముగించుటకు పూర్వ మొక సూచనను చేయదలచినాను. జైన బౌద్ధ మత వ్యాప్త్యనంతరము నుండి ఇంచుమించు ఒక వేయి సంవత్సరములవరకు స్వార్థపరులు తమమతము భావాలను ప్రచారముచేయుటకై పురాణములలో కల్పిత కథలను, భావాలను నీతులను దూర్చి పెంచుచువచ్చిరని పలువురు అభిప్రాయపడినారు. అందుచేత ఈ కాలములో పురాణాలకు విలువ తగ్గెను. పురాణాలలో అతిపురాతన చారిత్రికాంశము లిమిడి యున్నవి. మన పరిశోధకులు - ఇంగ్లీషు సంస్కృతము బాగా నేర్చినవారు- కేవలము మన సంస్కృత పురాణాలనే కాక విదేశీయ పురాణాలను కూడా సంప్రతింపు దృష్టితో (Comparative Study) చదువవలెను. ఆర్యావర్తమునందు ఆర్యుల సంస్కృతి, నాగరికత, విజ్ఞానము ఒక దిక్కు విజృంభించుచుండగా ఇంచుమించు అదేవిధముగా కొంతకాలము తర్వాత ఈరాక్, బాబిలోనియా, హిట్టి, అసీరియా, ఛాల్డియా, ఫినీషియా, సిరియా, గ్రీసు, ఈజిప్టు, (మిశ్రదేశమునందలి నీలనదీ ప్రాంతములో) రోము దేశములలో నాగరికత పెంపొందుచు వచ్చెను. పై దేశాలలోను పురాణాలు రచింపబడెను. వాటిలో విశేష భాగము ఇంగ్లీషులో లభించుచున్నవి. వాటిని మన పురాణాలతో సరిపోల్చు దృష్టితో చూచుచు వచ్చిన, మన పురాణాలలోని విశ్వామిత్రుడు, భృగువు, పరశురాముడు, బలరాముడు, వాల్మీకి మున్నగువారికి ఆ దేశాలతో ఏమైన సంబంధ ముండెనో యేమో తెలియరాగలదు. ఆ దేశాలచర్చ మన పురాణాలలో కనబడవచ్చును.

౨

జై న రా మా య ణ ము

ప్రపంచానికంతా వాల్మీకి రామాయణము పరిచితమయిపోయినది. భారతీయ భాషలలో అనువదింపబడిన రామాయణములలో బహువిధములైన మార్పులు చేసినారు. తులసీదాసు తన కిష్టము వచ్చినట్లు మార్చెను. గోనబుద్ధుడు చాలా మార్పులు చేసెను. వాల్మీకిరామాయణములో లేని ఇంద్రజిత్తు భార్యయగు సులోచనను గోనబుద్ధుడు సృష్టించి సులోచనా సహగమనము అను పెద్ద భాగమును గొప్పగా పెంచి వర్ణించి వ్రాసెను.* శతకంఠ రామాయణ మని ఒకడు వ్రాయగా అంతకు మించిన శక్తిని చూపింతు నన్నట్లుగా సహస్రకంఠ రామాయణమును మరొకడు వ్రాసెను. అధ్యాత్మరామాయణము, అద్భుత రామాయణము, విచిత్ర రామాయణము ఇట్టి వెన్నైనను సృష్టియై కొద్దిగనో గొప్పగనో ప్రజాదరమునుగూడ బొందినవి.

అన్ని రామాయణముల ముచ్చటయేమో కాని జైనరామాయణమును గురించి మాత్రము ప్రత్యేకముగా చెప్పవలసియున్నది. “జైనరామాయణము” అను పేరుతో ఏగ్రంథమున్నూ లేదు. హేమచంద్రు డను జైనుడు “త్రిషష్టిశలాక పురుషచరిత” అను పేరుతో ఒక గ్రంథాన్ని రచించెను. అదియిప్పుడు ముద్రితమై లభ్యమగుచున్నది. మూల మును నేను చూడలేదు. అందలి రామాయణకథను ఇంగ్లీషు వ్యాసరూపముగా నున్న దానిని చూచినాను దానినుండియే యీ క్రింది కథ నుదహరించుచున్నాను. జైనహేమ చంద్రుడు పై గ్రంథములో రామాయణకథ నిచ్చినాడు. ఆ కథ వాల్మీకి రామాయణ ముతో ముఖ్యవిషయాలలో భిన్నించుచున్నది. అందుచేత భిన్నించిన విషయాలను చేర్చి దాని విచ్చట వ్రాయుచున్నాను. భిన్నించని విషయాలు వ్రాయలేదు. అవి రెంటను ఒకటే రీతిగా నున్నవని గ్రహింపనగును.

జై న క థ

౧-వ అ ధ్యా య ము

రా క్ష స వా న రో త్ప త్తి

భరతఖండ మందలి వినీత పట్టణమున ఇక్ష్వాకు వంశీయు డయిన సగరచక్రవర్తి రాజ్యము చేయుచుండెను. అతడొకనాడు వేటకరిగి బాటతప్పి యలసియుండెను. అప్పు డరణ్యమందతడొక సుందరి సుకేశ యను దానిని జూచెను. ఇరువురు పరస్పరము

---

* ఈ భాగ మింకను అముద్రితము. నా కడనుండిన తాళపత్రప్రతిని ఆంధ్ర విద్యాపీఠమువారు ప్రచురణార్థము తీసుకొనియున్నారు.

మోహించిరి. అప్పు డొకడు వచ్చి యీ సగరునితో నిట్లు చెప్పెను. "అయ్యా! విద్యాధరులలో నొకడయిన సులోచను డను రాజు గగనవల్లభపట్టణము నేలుచుండెను. అతనికి సహస్రనేత్రు డను కుమారుడును, సుకేశ యను కూతురును గలరు. రథనూపురాధీశ్వరుడైన పూర్ణమేఘు డనువాడు సుకేశను గోరియు నభీష్టము నెరవేరనందున సులోచనుని జంపి రాజ్య మపహరించెను. ఇప్పుడు సహస్రనేత్రుడును తన చెల్లెలగు సుకేశయు నీయరణ్యమున దాగియున్నారు. తాము సుకేశను పరిగ్రహింప నర్హులు."

అదే ప్రకారము సగరుడు సుకేశను పెండ్లియాడి సైన్యయుక్తుడై పూర్ణమేఘుని పారదోలి తన మఱదిని రథనూపురము నేల నియోగించెను. కొంత కాలమునకు బావమఱదులు తీర్థయాత్ర చేయుచుండ పూర్ణమేఘుడు వీరి కెదురుకాగా సహస్రనేత్రు డతని జంపెను పూర్ణమేఘుని కొడుకు ఘనవాహనుడు. భీము డను రాక్షసరా జతని జూచి యిట్లు పలికెను. "అయ్యా! నీవు నాకు పూర్వజన్మమున పుత్రుడవు, నా కాలము సమీపించినది. కావున నీకు నా నవవజ్రముల హారము నిచ్చితిని. నీవు రాక్షస ద్వీపమందలి నా లంకా పట్టణమునకు పాతాళలంకకు పరిపాలకుడవు కమ్ము" అని యతనికి పట్టము కట్టెను. ఇతనికి మహారాక్షసుడు, అతనికి దేవరాక్షసుడు, అతనికి కీర్తిధవళుడును, అతనికి తటిత్కేశుడును బుట్టిరి.

ఇక వానరోత్పత్తి యెట్లనగా రత్నపురమున తొల్లి పుష్పోత్తరు డను విద్యాధరుడు రాజ్యము చేయుచుండెను. అతనికి పద్మోత్తరుడను కుమారుడును, పద్మయను కూతురును గలిగిరి. శ్రీకంఠు డను రాజు పద్మను వివాహమాడదలచి తన విమానముపై నెత్తుకొని పోయెను. పుష్పోత్తరుడు కోపించి శ్రీకంఠుని చంప నుద్యుక్తుడయ్యెను. అప్పుడు పైన చెప్పబడిన కీర్తిధవళు డను రాక్షసుడు వారికి సంధి సమకూర్చెను. కొంత కాలమునకు శ్రీకంఠుడు వానరద్వీపమునకు రాజయ్యెను. ఇతనికి వజ్రకంఠుడు, అతనికి దశరథుడు పుట్టిరి.

పైజెప్పిన రాక్షసరాజగు తటిత్కేశు డొకనాడు వానరద్వీపమందు భార్యాసహితుడై యిచ్ఛావిహారము చేయుచుండ నతనిభార్యయొక్క ముఖము నొక్క వానరుడు బరికిపెట్ట భర్త కోపించి వానిని జంపెను. పిమ్మట పశ్చాత్తప్తుడై వైరాగ్యమును బొంది తన కొమరుడగు సుకేశునికి బట్టము గట్టెను. అచ్చట వానర ద్వీపరాజగు దశరథునకు కిష్కింధుడు పుట్టెను. ఇతని స్వయంవరమందు మందరమాలి యను రాజు కూతురు వరింపగా అశనివేగు డను రాజు కోపోద్దీపితుడై వానరద్వీపమును జయించి యచటినుండి కిష్కింధుని బారదోలి రాక్షస ద్వీపముపై తన సైన్యమును నడుపగా సుకేశుడును పారిపోయెను. ఈ సుకేశుడును కిష్కింధుడును పాతాళలంకలో దాగుకొనిరి. అచ్చట సుకేశునికి మాలి, సుమాలి మాల్యవంతులను ముగ్గురు కుమారులు పుట్టిరి. మాలి పెద్దవాడైన పిమ్మట తన తండ్రి కపచారము చేసినరాజును, అతని రాజ్యమును జయింపగోరి బయలుదేరెను. కాని యతడు యుద్ధమందు మరణించెను. అతని తమ్ముడగు సుమాలి కేకసి

యను దాని పెండ్లియాడి రత్నశ్రీవసుడు, భానుకర్ణుడు, విభీషణుడను కుమారులను చంద్రనఖ యను కూతును కనెను. వీరి పూర్వీకు డిచ్చిన నవరత్నముల హారము సుమాలిదగ్గఱ నుండెను. దాని నెవ్వరు నెత్తజాలకుండిరి. దానిని వేయిసర్పములు కావలి కాచియుండెను. అట్టి వజ్రహారమును రత్నశ్రీవసు డవలీలగా ధరించెను. ఆ నవరత్నములం దీబాలుని ముఖప్రతిబింబమునుచూచి తండ్రి సంతసించి యతనికి "దశముఖ" యను బిరుద మిచ్చెను. భానుకర్ణునకు కుంభకర్ణుడని పేరువచ్చెను. మరియు చంద్రనఖకు శూర్పణఖ యను పేరువచ్చెను.

౨-వ అధ్యాయము

రావణుని దిగ్విజయము

దశముఖుడు పిన్నవాడై తపస్సుచేసి యనేక శక్తుల సంపాదించి మందోదరి యను దాని పెండ్లియాడి యింద్రజిత్తను కొడుకును బడసెను. పిమ్మట లంకాపురమును సాధించి దాని కధీశు డయ్యెను. వానరరాజైన కిష్కింధుని కుమారులగు ఆదిత్యరాజస్సు, ఋక్షరాజస్సు, అను వారు నరకములో బడినారని విని యమరాజును పారదోలి వారిని వానరద్వీపమందు రాజులనుగా జేసెను. ఆదిత్య రాజస్సునకు ఇందువతివలన వాలి, సుగ్రీవులు పుట్టిరి. ఋక్షరాజస్సునకు నలుడు, నీలుడు పుట్టిరి. వాలి కిష్కింధ నేలెను. దశముఖుడు లంక నేలుచుండెను. దశముఖుడు వాలి పరాక్రమము వినినవాడై యోర్వక యతనిపై యుద్ధమునకు బయలుదేరి యోడిపోయి బంధింపబడెను. పిమ్మట వాలి యతనిని విడిచిపెట్టి మేరుపర్వతముపై తపస్సుచేయబోయెను. సుగ్రీవుడు తన కూతురగు సుభద్రను దశముఖున కిచ్చి పెండ్లిచేసెను. దశముఖు డంతటితో నూరకుండక రత్నావళి యను నందకత్తె సత్యలోకమున నున్నదని విని దాని తెచ్చుకొన దలచి పోవుచు మార్గమధ్యమందు వాలిని జూచి మేరువుక్రింద చేయి పెట్టి పర్వతముతోగూడ నతనిని గూల్పజూచెను. కాని వాలి తన బొటనవ్రేలితో పర్వతము నదుమగా క్రింద నుండిన దశముఖుడు పీడితుడై యనేక సంవత్సరములు రోదనము చేసెను. అందుచే నితనికి రావణుడను పేరువచ్చెను. రావణుడు పెట్టకేలకు ముక్తినొంది మారుతరాయుడు యజ్ఞము చేయుచు జీవహింస చేసినందులకు కుపితుడై యా యజ్ఞమును ధ్వంసముచేసెను. పిమ్మట నలకూబరు డనురాజు ప్రజాపీడకు డని విని వానిని శిక్షింప రావణుడు బయలుదేరెను. కాని నలకూబరునిభార్య యగు ఉపరంభ తన భర్తను సన్మార్గమునకు దిప్పెదనని వేడుకొనగా రావణుడు క్షమించి వెడలిపోయెను. పిమ్మట రదనపురరాజగు ఇంద్రుని జయించెను. ఇంద్రుడింతవర కజేయుడుగానుండి యిప్పు డోడిపోయి దుఃఖించుచుండ నొకముని యిట్లు చెప్పెను. "నీవు ఆనందమాలిభార్య యగు అహల్య నవమానించి యుంటివి గాన నీ కిప్పు డీ యవమానము కలిగినది". ఇట్లు దిగ్విజయోన్మత్తుడై రావణుడు తన రాజధాని కరుగుచుండ అనంతవీర్యుడను ముని యతనితో నిట్లనెను. "ఓయీ! • నీవు పరదారాసక్తుడ వగుటంజేసి నీ వింతలో వాసుదేవుని యంశసంభూతు డగువానిభార్యను చెఱపట్టు

దువు. దానివలన నీకు మరణము తప్పదు. ఈ మాటలను విని రావణుడు కటకటపడి తన్ను తానై కోరని స్త్రీని ఇకముందు పొందనని శపథముచేసి పోయెను.

3-వ ప్రకరణము

హనుమంతుని జన్మకథ

మహేంద్రపురమునకు మహేంద్రుడను రాజుండెను అతనికి హృదయసుందరి వలన అంజనాసుందరి యను కూతురుద్భవించెను అనేక రాజులామెను వివాహమాడ గోరిరి. అందు ఇద్దఱు మాత్రము మహేంద్రుని కిష్టులైరి. అందొకడు విద్యుత్ప్రభ యను నతడు. అతడు ధనవంతుడు, రూపవంతుడు, కాని అల్పాయుష్మంతుడని విశదమయ్యెను. రెండవ వాడు పవనాంజయుడు. అతడు విద్యలలో తక్కువవాడైనను దీర్ఘాయుష్మంతుడగుటచే అంజనాసుందరి నాతనికే వివాహము సేయ నిశ్చయించెను. బంధువులందఱు విచ్చేసిరి. వివాహ దివసమున అంజనాదేవి చెలికత్తె యామెతో నిట్లనెను. "అమ్మా! మనరాజెంత పొరపాటొనరించినాడో గమనించితివా? ఉత్తమనాయకుని వదలి ఒక సాధారణజనుని నీ కంటగట్టెనే. అమృతమొక దినమైన త్రాగిన మేలు. యావజ్జీవము విషము త్రాగుట పొసగునే." ఈ మాటలు విని అంజనాసుందరి యేమియు ననలేదు. ఈ సంభాషణము పవనాంజయుని చెవిని బడెను. పెండ్లియైన వెంటనే భార్యనొక గదియందుంచి యామెను పలుకరింపక పోయెను. అంత కొంత కాలమునకు రావణుడు వరుణునితో యుద్ధము చేయువాడై పవనాంజయుని సాయము కోరెను. పవనాంజయుడు ప్రయాణమై పోవుచు మార్గమధ్యమందొక పెంటియంచ విభునిప్రవాసమునకు వగచుచు విరహతాపమొందుట గాంచి తనభార్య జ్ఞాపకమునకు వచ్చి వెంటనే రహస్యముగా తన నగరు చేరి అంజనాసుందరితో భోగించెను. పిమ్మట యదే రాత్రి తాను మరలి పోవునపుడు తన ముద్రాంగుళీయకము నామెకు గుఱుతుగా నిచ్చి పోయెను. కొన్ని మాసాలతర్వాత ఆమెలో గర్భచిహ్నములను జూచి అత్తమామలు ఆశ్చర్యాత్ములై యామె వ్యభిచరించెనని భావించి యెన్ని చెప్పినను వినక యామెను వెడలనడచిరి. ఆమె హనుపురమను పట్టణమందు నివసించుచుండ ఆమెకు కుమారుడుద్భవించెను. ఆ కుఱ్ఱనికి హనుమంతుడను జన్మస్థానపు పేరును బెట్టెను. భర్త యుద్ధమునుండి మరలి వచ్చి తనభార్యకు కావింప బడిన అపచారమును విని చింతించి యామెను వెదకి మరల తన యింటికి బిలిచికొని వచ్చెను. హనుమంతుడు పెద్దవాడై తన తండ్రివలెనే రావణునికి యుద్ధములందు చాల సహాయము చేసెను. రావణుడు ప్రీతుడై సత్యవతి యను తన కూతు నతని కిచ్చెను. శూర్పణఖ కూడ తన కూతురగు అనంత కుసుమ యను దాని నతని కిచ్చెను. ఈ యిద్దరి భార్యలతో హనుమంతుడు తన దేశమునకు మరలివచ్చినప్పుడు సుగ్రీవుడును, నలుడును, తమ మిత్రుడగు రావణునికి సాయపడినందున హనుమంతునికి తమ కూతు లగు పద్మరాగ, హరిమాలిని అను వారి నిచ్చి పెండ్లిచేసిరి.

౪-వ ప్రకరణము

శ్రీరాముని జననము

హిమచూడాదేవి భర్తయు వజ్రబాహు పురందరుల తండ్రియునగు విజయుడు అయోధ్య నేలుచుండెను. వజ్రబాహునకు కీర్తిధరుడు, అతనికి కోసల, అతనికి హిరణ్యగర్భుడును బుట్టిరి. అతని తర్వాత ౨౭ గురు రాజులు రాజ్యము చేసిరి. కడపటి వాడగు అనరణ్యుడు రఘురాముని కుమారుడు. అతనికి దశరథుడు పుట్టెను. ఇక్కాలమం దొకనాడు రావణుడు వినోదార్థముగా నారదునితో నిట్లనెను. "ఓయి నారదా! నే నెప్పుడు మరణింతునో చెప్పగలవా?" నారదుడు గుణించి యిట్లు చెప్పెను. "దశరథుని కొడుకును జనకుని కూతురును నీకు మరణమును ప్రసాదింతురు." రావణు డులికిపడెను. కాని విభీషణు డతని భయము బోనాడ్చి వారికి సంతానము కలుగక పూర్వమే వారిరువురిని సమయింతును, చూడుడని చెప్పి బయలుదేరెను. నారదు డంతకుమున్నే యా యిద్దరికీ వార్త నంపెను. దశరథుడును జనకుడును భీతులయి తమ సింహాసనములపై తమ విగ్రహముల నునిచి యిద్దఱును గలిసి యెటకో పోయిరి. తెలియదప్పిన విభీషణుడు వారి విగ్రహములను పగులగొట్టి తృప్తినొంది తిరిగిపోయెను. దశరథుడు తన నలుగురు భార్యలతో మగధదేశము చేరెను. ఈ నలుగురి పేళ్లు అపరాజిత, సుమిత్ర, కైకేయి, సుప్రభ. అందు కైకేయి యను నామె, భర్తకు ప్రవాసమం దొక యుద్ధమందు సాయపడుటచే భర్త ప్రీతుడై రెండు వరముల కోరుకొమ్మనెను. కైకేయి, వలయునపుడు కోరుకొందునని చెప్పెను. పిమ్మట దశరథునికి నలుగురు కుమారులు పుట్టిరి. అపరాజితకు పద్ముడు పుట్టెను. ఇతడే రాముడు. సుమిత్రకు లక్ష్మణుడు పుట్టెను. ఇతడు నీలవర్ణుడు, విష్ణ్వవతారుడు. కాన నారాయణుడను పేరు పొందెను. కైకేయికి భరతుడును, సుప్రభకు శత్రుఘ్నుడును పుట్టిరి. ఇక్కాలమున జనకునకు విదేహావలన సీత యను కూతు రుద్భవించెను. ఒకనాడు బర్బర దేశమందలి మయూరమాలకు రాజైన అంతరంగమ యను మ్లేచ్ఛుడు మిథిలపై దాడివచ్చెను. జనకుడు దశరథుని సాయము వేడ రాముడు పోయి యతని నోడించెను. జనకుడు ప్రీతుడై సీత నిత్తునని మాట యిచ్చెను. తంటాల తాకట్లు నారదు డొకనాడు సీతను చూడవచ్చెను. నారదుని గడ్డము జడలు మున్నగు నట్టి భయంకర చిహ్నముల జూచి సీత బెదరి యింటిలో దాగుకొనగా ఆ కలహభోజనుడు సందు దొరకెనని భామండల యను రాజునకు సీతను బలాత్కారముగ నెత్తుకొని పొమ్మని పురికొల్పెను. అత డట్లు చేయక తన వద్దనుండిన ధనుస్సును జనకునకు బంపి దానిని రాము డె[illegible] బాణము సంధింప గలిగెనేని పెండ్లి చేయుమని చెప్పెను. రాముడా ధనుస్సు నవలీలగా నెత్తెను. సీతను పెండ్లియాడెను. లక్ష్మణుడు విద్యాధరులలోని ౧౮ గురు స్త్రీలను పెండ్లియాడెను. దశరథుడు వృద్ధుడై తన రామునకు రాజ్య మప్పగింపగోర కైకేయి తన వరముల జ్ఞాపకముచేసి రాము నడవి కంపెను. సీతా, రామ, లక్ష్మణులు అడవిలో తిరిగి తిరిగి చిత్రకూటమును చేరిరి.

౫-వ ప్రకరణము

సీతాపహరణము

అచ్చటి నుండి విజయపురమును చేరిరి. అచ్చట నొక సుందరి లక్ష్మణుని వరించి యాతని మెప్పింపలేక యురివేసికొన దొడగెను. అప్పుడు రాముడు వారిరువురకు పెండ్లి చేసెను. క్షేమాంజలి యను రాజ్యములో జితపద్మ యను రాకన్నియను లక్ష్మణుడు పెండ్లి యాడెను. రామాదులు పిమ్మట దండకారణ్యమును ప్రవేశించిరి అచ్చట శూర్పణఖ కుమారుడు శంబూకుడు తపస్సు చేయుచుండ లక్ష్మణుడు చంద్రహాసముతో నతని జంపెను. శూర్పణఖ శ్రీరామునితో మొరపెట్టుకొనబోయి వచ్చి పగని వదలి యతనిని మోహించెను. మోహము విఫలమయ్యెను. అంతట నామె భర్తయగు ఖరుడు యుద్ధము చేయవచ్చి రామునిచే చచ్చెను. రావణుడు తన చెల్లెలిని తృప్తిపరుప దలచి లక్ష్మణుడు లేని సమయములో దూరమునుండి లక్ష్మణుని వలెనే యార్తనాదముచేసెను. సీత రాముని లక్ష్మణ సహాయార్థ మంపెను. అంత రావణుడు సీత నెత్తుకొని విమానములో వెడలిపోయెను.

౬-వ ప్రకరణము

సీతాన్వేషణము

సీతకై రాముడు వెదకి వెదకి విఫలు డయ్యెను. అంత నొక సంఘటనము జరిగెను. సహజజాతి అనువాడు సుగ్రీవుని భార్య యగు తారను ప్రేమించి మాయచే సుగ్రీవుని వేషముతో నామెతో క్రీడించెను. నిజమైన సుగ్రీవుడు వచ్చి చూచి మాయా సుగ్రీవునితో తగవులాడి మోడిపోయి శ్రీరాముని నాశ్రయింప నతడు యథార్థము నెఱిగి దొంగ మగని జంపి సుగ్రీవునకు తారను, రాజ్యము నిప్పించెను.

పిమ్మట హనుమంతుడు లంక జేరి సీతను చూచి రావణుని కిరీటమును తన్ని లంకను దహించి తిరిగి వచ్చెను. రాముడు సుగ్రీవ హనుమదాదుల సైన్యములతో లంకను ముట్టడించి రావణునితో యుద్ధముచేసెను.

౭-వ ప్రకరణము

యుద్ధకాండము

రావణుడు ఇంద్రజిన్నాగములతో రామసైన్యమును గట్టెను. లక్ష్మణుడు తన గరుడవాహనమును పిలిచి నాగముల నాశముచేసెను రావణుడు లక్ష్మణునిపై శక్త్యాయుధము ప్రయోగింప అతడు చచ్చినట్లు క్రిందపడెను. భామండలుడు "ద్రోణఘము" నుండి అమృతము తెచ్చి లక్ష్మణుని బాగుచేసెను. లక్ష్మణుడు అపుడు గరుడారూఢుడై తన చక్రముతో రావణుని తల దునిమెను.

ఉపప్రకరణము

విభీషణుడు లంకకు రాజయ్యెను. కుంభకర్ణుడును ఇంద్రజిత్తును చిన్న చిన్న రాజ్యములకు రాజులైరి. రాముడు పుష్పక విమానములో అయోధ్య చేరెను. రాముడు పట్టాభిషిక్తుడయ్యెను. సీతతోడను, ప్రభావతి, రతినిభ, శ్రీదమ, యను తన తక్కిన ముగ్గురు భార్యలతోడను శ్రీరాముడు సుఖముగా నుండెను. లక్ష్మణుడు తన యెనమండుగురు భార్యలగు విశల్య, రూపావతి, వనమాల, కల్యాణమాలిక, రత్నమాలిక, జితపద్మ, భయవతి, మనోరమ యను వారితోడను వారి ౨౫౦ మంది పుత్రులతోడను, పైగా తన ౧౬ వేల మంది భార్యలతోడను సుఖముగా నుండెను.

లఘు విమర్శన

ఇది జైన రామాయణ కథాసారము. స్థలసంకోచముచే ఇంకను కొన్ని విషయములు పరిత్యక్తములయ్యెను. తెలిసికొనదగిన విషయములు కొన్ని గలవు. మనము జైన గ్రంథముల నవలోకనచేయుట అవసరము. మన మతమునకు విరుద్ధములయిన బౌద్ధ జైన వాఙ్మయములో కాననగు సిద్ధాంతములను మనము సామాన్యమతముల పట్టిలో జేర్చి తదనుయాయులను నాస్తికులనియు వేదనిందకులనియు వేదబాహ్యులనియు నిందించి యుపేక్షాభావమును జూపెదము. అట్లుకాక వారి వాఙ్మయమును వారి జాతకకథలును గూడా చదువవలెను.

ఈ జైనకథ వాల్మీకి రామాయణమునకు చాల భిన్నమై యున్నది. రాక్షసులును, వానరులును నరులై యుండెనని తెలియుచున్నది. సీత అయోనిజ కాదు. ఆమె తల్లి పేరు "విదేహ". విదేహకూతురును అయోనిజయని మనవారు వర్ణించిరి. రాముడు ఏకపత్నీవ్రతుడు కాడు. రాముడు వధించినది అంతరంగిను యను మ్లేచ్ఛరాజును. అనగా అనార్య రాజును. అతడు వధ్యార్హుడని మనము నిరూపింతుము. హనుమంతుడు నిష్కళంకబ్రహ్మచారి కాడు. రావణుడు స్త్రీలోలుడయిన దక్క తక్కిన విషయములందు సాధుప్రియుడే. బహురాజులకు స్త్రీ సంగతి నాటికిని నేటికిని మిక్కుటము. కాని రావణుడు ఎన్ని చేసినను సీతాపహారకుడు కాకుండిన నిప్పటి యనేక విటరాజులవలె, రాక్షసులవలె నిందాస్పదుడు కాకుండెడివాడు. అతడహింసాప్రియుడు. యజ్ఞములయందు హింస యుండుటచే యజ్ఞద్వేషి యయ్యెను. కాని ఇతడు వేదమతద్వేషి యనియు, మునిహింసకుడనియు వాల్మీకి తన కలమునొక్క మసిచే రావణుని ముఖమును నల్లగా చిత్రించెను. (లక్ష్మణునకు ౮ గురు పట్టపు భార్యలట, ౧౬ వేలు పై పెండ్లాలట! ఈ గుంపునంతయు భాగవతమునందు శ్రీకృష్ణుల వారి కంటగట్టినారు. ఈ బేరసారమే పౌరాణిక విమలన జగద్గురు మాహాత్మ్యము. ఇచ్చట లక్ష్మణుడే గరుడవాహనుడు. చక్రి వాసుదేవాంశకుడు. మరియు నారాయణావతారమునుడు) ఇంకను మారీచుడు లేడు. బంగారు

జనక మొదలే లేదు. ఇందలి వంశావళులు వాల్మీకుల వారి వంశావళులతో భేదించుచున్నవి. శంబూకుడు శూర్పణఖయొక్క పుత్రుడనియు నతనిని లక్ష్మణుడు వధించెననియు నిందున్నది. శంబూకుడను శూద్రతపస్విని రాముడు ఖండించెనని యుత్తరరామాయణమున నున్నది. శూద్రుల తపస్సు అంత మోక్షప్రాసిద్ధి యుండెనేమో? "దశముఖ" యను పదమున కుత్పత్తిహేతు విందు సమంజసముగా గనబడుచున్నది. జైనరామాయణమందు కుంభకర్ణుడును, ఇంద్రజిత్తును మరణించలేదు. మరియు సంజీవి పర్వతమును హనుమంతుడు తెచ్చెనన్న దిచట కల్ల. భామండలుడు (ఇతడెవడో?) అమృతమును తెచ్చెనని యున్నది. రావణుడు మహేశ్వరునిగూర్చి తపస్సు చేసెననియు అతని చేతుల దురద వదలునట్లు కైలాసముపై బొటనవ్రేలితో శివుడే యదిమెననియు మనము వినినసంగతి ఇందు వాలిచే ననుమబడెనని యున్నది. మరియు నీ జైనరామాయణములో నహింసా విషయమును, రావణుని యజ్ఞధ్వంసకత్వమును తెలుపుట జైనసిద్ధాంతప్రచారమునకై చేసిన మార్పని స్పష్టమగుచున్నది. మహేశ్వరునకు మారుగా నిచ్చట ప్రతిష్ఠితుండగు జిననాథుని పేర్కొనియున్నారు. ఇదియు మతప్రచారార్థమే యై యుండవలెను. ఈ రామాయణములో విశ్వాసనీయ విషయము లనేకము లున్నవి. వాల్మీకి రామాయణమందు రాముడాదర్శపురుషుడుగను ఏకపత్నీవ్రతుడుగను రావణుడు పరమదురాత్ముని చిత్రింపబడియున్నారు.

ఇది హిందూమత రామాయణ సాంప్రదాయము. విద్యార్థిలోకము లీ జైన రామాయణము అంతర్భాగముగా కలిగిన త్రిషష్టిశలాకా పురుషచరితను పఠించి తమ పరిశోధన ఫలితమును ఆంధ్రులకు ప్రసాదింతురు గాక!

బౌద్ధజాతక రామకథ

వెబర్ అనే పాశ్చాత్యపండితుడు జాతకకథలలోని "దశరథ జాతకము" అను కథను ఆధారముగా చేసికొని ఒక పిచ్చి సిద్ధాంతమును చేసి రామాయణము క్రీ. శ. ౪౦౦ లో వ్రాయబడినట్టి దని చాలా అపస్థాపన నారంభించినారు. బౌద్ధజాతకకథలోని విశేషము మరియు దాని సారాంశ మిచ్చట వ్రాయబడుచున్నది

పూర్వకాలమందు వారణాసిలో దశరథుడనే రాజుండెను. అతని భార్యకు ౧౬,౦౦౦ దాసీజన ముండెను. ఈదంపతులకు ఇద్దరు కుమారులు ఒక కూతురు కలిగిరి. కుమారుల పేరులు రామలక్ష్మణులు. బిడ్డపేరు సీత. రాణి చనిపోయెను. రాజు మరొకతెను పెండ్లాడెను. ఆమెకు భరతుడను వాడు పుట్టెను. వాడు ఎదిగిన పిమ్మట మూడవ రాణి భర్తతో నిట్లనెను. "రాజా పూర్వము నాకొక వర మిచ్చియుంటిరి. ఇప్పుడు దానిని పూర్తిచేయుడు. నా కుమారునికి రాజ్య మిమ్ము" అని మొదటి భార్యసంతానమునకు హానిచేయునని రాజు భయపడి వారిని ౧౨ ఏండ్లవరకు వేరుచోట నుండుటకై నియోగించెను. జ్యోతిష్కులు దశరథునితో తానింక ౧౨ ఏండ్లవరకు బ్రతుకునని చెప్పగా మన [illegible] చెప్పెను. సీతా

రామలక్ష్మణులు హిమాలయానికి వెళ్లి అచ్చట నివసించిరి. తొమ్మిదేండ్లు గడిచిన తర్వాత జ్యోతిష్కుల లెక్కలను తప్పు జేయువాడై దశరథుడు చనిపోయెను. రాణి తన కుమారునికి పట్టము గట్టజూచెను. కాని భరతుడు రామాదులను తెత్తునని బయలుదేరి రాముని గాంచెను. రాముడు రాజ్యము స్వీకరింప నిరాకరించెను. "నా తండ్రి ౧౨ ఏండ్లవరకు నన్ను రాజ్యములోనికి రావలదన్నాడు. అతని ఆజ్ఞ నుల్లంఘించను" అని యనెను. మరెట్లు? "నా పాదుకలిత్తును తీసుకొనిపొమ్ము" అనెను. అట్లే భరతుడు పాదుకలను సింహాసనముపై నుంచి రామునిపక్షముగా పాలించెను. ౧౨ ఏండ్లు పూర్తి అయిన తర్వాత రాముడు తిరిగివచ్చి పట్టాభిషిక్తుడై ౧౬,౦౦౦ ఏండ్లు పరిపాలించెను.

బుద్ధుని పూర్వజన్మములో ఈ కథ జరిగెను. శుద్ధోదనుడే దశరథుడు. రాముని తల్లియే మాయాదేవి. సీతయే రాహులుని తల్లి. ఆనందుడే భరతుడు. శారీపుత్రుడే లక్ష్మణుడు. బుద్ధుడే రాముడు." ✓

ఇది దశరథజాతకము అను పేరుగల కథ. బుద్ధుని మతవ్యాప్త్యనంతరము అతని గొప్పతనాన్ని నిరూపించుటకు భక్తులచేత ఇట్టి "జాతకకథలు" కొల్లలుగా అల్లబడెను. దీని నాధారముగా చేసుకొని విమర్శించుట చాలా దుర్బలమగు వాదము. సుప్రసిద్ధమగు రామాయణకథను బౌద్ధులు తమ జాతకకథలోనికి తమ కనుకూలమగు మార్పులతో స్వీకరించినారని స్పష్టముగా వ్యక్తమగుచున్నది.

ఇందులో ఇంకొక విశేష మున్నది. ఈ బౌద్ధ రామాయణములో రాముడును సీతయు అన్నచెల్లెండ్రుగా నిరూపింప బడినారు. పిదపవారికిని పెండ్లియైనట్లు యీ జాతకకథ తెలిపినది. ఇదేమి చిత్రమనగా శక (Scythian) జాతిలో ఈ యాచార ముండెనని పీకాక్ గారు తెలిపినారు†. అయితే యీ యాచారము ఆర్యహిందువులలో ఏ నాడును ఎందును లేకుండెను. ప్రధానాదర్శమునందే భిన్నించిన యీ విధానమును బట్టి బౌద్ధులు సుప్రసిద్ధ రామాయణమును అనుకరించి ఒక జాతకకథను కల్పించినారని వెల్లడి యగుచున్నది.

---

† Peacocke—India in Greece be PP 191—195

3

రా మ వా ల్మీ కు ల కా ల ము

శ్రీరామచంద్రుడు ఈ భరతఖండములో ఎప్పుడుండెనో నిర్ణయించుట మహా కష్టము. అట్టి నిర్ణయ మంతయు ఊహా ప్రపంచములో నుండునట్టిది. ఈ విషయములో మన పురాణాలు అంతగా సహాయపడవు. ప్రాచీన మహాపురుషులు, మహాత్ములు, మానవాతీతులనియు, అద్భుత కార్యములు చేసిరనియు, వేనవేల యేండ్లు జీవించిరనియు పురాణాలలో వ్రాసినారు. శ్రీరాముడు త్రేతాయుగములో నుండెననియు, శ్రీకృష్ణుడు ద్వాపరయుగములో నుండెననియు కొందఱు వ్రాసిరి. ఒక్కొక్క యుగము లక్షల సంవత్సరాల కాలముతో కూడియుండునని పురాణకారులు నిర్ణయించినారు. త్రేతాయుగము ౧౨ లక్షల ౯౬ వేలేండ్ల వరకుండెను. ద్వాపరము ౮ లక్షల ౬౪ వేల యేండ్లుండెను. కావున శ్రీరాముడు పౌరాణికుల లెక్కల ప్రకారము కలియుగ సంవత్సరాలు కలుపుకొని, వారు జీవించిన ౧౧ వేల యేండ్లను కలుపుకొని, త్రేతాయుగము తుదిలోనే యుండెనని తలచినచో ఇప్పటికి కనిష్ఠము ౯౨,౭౬,౧౦౦ యేండ్లకు పూర్వము నుండియుండవలెను. శ్రీరాముడు పదకొండు వేల యేండ్లు జీవించె ననుటకు ప్రమాణము.

శ్లో॥ హత్వా క్రూరం దురాత్మానం దేవర్షీణాం భయావహం
దశవర్ష సహస్రాణి దశవర్ష శతాని చ. బాల. ౧౫ స. ౨౯ శ్లో.

రాముడు పదునొకండు వేల యేండ్లు బ్రతికినను ఇన్ని లక్షల యేండ్లకు ముందుండినదియు విశ్వసనీయము కాదు. అటులే శ్రీకృష్ణునికిన్ని ప్రాచీనత నారోపించుట తెలియ వచ్చుచున్నది. చారిత్రక దృష్టితో వీలయినంతవరకు అతని కాలము నిర్ణయించు ప్రయత్నము చేయుదము.

మొదట పాశ్చాత్య సాంస్కృతిక పరిశోధకుల యభిప్రాయము వినుదము. "కౌంట్ టార్నియర్" ఇట్లు వ్రాసెను. "గొప్ప నాగరిక రాజ్యాలు మా క్రీస్తుశకమున కంటె కనిష్ఠము ౩౦౦౦ యేండ్లకు ముందే చాల నాగరికత పొందియుండెనని విశ్వసింతుము. అంతకు పూర్వమే రామాయణ కథానాయకుడైన రాముడు ఉండెనని చెప్పవలసియున్నది."* పాశ్చాత్య పండితులలో రామునికి ఇంతటి ప్రాచీన కాలమును నిర్ణయించినవారు ఈ టార్నియర్ పండితు లొక్కరు, శ్రీ. ప్రొ. [illegible] ఇట్లు వ్రాసినారు.

I cannot refuse credence to this fact Viz. that the great states highly advanced in civilization, existed at least 3000 years before our era. It is beyond that limit that I look for Rama, the hero of the Ramayana.

"అయోధ్యానగరము క్రీ. పూ. ౧౫౦౦ నుండి ౨౦౦౦ ప్రాంతములో నిర్మింపబడినదని చెప్పినచో అదెన్నటికిని అతిశయోక్తి కానేరదు. *

ఫాష్ (Fauche) అను ఫ్రెంచి పండితుడు క్రీ. పూ. ౧౩౨౦లో రామాయణము రచింపబడెనని వ్రాసెను. ఇటలీ భాషలోనికి రామాయణమును భాషాంతరీకరించిన గొర్రిసియో (Gorresio) అను నతడు క్రీ. పూ. ౧౮౦౦లో రామాయణము రచింపబడినట్లు అభిప్రాయపడెను. ఆర్థర్ లిల్లీ అనువాడు ఇట్లు వ్రాసెను. "ప్రపంచములో రచితములయిన గాథలలో రామాయణము ఉత్తమస్థానము వహించుచున్నది. అది కంటలేక ౨౦ శతాబ్దములనుండి ప్రచారమందు మున్నది. మొత్తముపై చాలామంది పాశ్చాత్య పండితుల అభిప్రాయములో క్రీ. పూ. ౧౮౦౦ ఏండ్లకన్న పూర్వములో రామాయణము చేయబడెను. మరొక పాశ్చాత్య పరిశోధక వర్గమువారి అభిప్రాయములో రామాయణ మూలకథ క్రీ. పూ. ౫౦౦ కంటె ముందుగానే రచింపబడెను. అటు తర్వాత క్రీ. పూ. ౨౦౦ నుండి దానిలో చాలా భాగాలను పెంచుచు వచ్చిరి. ఈ అభిప్రాయమును "మెక్డానెల్"గారు తమ "సంస్కృత వాఙ్మయ చరిత్ర" అను ఆంగ్ల గ్రంథములో వెలిబుచ్చిరి.

రమేశచంద్రదత్తుగారు ఇట్లభిప్రాయపడినారు. "రామాయణ మూలరూప గ్రంథము ఎప్పుడు రచింపబడెనో చెప్పుటకు వీలులేదు. సూత్రవాఙ్మయములో మహాభారత సూచన లున్నవి గాని రామాయణమును గూర్చి యేమియు కానరాదు. క్రీ. పూ. ౫౦౦ ప్రాంతములో విజయుడను వంగరాజు సింహళద్వీపమును జయించెను. అయితే సింహళము ఆర్యులకు అంతకంటె చాలాకాలానికి పూర్వమే విదితమై యుండెను. వింధ్యకు దక్షిణమున అటవికు లుండిరి. కోతులే విశేషముగా నుండెను ఈ దక్షిణభాగములో ఆర్యనాగరికత వ్యాపించినట్లు రామాయణములో తెలుపలేదు. ఈ కారణాలచేత రామాయణము పౌరాణిక యుగముయొక్క తుది భాగములో రచింపబడి యుండును. † పౌరాణిక యుగము ర-చ-దత్తుగారి యభిప్రాయ ప్రకారము క్రీ. పూ. ౧౮౦౦ నుండి క్రీ. పూ. ౧౦౦౦ వఱకు వ్యాపించి యుండెను.

రమేశచంద్రదత్తుగారు ఒక్క యంశాన్ని బాగా కనిపెట్టినారని తోచుచున్నది. రామాయణములో శ్రీరాముని విష్ణ్వవతారముగా వర్ణించినారు. కాని దత్తుగారి అభిప్రాయములో విష్ణు వప్పటికి పౌరాణికులలో ప్రాధాన్యమునకు రాలేదు. ఇంకను ఇంద్రునకే ఆధిపత్య ముండెను అట్టి యాధిపత్యమును శ్రీకృష్ణుడు తొలగించెను అని దత్తుగారు వ్రాసి దానికి సహాకారముగా పారస్కర గృహ్యసూత్రములలో (౨-౧౭-౯) నాగేటిచాలు దేవత అనగా "సీత" ఇంద్రుని భార్యగా వర్ణింపబడిన దని వ్రాసినారు.

* Prof. Heeren—Historical researches Vol. II Page 227.

† Early civilization of India by R. C. DUTT, Vol. II.

జనకుడు సీతయొక్క తండ్రి. అతడు యాజ్ఞ్యవల్క్య, శ్వేతకేతు, ఆరుణేయాదులకు బ్రహ్మవిద్యను బోధించె నని శతపథబ్రాహ్మణములో వర్ణించినారు. యాజ్ఞ్యవల్క్య వాజసనేయి అను నతడు జనకుని ఆస్థాన పురోహితుడు. అతడు యజుర్వేదపృథక్కరణమును చేసెను. శుక్లయజుర్వేదము, శతపథబ్రాహ్మణము అను భాగాలుగా చేసెను." అని దత్తుగారు వ్రాసినారు. దీనిని బట్టి శతపథబ్రాహ్మణ రచనాకాలములో రామాయణము రచింపబడెనని వారి యభిప్రాయము.

సాధారణముగా పాశ్చాత్యుల జాడలలోనే మన హిందూస్థానపండితులును నడతురు. పాశ్చాత్యులు కొన్ని చారిత్రికపు మైలురాళ్లను స్థాపించుకొన్నారు. "యవన" అనేది ఒకరాయి. అది క్రీ. పూ. ౩౨౭ లో అలెగ్జాండరుతో మనదేశానికి దిగుమతి అయినది. ఆకాలములోను అంతకు ముందు ౩౦౦ సంవత్సరాలలోను సూత్రాలు వ్రాయబడినవి. అది రెండవ మైలురాయి. అంతకంటె ౬౦౦ ఏండ్లకు ముందు బ్రాహ్మణారణ్యకోపనిషత్తులు వెలసినవి. (అనగా - క్రీ. పూ. ౧౨౦౦ ప్రాంతములో) అది మూడవ మైలురాయి. బ్రాహ్మణములకూ సూత్రములకు మధ్యకాలములో ముఖ్యపురాణాలు ప్రకాశమానమైనవి. అంతకంటే మరి అయిదారు నూర్ల ఏండ్లకు ముందుకు వెళ్ళితే వేదాలకాలములో పడిపోతాము. అనగా క్రీ. పూ. ౨౦౦౦ ఏండ్లకంటే ముందుకాలములో వేదాలు లేకుండెను. అది నాల్గవ మైలురాయి. ఈ విధముగా పాశ్చాత్య విమర్శకులు విమర్శించుతూ వచ్చినారు. ఇటీవల మోహన్ జోదారోలోను హరప్పాలోను బయలు దేరిన శిల్పాలను వివిధ వస్తువులను బట్టి అచ్చటి నాగరికత క్రీ. పూ. ౩౦౦౦ ఏండ్లకన్న పూర్వము దని అంచనాలు వేయుటచేత పూర్వసిద్ధాంతాలు తారుమారగుచున్నవి. పైగా డాక్టరు ప్రాణనాథగారు క్రీ. పూ. ౪౦౦౦ ప్రాంతమందే మోహన్ జోదారో నిర్మాణాలు జరిగెనని వాదించుచున్నారు. వారు "ఋగ్వేదదశమమండలానికి ఈజిప్టులోని అతి పురాతన పిరమిడ్లనాటి రాజులకును ముడిపెట్టుచున్నారు. ఈ చర్చ మనకు సంబంధించినది కాదు. చెప్పబోయిన దేమనగా రామాయణ మూలగ్రంథ రచనయు, రాముని యునికియు, వాల్మీకి కాలమును క్రీ. పూ. ౧౪౦౦ కంటె పూర్వముదనియు బహుశా క్రీ. పూ. ౨౫౦౦ ఏండ్లనాటిదనియు నేను అభిప్రాయపడుచున్నాను. రామాయణము భారతము కన్నను పూర్వము దనుటలో సందేహము లేదు. ఒకరిద్దరు అది తర్వాతి రచన యనినను అది రామాయణ మందలి ప్రక్షిప్తభాగానికి మాత్రమే వర్తించును. మహాభారతములో రామాయణ కథాసంగ్రహము వ్రాయబడినది. మరియు కొన్ని నీతులు రామాయణములోని వనిచెప్పి యుదాహరించినారు, కావున మహాభారతము రామాయణము కన్న తర్వాతిదే.

మహాభారతకాలము

మహాభారతవీరు లుండిన కాలమును గురించి మహాభారత యుద్ధము జరిగిన కాల

మును గురించి వివిధ పరిశోధకులు వివిధరీతిగా అభిప్రాయము లిచ్చినారు. శ్రీ పెండ్యాల వేంకట సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు తమ మహాభారతచరిత్రములో ఇట్లువ్రాసినారు.

"మహాభారత యుద్ధకాలమునుగురించి ప్రాక్పశ్చిమ దేశస్థ గ్రంథకర్తల అభిప్రాయములు క్రింద నిచ్చుచున్నాను.

పంచాంగ కర్తలు.	క్రీస్తునకు పూర్వము	౩౧౦౦	ఏండ్లు
కల్హణుడు	,,	౨౪౪౮	,,
సుధాకరుడు	,,	౨౪౪౮	,,
భాగవతము	,,	౧౫౬౫	,,
మత్స్య పురాణము	,,	,,	,,
వాయు పురాణము	,,	,,	,,
విష్ణు పురాణము	,,	౧౫౩౦	,,
ధీరేంద్రనాథపాలు	,,	౧౫౨౦	,,
బంకించంద్ర	,,	,,	,,
బాలగంగాధరతిలకు	,,	౧౪౦౦	,,
కోల్‌బ్రూకు	,,	,,	,,
విల్సన్	,,	,,	,,
ఎల్ఫిన్‌స్టన్	,,	,,	,,
విల్ఫర్డు	,,	౧౩౮౦	,,
బుకానన్	,,	౧౩౦౦	,,
ప్రాట్	,,	౧౨౦౦	,,

శ్రీ పెండ్యాల వెంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు తాము స్వయముగా 'భారతయుద్ధము క్రీస్తునకు పూర్వము ౧౬ శతాబ్దముల జరిగినదని వ్రాసినారు. మోహన్ జోదారో పరికరాలనుబట్టి పరిశోధకుల అభిప్రాయములో ఆర్యుల నాగరికత క్రీ॥ పూ॥ ౫౦౦౦ ఏండ్లకు పూర్వమునుండియే వచ్చినదని వ్రాసినది సమంజసముగా కనబడుచున్నది. దానిబట్టి రామాయణకాలము ౨౫౦౦ ప్రాంతములోనిదని ఊహింపవచ్చును. మహాభారత రచనాకాల నిర్ణయము నీ చర్చలో ప్రధానముగా పెట్టుకొనుట అప్రస్తుత మగును. టూకీగా ఇంతమాత్రము చెప్పవచ్చును.

భాగవత, మత్స్య, వాయు పురాణములలో మహాభారత కాలము క్రీస్తునకు పూర్వము ౧౫౬౫ అని నిర్ణయింపబడినది. విష్ణుపురాణములో క్రీ. పూ. ౧౫౩౦ అని చూపబడినది. అదంత వ్యత్యాసహేతువు కాదు. ఈ నాలుగు పురాణాలలోని రాజవంశావళి కాలాలను అబద్ధమని త్రోసివేయ వీలులేదు. కావున మహాభారత యుద్ధకాలము

క్రీ. పూ. ౧౫౬౫ ను గ్రహింపవచ్చును. రామాయణ కాలములో వింధ్యకు దక్షిణమున నుండిన దేశాలు అరణ్య ప్రదేశాలై యుండెను. మహాభారత రచనాకాలమునాటికి అచ్చట నానానగరాలు, మండలాలు, ప్రభుత్వా లేర్పడెను. కురుపాండవుల పక్షముగా దక్షిణ దేశమునుండి, ఆంధ్రపాండ్యాది ప్రభుత్వాలవారు గొప్ప సేనలతో సహాయార్థమై వెళ్ళిరి. అటువంటి ప్రదేశము నాగరకత చెందిన దేశముగా మారుటకు ౩౦౦ ఏండ్లయినను పట్టి యుండును. ఈ విధముగా చూచినను రాముని కాలము క్రీ. పూ. ౨౫౦౦ నాటిదై యుండును. (Count Bjornstjerna) జోరన్సు జార్నాగారు మహాభారతము క్రీ.పూ. ౨౦౦౦ కన్న పూర్వ మున్నదని అభిప్రాయపడినారు. ఈ కారణముచేతను రామాయణము క్రీ. పూ. ౨౫౦౦ నాటి దనవలసియుండును.

ఇంద్రపూజా ప్రాముఖ్యము

రమేశచంద్రదత్తుగారు ఒక అంశాన్ని స్పృశించి విడిచినారు. అది యింద్రపూజను గురించిన చర్చ. వైదిక పౌరాణిక యుగాలను వర్ణయించుటకు ఇంద్రపూజ ఒకమంచి మైలు రాయి. ఇంద్రపూజ విశేషముగా నుండెనా అది వేదకాలానికి సంబంధించినది. వైష్ణవప్రాముఖ్య మెక్కువగా నుండెనా అది భాగవతకాలము తర్వాతిది అని నిర్ణయింప వలసి యుండును. మహాభారతములో శ్రీ కృష్ణుడు గోవర్ధనధారిగా వర్ణింపబడినాడు. శ్రీకృష్ణుడు తనకాలములో వర్తించుచుండిన ఇంద్రపూజను తొలగించి విష్ణుపూజను ప్రచారములోనికి తెచ్చెను. ఈ మార్పుచేత ఇంద్రునికి కోపము వచ్చునని యు అతనివల్ల అందరి కిన్ని మహాబాధ కలుగునని యు జనులు భయపడిరి. అందులకు తగినట్లుగా అప్పుడు వాన గండ్ల వర్షమున్నూ, ధారావర్షమున్నూ విపరీతముగా దినాల పేరట కురిసెను. జనులు భయభ్రాంతులైరి. కృష్ణుడు వారికి ధైర్యము చెప్పెను. ఇదే గోవర్ధనగిరి గాథావిశేషమై యుండును. కృష్ణుని జీవితములో ఒకటి రెండుమార్లు ఇంద్రునితో కలహము కలిగినట్లు కన పడుచున్నది. పారిజాతముకొరకై ఒకతడవ యుద్ధము జరిగెను. దీనినిబట్టి చూడ ఇంద్రాధిపత్యము శ్రీకృష్ణుని కాలములో తొలగింపబడెను. వైష్ణవ తత్త్వమునకు ప్రాముఖ్య మియ్యబడెను. అయినప్పటికిని ఇంద్రుడు పెద్దవాడుగను విష్ణువు తమ్ముడుగను (ఉపేంద్రుడుగను) చాలా కాలము చిత్రింపబడుచు వచ్చినారు. పూర్వవాసన త్వరగా పోనందున ఈ సమాధానము పౌరాణికులచే కల్పింపబడినట్లున్నది.

రామాయణములో అయిదారు తావులలో ఇంద్రపూజను గురించిన ముచ్చట వ్రాయబడియున్నది.

ఇంద్రధ్వజ ఇవోద్ధూతః పౌర్ణమాస్యాం మహీతలే
ఆశ్వయుక్సమయే మాసి గతశ్రీకో విచేతనః. కిష్కింధ. ౧౬-౩౭
అధోక్షితః శోణితతోయ విస్రవైః సుపుష్పితాశోక ఇవానిలోద్ధతః,
విచేతనో వాసవసూను రాహవే విభ్రంశితేంద్రధ్వజవత్ క్షితింగతః.

4 కిష్కిం. ౧౬-౩౯,

రాముడు వాలిపై బాణము విడిచినప్పుడు అతడు పూజానంతరము క్రింద పడ ద్రోయబడిన ఇంద్రధ్వజమువలె విగతచేతనుడై పడిపోయెనని వర్ణించు సందర్భములో పై శ్లోకములు కానవచ్చుచున్నవి. "గౌడదేశమందు ఆశ్వయుజ పూర్ణిమనాడు ఇంద్రు నుద్దేశించి ఒక పెద్దగడకు ధ్వజముకట్టి పూజించి యుత్సవానంతరము దానిని పడ ద్రోయుట సంప్రదాయమైయుండెను" అని వ్యాఖ్యాతలు వ్రాసినారు. రామాయణ కాలములో దేశమంతటను ఆ యాచార ముండెనని మూలములో నుండుటచే గౌడదేశ మందే యుండెననుట సరికానేరదు. ఈ వర్ణననుబట్టి రాముని కాలములో ఇంద్రపూజకై ఆశ్వయుజ పూర్ణిమ నిర్ణయింపబడెననియు దేశ మంతటను ఇంద్రపూజలు జరుగుచుండె ననియు ఊహించు నవకాశ మున్నది. ఇంద్రపూజలు కేవలము భారతీయార్యులలోనే కాక ఏషియా మైనరులోని హట్టి దేశములోను క్రీ॥ పూ॥ ౧౪౦౦ ప్రాంతములో నుండెను. ఈ కారణముచే రామాయణము క్రీ॥ పూ॥ ౧౪౦౦ కంటె చాలా పూర్వమిదగును. మహా భారతకాలము కలియుగాదిలో అనగా కలియుగమందు ఇంచుమించు ౬౫౩ సంవత్సరాలు గడచిన తర్వాతిదని కల్హణపండితుడు అభిప్రాయ మిచ్చినాడు. దుర్యోధనుని తొడలను భీముడు విరుగగొట్టినపుడు శ్రీకృష్ణుడు బలరామునితో కలియుగము ప్రవేశించినది కదా యని సమాధాన మిచ్చెను. శ్రీరాముడు భారతకాలముకన్న పూర్వుడు కాన అతడు క్రీ॥ పూ॥ ౨౫౦౦ లో నుండి యుండవలెను.

ఒకవిధముగా శ్రీరామునికిని శ్రీకృష్ణునికిని అంతగా అంతరము లేకుండెనని నేను అనుకొనియుంటిని. ఈ విషయమునే నా హిందువుల పండుగలు అను గ్రంథములో పరశురామజయంతి చర్చలో ఇట్లు వ్రాసినాను.

పరశురాము డెట్లు రామాయణభారతకాలములందు రెండు యుగాంతరములందు జీవించెను? దీనివలన శ్రీరామ శ్రీకృష్ణులకాలములందు చాలవ్యత్యాసము లేదనియు ఇంచు మించు వీరు సమకాలికు లనియు చెప్పవచ్చును. పరశురాముడు రామాయణభారతకాల ములో నుండుటను సమన్వయించుటకై పౌరాణికు లతనికి చిరంజీవిత్వసిద్ధి నియ్యవలసి వచ్చెను. యథార్థమేమన శ్రీరాముని వార్ధక్యదశలో శ్రీకృష్ణుడు బాలుడుగా నుండి యుండును. రామాయణభారతములందు కనబడు వీరులలో పరశురాము డొక్కడే కాడు- ఇంకను కలరు. ఎట్లనగా—హనుమంతుడు—భారతములో సౌగంధికాపహరణ సందర్భ ములో వృద్ధుడుగా కానవచ్చుచున్నాడు. (౨) బభ్రువాహనుడు—ఇతడు జాంబవంతుని మనుమడు. ఇతడు భారతవీరులలో నొకడు. (౩) విభీషణుడు—నలుడు దక్షిణదిగ్విజ యానికి వెళ్లి నప్పు డితడు లంకలో వృద్ధుడై రాజ్యము చేయుచుండెను.

(౪) పరశురాముడు—ఇతడు వశిష్ఠుని మనుమడు.

(౫) సుగ్రీవుడు—సహదేవుని దగ్విజయములో కనబడుచున్నాడు. ♦

♦ హిందువుల పండుగలు, పుట. ౧౯౩-౧౯౬.

ఈ విధముగా చూచిన రాముడు శ్రీకృష్ణునికన్న ౯౦ ఏండ్లు లేక ౭౦ ఏండ్లకు పూర్వుడై యుండి యుండును. కాని రామాయణములోని దేశకాల భౌగోళికపరిస్థితులను బట్టి యాలోచించిన ఈ నిర్ణయమును నిరాకరించవలసియుండును. రాముడు వింధ్యను సమీపించగా అచ్చటినుండి దేశమంతయు అరణ్యముగాను, నిర్జనప్రదేశముగాను అందందు ఆటవికులతో గూడినదియునై యుండెను. వింధ్యాద్రి దక్షిణ ప్రాంతాన్ని దండకారణ్యమనిరి. దండుడు, లేక దాండక్యుడు భార్గవునిబిడ్డను బలవంతముగా ఎత్తుకొని పోయెననియు భార్గవుని శాపముచే అతని దేశ మంతయు పాడుపడి పోయెననియు రామాయణమందే వ్రాసినారు. * ఈ యంశమునే పురస్కరించుకొని చాణక్యుడును, వాత్స్యాయనుడును ఇట్లు వ్రాసిరి.

సూ॥ యథా దాండక్యోనామ భోజః, కామాత్ బ్రాహ్మణకన్యా మభిగమ్యమానః సబన్ధురాష్ట్రో వినినాశ.

పై యంశాన్ని బట్టి దాండక్యుడు భార్గవుని సమకాలికుడని స్పష్టమగుచున్నది. రాముని కాలములో ఇంచుమించు ఆర్యులకు ప్రవేశములేని దండకారణ్యము శ్రీకృష్ణుని కాలములో రాజ్యాలతోను అభివృద్ధి నొందిన ప్రాంతాలతోను నిండినట్లు మహాభారతము నుండి విశదమగుచున్నది. కావున సుగ్రీవ, హనుమంత, పరశురామ, విభీషణాదుల చిరంజీవిత్వమును భారతకాలములోకూడ వా రుండిరను విషయమును ప్రక్షిప్తము లనవలెను. రామునికిని కృష్ణునికిని మధ్య ఇంచుమించు ౫౦౦ సంవత్సరములు గతించి యుండును. సి. వి. వైద్యాగారు రామాయణవిమర్శనమును గురించి వ్రాసిన ఆంగ్ల గ్రంథములో ఇట్లు వ్రాసినారు. "అభ్యంకరుగారు విష్ణుపురాణమందలి వంశావళులను లెక్కించి రామునికిని కృష్ణునికిని మధ్య ౩౯ గురు రాజులు గతించిరని వ్రాసినారు. దానిని బట్టి ఉభయులకు మధ్య ౭౫౦ సంవత్సరాలైనను అంతరాయము ఉండెనని అత డభిప్రాయ పడినాడు."

ఇంతకు ముందు చూపిన ఇంద్రపూజాప్రాముఖ్యమును గురించి రామాయణమందు చాల నిదర్శనములు కలవు. అగస్త్యాశ్రమములో ఒక్కొక్క వైదిక దేవతకు ఒక్కొక్క పూజావేదిక యుండెను. బ్రహ్మ, అగ్ని, విష్ణు, ఇంద్ర, సూర్య, చంద్ర, భగ, కుబేర, ధాతృ, విధాతృ, వాయు, నాగరాజ, అనంత, గాయత్రీ, వసు, వరుణ, కార్తికేయ, ధర్మ, దేవతలకు వేదికాస్థానము లుండెను.

(అరణ్య-౧౨ సర్గ-౧౭ నుండి ౨౦ శ్లో॥ వఱకు)

ఇందు విష్ణు, అనంత, నాగ, కార్తికేయ, ధర్మ, అను పౌరాణిక దేవతలు కూడా చేరినారు. అయినను వైదిక దేవతా ప్రాముఖ్యము చాలా వ్యక్తమగు చున్నది.

* రామాయణము, ఉత్తరకాండము, ౫౦-౫౧ సర్గలు.

సాలమన్ కాలములో ద్రావిడ దేశమునుండి నెమిళ్ళు, కోతులు, చందనము మున్నగునవి యెగుమతి యగుచుండెనని తెలిపినాను. నెమిలికి "తుకి" అని తమిళములో అందురనియు ఆ పదమునే హిబ్రూవారు వాడిరనియు ఇతర దక్షిణభారతీయ వస్తువుల కును అట్టి తమిళనామములనే వాడిరనియు పరిశోధకులు నిరూపించినారు. సాలమన్ క్రీ. పూ. ౧౦౦౦ ప్రాంతపు హీబ్రూరాజు. అట్టి కాలములో దక్షిణాపథము మహానాగ రిక దేశమై యుండుటయు సముద్రప్రయాణమును మధ్యధరా సముద్రమువరకు ఓడలలో సాగించుటయు మన దేశమందు సిద్ధము చేసిన వస్తువులను అక్కడ అమ్ముచుండిరనిన దాండక్యని కాలములోని నిర్జనారణ్య మంతటి నాగరికస్థితికి రావలెననిన ఎన్నియో శతాబ్దములు పట్టి యుండును. కావున సాలమన్ కాలానికి ౧౦౦౦ లేక ౧౫౦౦ ఏండ్ల ముందు ఈ దక్షిణాపథము నిర్జనారణ్యమై యుండియుండును.

ఋ గ్వే ద ము లో రా ము డు

శ్రీ పెండ్యాల వెంకట సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు తమ "రామోపాఖ్యానము— తద్విమర్శనము" అను గ్రంథపీఠికలో నిట్లు వ్రాసినారు.

"రామ రావణుల యస్తిత్వము కల్పితము కాక సత్యమే యనుటకు ఋగ్వేదమున సీ క్రిందిరీతిని సూచింపబడి యుండెను.

"ప్రతద్దుశ్శీమే పృథనానే వేనే ప్రరామే వోచ మసురే మఘవత్సు
యే యుక్త్వాయ పంచ శతాస్మయు పథా విశ్రావ్యేషాం"
ఋగ్వేదము ౧౦-౯౩-౧౪

అనగా "ఏదేవత లైదువందల రథముల సక్తోనుగుతో గూర్చుకొని మాయందు ప్రీమగలవారై యజ్ఞమార్గముచే వచ్చుచున్నారో ఆస్తోత్రము, పృథవానునియందును, వేనునియందును, అసురుడు బలవంతుడగుచుండగా రామునియందును, ధనవంతులయందును జెప్పుచున్నాము.

శాస్త్రిగా రిచ్చిన యర్థము బోధయగుటలేదు. బలవంతుడగుఅసురుడంటే రావణు డనియు అతని వధను రాముడు చేసెనను సూచన పైమంత్రములో నున్నదని శ్రీశాస్త్రి గారి యభిప్రాయమై యున్నది.

జతీంద్ర మోహన్ ఛటర్జీగారు తమ "కృష్ణగాథ"యను గ్రంథపీఠికలో ఇదే మంత్రము నుదాహరించి దాని కిట్లు అర్థము వ్రాసినారు. "మఘవంశుల (Magians ఈరాను దేశజాతి) సంఘమును గురించియు అసురను గురించియు (అహురఅను రూపముతో ఈరానులో పూజింపబడుచుండిన దేవత) ఇప్పుడు నేను అసాధ్యుడైనట్టియు (దుస్సీమ - Indomitable) బలవంతుడైనట్టియు, (పృథువాన్ - Redoubtable) రామునికిని (అనగా)

వేనునితో మాట్లాడుచున్నాను''. ఘటర్జీగారి అభిప్రాయములో రాముడు వేనుడు ఉభయులును ఒక్కరే అయితే యీ వేను డెవడు?

''యజ్ఞై రథర్వా ప్రథమః పథస్ తతే తతః సూర్యో వ్రతపా వేన ఆజని''
ఋగ్వేద ౧,౮,౩,౫.

మొదట అథర్వానుడు (జరథుస్త్రుడు) యజ్ఞపథమును ఏర్పాటుచేసెను. తర్వాత సూర్యవంశము వారును సత్యవంతుడును (వ్రతపా) అయిన వేనుడు వచ్చెను అని జతీంద్రుడు పృశ్నిగాథా పీఠికలో వ్రాసెను. అతని సిద్ధాంతము తృతీయపంథగా ఉన్నది. దానిని కొన్ని మాటలలో తెలుపుచున్నాను.

ఋగ్వేదములో అసురులు మంచివారే, దేవతలకు అసురులకు భేదము లేకుండెను.

''సమిద్ధే అగ్నౌ కృతమిన్ వదేమ మహద్ దేవానాం అసురత్వ మేకం''
ఋగ్వే ౩-౫౫-౧.

అసురులకు ముఖ్యదేవుడు వరుణుడు.

''అహం రాజా వరుణ మహ్యంతాని అసుర్యాణి ప్రథమా ధారయంతే''
ఋగ్వే ౪-౪౨-౨.

అసురులే పితృదేవతలు.

పితాయజ్ఞానాం అసురోవిపశ్చితాం. ఋగ్వేద ౩-౩-౪.

పారశీకుల (ప్రాచీన ఈరానీల)కు మతకర్త జరథుస్త్రుడు. అతడు ప్రకాశింపజేసిన ''అహురమజదా''అను గ్రంథములో అహురమజదాకు (అసురమేధ) పర్యాయపదాలలో వరుణుడు అనునదొక్కటియై అతని శతనామావళిలో ౪౪ వ పేరుగా పేర్కొనబడినది. మజదా (Mazda) మేధా అను వైదికపద మనుటకు ప్రమాణము.

''సుయుగ్ వహంతి ప్రతివాంబుతేన, ఊర్ధ్వాభవంతి పితరేవ మేధాః''
ఋగ్వేద ౩-౯౫-౨.

భార్గవులు వారుణపూజకులు.

''భార్గవా వారుణా స్సర్వే యేషాం వంశామహాసపి'' శాంతి ౮౫-౧౨౯.

అథర్వవేదానికి భృగ్వంగిరస అను పేరుకలదు. గోపథబ్రాహ్మణములో ఇట్లున్నది.

''ఏతద్వై భూయుదిష్టం బ్రహ్మాయద్ భృగ్వంగిరసః. ౧-౩-౪ మరియు ౧-౨-౧౭.

అథర్వవేదములో భృగుసంహితకు సంబంధించిన ఖిలభాగమునకు అథర్వానుడు ద్రష్ట, (భృగు, అథర్వ అను పేరు లొకటే అనుట) అందుకు ప్రమాణము.

''అథర్వాంగిరసో నామవేదేస్మిన్వై భవిష్యతి'' —ఉద్యోగ-౧౮,౭

ఈ విధముగా అథర్వానుడే జరథుస్త్రుడు. వేనుడే రామచంద్రుడు. అథర్వానుడు లేక జరథుస్త్రుడు అసురులకు ముఖ్యుడు. వేనుడు లేక రాముడు దేవతలకు ముఖ్యుడు.

జరథుస్త్రుడు మొదటివాడు. అతడే పరశురాముడు. రాముడు తర్వాతివాడు. అథర్వ వేదమునకు బ్రహ్మవేద మనియు, క్షత్రవేద మనియు పూర్వము వ్యవహరించు చుండిరి. అందుచేతనే రామాయణ ఆదిపర్వములో (౬౫-3) ఇట్లు వ్రాసిరి.

"క్షత్రవేదవిదాం శ్రేష్ఠ బ్రహ్మవేదవిదామపి
బ్రహ్మపుత్రో వసిష్ఠో మామేవంవదతు దేవతాః"

అథర్వవేదము క్రీ. పూ. ౨౦౦౦ నాడు రచింపబడియుండును. కావున జరథుస్త్రుడు ఆ కాలమువాడు. రాముడు అతని కించుక తర్వాతివాడు.

ఇది జతీంద్రమోహన్ ఛటర్జీగారి వాద సారాంశము. అతని తర్కము భావ కశ్మలము (Confusion)తో కూడియున్నది. భావప్రకోపము (thought provoking) కలిగించు భావాలను వెదజల్లినాడు. ఇప్పు డతని తర్కము సరియగునా కాదా అను వాదమును పెంచుకొను అవసరములేదు. అతని అభిప్రాయములో శ్రీరాముని కాలము ఇంచుమించు క్రీ. పూ. ౨౦౦౦ ఏండ్ల నాటిది అనుట గమనింపదగినది. (ఋగ్వేదములోని "రామ" "అసుర" పదాలతో కూడిన మంత్రము మాత్రము శ్రీ పెండ్యాల వెంకట సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారును, ఛటర్జీగారును పరస్పర విరుద్ధార్థముల నిచ్చినను నా కేమియు నర్థము కాలేదనియే చెప్పుకొనవలసి యున్నది.

అయితే మరొక విషయము గమనింపదగినదై యున్నది. హరివిలాస శారదాగారు తమ హిందూ సుపీరియారిటీ అను ఆంగ్లగ్రంథములో ఇట్లు వ్రాసినారు.

"వ్యాసు డొకమారు జరథుస్త్రునితో తుర్కిస్థానములోని బల్ఖ్‌లో వాదించెను. లిడియా దేశపు జాంథస్ అనువాడు క్రీ. పూ. ౮౭౦ లో ఉండెను జరథుస్త్రుడు ట్రాయి యుద్ధానికి ౬౦౦ ఏండ్లకు పూర్వ ముండెను. అనగా క్రీస్తుకు పూర్వము ౧౫౦౦లో ఉండె నని అతడు వ్రాసెను. బాబిలోనియా చరిత్రకారుడైన బెరోసస్ అనువాడు జరథుస్త్రుడు బాబిలోనియా రాజుగా నుండెననియు క్రీ. పూ. ౨౨౦౦ నుండి ౨౦౦౦ వరకు బాబిలోనియాను రాజ్యము చేసిన రాజుల సంతతికర్త యయ్యెననియు వ్రాసెను.

ఈ నిర్ణయము ప్రకారము జరథుస్త్రుడు వ్యాసుని కాలము వాడైతే అప్పుడు వాల్మీకి కాలము ఇంకాముందుకు అనగా క్రీ. పూ. ౨౯౦౦ వర్షమైనను పోవును. అనగా నా వాదమును బలపరచుచున్నది.

ఛటర్జీ వాదాన్ని అవలీలగా త్రోసివేసే వీలులేదు. పారసీకుల అవెస్థా, గాథా గ్రంథాలభాష నూటికి ౭౦ పాళ్లు సంస్కృతముతో కూడినది. వారు అసురపూజకులై యుండిరి. ప్రాచీన ఈరాను దేశమును "ఫరసు" అనిపిలిచిరి. మన "పరశు"రాముడు "ఫరస్" రాముడేమో? రామాయణములో పరశురామునికి రామునికి సంఘర్షణము జరిగెననియు, వృద్ధపరశురాము డోడిపోయెననియు, అతని నోడించిన శ్రీరాముడు నవయౌవనుడుగా నుండె ననియు రామాయణములో వ్రాసినారు. ఈ కారణాలనుబట్టికూడ ఛటర్జీవాదాన్ని పరిశీలించవలసి యుండును. మన పరిశోధక పండితులు ఈరానులో వ్యాప్తినొందిన ఖిలమగు

భృగుసంహితను) గాథా అవెస్తాలు బోధించిన జరథుస్త్రమతమును ఛటర్జీగారి విమర్శతో చదివి ఇంకను మనకు క్రొత్తసంగతులు తెలుపగలరను దృష్టితో అతని భావములను ఉదాహరించినాను.

వేనుడును రాముడును ఒకరే అను ఛటర్జీవాదము సరియైన దనుటకు వారే సరి యగు ప్రమాణ మేదియు చూపించలేదు. వేనుడు అను నతడెవ్వడో తెలియరాదు. అతడు ఇంద్రుడని కొందరి అభిప్రాయము. సూత్రకాలములోను, పురాణకాలములోను ఒక వేనరాజు ప్రసిద్ధి పొందినాడు. స్త్రీలందరును స్వేచ్ఛాచారిణులుగా నుండవలె ననియు ఏ స్త్రీనైనను ఏ పురుషుడైనా పొందినట్లైన అది ప్రకృతి ధర్మమేగాని తప్పు లేదనియు వేనరాజు శాసించియుండెను. ఈ పశుధర్మము మనుస్మృతిలో నిట్లు గర్హింప బడినది.

అయం ద్విజైర్హి విద్వద్భిః పశుధర్మో విగర్హితః
మనుష్యాణా మపి ప్రోక్తో వేనే రాజ్యం ప్రశాసతి. మనుస్మృతి ౯ అధ్యా. శ్లో. ౬౬

స్త్రీలకు పశుధర్మమే సరియైనదని శాసించిన వేనుడు రాము డగునా? వేదోదాహృత వేనుడు వేరు, స్మృత్యుదాహృత వేనుడు వేరు అనుటకు సందేహము లేదు. వేద మందలి వేనుడు మంచివాడుగా గొప్పవాడుగా వర్ణింపబడినాడు. స్మృతి పురాణాలలోని వేనుడు దుష్టరాజుగా వర్ణింపబడినాడు. అయితే ఋగ్వేద వేనుడును రాముడును ఒకరే అనుటకు నిస్సందేహమగు ఆధారాలు కానరాలేదు.

రాముడు కల్పిత పురుషు డనియు, ఋగ్వేదములోని ఇంద్రుడు వర్షాధిపతిగాను, సీత భూమికి సంబంధించిన నాగేటి చాలుగాను వర్ణించినందున దానినే ఒక కథగా పెంచినారని కొందరు పాశ్చాత్య విమర్శకులు వ్రాసినారు ఈ విధముగా శబ్దముల నానార్థములనుబట్టి చారిత్రిక విషయాలను చాలావరకు కల్పితములుగా నిర్ణయింప వచ్చును. మహాభారతమును గురించికూడ ఇదే విధముగా సద్గుణ దుర్గుణముల సంఘర్షణ మునే ఒక మానవకథగా పెంచినారని వాదించువారును కలరు.

రాముని దివ్యచరిత్రమును మహాభారత కాలము వరకే వేలకొలది మైళ్ళదూర ములో సముద్రాంతరమందుండు ఖండాంతరము లలోని జనులు గానముచేయ మొదలిడిరి. అర్జునుడు పాతాళఖండమను పేరుపొందిన దక్షిణ అమెరికాకు వెళ్ళి అచ్చట ఉలూపి యను నామెను పెండ్లియాడెనని చెప్పుదురు. దక్షిణ అమెరికాలోని పెరూ, మెక్సికో అను మండలాలలోని జనులు హిందువులను పోలియున్నారనియు వారి ఆచారములు హిందువుల వంటివే యనియు వారి దేవతలలో బహుపురాతన కాలమందే గణేశుడు, ఇంద్రుడు ముఖ్యులైన దేవతలై యుండిరనియు, అచ్చటి ప్రాచీనస్థల ఖననములనుండి గణేశుని విగ్రహాలు లభించినవనియు మెక్సికో పరిశోధక పండితులే వ్రాసియున్నారు. దక్షిణ అమెరికాలోని పెరూమండలములోని రాజులు తాము ఇనకులమువారమని చెప్పుకొనిరి. వారి భాషలో ఇనకులమునకు ఇనకా అని పేర్కొనిరి. వారి పండుగ లన్నిటిలో గొప్ప

పండుగ "రామసీత్వా" ఉత్సవము అనగా రామ సీత అను దేవతలపూజ. ప్రాచీన కాలములో హిందువులు సముద్రప్రయాణముచేసి అమెరికా వరకు పోయి వచ్చియుండిరని చెప్పుకొని యుండిరి. ఈ కారణాలచేత రామాయణ మెంతటి ప్రాచీనమైన ఇతిహాసమో విశదము కాగలదు.♦

వాల్మీకి కాలము

వాల్మీకి రామునికి సమకాలికుడు అగునో కాదో ఉత్తరకాండలోని కథయే మనకాధారమగుచున్నది. అతని ఆశ్రమములో కుశలవులు జన్మించిరనియు వారు బాలురుగా పెరిగిన తర్వాత వాల్మీకి రచిత రామకథను సుందరముగా గానము చేసిరనియు రామాయణ బాలకాండములో నిట్లు వర్ణించినారు.

తతస్తు తౌ రామవచఃప్రచోదితౌ, అగాయతాం మార్గవిధానసంపదా
సచాపి రామః పరిషద్గతశ్శనైః, బుభూషయా సక్తమనా బభూవ హ.

బాల ౪ సర్గ. ౩౬ శ్లో.

మార్గపద్ధతిపై కుశలవులు వాల్మీకి రచిత రామాయణమును రాముని యెదుట గానము చేసిరని పై శ్లోకమందు తెలుపబడినది. ఉత్తరకాండములో కుశుడు, లవుడు అను ఇద్దరు అమడలు సీతకు వాల్మీక్యాశ్రమములో పుట్టిరని వ్రాసినారు. కుశలవ పదాలను జంటగాచేర్చినపుడు ద్వంద్వసమాసములో కుశీలవ అని యగునని పండితులనుకొంచినారు. కాని కుశీలవ పదానికింకొక అర్థ మున్నది. శబ్దకల్పద్రుమములో నిట్లు వ్రాసినారు. "కుశీలవ—చారణః - నటవిశేషః - కథకాదిః - దేశాంతరే కీర్తిం ప్రచారతి యో నటః" అని వ్రాసినారు. వాల్మీకి వ్రాసిన రామాయణమును కుశలవులు కుశీలవులు అనగా గానము చేసి కథ చెప్పుటలో నేర్పరులైన కొందరు శిష్యులు అయోధ్యాపురములో తందానకథగా చెప్పినారని తోచుచున్నది. మార్గమనెడి పద్ధతిలో గానము చేసినారనుటలో విశేష మున్నది.

మార్గ విధానము

ప్రాచీనములో గానమందు మార్గపద్ధతి దేశిపద్ధతి అను రెండు విధానము లుండెను. పై శ్లోకానికి గోవిందరాజులు వ్యాఖ్యవ్రాసెను. "దేశీ మార్గశ్చేతి ద్వౌగానప్రకారౌ, తత్ర మార్గ స్సార్వత్రికః, దేశిః క్వాచిత్కః తయోర్మధ్యే మార్గసిద్ధ్యాహ సామగ్ర్యా అగాయతాం" గానములో దేశీగానమనియు, మార్గగానమనియు రెండు విధాలుగలవు. మార్గవిధానము భరతఖండములో అంతటను (సార్వత్రికమై) వ్యాపించినట్టిది. దేశిగానము మండలభేదాలనుబట్టి (క్వాచిత్కము)గా భిన్నభిన్న ప్రదేశాలలో భిన్నభిన్నముగా వర్తించుచుండెను. సంగీతశాస్త్రమందును దేశిమార్గభేదములచే గానద్వైవిధ్యము నిరూపింపబడినది.

♦వివరములకుగాను, మాడుగుల వారి విలాస శారదా గారి Hindu Superiority పుటలు ౧౫౦-౧౫౪.
మరియు "హిందూ అమెరికా" అను ఆంగ్ల గ్రంథమును చమన్‌లాల్ అను వారు వ్రాసినారు. అందు రామసీత్వానుగురించి ౧౧౧ పుటలో వ్రాసినారు.

తెనుగు కవితలో దేశికవిత మార్గకవిత అను రెండుపద్ధతులు నన్నయ కాలమునాడే యుండినట్లు వినవచ్చుచున్నది. నన్నిచోడుడు తన కుమారసంభవములో నిట్లు వ్రాసెను.

మును మార్గకవిత లోకం,బున వెలయగ దేశికవిత బుట్టించి తెనుం
గున నిలిపి రంధ్రవిషయం,బున జన జాళుక్యరాజు మొదలుగ పలువుర్.
......ఉత్తమమార్గ సత్కవీ,శ్వరులను దేశిసత్కవుల సంస్తుతిజేసి మనోముదంబునన్.

ప్రథమాశ్వాసం ౨౩ - ౨౪

రామాయణములో నిరూపించిన మార్గవిధానము సంస్కృత భాషాగానమని అర్థమగుచున్నది. దేశిపద్ధతిపైన నుండు గానములు ప్రతిమండలములోను ఉండినట్టి ప్రాకృత భాషాగానములై యుండును.

రామాయణ రచనాకాలము

వాల్మీకి రామునిసమకాలికు డగుటచేత రామాయణ మదేకాలములో అనగా క్రీ. పూ. ౨౫౦౦ ప్రాంతములో విరచితమైనదనవలెను. కాని రామాయణములో కొన్ని నిదర్శనములనుబట్టి అట్లనుటకు వీలులేదు. రామాయణము రెండు మూడు దినాలలో తంవానకథవలె గానముచేయుటకై ఆదిలో వ్రాయబడియుండును. రామాయణము (నాల్గవ సర్గలో ౮-౯-౧౦-౧౧ శ్లోకాల)లోని మూర్ఛన, బింబము, ప్రమాణత్రయము, జాతిసప్తకము, లయ, తంత్రీ అను శబ్దాలనుబట్టి రామాయణము పాటగా పాడబడుచుండెను. అట్టి దానిని తర్వాతివారు పెంచుచూవచ్చినట్లు కనబడుచున్నది.

ప్రక్షిప్తములు

బాలకాండలోని నాల్గవసర్గలో

"చతుర్వింశ త్సహస్రాణి శ్లోకానా ముక్తవా నృషిః
తథా సర్గశతాన్ పంచ షట్కాండాని తథోత్తరం."

౫౦౦ సర్గలు, ౬ కాండలు, పైగా ఒక ఉత్తరకాండ వ్రాయబడెననియు, ౫౦౦ సర్గలలో ౨౪,౦౦౦ శ్లోకా లుండెననియు పై శ్లోకములో చెప్పినారు. కాని యిప్పుడు ముద్రితమైన రామాయణములో ౬ కాండలలో ౫౩౭ సర్గ లున్నవి. ఉత్తరకాండలో ౧౧౧ సర్గ లున్నవి. అవికూడా కలిపితే ౬౪౮ సర్గ లగును. ఇక శ్లోకాలసంఖ్య యెట్టిదనగా యుద్ధకాండములో ౧౧౨ వ సర్గాంతములోని—

"మరణాన్తాని వైరాణి నిర్వృత్తం నః ప్రయోజనమ్"

అను పంక్తిలో "నః" గాయత్రి యొక్క ౧౯ వ అక్షరము. అందుచేత అక్కడికి ౧౯,౦౦౦ శ్లోకాలు పరిపూర్తి అయినవి. అటు తర్వాత యుద్ధకాండములోని శ్లోకాలు ౮౩౦ కావున యుద్ధకాండాంతముతో ౧౯,౮౩౦ శ్లోకాలగును. ౨౪,౦౦౦ శ్లోకాల సంఖ్య పూర్తి చేసికొనుటకుగాను ఉత్తరకాండనుగూడ చేర్చుకోవలెను. ఉత్తరకాండలో ౩౪౫౬ శ్లోకాలున్నవి. ఈవిధముగా ౭ కాండలలో ౨౩,౨౮౮ శ్లోకా లున్నవి. అనగాఅప్పటికిన్ని

౨౪,౦౦౦ సంఖ్య పూర్తికాలేదు. కొన్ని ప్రక్షిప్త భాగాలని వ్యాఖ్యాతలే వ్యాఖ్యానించిన వారు కారు. ఉత్తరకాండను గోవిందరాజు మహేశ్వరతీర్థాదులు వ్యాఖ్యానించనేలేదు. ఎటుచూచినను సర్గభేదాలు శ్లోకభేదాలు కనపడుచునే యున్నవి. రామాయణములో కొన్ని ఘట్టాలను తర్వాతివారు చేర్చినారు. రాముని విష్ణ్వవతారముగా వర్ణించు భాగాలన్నియు తర్వాత చేర్చబడినవే.

ఇందుప్రని ప్రాబల్యము తక్కువై శ్రీకృష్ణుని కాలములో విష్ణుదేవునిపూజ ప్రాధాన్యత వహించెను. కృష్ణుని యనంతరము దశావతార సిద్ధాంతము కల్పితమయ్యెను. ఇంకను ఏవేవి దశావతారాలో స్పష్టపడలేదు. అందుచేత వివిధపురాణాలలో వివిధ పద్ధతులపై వ్రాయుచు వచ్చిరి.

"మత్స్యః కూర్మో వరాహశ్చ నృసింహో వామనస్తథా
భార్గవో రాఘవః కృష్ణః బుద్ధః కల్కిరేవచ."

ఈ శ్లోకము మహాభారతము ౧.౨-౨౮౦-౨ అను చోట ఉన్నదని జ. మో. చటర్జీగారు పృశ్నిగాథా పీఠికలో వ్రాసిరి. అది యందు కానరాలేదు. పైగా ఈ క్రింది శ్లోకము మాత్రము మహాభారతమందు కనబడుచున్నది.

హంసః కూర్మశ్చ మత్స్యశ్చ ప్రాదుర్భావా ద్విజోత్తమ
వారాహో నరసింహశ్చ వామనో రామ ఏవచ
రామో దాశరథశ్చైవ సాత్వతః కల్కిరేవచ."

మహాభారతం — శాంతి ౩౩౯-౧౦౦

ఇందు బుద్ధుని పేరు లేదు. రాబోవు కల్కి పేరున్నది. సాత్వతుడనగా బలరాముడా కృష్ణుడా అను సంశయానికి తావులేకుండా పై భాగమందు శిశుపాల కంసాదులవధ చేయుచున్నందున కృష్ణుడే యని స్పష్టమగుచున్నది. ఈ యవతారపట్టికలో హంసావతారమెక్కుడుగా ఉన్నది. వామనపురాణములో ఈ క్రిందిశ్లోకము కనబడుచున్నది.

మత్స్యం కూర్మంచ వారాహం నారసింహంచ వామనం
రామం రామం రామకృష్ణం బౌద్ధం కల్కిం నమామ్యహం.

ఇచ్చట ముగ్గురు రాములు-పరశురాముడు, రఘురాముడు, బలరాముడు చేరినారు. కృష్ణుడును చేరినా . ఈ విధముగా అవతారాలనిర్ణయము ఇంకను ఏకరూపము దాల్చియుండలేదు.

శ్రీమద్రామాయణములో రాముడు తాను విష్ణ్వవతారమును మాటను మరిచిపోయియుండెను. రావణునితో యుద్ధముచేయు సందర్భములో అతనికి దేవతలు ఈ విషయాన్ని జ్ఞాపకముచేసి పోయిరి. రామలక్ష్మణులు నాగపాశబద్ధులైనప్పుడు గరుత్మంతుడు దివ్యజ్ఞానములో నీ సంగతిని గ్రహించి వెంటనే రణభూమికి వెళ్లి నాగపాశములనుండి రామలక్ష్మణసోదరులను విడిపించగా రాముడు తెలివినొంది "మయా నీ వెవ్వరు"? అ

ప్రశ్నింపగా "నేను మీకు స్నేహితుడను" అని గరుత్మంతుడు చెప్పెను. రాముడు తన స్నేహితు నెట్లు మరచిపోయెను?

అప్పుడప్పుడు రాముడు మనిషివలెనే ఆచరించుటను వ్యాఖ్యాతలు సమన్వయించినారు. ఆవిధముగా అతడు నటన చేసెనట! అక్కడక్కడ రామాయణములో కొన్ని శ్లోకాలు అవతార నిరూపణకై చేర్చినారు. ఆదిలోనే బాలకాండలో విష్ణువు దేవతలతో నిట్లన్నాడు. "నేను రావణుని జంపి భూలోకములో ౧౧౦౦౦ ఏండ్లుందును. రావణునివధకై వచ్చిన యవతారము ఆపని పూర్తియైనతర్వాత ౧౧౦౦౦ ఏండ్లుండి ఏమిసాధించెను? దానికి కారణమేమియు తెలుపలేదు. శ్రీకృష్ణుడు ౧౨౫ ఏండ్లే జీవించెనని భారతమునుండియు ఛాందోగ్యోపనిషత్తునుండియు తెలియవచ్చుచున్నది. కాని రాముడు ౧౧౦౦౦ ఏండ్లు కారణము లేకుండా ఎందుకు జీవించెను? ఇట్టి యంశా లన్నియు తర్వాత చేర్చబడినట్టివే.

రామాయణమందు అంకందు చైత్యములను గురించి వ్రాసినారు. అవి బౌద్ధాలయములే యని చెప్పజాలము. కాని సందేహానికి తావు లేనట్లుగా జాబాలి అనువాడు రామునితో శ్రాద్ధము పెట్టవలసిన అవసరములేదని వాదింపగా శ్రీరాము డాగ్రహించి యిట్లు పరుషోక్తుల నాడెను.

యథాహి చోర స్సతథాహి బుద్ధః, తథాగతం నాస్తిక మత్ర విద్ధి
తస్మాద్ధి య శ్శంక్యతమః ప్రజానాం, న నాస్తికే నాభిముఖో బుధ స్స్యాత్.

అయోధ్య. ౧౧౦ - ౩౪.

బుద్ధుడు (లేక తథాగతుడు) చోరుడు. అతనిమతము గర్హ్యము అని రాముడు తొమ్మిదవ అవతారాన్ని నిందించెను. బుద్ధుడు క్రీ॥ పూ॥ ౫౬౩ ప్రాంతమందలివాడు. అతని వేదవిరుద్ధమైన బౌద్ధమతము వ్యాప్తినొందిన తర్వాత దాని సిద్ధాంతములలోని శ్రాద్ధప్రాతికూల్యతను రాముని ద్వారా పౌరాణికులు ఖండింపజేసినారు. మరొకచోట,

"శ్రూయతే మనునా గీతా............ కిష్కింధ ౧౮-౩౧ నుండి 33 వరకు.

అని రెండు మనుస్మృతి శ్లోకాల నుదహరించినారు. రాముని వంశమం దాదిపురుషుడు మనువను వాడుండెను. ఈ యుదాహృతు డతడు కాడు. మనుస్మృతిలో ఈ యుదాహృత శ్లోకాలలో నొకటి కానవచ్చుచున్నది, కాన యీ మనువు స్మృతి కర్తయై యున్నాడు.

మరొకచోట ——

పంచపంచనఖా భక్ష్యా బ్రహ్మక్షత్రేణ రాఘవ-కిష్కింధ ౧౭-౩౯

అను వాక్యము కలదు.

గౌతమ ధర్మ సూత్రములలో "పంచపంచనఖాభక్ష్యాః" అను సూత్రము కలదు. ఎవరు ముందు వ్రాసిరో తెలియదు. యుద్ధకాండములో రావణుని అమాత్యాదులు చనిపోగా కుంభకర్ణుని లేపుటకు ముందు రావణుడు తన సభ్యులతో నిట్లనెను.

"ఇక్ష్వాకుకులనాథేన అనరణ్యేన యత్పురా"

యుద్ధ ౬౦-౮.

రావణుడు ఇక్ష్వాకువంశమందు పూర్వికుడైన అనరణ్యుడను రాజును జంపెను. అతడు చనిపోవుచు "ఓరీ, నా వంశమందు నిన్ను జంపువాడు పుట్టగలడు" అని శపించి పోయెనని అందు చెప్పబడినది. ఇది క్రొత్తవిషయము. ఇంతవరకు ఈ ముచ్చట ఎందును రాలేదు. ఈ అనరణ్యు డెవ్వడు? రామాయణబాలకాండలో ౭౦ వ సర్గలో ఇక్ష్వాకువంశ వృక్షమియ్యబడినది. అందు త్రిశంకుని తాత అనరణ్యుడని పేర్కొనబడినాడు. అట్టి అనరణ్యుడు రాముని కన్న ౨౯ తరాలకు ముందుండినవాడు. తరమునకు ౨౫ ఏండ్ల లెక్క ప్రకారము చూచిన అనరణ్యుడు రామునికంటె ౭౨౫ ఏండ్లకు ముందుండినవాడు. అయితే యీ లెక్క కలికాలపు లెక్క. కృతయుగములో దశరథుడే ౬౦౦౦౦ ఏండ్లు జీవించెను. మరి అతని పూర్వికులు ఒక్కరొక్క రెన్నివేలయేండ్లు జీవించిరో యేమో? ఆ లెక్క ప్రకారము చూచిన మన కేమియు అర్థము కానేరదు. రామునికన్న ౨౯ తరములకు ముందుండిన అనరణ్యుని రావణుడు చంపినాడన్న రావణుని వయస్సెంత యుండవలయునో గణిత శాస్త్రజ్ఞులును, జ్యోతిష్కులును, పౌరాణికులును, కలిసి లెక్కలు వేయుచుండవలసినదే!

జైనరామాయణములో ఇట్లు వ్రాసినారు. "విజయుడు అయోధ్య నేలుచుండెను. అతని తర్వాత ౨౭ గురు రాజ్యము చేసిరి. కడపటివాడగు అనరణ్యుడు రఘుమహారాజు కుమారుడు. అతనికి దశరథుడు పుట్టెను. దశరథునికి రామాదులు పుట్టిరి." దీనినిబట్టి అనరణ్యుడే అజమహారాజని తేలును. ఇది రామాయణ కథకన్న ఎక్కువగా విశ్వాసనీయమై యున్నది.

రాముడు చిన్నవాడుగా ఉండినప్పుడు రావణుడు రాముని తాతకాలమువాడుగా నుండెనని దీనివలన అర్థమగును. అయినను వృద్ధరావణునికి పరకాంతాకాంక్ష యెట్లు కలుగును? మొత్తానికీ విషయము ప్రక్షిప్తమని తోచుచున్నది.

దశరథుడు అశ్వమేధమును చేయించుటకు ఋశ్యశృంగుని పిలిపించెను. అత డెవరైనది దశరథునికి తెలియదు. అందుచేత తనమంత్రి ఆతనికథను తానుగూడా ఎవరో పూర్వంలో చెప్పగావిని దశరథుని కెరింగించెను. ఋశ్యశృంగుడు తుదకు దశరథుని అల్లుడే! అల్లునిసంగతి మామకే తెలియకపోయెను పాపము! శాంతఅను కూతురు దశరథునికి ఉండెనట. ఆమె ఏ దేవేరికిపుట్టెనో యేమో జాడయే కానరాదు. దశరథుని కింతవరకు కుమారులు జనింపలేదు. అటిస్థితిలోఉన్న యొక్కకూతురును ఎవడో అంగరాజట, అతనికి దత్తుగా ఇచ్చివేసెను. ఈ కథయంతయు కల్పితమే యని స్పష్టము.

రాముడు వనవాసమునకు వెళ్ళుచు కైకతో ఇట్లు శపథము చేసెను.

చతుర్దశహివర్షాణి వత్స్యామివిజనేవనే, మధుమూలఫలైర్జీవన్ హిత్వామునివదామిషం.

అయోధ్య ౨౦ - ౨౯

నేను ఈ ౧౪ఏండ్లు మాంసముతినకుండ రామునివలె అరణ్యంలో ఉంటాను అని మాటయిచ్చి నాలుగైదుదినాలకే అరణ్యానికి పోయిన ఆదిలోనే ఆ శపథాన్ని మరచి పోయెనా? గంగను దాటి మొదటిదినమే అరణ్యావాసము చేసిననాడు నాలుగు పెద్ద మృగాలను చంపి తానును సీతయు లక్ష్మణుడును తినినారు.

"తౌ తత్ర హత్వా చతురో మహామృగాన్, వరాహ మృశ్యం పృషతం మహారురుం
ఆదాయ మేధ్యం త్వరితం బుభుక్షితౌ, వాసాయ కాలే యయతు ర్వనస్పతిం.

అయోధ్య ౫౦ - ౧౦౨

ఇంతేకాక ఇంచుమించు పది యిరువదితావులందు రామాదులు మాంసమును తిన్నట్లు వర్ణించినారు. హనుమంతుడు సీతతో ఇట్లన్నాడు. "రాముడు మీ వియోగదుఃఖముచే మద్యమాంసములను వదలివేసినాడు" (సుం. ౩౬-౪౧)

దీనినిబట్టి రామాదుల మాంసభక్షణమో లేక తద్వర్జనమో ఏదో యొక భాగము ప్రక్షిప్తమైనదనుట స్పష్టము.

హిందూస్థానములో లభ్యమైన వివిధప్రాంతాలలోని రామాయణ ప్రతులనుబట్టి కూడా మధ్యమధ్య యెవరికి తోచినట్లు వారు తమతమ హస్తలాఘవమును చూపినారు. "పశ్చిమహిందూస్థానములోను, బెంగాలులోను, బొంబాయిలోను, లభ్యమైన రామాయణ ప్రతులలో సరాసరి మూడవభాగము వరకు ఒకదానిలో నున్నట్లుగా ఇంకొక దానిలో లేదు" అని మెక్డొనెల్ గారు వ్రాసినారు. రామాయణమును ఒక మహాకావ్యము క్రింద లెక్కపెట్టి దానిలో కావ్యరీతులను, వర్ణనలను, సరిగా ఉండునట్లు తీర్చి, భాషను కూడా చాలా సవరించి తర్వాత క్రమక్రమముగా పెంచుచు ఇప్పటి రూపానికి తెచ్చినట్లు కనబడుచున్నది. జెకోబీగారు, రామాయణాంతరంగికపరీక్షను బాగుగాచేసి బాలకాండ యుత్తరకాండయు మొదట లేకుండెననియు, ౨ నుండి ౬ కాండలవఱకే మొదట నుండెననియు తర్వాత బాలోత్తరకాండలను చేర్చి రామునికి విష్ణ్వవతార తత్త్వమును సిద్ధింపజేసిరనియు అభిప్రాయ మిచ్చినారు. ఈ విధముగా రామాయణము పెరుగుతూ వచ్చిన దనుటకు ఏమిన్ని సందేహము లేదు.

శ్రీరాముని కాలమందే రామాయణము సంస్కృత భాషలోనే మార్గవిధానముతో తందానకథగా తంత్రి మర్దలాది పరికరాల సహాయముతో గానము చేయబడుచుండెను. అట్టి కథాగానమును విశేషమైతే రెండు మూడు రాత్రులలో చేసియుందురు. సంస్కృతములో కథ చెప్పిన పామరులు దాని నర్థము చేసికొనియుండవలయును. మరియు వారును సంస్కృతమునే మాట్లాడి యుండవలయును. పాణినికన్న పూర్వము జను లందరు సంస్కృతమునే మాట్లాడుచుండిరి. అతని కాలమువరకు ప్రాకృతభాషలు సంస్కృతజన్యములై వ్యాప్తిలోనికి వచ్చుచుండెను. సంస్కృతము పామరవ్యవహారముచే అపభ్రంశమై దుష్టము కాకుండా రక్షింపవలసి యుండెను. పాణినికన్న పూర్వమే శాకల్యుడు, శాకటాయనుడు, మున్నగువారు సంస్కృతవ్యాకరణములను వ్రాసిరి. పాణిని క్రీ. పూ.

౨౦౦ తర్వాతివాడు. రామాయణములోని భాషకూడా చాలా ప్రాచీనమైనదిగా ఉండెను. అనగా రామాయణమందంతటను ఇప్పుడుండుభాష పాణినికన్న పూర్వముదిగా కనబడదు. పాణిని సూత్రాలకు భిన్నమైన భాష అందందు కనబడుచున్నది. దానిని తప్పనుటకు వీలులేక ఆర్షము అని పెద్దలు నిర్ణయించిరి. ఇట్టి ఆర్షము చాలావరకు దిద్ది యుండును. అక్కడికిని వీలులేని పదాలను అట్లే యుంచి వాటిని ఆర్షప్రయోగములకింద లెక్క కట్టివేసిరి. ఈ ఆర్షాలే రామాయణప్రాచీనతను పట్టించుచున్నవి.

భా గ వ త ప్ర మా ణ ము

ఈ చర్చాభాగమును ముగించుటకు పూర్వము మరిరెండు నిదర్శనములను రామాయణ ప్రాచీనతకుదాహరణముగా నిరూపింతును. భాగవతమందు నవమస్కంధములో రామావతారమును వర్ణించి తర్వాత శ్రీరాముని వంశక్రమమును వర్ణించినారు. అందిట్లు వ్రాసినారు.

"రామచంద్రునకు కుశుండు, కుశునకు అతిథియు, అతిథికి నిషధుండును, నిషధునకు నభుండును...... ....శీఘ్రునకు మరువను రాజశ్రేష్ఠుడును పుట్టిరి...............విశ్వసాహ్వయునకు బృహద్బలుండును జనించిరి. ఆ బృహద్బలుడు భారతయుద్ధంబున మీతండ్రియగు అభిమన్యునిచేత హతుండయ్యె" అని చెప్పబడినది.

పరీక్షితుతో సూతుడు పై వాక్యాలను చెప్పినాడు. రాముని యనంతరము బృహద్బలుని వరకు రాముని వంశములో ౨౯ తరాలు గడిచెనని పై వంశావళిని బట్టి విశదమగును. తరానికి ౨౫ ఏండ్ల లెక్కప్రకారము గానించిన రాముని యనంతరము ౭౨౫ ఏండ్ల తర్వాత భారత యుద్ధము జరిగెనని నిర్ణయమగుచున్నది, ఈ లెక్కప్రకారము కూడా నేనూహించిన క్రీ॥ పూ॥ ౨౫౦౦ నాటికాలము రామవాల్మీకులకాల మనియే చెప్పవలెను.

వి శ్వా మి త్రు ని కా ల ము

ఇదే సందర్భమును గురించి మనొక యుదాహరణము గూడా లభించుచున్నది. "హిందూస్థానచరిత్ర కాంగ్రెసు" సభకు ౧౯౩౯ లో అధ్యక్షత వహించిన అల్టేకర్ గారు తమ అధ్యక్షోపన్యాసములో ఇట్లొక అభిప్రాయమును వెల్లడించి యున్నారు.

"ఋగ్వేదములోని మూడవ మండలమునకు కర్తఅయిన విశ్వామిత్ర మహర్షి కాన్య కుబ్జరాజవంశమునకు తుది పురుషుడు. అతడు తన క్షత్రియజాతిని వదలి ఒక బ్రాహ్మణవంశమునకు మూలపురుషుడయ్యెను. మహాభారత యుద్ధమునకు ౬౦ తరాలకు ముందు అతడుండెను. అనగా మహాభారతకాలానికంటె ఇంచుమించు ౫౦౦ ఏండ్లకు ముందుగా అతడుండెను. మహాభారతము కాలము క్రీ॥ పూ॥ ౧౮౦౦. కావున వాల్మీకి క్రీ॥ పూ॥ ౨౩౦౦ ఏండ్ల ప్రాంతమందుండియుండును"

ఆల్టేకర్ గారి అభిప్రాయములో విశ్వామిత్రుడు క్రీ॥ పూ॥ ౨౩౦౦ నాటివాడు. అతడు శ్రీరామునికి ధనుర్గురువు. అందుచేత శ్రీరాముడును అదే కాలమువాడై యుండెను. ఈ ప్రకారముగా ఎన్ని విధాల చూచినను శ్రీరామచంద్రుని కాలము క్రీస్తునకు పూర్వము ౨౫౦౦ నాటిదనియే స్థిరపడుచున్నది.

ఈ విధముగా బౌద్ధమత ప్రారంభమువరకు రామాయణము పెరుగుచూవచ్చినది. బౌద్ధ మతవ్యాప్తిదశ క్రీ॥ పూ॥ ౫౦౦ కాలము. అయితే అటు తర్వాతికాలములోకూడా రామాయణమును పెంచి వ్రాయలేదా అని ప్రశ్నించిన లేదని చెప్పవచ్చును. ఎందు కనగా క్రీ॥ పూ॥ ౫౦౦ తర్వాతికాలపు ఆచారములుకాని, వృద్ధికివచ్చిన క్రొత్తనగరాల ప్రసక్తికాని, ఇతర చారిత్రిక నిదర్శనాలుకాని రామాయణములో కానరావు. బౌద్ధుల అహింసాబోధలు దేశమందింకను పట్టువడి యుండలేదు. మాంసభోజన నిషేధ మింకను హిందువులు శాసించి యుండలేదు. ఆ విధముగా శాసించియుండిన రామాయణ మందలి మార్పులను చేసినవారు సీతారామలక్ష్మణుల మాంసభోజనచర్చ ఎందెందు కలదో అదం తయు శుభ్రముగా తుడిచివేసి యుందురు.

(రామాయణములో ప్రక్షిప్తభాగా లేవేవి కలవో వాటినిగురించిన చర్చ ఇంకను చేయదగినది కలదు. కాని బహుకాలమునకు పూర్వమే సి. వై. వైద్యాగారు తమ (Riddle of the Ramayana) అను ఆంగ్ల గ్రంథములో చేసినారు. నేను చూచినవి కాక వారు మరికొన్ని పై గ్రంథములో వ్రాసినారు. కావున ఆచర్చను ఇంతటితో వదలినాను.

సారాంశ మేమనగా :

౧ శ్రీరామచంద్రుడు క్రీ॥ పూ॥ ౨౫౦౦ ప్రాంతమందుండెను.

౨ శ్రీరాముని సమకాలికుడే వాల్మీకి. అతడు రామాయణమును పాటగా వ్రాసి శిష్యులకు నేర్పించి ఊరూర, రాజసభలలో, ప్రచారము చేయించెను.

౩ రామాయణమును క్రీ॥ పూ॥ ౨౫౦౦ నుండి క్రీ॥ పూ॥ ౫౦౦ వరకు పెంచుచూ వచ్చిరి. అందు ముఖ్యముగా బాలకాండ, ఉత్తరకాండ ఇంచుమించు సంపూర్ణముగా తర్వాత పెంచబడినట్టివే.

౪

ముఖ్య సంఘటనల కాలచర్చ

శ్రీమద్రామాయణములో ముఖ్య సంఘటనలు ఎప్పు డెప్పుడు సంభవించెనో తెలుసుకొందము. మొట్టమొదట శ్రీరామచంద్ర సోదరుల జననకాలమును గురించి రామాయణ మేమి తెలుపుచున్నదో కనుగొందము. దశరథమహారాజు వృద్ధుడగుచు వచ్చెను. ముగ్గురిభార్యల పెండ్లాడియుండెను. వారు పట్టపురాణులు. ...గా ౩౫౦ మంది స్త్రీలను వివాహమాడియుండెను. అయితే వారు స్వజాతిస్త్రీలుగా ఉండినట్లు కానరారు.

రామ పట్టాభిషేకము

శ్రీరామ నవరాత్రులు అను పేరుతో చైత్రశుద్ధ ప్రతిపత్తునుండి శుద్ధనవమివరకు హిందువులు ఉత్సవాలు చేయుచుందురు. శ్రీరాముడు శు ౯ నాడు పుట్టితే అంతకుపూర్వపు ౮ దినాలలో ఉత్సవా లెందుకు చేయుదురు? కారణము తెలియరాదు.

శ్రీరామునికి మొదట దశరథుడు యౌవరాజ్య పట్టాభిషేకమును తలపెట్టినది చైత్రమందే.

> చైత్రశ్శ్రీమా నయం మాసః పుణ్యః పుష్పితకాననః
> యౌవరాజ్యాయ రామస్య సర్వమేవోపకల్ప్యతాం. (అయో. 3-౪)

అయితే యిది చైత్రమాసమందే దినమందో తెలియరాదు కాని శు ౫ కే పూర్వమే అని చెప్పగలము. ఏల ననగా రామాయణాంతములో ఇట్లున్నది.

> పూర్ణే చతుర్దశే వర్షే పంచమ్యాం లక్ష్మణాగ్రజః
> భరద్వాజాశ్రమం ప్రాప్య వవందే నియతం మునిం. (యుద్ధ. ౧౨౭-౧)

దీనిపై గోవిందరాజీయులు వ్యాఖ్యానించెను. "రాముడు చైత్రశుద్ధ పంచమినాడు అయోధ్యనుండి నిర్వాసితుడయ్యెను..............మరల ౧౪ ఏండ్లు ముగియునప్పుడు చైత్ర శు 3 లంకనుండివెళ్ళెను. చతుర్థినాడు కిష్కింధలో నుండి పంచమినాడు భరద్వాజాశ్రమము చేరెను." దీనివలన చైత్ర ప్రతిపత్తునుండి శుక్ల పంచమిలోగా పుష్యనక్షత్రమందు కర్కాటకలగ్నమందు (అయో. ౧౫-3) రాముని యౌవరాజ్య పట్టాభిషేకము నిర్ణయింపబడియుండె నని మాత్రము తెలియవచ్చుచున్నది. అయినను ఈ పట్టాభిషేకము భగ్నమైనందున ఇది లెక్కకు వచ్చునదికాదు.

రావణవధానంతరము రాముడు చైత్ర శు ౫ నాడు భరద్వాజాశ్రమమునుండి బయలుదేరి చైత్రశుద్ధ షష్ఠినాడు అయోధ్య చేరెను. చైత్రశుద్ధ సప్తమినాడు అతని పట్టాభిషేకము జరిగెను. "సప్తమ్యాం పుష్యనక్షత్రే శ్రీరామచంద్ర పట్టాభిషేకః" అని మహేశ్వరతీర్థులు వ్యాఖ్యానించినారు. రాముడు అయోధ్యను చేరినతర్వాత భరతుని కోరికపై సుగ్రీవుడు వానర ప్రముఖులచే తెల్లవారువరకు సముద్రజలముల తెప్పించెను. ఆ జలముచే రాముని పట్టాభిషేకము జరిపింపబడెను. (యుద్ధ. ౧3౧-౫౦) ఈ కారణము చేత రాముని పట్టాభిషేకము చైత్రశుద్ధ ౭ నాడు జరిగినదనుట స్పష్టము. విషయ మిట్లుండ వారి పట్టాభిషేకము శుద్ధ ౯ నాడు జరిగినదని చాలమంది విశ్వసించుట కాధార మేమియు కానరాదు. శ్రీరామనవరాత్రులను గురించి యింతకుమించిన విశేషములు రామాయణమందు కానరావు.

శ్రీరాముని వివాహముకూడ చైత్ర శుద్ధ ౯ నాడు జరిగెనని యందురు. కాని దాని కాధారము వాల్మీకి రామాయణమందు లేదు. ఉత్తరఫల్గుని నక్షత్రమందు వివాహ

ము జరిగెనని మాత్రము తెలియవచ్చు చున్నది. (బాల. ౭౧-౨౪) మరియు బాల. ౭౨-౧౨, ౧౩)

దశరథునకు శాంత అను ఔరసపుత్రి యుండెననియు ఆమెను అంగరాజగు రోమపాదునకు దత్తతగా ఇచ్చెననియు తెలిపినారు. (బాల. ౯-౧౯, బాల ౧౧-౧౭) శాంత దశరథుని కే భార్యయందు పుట్టెనో తెలుపలేదు. ఆకాలము లో కన్యకలను గూడా దత్తతగా ఇచ్చుచుండిరని చెప్పవలసి వచ్చును.

రామాదుల జననానంతరము వారు పసివారుగా నుండగానే వారికి విశ్వామిత్రుడు స్వయంగురువుగా ఏర్పడెను. దశరథుడు రాముని విశ్వామిత్రుని కప్పజెప్పునప్పుడు-

ఊనషోడశవర్షో మే రామో రాజీవలోచనః- బాల. ౨౦-౨.

నా రాముడు ౧౬ ఏండ్లలోపలివాడు అని అన్నాడు. అంటే అతడు ౧౫ ఏండ్ల వాడని స్పష్టమగు చున్నది. కాని ముందు అరణ్యకాండలో.

బాలో ద్వాదశవర్షోఽయ మకృతాస్త్రశ్చ రాఘవః

అని మారీచుడు చెప్పినందున ఇచ్చట రామునికి శస్త్రాభ్యాసప్రారంభకాలము నాడు ౧౨ ఏండ్ల వయస్సుండె నని సమాధాన పడవలెను.

సీతారాముల వివాహకాలము

రామాది సోదరులకు చిన్నతనమందే వివాహ మయ్యెనా, లేక పెద్దవారైన తర్వాతనా? సీతకు బాల్యవివాహ మయ్యెనా? లేక రజస్వలానంతరవివాహ మయ్యెనా? అను సమస్య లాధునికులకు కొంతముచ్చట కలిగించును. రామాయణములో సీతారామాదులకు బాల్యమందే వివాహమైనట్లు ఎక్కువ నిదర్శనము లియ్య ప్రయత్నించినారు. అవి ప్రక్షిప్తములనియు తర్వాతివారిచే చేర్చబడినవనియు సంశయము కలుగుచున్నది. ఎట్లనగా జనకుని వద్దకు విశ్వామిత్రుడు రామలక్ష్మణులను తీసికొని వెళ్ళినప్పుడు వారినిగురించి జనకుడిట్లనెను.

అశ్వినా వివ రూపేణ సముపస్థితయౌవనౌ (బాల. ౫౦-౧౯)

"రామలక్ష్మణులు అశ్వినులవలె యౌవనము పొందినవారై యున్నారు" యౌవనారంభ దశలో నున్నారన్న ఏమిఅర్థము? జనకుని నగరానికి వెళ్ళిన కొన్ని దినాల లోపలనే రామసోదరులకు వివాహ మయ్యెను. వెనువెంటనే వారు తమతమ భార్యలతో అయోధ్యానగరానికి వెళ్లిరి. ఆ భార్యలు-

రేమిరే ముదితా స్సర్వా భర్తృభి స్సహితా రహః (బాల. ౭౭-౫౪)
"రహస్యమందు తమతమ భర్తలతో ఆనందముతో రమించిరి"

రాముడైతే

రామస్తు సీతయాసార్థం విజహార బహూన్ ఋతూన్ (బాల. 77-29)

సీతతో పెక్కు ఋతువులందు క్రీడించెను. ఈవిధముగా వర్ణించుటచేత రామాదులు 20 ఏండ్లు దాటిన వయస్సువారుగా నైనను నుండియుందురని తలపవలసి యుండును. సీతాదులును వ్యస్తురాండ్రై యువతులుగా నుండిరని అర్థమగుచున్నది.

సీతతో రమించుచు ఆనందించుచున్న రాముడు ఇంకను ఎట్టివాడో వాల్మీకి స్పష్ట పరచినాడు.

అరోగ స్తరుణో వాగ్మీ వపుష్మాన్ దేశకాలవిత్ (అయో 1-18)

"అతడు రోగరహితుడు, ఆరోగ్యవంతుడు, మంచివాక్చాతుర్య మెరిగిన అనుభవ శాలి. కాయపుష్టి కలిగిన ఆజానుబాహువు. యౌవనుడు. దేశకాలములను బాగుగా ఎరిగిన వాడు." రాముని యౌవరాజ్య పట్టాభిషేక సన్నాహములు వివాహమైన కొలదికాలము లోపలనే జరిగెను. వివాహమైన వెంటనే భరతుడు తన మేనమామ యింటికి వెళ్ళెను. అతడు మరల రాముడు వనవాసము వెళ్ళిన తర్వాతనే అయోధ్యకు వచ్చెను. కావున భరతుడు బహుశః ఒక సంవత్సరముకన్న ఎక్కువ కాలము తన మేనమామగారి యింటిలో నుండెను.

ఈ విధముగా తమ వివాహకాలమందు సీతారాములు ఇతర సోదర దంపతులు యువతీయౌవనులుగా నుండినారని పైన తెలిసినప్పటికిని ఈ క్రింద నుదహరించుచున్న ఆధారములను బట్టి వారికి బాల్యమందే పెండ్లియయ్యెనని వాదింపవలసి యుండును. ఎట్లనగా.

దశసప్తచ వర్షాణి తవ జాతస్య రాఘవ; (అయో. 20-45)

అరణ్యమునకు పోవునప్పుడు కౌసల్య రామునితో "రామా నీవు పుట్టి 17 వండ్లయ్యెనుకదా" అనియన్నది. సీతను రావణు డెత్తుకొనిపోవుటకై బ్రాహ్మణవేషముతో వచ్చి నీచరిత్ర యేమి అని సీతను విచారించగా ఆమె యిట్లన్నది.

ఉషిత్వా ద్వాదశ సమా ఇక్ష్వాకూణాం నివేశనే
భుంజానా మానుషాన్ భోగాన్ సర్వకామసమృద్ధినీ
తత స్త్రయోదశే వర్షే రాజా మంత్రియుతః ప్రభుః
అభిషేచయితుం రామం సమేతో రాజమంత్రిభిః
మమ భర్తా మహాతేజా వయసా పంచవింశకః
అష్టాదశహి వర్షాణి మమ జన్మని గణ్యతే. (అరణ్య. 47-4, 5, 10.

అనగా—"నేను పెండ్లిఅయిన తర్వాత ౧౨ ఏండ్లు నా భర్త యింటిలో నుంటిని. అరణ్యానికి వచ్చేకాలములో రామునికి ౨౫ ఏండ్లు, నాకు ౧౮ ఏండ్లు" అని సీత అన్నది. దీనిని బట్టి సీతకు పెండ్లికాలములో ౬ ఏండ్లవయస్సనియు, రామునికి ౧౩ ఏండ్లవయస్సనియు తేలుతుంది. మరి రాముడు అరణ్యానికి పోయిననాడు ౨౫ ఏండ్లవాడని సీత చెప్పుచున్నది. అయితే కన్నతల్లి కౌసల్య రామునికి అరణ్యానికి వెళ్ళేకాలములో ౧౭ ఏండ్ల వయస్సే అని చెప్పియుండెను కదా! రాముని వయస్సు విషయములో తల్లి కెక్కువ తెలియునా? భార్య కెక్కుడుగా తెలియునా? తల్లిమాటయే ప్రధానమగును. అరణ్యానికి పోవుటకు ౧౨ ఏండ్లకు ముందు రాముని వివాహమైనందున ఈ లెక్క ప్రకారము రామునికి వివాహకాలములో ౫ ఏండ్లవయస్సే యుండెను? అట్లైనచో "ఊనషోడశవర్షుడు" నా రాముడు అన్న తండ్రిదశరథుని వాక్కు అబద్ధమగు. రామునికే వివాహకాలమందు ౫ ఏండ్లుండిన సీత కెన్నియేండ్లు? అత్తకోడండ్ర లెక్కల భేదమును వ్యాఖ్యాతలు సమన్వయింప వలసివచ్చెను. వా రిట్లన్నారు. కౌసల్య అనిన ౧౭ ఏండ్లు సరిగానే ఉన్నవి. సీత తెలిపిన ౨౫ ఏండ్లుకూడ సరియైన లెక్కయే. ఎట్లనగా రాముడు పుట్టిన నాటినుండి వయస్సులు లెక్కించవలసిన పనిలేదు. అతని ఉపనయనము క్షత్రియధర్మము ప్రకారము ఎనిమిదవ యేట జరిగినందున ఆనాటినుండియే లెక్కించుకొని ౧౭ అని సరిపెట్టుకుంటే చిక్కు వదలిపోవును అని వ్యాఖ్యాత లన్నారు. అయితే సీత ఆ విధముగా ఎందుకు లెక్కపెట్టకపోయెనో తెలుపకపోయిరి!! సమన్వయము ఎటుపట్టితే అటు చేయవచ్చును!! బుద్ధిచాకచక్యము కొలది సమన్వయము చేయవచ్చును కాని ఒక విషయమును మాత్రము వ్యాఖ్యాతలు సరిపెట్టుటకు మఱచిపోయినారు. అదేమనగా రామాదుల వివాహకాలములో కైకేయి తండ్రి తన మనుమడగు భరతుని చూడగోరినవాడై పిలుచుకొని వచ్చుటకు భరతుని మేనమామ నంపి యుండెను. అతడు అయోధ్యకు వచ్చి అచ్చట వారిని కానక మిథిలకు వెళ్లి అచ్చటనే పెండ్లి సందడిలో ఉండిపోయెను. పెండ్లి అయిన తర్వాత అయోధ్య చేరిన వెంటనే భరత శత్రుఘ్నులను కైకేయి తండ్రియొక్క దేశానికి పంపిరి. వారు మరల దశరథుడు చనిపోయిన తర్వాతనే తిరిగివచ్చిరి. సీతా వాక్యము ప్రకారము భరతుడు ౧౨ ఏండ్లు ఏకధాటిగా కేకయరాజ భవనమం దుండినా డనవలెను. లేదా సీతాదేవి రావణునితో చెప్పిన మాటలు ప్రక్షిప్తము లనియు తర్వాతివారి కల్పన యనియు చెప్పవలెను!

సీత రాము నింట ౧౨ ఏండ్లుండిన ముచ్చటను బలపరచుటకై ఆమె హనుమంతునితో ఇట్లన్నది—

సమా ద్వాదశ తత్రాహం రాఘవస్య నివేశనే. (సుంద. ౩౩-౧౭)

రావణుడు మాయారాముని శిరస్సు సీతకు పంపినప్పుడు ఆమె రాము నుద్దేశించి యిట్లు విలపించెను.

కిం మాం నపేక్షస్యే రాజన్ కిం మాం న ప్రతిభాషసే
బాలాం బాల్యేన సంప్రాప్తాం భార్యాం మాం సహచారిణీం. (యుద్ధ. ౩౨-౨౦)

బాలికనైన నన్ను బాలుడవైన నీవు వివాహమై యుంటివికదా అని శోక సందర్భములో పలికెను.

రావణ వధానంతరము సీతను అగ్ని ప్రవేశము చేయుమని ఆజ్ఞాపించినప్పుడు సీత రామునితో ఇట్లన్నది.

నప్రమాణీకృతః పాణి ర్బాల్యే బాలేన పీడితః. (యుద్ధ ౧౧౮-౧౬)

బాలుడవగు నీవు బాలికను వివాహమాడి యుంటివి, అప్పటి మాటలు ప్రమాణములు కావేమో కదా అని యన్నది. ఈ యంశములు సీతారాముల బాల్యవివాహమును స్పష్టవాక్యములతో సమర్థించుచున్నవి. అయితే ఈ క్రింది ప్రమాణములు పై వాక్యములను ఖండించుచున్నవి. ఎట్లనగా:—అనసూయాదేవితో సీత యిట్లనుచున్నది.

"పతిసంయోగసులభం వయో దృష్ట్వాతు మే పితా
చింతా మభ్యగమ ద్దీనో విత్తనాశా దివాధనః
తస్య బుద్ధి రియం జాతా చింతమానస్య సంతతం
స్వయంవరం తనూజాయాః కరిష్యామీతి ధీమతః
సుదీర్ఘ స్యాథ కాలస్య రాఘవోయం మహాద్యుతిః
విశ్వామిత్రేణ సహితో యజ్ఞం ద్రష్టుం సమాగతః"

(అయో. ౧౧౮-౩౪,౩౮,౪౪.)

"పతితో సంయోగమగుటకు తగిన వయస్సు నాకు నిండినది చూచి నాతండ్రియగు జనకునికి చింతముదిరెను. నాకు స్వయంవరము చాటించవలెనని సంకల్పించెను. ఎందరోరాజులు వచ్చి శివధనుస్సును కదలింప లేక వ్యర్థులై పోవుచుండిరి. తుదకు ఈ రాముడు బహుకాలానికి వచ్చెను" అని సీత పలికిన మాటలను బట్టి ఆమె వ్యక్తురాలై పతిసంయోగ సులభమై యుండెననియు పెద్దది కావుననే ఆమెయే స్వయముగా వరుని వరించు ఏర్పాటు చేయుదలచి యుండిరనియు ఆమె పతిసంయోగసులభమైన తర్వాత కూడ సుదీర్ఘ (ఉత్త దీర్ఘ కాదు) కాలానికిగాని రాముడు రాలేదనియు సందేహానికి తావులేకుండా ఆమె పెండ్లినాటికి ౧౬ ఏండ్లు దాటిన వయస్సు కలదిగా ఉండియుండునని ద్యోతకమగు చున్నది.

ఎట్లైతేనేమి సీతారాముల వివాహవయశ్చర్చ రామాయణములో పరస్పర విరుద్ధ ప్రమాణాలతో కూడినదై నేటి సనాతనులకుగాని సంస్కారులకు గాని ఆధారహేతువు కానిదై యున్నది.

రా ము ని ప్రి వా స కా ల ము

రాముడు అయోధ్యనుండి చైత్రిశుద్ధ ౯ నాడు నిర్వాసితుడయ్యెను. అటు తర్వాత వనవాస కాలమును గురించి గోవిందరాజు ఈ విధముగా వ్యాఖ్యానించినాడు. "రాముడు చైత్రిశుద్ధ ౯ అయోధ్యను వదిలెను. అదే రాత్రి తమసాతీరమందు నిద్రించెను. షష్ఠినాడు శృంగిబేరపురమందును సప్తమినాడు వృక్షమూలముననను శయనము. అష్టమినాడు భరద్వాజాశ్రిమములో నవమినాడు యమునా తీరమందు. దశమినాడు చిత్రికూటము చేరెను. అదే రాత్రి అయోధ్యలో దశరథుడు చనిపోయెను. ఏకాదశినాడు దశరథశవాన్ని నూనెదోనెలో నుంచిరి. ద్వాదశినాడు భరతుని పిలుచుటకై దూతలు వెళ్ళి పౌర్ణమినాడు భరతుని కాంచిరి. చైత్రిబహుళ ప్రితిపత్తునాడు భరతుని ప్రియాణము. చైత్రి బ ౯ నాడు అయోధ్యను చేరెను. ఆనాడే దశరథుని సంస్కారము. ఆ నాటినుండి ౧౩ వ దినమందు అనగా వైశాఖ శుద్ధ ౯ నాడు భరతుడు శ్రాద్ధ కర్మలను చేసెను. శుద్ధ ౬ నాడు దహన దేశశోధనము. సప్తమినాడు బాటలు బాగుచేయించును. నాలుగు దినాలతర్వాత ౧౧నాడు భరతుడు రాముని వద్దకు ప్రియాణ మగును. ద్వాదశినాడు భరద్వాజాశ్రిమ మందు; త్రయోదశినాడు రామదర్శనము. మూడుదినాలు చిత్రకూటమందేయుండి వైశాఖబహుళ విదియనాడు పాదుకలతో తిరిగిపోవును. చతుర్థినాడు అయోధ్య చేరును. ఈవిధముగా ఒకటిన్నర నెల గడచినతర్వాత రాముడు చిత్రికూటమును వదలి అత్రిశ్రమమును చేరును. వివధ ఋష్యాశ్రిమములందు నివసించుచు ౧౦ సంవత్సరాల కాలమును గడిపెను. మొత్తముపై ౧౦ సంవత్సరాలపై ఒకటిన్నరమాసము గడిచినది. అప్పటినుండి ౧౩ఏండ్లుపూర్తి యగువరకు పంచవటీతీరమందు నివసించెను. ౧౪.వ సంవత్సరారంభమందు చైత్రిమాసములో రావణుడు సీతను అపహరించెను. వైశాఖమందు రాముడు సుగ్రీవుని కలియును. ఆషాఢమందు వాలివధ. ఆశ్వయుజమందు సైన్యముల సమకూర్పు. ఫాల్గుణమందు రాముని ప్రాయోపవేశము. ఫాల్గుణ శు ౧౪ నాడు లంకాదహనము. ఫాల్గుణ అమావాస్యనాడు రావణవధ. చైత్రి శు ౧ నాడు రావణసంస్కారము. విదియనాడు విభీషణాభిషేకము. తృతీయనాడు లంకనుండి ప్రయాణము. చతుర్థి కిష్కింధలో, పంచమి భరద్వాజాశ్రిమములో. చైత్ర శు ౨. పుష్య నక్షత్రములో శ్రీరాముని పట్టాభిషేకము."

ఈ వ్యాఖ్య చాలావరకు సరిగానేయున్నది కాని తుదిలోమాత్రిము కొన్ని తిథులు సరిగాలేవు. పై విషయాలనే కొద్దిగా వివరించిన స్పష్టము కాగలదు.

రాముడు అయోధ్యనుండి తమసానదిని చేరును. మరునాడు ఉత్తర కోసల చేరును. (అయో. ౪౯-౨) కోసల కావల వేదశ్రుతీనదిని దాటును. (౪౯-౯) అచ్చటినుండి 'అగస్త్యునిచే అధిష్ఠింపబడిన 'దక్షిణదిక్కున కభిముఖు డయ్యెను. (౪౯-౧౦) [వేదవతి ఆర్యావర్తానికి రామునికాలములో హద్దుగా కనబడుచున్నది. రామాయణమందలి భౌగోళిక

విజ్ఞానమును గురించి ప్రత్యేకముగా ముందు వ్రాయుదును. అందిట్టి విషయాలను చర్చింతును.] తర్వాత గోమతిని దాటెను. (శ్లో ౧౧) పిమ్మట స్యందికను దాటెను. (౧౨) అచ్చటినుండి శృంగిబేరపురమును చేరి యచ్చట గంగను దాటెను. (౨౫) గుహునితో కలిసెను. (౩౩) గంగనుదాటి వత్సదేశములోనికి వెళ్ళెను. (౫౨-౧౦౧) తర్వాత ప్రయాగను చేరెను. అదియే భరద్వాజాశ్రమము. (అయో ౫౪-౫) ప్రయాగకు ౧౦ కోసుల దూరమందు చిత్రకూట మున్నది. (౫౪-౨౮) యమునను దాటెను.(౫౫-౧౩) వాల్మీకిని సందర్శించుకొనిరి. (౫౬-౧౬) భరతుడు వచ్చువరకు రాముడు చిత్రకూటమందే యుండెను. (సర్గ ౯౬) తర్వాత పాదుకాప్రదానము. (స ౧౧౨) రాముడు అత్రిని సందర్శించెను. (స ౧౧౭) అచ్చటినుండి దండకారణ్యము ప్రవేశించెను. (స ౧౧౯) అచ్చట వివిధాశ్రమాలలో ౧౦ ఏండ్ల కాలము గడిపెను. (అర ౧౧-౨౪ నుండి ౨౮) అచ్చటినుండి పంచవటికి వెళ్లెను. (అర ౧౩ స) అందు ౧౩ వ ఏడు పూర్తియగు వరకుండెను. ౧౪ వ ఏట చైత్రాదియందు సీతాపహరణము. తర్వాత సుగ్రీవసఖ్యము. వాలివధ. కిష్కింధలో ఆశ్వయుజారంభము వరకుందురు. ఆశ్వయుజ శు ౧౦ నాడు వానరులు సీతాన్వేషణానికి దిక్కుదిక్కులందు బయలుదేరుదురు. (కి ౩౭-౧౨) కార్తిక శు ౧౦ వరకు ఒక మాసములోపల సీత జాడను కనిపెట్టవలెనని సుగ్రీవాజ్ఞ. (కి ౪౦-౬౯) హనుమదాదులు గడవు దాటిరి. పుష్యమాసములో కూడ వెదకుచునే యుండిరి. అప్పుడు వసంతర్తువు ప్రారంభ మయ్యెను. (కి ౫౩-౧౭ నుండి ౨౨) గోవిందరాజాది వ్యాఖ్యాతలు (౨౨ నకు) వ్యాఖ్యానించుచు పుష్యమాఘ మాసములు గతించిపోయెను అని వ్రాసినారు. అటైన హనుమంతుడు లంకకు ఫాల్గుణములో వెళ్లెనవలెను. కాని హనుమంతుడు అశోకవనములో నుండగా రావణుడు సీతతో నిట్లనెను. "నేను నీకు పెట్టిన సంవత్సరపు గడువులో ఇక రెండు నెలలు మిగిలినవి" (సుం. ౨౨-౮) వ్యాఖ్యాతల లెక్క ప్రకారము శ్రీరాముడు రావణుని ఫాల్గుణ అమావాస్య నాడు చంపెను. సీత చైత్రాదిలో అపహరింపబడి యుండెను! కావున హనుమంతుడు లంకకు పోయినది మాఘమాసాదిలో. వ్యాఖ్యాన కర్తలు హనుమంతుడు ఫాల్గునాదిలో లంకకు వెళ్లెనని వ్రాయుట మూలవిరుద్ధ మగును.

రాముని దండయాత్ర ఫాల్గుణ పౌర్ణమినాడు ప్రారంభమగును. (యు ౪-౬) ఈ తిథులనుండి వ్యాఖ్యాత లిచ్చిన తిథులు మూలమునకు విరుద్ధముగా నున్నవి. ఎట్లనగా— వ్యాఖ్యాతలు ఫాల్గుణ కృష్ణ ప్రతిపత్తునాడు యుద్ధము ప్రారంభమైన దన్నారు. అదిసరి కాదు. ఫాల్గుణ పౌర్ణమినాడు రాముడు కిష్కింధనుండి దండయాత్ర చేయును. (యు ౪-౬) (అత్ర ఉత్తరఫల్గునీత్యనేన నదివసః ఫాల్గుణపౌర్ణమాసీత్యవగమ్యతే--గోవిందరాజు) సైన్యము దివారాత్రము లొకే దినము ప్రయాణముచేసి సముద్రమును చేరును. (యు ౪-౭౦) ఫాల్గుణ కృష్ణప్రతిపత్తునాడు రాముడు సముద్రతీరమును చేరెను. అచ్చట ౩ దినాలు ప్రాయోపవేశము చేసెను. (యు ౨౧-౧౦) చతుర్థినాడు సేతుబంధము. అది

౫ దినాలు జరిగెను. (యు ౨౨-౬౬ నుండి ౭౧ వరకు) అష్టమినాడు సేతువు ముగిసెను. కావున ఫాల్గుణ బహుళ ౯ నాడు యుద్ధ మారంభమైనది. అమావాస్యనాడు రావణవధ జరిగెను. కావున ౬ దినాలే యుద్ధము జరిగెను. ఫాల్గుణ కృష్ణ ౧౪ నాడు రావణుని స్వయం యుద్ధోద్యమము. అమావాస్యనాడును యుద్ధము చేయును. (యు ౯౩-౬౫) ఆనాడే చచ్చును. ౧౪ ఏండ్లగడువు రేపుపూర్తియగు ననగా చైత్ర శు౫ నాడు రాముడు అయోధ్య కొక్క దిన ప్రయాణదూరములో నున్న భరద్వాజాశ్రమమును చేరును. (యు. ౧౨౭-౧) చైత్ర శు ౬ నాడు అయోధ్యా ప్రవేశము. శు ౭ నాడు పట్టాభిషేకము.

ఇవి రామాయణములోని ముఖ్యమగు తిథులు. అయితే ఇంకు కొన్ని దురవగాహముగా కనబడుచున్నవి. అయోధ్యనుండి లంకకు రెండుదినాలలో విమానమందు ప్రయాణము చేసినది ఆధునికులు విశ్వసింపరు. ఆ కాలములో విమానము లుండెనా? ఒక యింగ్లీషు పరిశోధకుడు రామాయణకాలములో విమానములు చేయుచుండిరని తెలిపినాడు. కాని దాని కాధారము లేవో తెలియరాలేదు: క్రీ. శ. ౧౨ వ శతాబ్దములో భోజు డను రాజు విమాన యంత్రములను చేసి నడిపించినట్లు "సమరాంగణము" అను గ్రంథములో (బరోడాలో ముద్రితము) వ్రాసినాడు. కాని రామాయణకాలములో కూడ ఒక పుష్పకవిమానము పేరు తప్పితే వేరే విమానాల చర్చయే కానరాదు.

కిష్కింధకు లంకకు ఒకేదిన ప్రయాణ మని రామాయణములో తెలిపినారు. మన మిప్పు డనుకొను బళ్లారిలోని హంపియే కిష్కింధయైనచో, ఇప్పటి సింహళమే లంకయైనచో ఒకదినములో ప్రయాణము అసంభవము. అట్లైన లంక యెక్కడ యుండెను? అను ప్రశ్న బయలుదేరును. ఈ లెక్కనుబట్టి మనము సరిగా నిర్ణయించజాలము. ఈ చర్చ ముందు భౌగోళికప్రకరణములో చేయుదును.

ఈ కాలనిర్ణయచర్చను ప్రత్యేకముగా చేయవలసి వచ్చెను. ఎందు కనగా హిందువులాచరించుకొను పండుగలలో కొన్ని రామునికి సంబంధించినవై యున్నవి. ఎవరికి తోచినట్లు వారు కొన్ని పండుగలను రామాయణానికి ముడిపెట్టు చున్నారు. చైత్ర శు ౯ నాడు రాముని జననము వివాహము పట్టాభిషేకము మూడునూ జరిగిన వందురు. విజయదశమి రావణుని చంపిన దిన మని కొందరందురు. దీపావళినాడు రావణుడు చచ్చె నని మరికొందరందురు. హోలీనాడే రావణుడు చచ్చె నని ఇంకా కొందరు, వాదింతురు. సీతారాముల వివాహము బాల్యమం దయ్యెనని కొందరును యౌవనమందే జరిగెనని కొందరును వాదులాడుదురు. ఈ అపోహములను నివారించుటకై పై చర్చ చేయవలసి వచ్చినది.

సారాంశమేమనగా

(౧) చైత్రి శు ౫ నాడు శ్రీరాముని యౌవరాజ్య పట్టాభిషేక నిర్ణయము.

(౨) చైత్రి శు ౭ నాడు శ్రీరాముని పట్టాభిషేకము (రావణవధానంతరము)

(౩) శ్రీరాముడు చైత్రి శు ౯ నాడు జన్మించెను.

(౪) సీతారాములు బాల్యమందును యౌవనమందును వివాహితులైనట్లు రెండు విధాల ప్రమాణము లుండుటచే ఉభయ ప్రమాణములును ప్రక్షిప్త వర్గములో చేరును.

(౫) సీతాన్వేషణమునకు వానరసైన్యమును ఆశ్వయుజ శు ౧౦ నాడు అనగా దసరాదినమునాడు సుగ్రీవు డంపెను.

(౬) ఫాల్గుణ అమావాస్యనాడు రావణుడు వధింపబడెను.

౫

సాంఘికాచారములు.

రామాయణ మూలగ్రంథ రచన క్రీ. పూ. ౨౫౦౦ ఏండ్లనాడు జరిగెనని తెలిపినాను. మరియు క్రీ. పూ. ౫౦౦ నాటివరకు దానిని పెంచుతూ వచ్చిరనియు తెలిపినాను. ఈ కారణముచేత రామాయణమందు వర్ణింపబడిన సందర్భములనుబట్టి ఆ నాటిసాంఘికాచారము లెట్టివిగా నుండెనో తెలుసుకొన వీలున్నను ఆ యాచారములు క్రీ. పూ. ౨౫౦౦ నుండి క్రీ. పూ. ౫౦౦ మధ్యకాలములోని వనియే చెప్పవలెను. కాని అవి ఒక నిర్ణయమగు కాలమందే వర్తించుచుండెనని చెప్పుటకు వీలులేదు. రామాయణములో అందందు సందర్భానుసారముగా వర్ణించిన భాగములనుండి జనుల యాచార వ్యవహారములు, నాగరికత, విజ్ఞానము, దేశస్థితి, జనుల విశ్వాసములు, మున్నగు నంశములు ఊహించుకొన వీలు కలుగుచున్నది. శ్రీరాముడు త్రేతాయుగములో నుండెనని పౌరాణికులు విశ్వసింతురు. ఆ యుగములో సత్యము మూడుకాళ్లపై నడిచెననియు, రామరాజ్యములో అంతయు ధర్మబద్ధముగా నుండెననియు చెప్పుదురు. అది నమ్ముటకు వీలులేదు. కైకేయీవర్తన మూలమున రామునికి వనవాసము తప్పదయ్యెను. ఆ నాడు జాబాలవంటి నాస్తికులుండిరి. వానరులలో నీతివర్తన సరిగా లేకుండెను. రాక్షసుల బాధ భరింపరానిదై యుండెను. మాంసభోజనము అన్ని జాతులలోను ఉండెను. మద్యపానము తప్పుగా భావింపబడినట్లు కానరాదు. జూదమును జనులు ఆడుచుండిరి. భోగముసానులుండిరి. ఇట్టివెన్నైనను చూపింపవచ్చును. ఇవన్నియు కృతయుగ సత్యధర్మమునకు భంగము కలిగించు నట్టివే.

పౌరాణికముగా గాక చారిత్రికముగా వీలైనంతవరకు రామాయణ కాలమందలి జనుల సాంఘికాద్యాచార వ్యవహార విశ్వాసములను గురించి తెలుసుకొందము. మొట్టమొదట ఆకాలమందలి వర్ణవ్యవస్థను గురించి విచారింతము.

వర్ణవ్యవస్థ

చాతుర్వర్ణ్యవ్యవస్థ అప్పటికే స్థిరపడియుండెను. కాని తర్వాతి కాలములోవలె ఆనాడు కులాల కట్టుబాట్లు కఠినముగా లేకుండెను. వర్ణాంతర వివాహములు తప్పు కాకుండెను. దశరథుని కుమార్తెను బ్రాహ్మణుడైన ఋశ్యశృంగుడు వివాహమాడెను. (బాల. ౧౧—౩౦) నానావిధవృత్తులచే జీవించు కార్మికజీవులుండిరి. వడ్రంగులు (బా౧౩—౯) తాళకులుచేసి అమ్ముకొనువారు (అయో ౩—౧౭) చెంబెడివారు (అయో౫౪—౪) మణులను సానబెట్టువారు, కుమ్మరులు, సాలెవారు, ఆయుధములను చేయువారు, నెమలి పింఛములతో వీవనలు చేయువారు, కట్టెపలకలు కోయువారు, దంతము పనిచేయువారు, సున్నపుగచ్చు పనిచేయువారు, అత్తరు పన్నీరు సుగంధద్రవ్యములను సిద్ధముచేసి అమ్మువారు, కమసాలులు, కంబళ్లు నేయువారు, పైకము తీసుకొని తలంటిస్నానము చేయించు

పరిచారకులు, ఒడలుపిసికి నలుగులు పెట్టువారు, వైద్యులు, మద్యములను సిద్ధము చేయువారు, చాకలివారు, కుట్టుపనివారు (దర్జీలు), భోగముస్త్రీలు, ఇంకను నానావిధ వృత్తుల వారు అయోధ్యానగరమందుండిరి. (అయో ౮౩- శ్లో ౧౨ నుండి ౧౬ వరకు) పెట్టి పని చేయువారుకూడా యుండిరి. (అయో. ౮౧-.౨౦) వసిష్ఠుని కుమారులను "ముష్టికులు" అగునట్లు విశ్వామిత్రుడు శపించెను. (బా. ౫౯-౧౭) ఈ ముష్టికులు నేటి తెనుగునాటి ముష్టివారు కారు. ముష్టివారి సంగతి అనుమానమేకాని రామాయణ కాలములో మున్నూరు వారు మాత్రములేకుండిరి. ఈ విషయమెందులకు స్పష్టము చేయవలసి వచ్చినదనగా సుప్రసిద్ధ చరిత్ర చతురాననులగు కీ. శే. చిలుకూరు వీరభద్రరావుగారు "శ్రీ రాముడు త్రుంచిన శివధనుస్సును "ఒక మున్నూరు కదల్చి తెచ్చిరి" అను పోతనామాత్యుని భాగవతవాక్యము నాధారము చేసుకొని మున్నూరు కాపులు ఆధనుస్సును మోసికొని తెచ్చిరి, చూడుడు. అందుచేత రామాయణ కాలములో మున్నూరు వారుండిరి. వారిని సంస్కృతీకరించి "త్రిశతివంశము" వారు అని యందుము" అని ఒక పెద్ద వాదమును లేవదీసిరి. వాల్మీకి రామాయణములో శివధనుస్సును ౫౦౦౦ మంది మోసికొనివచ్చిరి.

నృణాం శతాని పంచాశద్వ్యాయతానాం మహాత్మనాం
మంజూషా మష్ట చక్రాంతాం సమూహుస్తే కథంచన. (బాల ౬౭-౪)

కావున వాల్మీకి రామాయణమే మనకు ప్రధానముకాని బమ్మెరపోతన భాగవతము మనకు ప్రమాణము కానేరదు. పైగా ఒక మున్నూరు అంటే ఒకే ఒక మున్నూటి జాతి మనిషి శివధనుస్సును మోసుకొని వచ్చెనని కానేరదు. మున్నూరు మంది మోసుకొని వచ్చిరని యర్థమగును. ఆ మున్నూరు మంది యీనాటికి మున్నూరు జాతికి మూల పురుషు లనుట హాస్యాస్పదము. పైగా మోసుకొని వచ్చిన వారు సేవకులు. అట్టి వారి సంతతి యని చెప్పుకొనుటయు ప్రశస్తము కానేరదు. ఈ చర్చ ఇచ్చట యింతకన్న విపులముగా చేయుట అప్రస్తుతమగును.

ఆకాలములో వంటల వారుండిరి. వారికి ప్రత్యేక లక్షణముగా పోగులుంటూ ఉండెనేమో ?

"యస్యత్వాహారసమయే సూదాః కుండలధారిణః" + (అయో ౧౨-౯౮)

సౌనికులు - అనగా పశువులను చంపి మాంస మమ్ము కటికవారుండిరి. (అయో ౪౮ - .౨౮) రాజుల అంతఃపురముల వద్ద కావలి గాయుటకుగాను నపుంసకులు నియుక్తులై యుండిరి. (అయో ౬౫-౭)

అ నా ర్యు లు :—

రామాయణ కాలపు భారత దేశమందు ఆర్యులకన్న అనార్యులే ఎక్కువగా నివసించినట్లు చాలా నిదర్శనములు కలవు. ఈ అనార్యుల యుత్పత్తిసి గూర్చి వినోదకర

మగు కథలను గూడా కల్పించిరి. విశ్వామిత్రుని సైన్యము నెదుర్కొనుటకు గాను వసిష్ఠుని కామధేనువు తన హుంకారవముచేత పహ్లవులను, మ్లేచ్ఛులను పుట్టించెనట. తర్వాత యవనులను, శకులను కాంభోజులను సృష్టించెనట. వీరందరును విశ్వామిత్రునిచేత హతులుకాగా మరల కామధేనువు హుంకారవముచేత కాంభోజులను, స్తనములనుండి పహ్లవులను, యోనినుండి యవనులను, శకృత్తునుండి శకులను, రోమములనుండి మ్లేచ్ఛులను, కిరాతులను, హారీతులను పుట్టించెనట. (బా. ౫౪, ౫౫ సర్గలు) దీనినిబట్టి పై అనార్య జాతులు రామాయణ కాలములో మన వారికి పరిచితులై యుండిరని మాత్రము చెప్ప వచ్చును. ఒక చోట పహ్లవులను కామధేనువు యొక్క హుంకారవమునుండి పుట్టిరని చెప్పి వెంటనే వారు స్తనములనుండి పుట్టిరని చెప్పినారు. ఇది కల్పనయని నిరూపించు చున్నది. ఈ కామధేను సంతానముతో యుద్ధము చేసిన విశ్వామిత్రుని కుమారులలో ఒకడు తప్ప తక్కిన వారందరును చనిపోయిరని చెప్పినారు. అటు తర్వాత మరొక చోట అతనికి నూర్గురు కొడుకులుండిరని తెలిపినారు.

కామధేను సంతానమైన పై జాతులు భారత దేశములోనివారు కారు. వారు హిందూస్థానమునకు పడమటి దిక్కుననున్న ఈరాను, అసీరియా, ఖాల్డియా, అయోనియా, ఫినీకియా దేశములందలి అతి ప్రాచీన నివాసులు. పహ్లవులు పహ్లవులను ఈరాను జాతివారు. యవనులు గ్రీకు లేక అయోనియా ద్వీపములందలి జనులు. శకులను సిథియనులని చరిత్రకారు లన్నారు. మ్లేచ్ఛులు బహుశా ఫినీకియా (Phoenecia) లోని జనులై యుందురు. "నమ్లేచ్ఛితవై నాపభాషితవై" అని పతంజలి వ్రాసెను. మ్లేచ్ఛులు అపశబ్దములు మాట్లాడేవారని తలచిరి. మ్లేచ్ఛశబ్ద మెట్లుత్పత్తి యయ్యెనో చెప్పజాలను. ఫినీకియాలో మోలచ్ (Moloch) అను దేవుని జనులు పూజించుచుండిరి. అందుచేత ఆ జనులను మనవారు మ్లేచ్ఛులని పిలచినట్లు కనబడుచున్నది. పైన తెలిపిన జాతులన్నింటితో ఆర్యులకు ప్రాచీనమందు వ్యాపారము విరివిగా జరుగుచుండెను. మరియు ఆర్యులతో సంబంధములు చాలా యుండెను. కాంభోజులు కాబూల్ నదీ ప్రాంతమందుండినట్లు కొందరు చరిత్రకారుల అభిప్రాయము.

కొన్ని జాతులు అనార్యులుగా పరిగణింపబడినను అవి నీచముగా చూడబడుచుండెను. వసిష్ఠకుమారులు త్రిశంకుని యాగమునకు రానందున "శ్వామాంస నియతాహారులైన ముష్టికులు కండు" అని వారిని విశ్వామిత్రుడు శపించెను. ఇంకొకని నిషాదుడగునట్లు శపించెను. మరొకమారు శునశ్శేఫునికి మారుగా అంబరీషుని నరమేధములో తన కుమారులను యజ్ఞపశువులై ప్రాణము లర్పించుటకు విశ్వామిత్రు డాజ్ఞాపించెను. ఆ కుమారు లందులకు సమ్మతింపనందున క్రుద్ధుడై వారిని వశిష్ఠకుమారుల వలెనే కుక్కమాంసము తిని బ్రదుకునట్టి ముష్టికు లగునట్లుగా శపించెను. ఇక్కడ గమనింపదగిన విషయమేమనగా ఇదే శునశ్శేఫుని కథ ఐతరేయబ్రాహ్మణములో భిన్నించినదిగా కన

బడుచున్నది. అచ్చట హరిశ్చంద్రుడు యజ్ఞకర్త. అచ్చట విశ్వామిత్రుని కుమారులు ఆంధ్రాద్యనార్యజాతులలో చేరిపోవునట్లు శప్తులైరి. ఇచ్చట ఆ ముచ్చటయే లేదు. ఐతరేయబ్రాహ్మణము మార్పులు చేయుటకు వీలులేని వైదికగ్రంథమగుటచేత అదియే ఎక్కువ విశ్వాసనీయము. అచ్చటి యాంధ్రులును రామాయణములోని ముష్టికులును ఇంచుమించు ఒకే జాతిగా నుండిరా? చెప్పజాలము. ఆంధ్రనిషాద ముష్టికాదిజాతుల వారు భారతదేశమందుండిన అనార్యజాతివారు. వీరుకాక వానరులు, రాక్షసులు, దక్షిణాపథమందును, జనపదమను దండకారణ్య పరిసరప్రదేశములరెండును నివసించినట్లు కానవచ్చుచున్నది. వానరరాక్షసు లెవరు? అనువిషయమును ప్రత్యేకముగా వ్రాయుచున్నందున ఇక్కడ ఆ చర్చను వదలుకొన్నాను.

రామాయణకాలమందు దాక్షిణాత్యులు నెత్తినిండుగా వెంట్రుకలు పెంచుకొని పూలను ధరించుచుండిరట. ఈ వర్ణన స్త్రీలను గురించి చేసినదికాదు. ఇది పురుషులను గురించియే చెప్పినమాట. (అయో ౯౩ - ౧౩) నేటికిని అరవవారిలో ఈ లక్షణాలు కానవచ్చుచున్నవి.

నరమేధము.

పైన తెలిపిన అనార్యజాతుల యుత్పత్తి సందర్భములో నరమేధ ప్రసక్తియు వచ్చినది. అందుచేత దానిని గురించి యిచ్చటనే కొంతచర్చింతము. ఆర్యులలో దేవతలకు మనుష్యులను బలియిచ్చు ఆచారము విరివిగా ఉండినట్లు కానరాదు. శునశ్శేఫుని కథ వంటివి అరుదుగా కనబడుచున్నవి. నరబలి యొక్క యాచారము ఫినీకియా జాతివారిలో విశేషముగానుండెను. ఆప్రాంతమందే జ్యూ (యహూదీ) జాతివా రుద్భవించిరి. వారిలోను ఈ యాచారముండెను. అసీరియా బాబిలోనియాలోను ఈ యాచారముండెను. బైబిల్‌లోని పూర్వభాగములో (Old Testament) ఇట్లు తెలిపినారు. దేవుడు ఒక భక్తునితో ఇట్లనెను. "నీ సంతానములోని మొదటివానిని నీవు నాకు బలి యియ్యవలెను. అదేవిధముగా నీ యెద్దులలోను, మేకలలోను మొదట పుట్టినవాటిని నాకు సమర్పింపవలెను" (ఎక్సోడస్ ౨౨ - ౨౯.) ఇట్టివిషయమే కింగ్సు (౩ - ౨౪ నుండి ౨౭ లో) తెలుపబడినది. అబ్రహాం (జ్యూ) తన జ్యేష్ఠ కుమారుడగు ఈసాక్‌ను తన దేవునికి బలి యిచ్చెను. తుదకు ఈ అబ్రహాంతో దేవుడొక నిర్ణయము చేసుకొనెను. ఇకముందు పుత్రులను బలి యియ్యనక్కరలేదు. దానికి మారుగా వారి అంగచర్మకర్తనము (ఖత్నా - circumcision) చేసిన చాలును. యూదులలోను ముసల్మానులలోను నేటికిని ఈ "చర్మకర్తనము" వర్తించుచున్నది.

ఫినీకియాలో టైర్ అను పట్టణము గొప్ప ప్రసిద్ధమగు ఓడ రేవు. అచ్చట మోలచ్ దేవునికి మేల్‌కార్ట్ అని, బాల్ మేల్కార్ట్ అనియు పేరుపెట్టి అతనికి నరబలు

లిచ్చుచుండిరి. దేశారిష్టములు, యుద్ధములో ఓటమి కలిగినప్పుడు ఈ నరబలులు అధికముగా చేయబడుచుండెను. ఈ ఫినీకులు ఉత్తర ఆఫ్రికాతీరములో కార్తేజ్ అను మహానగరమును క్రీ. పూ. ౭౦౦ లో నిర్మించిరి. అందు మోలచ్ విగ్రహాన్ని స్థాపించిరి. ఆ విగ్రహము మహాభయంకరముగాను అత్యున్నతముగాను వుండెడిది. దానిని ఇత్తడితో చేసియుండిరి. లోపల అంతయు రంధ్రమయము. దానికి ఎద్దుతల యుండెను. దాని చేతులలో బలిగానియ్యబడిన వానిని ఉంచుచుండిరి. చేతులను యంత్రములతో లాగుచుండిరి. విగ్రహము చేతులెత్తి నరుని తన నోటిలో వేసుకొనుచుండెను. విగ్రహము అడుగు భాగములో మహాజ్వాలగా మంటలు మండుచుండెను. ఆ నరుడు విగ్రహము కడుపులో బడి జ్వాలలో భస్మమగుచుండెను.

బైబిల్‌లో మరొకతావున (జడ్జెస్ ౧౧-30-3౧) జప్తాహ అనువాడు తన కుమార్తెను బలియిచ్చినట్లు తెలిపినారు. ఈ విధముగా ప్రాచీనమందు కొన్ని జాతులలో నరబలులుండెను. ఆ యాచారమునే కొందరార్యులు అనుకరించినట్లున్నది. తర్వాత యీ యాచారమును నిషేధించినట్లు.

'నరాశ్వమేధౌ మద్యంచ కలౌ వర్జ్యా ద్విజాతిభిః (తిథ్యాదితత్త్వం)
అనుదానిచే గ్రహింపవచ్చును.

అశ్వమేధము

నరమేధముతో పాటు అశ్వమేధ ప్రసక్తియు వచ్చినందున దానిని గురించియు ఇందే చర్చింతము. ప్రాచీనకాలములో గుర్రాలకు చాలా ప్రాముఖ్యత యుండెను. కస్సీ (Kassites) జాతివారు బాబిలోనియా ప్రాంతములోనివారు. వారినే ఋగ్వేదములో 'కేశీ' జాతివారని వ్యవహరించిరి. ఈ కస్సీలు గుర్రపు సవారీలో ప్రవీణులు. క్రీ. పూ. ౧౭౫౦ లో వారు గుర్రాలను తీసికొని బాబిలోనియా పై బడి అచ్చటి వారిని జయించి రాజ్యము చేసిరి. మొట్టమొదటి సారి గుర్రములను జూచి బాబిలోనియా వారు భయపడి పోయిరట. కస్సీలవలెనే శకులు (సిథియనులు) గుర్రపు సవారీలో ప్రసిద్ధి నొందియుండిరి. గుర్రపు సవారీ, ధనుర్విద్య వారి ప్రత్యేక లక్షణాలు. అంతేకాదు. గుర్రపు మాంసము తినుట, గుర్రముపాలు త్రాగుట కూడా వారి ప్రత్యేక లక్షణాలై యుండెను. ఈ కారణాలచేత ప్రాచీనకాలమందు అనార్య జాతులలో గుర్రమునకు ప్రాముఖ్యత యుండెను. ఆర్యులును గుర్రముల సవారీలోను, ధనుర్విద్యయందును శకులవలెనే ఆరితేరినవారు. వారిలో అశ్వమేధము ప్రబలియుండెను. అశ్వమేధమును సామ్రాజ్య చిహ్నముగా చేయుచుండిరి. లేదా సంతానాది కామ్యకవ్రతముగా చేయుచుండిరి. దశరథుడు అశ్వమేధయాగముచేసెను. (బా. సర్గ ౧౪) శ్రీరాముడును అశ్వమేధము చేసెనని ఉత్తరకాండలో తెలిపినారు. అశ్వమేధమందలి కార్యకలాపము ఉత్తమమైనదిగా కాన

రాదు. ఆ వివరములోనికి ప్రవేశించుట ప్రకృత మనవసరము. ఈ వివరములను తెలుసుకొన గోరువారు వాజసనేయసంహిత, తైత్తిరీయ సంహిత, ఆపస్తంబశ్రౌతము, ఐతరేయ బ్రాహ్మణము మున్నగునవి చూచుకొనగలరు.

చండాలురు

రామాయణ కాలములో చండాల జాతి అను అంటరాని జాతియొకటి యుండెను. వారు కుక్కలను తినుచుండిరి. విశ్వామిత్ర వసిష్ఠ కుమారులు శప్తులై కుక్కల తిను ముష్టికులైరి. ఈ ముష్టికులును చండాల జాతిభేదము వారేమో? అయితే విశ్వామిత్రుడు కూడా ఒకప్పుడు ౧౨ ఏండ్లవు క్షామమువచ్చి ఆహారము లభించనప్పుడు చండాల వాటికలో జొరబడి అచ్చట ఆరగట్టబడిన కుక్కమాంసమును సాపడెను. ఇదేమయ్యా ఇట్టి చౌర్యము తమకు తగునా అని చండాలురు ప్రశ్నింపగా

"పిబంత్యే వోదకం గావో మండూకేషు రుదంత్స్వపి
న తేధికారో ధర్మేస్తి మాభూదాత్మ ప్రశంసకః"

ఓరీ, ధర్మాధికారము నీకులేదు. అదంతా మాకు తెలుసునులే. కప్పలు బెకబెకమని ఆక్షేపించితే చెరువునీటిని ఆవులు త్రాగకుండా ఉంటవా మరి? అని యాక్షేపించెనని పురాణాంతరమందు వర్ణితమై యున్నది.

త్రిశంకు చండాలుడు కాగా,

'నీలవస్త్రధరో నీలః పరుషో ధ్వస్త మూర్ధజః
చిత్య మాల్యానులేపశ్చ అయసాభరణోభవత్' (బా. ౫౮-౧౦,౧౧)

నల్లవస్త్రముల ధరించి నల్లని వాడై బిరుసైన దేహము కలవాడై కురుచలైన తలవెంట్రుకలతో శ్మశాన మందలి పూలను బూడిదను ఇనుపసొమ్ములను ధరించెను. ఈ వర్ణననుబట్టి చండాలుర రూపవేషములు గ్రామ్యములగు చున్నవి. ఈ చండాలురు ఆటవిక జాతివారుగా ఉండిరేమో. ఈరాక్ సింధు మధ్యదేశములందుండిరేమో? ప్రాచీన పారసీకులు చండాలురను 'జంబాల్' అని పిలిచిరి.

మాంసభోజనము

రామాయణ కాలమందు అందరును మాంసమును తినుచుండిరి. ఆవులను గూడా తినుచుండినట్లు సూచనలు కనిపించుచున్నవి. ఒకటి రెండుతావులందు గోవధ తప్పని తెలిపినారు. ఒకచోట ఇట్లు తెలిపినారు.

గౌర్హతా జానతా ధర్మం కండునాపి విపశ్చితా. (అయో. ౨౧-30)

కండు మహర్షి ధర్మ రహస్య మెరిగిన వాడైనను తండ్రియాజ్ఞను పరిపాలించువాడై అతని యాజ్ఞచే ఆవును చంపెను. ఇచ్చట గోవధను కండుమహర్షి యంతటివాడే

చేసినను అది తప్పనియే ధ్వనింపబడినది. కాని మరొక ఘట్టమును చూడుడు. భరద్వాజ మహర్షి రామునకు మధుపర్కమునకై యెద్దును అర్ఘ్య జలమును తెచ్చియిచ్చెను.

ఉపానయత ధర్మాత్మా గామర్ఘ్య ముదకం తతః. (అయో. ౫౪-౧౭)

గోమాంసమును తినుట రామాయణమందు అరుదుగా కనిపించినను ఇతర జంతుమాంస భుక్తి బాగా కనబడుచున్నది.

మాంసమును ఎండించి వరుగుచేసి తినుచుండిరి. చేపలను తినుచూ, మునివృత్తి నవలంబించిన వారిలో చాలా మంది మాంసమును వర్జించుచుండిరేమో? రాముడు కైకేయీదేవితో నిట్లనెను.

చతుర్దశహి వర్షాణి వత్స్యామి విజనే వనే
మధుమూలఫలైః జీవన్ హిత్వా ముని వదామిషం. అయో. ౨౦-౨౯.

మునులు మాంసమును వదలి మధుమూల ఫలములను తినుచుండిరని పై యుదాహరణమువలన అర్థమగుచున్నది. ఇల్వల వాతాపి అను రాక్షస సోదరులు దొంగతద్దినములకు బ్రాహ్మణులను పిలిచి వారికి తుష్టిపూర్తిగా మాంసము తినిపించుచుండిరి. అగస్త్యమహర్షియు ఒక మారు వారి శ్రాద్ధ భోజనములో మేకమాంసమును భుజించెను. (అర. ౧౧-౬౬) దీనినిబట్టి మునులుకూడా ఎప్పుడు తప్పినను శ్రాద్ధము లందైనను మాంసమును తినుచుండిరని ఊహింపవచ్చును.

గంగానది దాటునప్పుడు సీతాదేవి యిట్లని మ్రొక్కుకొనెను. "గంగాదేవీ, మేము సుఖముగా తిరిగి వచ్చినట్లైన నీకు ౧౦,౦౦౦ ఆవులను ౧౦౦౦ సురాభాండములను మాంసాన్నమును సమర్పించుకొంటాను. (అయో. ౫౨-౮౯) అదే విధముగా యమునా నదిని దాటునప్పుడును ఇట్లు మ్రొక్కుకొనెను. "మేము సుఖముగా తిరిగి వచ్చినట్లైన నీకు ౧౦౦౦ ఆవులు ౧౦౦ కల్లుకుండలు సమర్పించుకొందును" (అయో. ౫౫-౨౦)

రాముడు గంగదాటి అరణ్యమును ప్రవేశించిన మొదటి దినమే నాలుగుజంతువులను ఆహారార్థమై వేటాడెను.

తౌ తత్ర హత్వా చతురో మహామృగాన్
వరాహ మృశ్యం పృషతీం మహారురుం
ఆదాయ మేధ్యం త్వరితం బుభుక్షితౌ
వాసాయ కాలే యయతు ర్వనస్పతిం. (అయో ౫౨ - ౧౦౨)

సీతారామలక్ష్మణులు బాగా ఆకలిగొని యుండిరి. అప్పుడు రాముడు పందిని, మనుబోతును, దుప్పిని, నల్లచారలదుప్పిని చంపెను. వాటి పరిశుద్ధమగు మాంసమును వారు భుజించిరి. యమునాతీరమందలి వనమును చేరినప్పుడు రామలక్ష్మణులు

బహూన్ మేధ్యాన్ మృగాన్ హత్వా చేరతు ర్యమునావనే.(అయో ౫౫-33)

అనేక పరిశుద్ధమృగములను చంపిరి. చిత్రకూటమును చేరి అందొక కుటీరమును

నిర్మించుకొనిరి. దానిని ప్రవేశించుటకు పూర్వము వారు వాస్తుశాస్త్ర ప్రకారము ఒక జంతువును (జింకను) దానికి బలియిచ్చిరి. ఆ సందర్భములో రాముడు లక్ష్మణునితో ఇట్లనెను.

"ఐణేయం మాంస మాహృత్య శాలాం యక్ష్యామహే వయం"
కర్తవ్యం వాస్తుశమనం సౌమిత్రే! చిరజీవిభిః (అయో. ౫౬-౨౨)

లక్ష్మణా! జింకమాంసముతో ఈ పర్ణశాల నధిష్ఠించియుండు దేవతలను తర్పింతము. చిరజీవులుగా నుండగోరువారు వాస్తు శాస్త్రప్రకారము భూతశాంతిని చేయవలెను అని చెప్పెను. ఇదే సందర్భములో అతడింకను ఇట్లనెను. "ఈ ప్రకారము చేయుటవిధి. శాస్త్రదృష్టము". ఆ మాటలను విని లక్ష్మణుడు జింకను వేటాడితెచ్చి దానిని అగ్నిలో కాల్చెను. నెత్తురు బాగా కాలి మాంసము బాగా పక్వమగువరకు కాల్చి దానిచే దేవతల కారగింపు పెట్టి తాము భుజించిరి. పాయసమును, నువ్వులను, బెల్లమును, మేకమాంసమును దేవతాపిత్రితిథులకు నివేదింపకుండా ఒంటిగా భుజింపకూడదని ఆ కాలపు సాంఘికశాసనము. (అయో. ౭౫-౩౦) భరతుడు దశరథుని శ్రాద్ధకర్మ చేయునపుడు బ్రాహ్మణులకు మేకలను, గోవులను, వెండిని, అన్నమును, వస్త్రములను దానముచేసినను (అయో. ౭౭-౩) భరతుడు రాముని పిలుచుకొని వచ్చుటకై వెళ్ళినప్పుడు గంగాతీరమందుండిన గుహుడు భరతునికి మాంసము, చేపలు, తేనె, కానుకగా తీసికొని పోయెను. (అయో. ౮౪-౧౦) అంతేకాదు. పచ్చిమాంసమును, ఎండించి వరుగుచేసిన మాంసమును (ఆర్ద్రమాంసం చ శుష్కంచ - అయో ౮౪-౧౭) కూడా పైనిషాద రాజు కానుకగా సమర్పించుకొనెను.

భరద్వాజాశ్రమానికి భరతుడు ససైన్యముగా వెళ్ళినప్పుడు ఆ మహర్షి వారందరికిని మద్యమాంసములతో విందు చేసెను. మద్య మన నెట్టిదో ఇదే సందర్భములో తెలుసుకొందము. ఆనాడు నానావిధములగు మద్యములు సిద్ధమగుచుండెను. మైరేయము అను సురతో భరద్వాజుడు విందుచేసెను. (అయో. ౯౧ - ౧౫) మైరేయ మంటే ఏమి? మిరా అనే దేశ మెచ్చటనో ఉందనియు, అచ్చట ఖర్జూరాది ఫలరసములతో మద్యమును సిద్ధముచేయుచుండి రనియు అందుచేత దానిని మైరేయ మందురనియు వ్యాఖ్యాతల అభిప్రాయము. రామాయణ వ్యాఖ్యాత లిచ్చిన ఈ అభిప్రాయము తప్పు. మైరేయమును మన దేశమందే సిద్ధముచేయుచుండిరి. కౌటిల్యుడు తన అర్థశాస్త్రమం దిట్లు వ్రాసినాడు. "మేషశృంగిత్వక్కాథాభిషుతో గుడప్రతీవాపః పిప్పలీ మరీచ సంభారస్త్రిఫలయుక్తో వా మైరేయః" (౨ - ౨౫) అనగా మేషశృంగి అను చెక్క కషాయమున్నూ, బెల్లము పిప్పలి, మిరియాలు, త్రిఫలము చేర్చి సిద్ధముచేసిన మద్యమును మైరేయ మందురు. సుర మూడువిధాలదిగా గౌడీ, పైష్టీ, మాధ్వీ అను భేదములతో నుండెను. అనగా బెల్లము, గోధుమలు, తేనె అనువానితో సిద్ధముచేయుచుండిరి. (అయో. ౯౧ - ౨౧)

భరద్వాజుడు భరతునికిని, అతని సైన్యమునకును మేకలు, పందులు, జింకలు, నెమళ్లు, కోళ్లు, పిట్టయొక్క మాంసమును వండించి పెట్టెను. మద్యమాంసములు నింద్యములుగా నుండినచో భరద్వాజునంతటి మహర్షి తన యాశ్రమములో వివిధజంతుమాంసములను వండించి ఆరగింపజేసియుండడు. భరతుడు వచ్చుటకు ముందు చిత్రకూట మందు ఉన్నత శిఖరముపై సీతారాములు కూర్చుండియుండిరి. అప్పుడు రాముడు సీతకు మాంసపు తునకలు నోటి కందించి తినిపించుచుండెను. (అయో. ౯౬-౧)

ఇదం మేధ్యం, ఇదం స్వాదు, నిష్టప్త మిదమగ్నినా, (అయో. ౯౬-౨) 'ఇదిగో సీతా, ఈమాంసఖండము పరిశుద్ధమైనది. ఈతునక రుచికరమైనది. ఇదిగో ఈ దియ్యముక్క అగ్నిలో బాగుగా కాలినది చూడు. ఇదొక్కటి తినుము.' అని రాముడు ఆమెను బుజ్జగించుచు (ఛందయన్) మాంసము తినిపించుచు ఆమె కానందము కలిగించుచుండెను. రావణుడు సీతను అపహరించుటకై బ్రాహ్మణవేషములో పంచవటికి వెళ్లెను. అతడు నిజముగా బ్రాహ్మణుడే యని సీత తలచి అతనిని దర్భాసనముపై కూర్చుండబెట్టి అతిథిసత్కారము బాగుగా చేయదలచి యిట్లనెను. "ఓ బ్రాహ్మణుడా! ఇక కొంత సేపాగుము. నాభర్త జింకలను, ఉడుములను, అడవిపందులను, ఇంకా ఇతరజంతువులను వధించి తెచ్చును." అనగా వాటితో నీకు విందుచేయుదును అను అర్థము ద్యోతక మగుచున్నది. (అర. ౪౭-౨౨, ౨౩) ఆ కాలములో బ్రాహ్మణులు ఉడుములను పందులను మున్నగు జంతువులను తినకుండిరేని సీతాదేవి ఆ బ్రాహ్మణవేషధారితో అనుచితమగు మాటల చెప్పి అపచారము చేసియుండునా?

కబంధుడు రామునితో పంపాసరోవరవిశేషములను తెలుపుచు—'రాముడా, పంపాసరస్సులో హంసలు, నీరుకోళ్లు, క్రౌంచములు, కురరములు, ఉండును. వాటిమాంసములు పెద్దవెన్నముద్దలవలె పుష్టికలవై రుచికరములై యుండును. మీరు వాటిని భక్షింపుడు" అని చెప్పెను. (అ. ౭౩-౧౩-౧౪) హంసలంటే ఏ పక్షులు? అవి ఆలేటిపిట్టలు అనునట్టి వేమో. అవి కొంగలవలె నుండును. వాటిని తెలంగాణాలోని కొన్ని ప్రాంతాలలో ఆలేటిపిట్ట లందురు. అవి చెరువులు నిండినప్పుడే ఈదేశమందు కనబడును. తక్కిన కాలములో నుండవు. అప్పు డవి ఉత్తరమునకు (బహుశా హిమాలయప్రాంతానికి) వెళ్లు నని జనులు చెప్పుదురు.

పంపాసరస్సులోని మరికొన్ని విశేషములను కబంధు డిట్లు తెలిపెను. "అచ్చట బలసినట్టి, ముండ్లు చాలాలేనట్టి గండుమీలు, చోరచేపలు, రొయ్యలు, మున్నగు వివిధ మత్స్యములు లభించును. లక్ష్మణుడు వాటిని బాణములచే చంపి వాటి పొలుసులు పోవునట్లు రాచి, ఇనుపసలాకలకు గ్రుచ్చి నిప్పుపై పక్వముచేసి భక్తితో నీకు భోజనార్థము సమర్పించుకొనగలడు. (అర. ౭౩-౧౪,౧౫)

వాలిని రాముడు బాణముతో కొట్టి పడగొట్టగా మరణశయ్యపై నుండి వాలి యిట్లనెను—'రామా, నామాంసము, చర్మము, ఎముకలు ఏవియు నీకు పనికి రావుకదా. అయిదుగోళ్లుగల అయిదుజంతువులు అనగా ఏదుబంది, అడవిపంది, ఉడుము, కుందేలు, తాబేలు, వీటినిమాత్రమే బ్రాహ్మణక్షత్రియులు భక్షింపవచ్చును.

పంచపంచనఖా భక్ష్యా బ్రహ్మక్షత్రేణ రాఘవ.

శల్యక, శ్వావిధో, గోధా, శశః, కూర్మశ్చ, పంచమః. (కి. ౧౭-౩౭)

దీనిని బట్టి బ్రాహ్మణక్షత్రియులు ఐదుగోళ్ళ జంతువులలో పై ఐదింటినిమాత్రమే తినుచుండిరని తెలియవచ్చుచున్నది. రాముడు సీతావియోగదుఃఖముచే బాధితుడై ఆనందదాయకములైన మద్యమాంసములను పరిత్యజించెను.

'న మాంసం రాఘవో భుంక్తే న చాపి మధు సేవతే'. (సు. ౩౬-౪౧)

ఈవిధముగా రామాయణమందు సర్వవర్ణములవారును మాంసమును పవిత్రమైనదిగా రుచ్యమైనదిగా భావించి భుజించుచుండిరి. పైన నిచ్చబడిన ప్రమాణములను బట్టి ఆకాలములోని జనులు ఆవుల, ఎద్దుల, మేకల, అడవిపందుల, మనుబోతుల, దుప్పుల, నల్లచారలదుప్పులను, జింకలను, నెమళ్ళను, కోళ్ళను, ఉడుముల, హంసల, నీరుకోళ్ళ, క్రౌంచముల, గండుమీనాల, చేపల, రొయ్యల, ఏదుబందుల, కుందేళ్ల, తాబేళ్లను, మరి యితరజంతువులను ఆసక్తితో తినుచుండిరని తెలియవచ్చుచున్నది.

పై జంతువుల మాంసాలు మాత్రమే తినుచుండిరనుట కాదు. ఇంకను ఇతర విధములగు మాంసముల తినియుండిరి. మాంస మెక్కువగా లభించిన దానిని ఎండించి వరుగు చేసి వాడుకొనుచుండిరి. కూరలను కుండలలో (భరద్వాజాశ్రమములోవలె) ఉడికించుచుండిరి. లేదా తిత్తి ఒలిచి పేగులు తీసి కడిగి శుద్ధిచేసి (లక్ష్మణుడు కుటీరమునకు బలి యిచ్చినపుడు చేసిన రీతిగా) మాంసమును సలాకులపై గుచ్చి సెగచూపి కాల్చి 'కబాబులను' గా చేసి ఆరగించుచుండిరి. మాంసమునకు తోడుగా మద్యమును సేవించుచుండిరి. ఆ మద్యము నానావిధములై నట్టిదిగా నుండెను.

స్త్రీల స్థానము

రామునికాలమందలి ఆర్యసమాజమందు (అనగా ఆర్యులసంఘములో) స్త్రీల కెట్టి స్థాన ముండెనో సిద్ధయించుట కష్టము. శ్రీరాముని ఏకపత్నీవ్రతత్వమును సువ్యక్తముగా చూపదలచినారు. పాతివ్రత్య మాహాత్మ్యమును నిస్సందేహముగా నిరూపించినారు. ఆనాటిస్త్రీల కిట్టి లక్షణము సాధారణమని సూచించినారు. అయితే రాముని యనంతరము నా యభిప్రాయప్రకారము ఇంచుమించు ౧౦౦౦ ఏండ్లతర్వాత సంభవించిన మహాభారత యుద్ధకాలములో స్త్రీలకు నియోగము, స్వేచ్ఛ, అనావృతత్వము, ద్వాదశా

రసపుత్రుల యంగీకారము ఇట్టివి చాల కనబడుచున్నవి. మహాభారత కాలమునకు పూర్వమందలి స్థితినిగురించి పాండురాజు కుంతితో ఇట్లనెను.

అనావృతాః కిలపురా స్త్రియ ఆసన్ వరాననే
కామచారవిహారిణ్యః స్వతంత్రాశ్చారుహాసిని. (ఆదిపర్వము ౧౨౨ అధ్య-శ్లో౪)

శ్వేతకేతుతల్లిని ఒక బ్రాహ్మణుడు పట్టపగలే చేయిబట్టి కామశాంతికై గోడచాటునకు, శ్వేతకేతువు అతనితండ్రియు చూచుచుండగనే, లాగుకొనిపోగా తండ్రియగు ఉద్దాలకుడూరకనే యుండెను. కొడుకగు శ్వేతకేతునకుమాత్రము తనతల్లి చర్యపై కోపము వచ్చెను. అప్పుడు ఉద్దాలకు డిట్లన్నాడు.

అనావృతాహి సర్వేషాం వర్ణానా మంగనా భువి
యథా గావఃస్థితా స్తాత స్వేస్వేవర్ణా స్తథా ప్రజాః (ఆది ౧౨౩-౧౪)

'నాయనా, ఆవులవలె స్త్రీలు యథేచ్ఛగా సంచరింతురు. 'అయం ధర్మ స్సనాతనః' అన్నాడు పెద్దమనిషి ఉద్దాలకుడు. ఇదంతయు మహాభారత కాలమందును తత్పూర్వమందును వర్తించెనని వర్ణించియుండగా రామాయణ కాలమందు ఎచ్చటను ఇట్టి స్త్రీల యనావృతత్వము గోపద్ధతి కానరాకుండుటకు కారణ మేమి? రామాయణమును ఆదర్శకావ్యముగా చేయుట వలన మన కిట్టివి లభింపనేరవో? లేక నిజముగా రామాయణకాలమందు అంతయు ఉత్తమముగా నుండి తర్వాతకాలము చెడిపోయియుండునో నిర్ణయింపజాలము. లభ్యమగుచున్న సూచనలను మాత్రమిం దుదహరించుచున్నాను.

రాముని కాలములో భోగముస్త్రీ లుండిరి. ఋశ్యశృంగుని మోసగించి తీసికొనిపోయినది వారే (బా ౧౦-౫) అనారీపశ్యుడగు అతికృంటుని మోసగించుట ఒక ఘనత కాదు. రాముని యెదుట యౌవరాజ్యాభిషేక సమయానికి వారకాంతలు సభను రంజింపజేయుటకు రానేవచ్చిరి. (అయో. ౧౪) రాజులు అనేక భార్యలను వివాహమాడుచుండిరి. దశరథునికి ముగ్గురు పట్టపుభార్యలుండుటయే కాక ౩౫౦ మంది పైభార్యలుండిరి. (అయో. ౩౪-౧౩) వీరు సవర్ణస్త్రీలే యనుటకు వీలులేదు. పుత్రకామేష్టి చేసిన కాలములో దశరథుడు తనకు లభించిన దివ్యపాయసమును తన ౩౫౦ మంది భార్యలకు పంచిపెట్టక "అనురూప"లైన తన ముగ్గురి భార్యలకే పంచిపెట్టెను. 'భార్యాణా మనురూపాణాం' (బా. ౧౬-౨౦) అనుదానికి సజాతీయలైన క్షత్రియభార్యలని వ్యాఖ్యాత లభిప్రాయపడినారు. దశరథుని కూతురగు శాంతను ఋశ్యశృంగుడను బ్రాహ్మణుని కిచ్చి పెండ్లి చేసిరి. అనగా అనులోమవివాహములు జరుగుచుండెను.

కైకేయి

ఈమెనుగూర్చి ప్రత్యేకము వ్రాయవలసియున్నది. దశరథుని పట్టపుభార్యలలో చేరినను ఈ కైకేయి సజాతీయ క్షత్రియస్త్రీ యగునో కాదో అనుమానముగానేయున్నది.

ఆమె మహాసౌందర్యవతిగా నుండియుండును. పైగా చిన్నభార్య యగుటచే ముద్దులభార్య. అందుచేత ఆమెకును తక్కిన యిద్దరితో సమానస్థానము లభించియుండును. ఆమె కట్టి యధికారము లభించునో లేదో యను అనుమానముచేతనే కాబోలు ఆమెతండ్రి దశరథునియావద్రాజ్యమును ఓలిగా తీసుకొని ఆమె నిచ్చి పెండ్లి చేసెను. స్త్రీశుల్కము ఆర్యధర్మములలో చేరినట్టిది కాదు. తన రాజ్యము నంతయు భార్యాశుల్కముక్రిందనే చెల్లించినందున కైకేయి, కేకయరాజు దిక్కునుండి భరతునికి రాజ్యమిప్పించు ప్రయత్నములు జరుగునని దశరథునికి ఒక దిక్కు అనుమాన ముండనేయుండెను. అందుచేతనే రామునితో ఇట్లనెను

విప్రోషితశ్చ భరతో యావదేవ పురాదితః;
తావదేవాభిషేకస్తే ప్రాప్తకాలో మతో మమ. (అయో ౪-౨౫)

భరతుడు ఇచ్చటికి వచ్చేలోపలనే నీ పట్టాభిషేకము కావలెను. భరతుడు మంచివాడే కాని కాలవైపరీత్యమువల్ల జనుల బుద్ధులు మారుచుండును. (అయో ౪-౨౬, ౨౭) అనియు చెప్పెను. బహుశః భరతుని అతని మేనమామయింటికి పంపివేసినదికూడా ఈ అనుమానముచేతనే యేమో?

కైకేయితండ్రి దేశము గిరివ్రజము లేక రాజగృహము అనునట్టిది. అదెక్కడ నుండెనో తెలియదు. కాని దానిజాడ కొంతవరకు గుర్తించవచ్చును. భరతుడు ఏడు దినాలు రాత్రింబగళ్లు ప్రయాణముచేసిన తర్వాత రాజగృహమునుండి అయోధ్యకు రాగలిగెను. అయోధ్యకు పశ్చిమముగా రాజగృహ ముండెను. భరతుని పిలుచుకొనివచ్చుటకు వెళ్లిన దూతలు అయోధ్యకు పశ్చిమముగా ప్రయాణముచేసి హస్తినాపురివద్ద గంగను దాటి ప్రయాణము చేయుచూ చేయుచూ తుదకు బాహ్లీక దేశము చేరిరి. దానికి ఇంకా పశ్చిమముగానున్న విపాశానదిని దాటి గిరివ్రజమును చేరిరి. (అయో. సర్గ ౬౮) బాహ్లీక దేశమే నేటి బలఖ్ (Balkh) మండలము. అది యిప్పుడు అఫ్గనిస్థానమునకు ఉత్తరములో నున్నది. కాని ప్రాచీనకాలములో బలఖ్ ఈరాన్ (పర్షియా) దేశములో చేరియుండెను. అట్టి బలఖ్ దేశమునుండికూడా యింకా చాలదూరము వెళ్లినట్లు తెలిసినారు. కావున గిరివ్రజ మనునది ఈరాన్‌లోని మండలమని చెప్పవచ్చును. అట్టి గిరివ్రజమునుండి భరతుడు తన తాతవద్ద సెలవుతీసికొని అయోధ్యకు తిరిగివచ్చునప్పుడు తాత మనుమునికి కొన్ని బహుమానాలిచ్చెను. అందు గాడిదలు చేరియుండెను. గాడిదలకును, కంచరగాడిదలకును మన దేశములో ఆదరణ లేకపోయినను, ఆఫ్గనిస్థానములోను, ఈరానులోను మంచి గౌరవము కలదు. కేకయరాజునకు అశ్వపతి యను బిరుద ముండెను. ఈరాన్ దేశము గుర్రాలకు ప్రసిద్ధినొందినట్టి దేశము. విజయనగర సామ్రాజ్య పతనాంతమువరకును ఈరాన్‌నుండి మన దేశానికి నిరంతరము గుర్రములు దిగుమతి యగుచుండెను. కేకయ అను పేరుకూడా ఈరాను ప్రాచీనరాజులగు కైకోబాద్ రాజుల పేరులను పోలియున్నది. కేకయుడు భరతుని కిచ్చిన బహుమానాలలో కంబళ్ళు, జింకచర్మాలు, కుక్కలుకూడా చేరియుండెను.

కుక్కలు ఆర్యులదృష్టిలో అపవిత్రమైనవి. కంబళ్ళు చలిప్రదేశమువారికే పనికివచ్చును. మన దేశములో మనుష్యులకుకాని అల్లుండ్రకుకాని గాడిదలను, కుక్కలను, బహుమాన మిచ్చేవారు పూర్వమందుకానీ, ఆధునికకాలమందుకానీ కానరాలేదు.

దశరథుని రాజ్యమును ఓలిగాగొన్న కేకయరాజు స్వార్థిగా కనబడుతున్నాడు. అతని బిడ్డకు ఆ గుణమే బాగా అబ్బెను. ఆమెనుగురించి యితరులు నిందించుట అటుండ ఆమె కుమారుడగు భరతుడే ఇట్లన్నాడు.

ఆత్మకామా, సదాచండీ, క్రోధనా, ప్రాజ్ఞమానినీ. (అయో. ౭౦-౧౦)

కైకేయితల్లి జాడకూడ క్రూరమైనట్టిదనిన్నీ, తనమాట చెల్లింపుకై తన మగని చావునుగూడ లెక్కపెట్టలేదనిన్నీ, దశరథుని మంత్రియగు సుమంత్రుడు కైకేయిని మారెను. (అయో. స. ౩౫) ఈ కారణాలచే కైకేయి ఈరాణ్ దేశపు ఈరానీ సుందరాంగియై యుండెనని ఊహించుచున్నాను. అయితే అయోధ్యనుండి ఈరాణ్ ప్రాంతానికి పోవుటకు ఏడుదినాలు మాత్రమే పట్టుచుండెనా అను సందేహ మొక్కటి బాధించుచున్నది. *

బహుభార్యాత్వము

దశరథునికి మూడ్నూర్లకొలది భార్యలుండిరను విషయమును గురించి వ్రాయుచు మధ్య ప్రసక్తిచే కైకేయిని గురించి వ్రాసినాము. దశరథుని బహుభార్యాత్వము సుస్పష్టమే కాని రామాది సోదరులకును పెక్కుభార్యలుండిరా·లేదా అని విచారింతము. పారంపర్యముగా వచ్చు హిందువుల భావనలో శ్రీరాముడును, అతని సోదరులును ఏకపత్నీవ్రతులై యుండిరి. అయితే రామాయణములో మూడుతావుల రామ భరతులకు బహుభార్యలుండినట్లు అనుమానము కలుగుచున్నది. వ్యాఖ్యాత లది కాదన్నారు. మంథర కైకేయి కిట్లు బోధచేసెను. "రాముడు అభిషిక్తుడైనచో అతని యుత్తమస్త్రీలు ఆనందింతురు. నీ భరతునికి దుర్గతి కలుగును. నీకోడండ్రందరును ఆనందరహిత లగుదురు" (అయో. ౮-౧౨) దీనినిబట్టి రామునికి సీతయేకాక ఇతరభార్యలును ఉండిరనియు, భరతునికి చాలామంది భార్యలుండిరనియు అర్థమగుచున్నది. సుందరకాండలో సీతాదేవి హనుమంతునితో రామునికిట్లు సందేశ మంపెను.

పితుర్నిదేశం సమయేన కృత్వా, వనాన్నివృత్తశ్చరితవ్రతశ్చ
స్త్రీభిశ్చ మన్యే విపులేక్షణాభి, స్త్వం రంస్యసే వీతభయః కృతార్థః.

'నాగతి యేమో ఇట్లైనది. రామునికేమి కొదువ. అతడు వనవాసకాలానంతరము తన ఉత్తమస్త్రీలను పొంది రమించుచు సుఖముగా ఉండగలడు' అని సీతయన్నది.

---

* రాధాకుముదముఖర్జీగారు హిందూసివిలిజేషన్ అను గ్రంథములో బాహ్లీకను మద్రదేశమువద్దను మద్రకు పశ్చిమములో కేకయదేశమును చూపినారు. అనగా గాంధారదేశమునకు దక్షిణములో కేకయదేశముండెను. ఇతరపరిశోధకులు బాహ్లీకను బలఖ్‌గా నిర్ణయించినారు. ఏది నిజమో చెప్పజాలము.

లంకకు దారికోరినవాడై సముద్రుని ప్రసన్నునిగా చేసికొనుటకై రాముడు దర్భ శయ్యపై పరుండెను.

భుజైః పరమనారీణా మభివృష్ట మనేకధా

అప్పుడు తన దక్షిణబాహువును తలగడగా చేసుకొని పరుండెను. ఆ బాహువు ఉత్తమస్త్రీలచేత బహువిధాల ఆలింగనము చేయబడి యుండినట్టిది అని కవి వర్ణించినాడు. ఈమూడు వాక్యాలను వ్యాఖ్యాత లిట్లు సమన్వయించుచు 'ఉత్తమస్త్రీ లనగా పరిచారిక లని అర్థము చేసుకొనుడు. లేదా భూలక్ష్మ్యలని యైనా సరిపెట్టుకొనుడు." అని వ్రాసినారు. రాముడు ఉత్తరకాండలో యజ్ఞము చేసెనని తెలిపినారు. యజ్ఞకర్తకు నలుగురు భార్య లుండవలెను. ఈ వర్ణన లన్నియు ప్రక్షిప్తము లనవలెనా? లేక వ్యాఖ్యాతల అభిప్రాయము ప్రకారము సమన్వయించు కొనవలెనా? చెప్పజాలము. ఎట్లైతే నేమి పారంపర్యముగా వచ్చు జనాభిప్రాయ ప్రకారము రామసోదరులు ఏకపత్నీవ్రతు లనుటకే ఎక్కువ ప్రమాణము లున్నవనుటలో సందేహము లేదు.

అంతఃపురవాసము

ఆకాలమందు రాజస్త్రీలకు అంతఃపురవాస ముండెను. అయితే అట్లనుటచే వారు "గోషా"లో ఇరికి అసూర్యంపశ్యలై మగపురుగులకు కనబడనివారై ఘోరస్థితియం దుండలేదు. వారి ఉత్తమస్థానమునకు, గౌరవమునకు ఎంత అవసరమో అంతపాటి అంతః పురవాసమునే పాటించుచుండిరి. అయితే సీత వనవాసమునకు వెళ్ళునాడు ప్రజలందరి కిని కనబడినప్పుడు జను లిట్లు చెప్పుకొనిరి. "ఎవరికైనే యింతకు పూర్వము ఆకాశమున సంచరించు భూతములుకూడ చూడజాలకుండెనో అట్టి సీత ఈనాడు రాజమార్గమందు అందరికిని కనబడుచున్నది" (అయో. 33-౮) ఇంత కఠినముగా రాణివాస ముండినట్లు కానరాదు. ఏలననగా రావణవధానంతరము సీతను పిలుచుకొని వచ్చుటకై రాముడు విభీషణునికి ఆజ్ఞ యిచ్చెను. అప్పుడు సీతను పర్దా లేకుండగనే అందరును చూచునట్లుగానే తీసికొని రావలెనని చెప్పుచు రాణివాసతత్త్వమును గురించి ఇట్లు చెప్పెను:—

న గృహాణి న వస్త్రాణి న ప్రాకారా స్తిరస్క్రియాః
నేదృశా రాజసత్కారా వృత్త మావరణం స్త్రియః. (యుద్ధ. ౧౧౭-౨౮)

స్త్రీకి ఇండ్లుకాని, వస్త్రాలు (ముసుగులు, పర్దాలు)కాని, ప్రాకారాలుకాని, రాజ మర్యాదలుకాని ఆవరణములు కాజాలవు. స్త్రీకి తన సదాచారమే మంచి ఆవరణము. స్త్రీలను పరపురుషులు చూడకుండా మూసిపెట్టుటలో మంచి అర్థము కానరాదు. పరపురుషులు తమ స్త్రీలను కాంక్షింతురనియో, లేక తమ స్త్రీలు స్వేచ్ఛగా సంచరింతు రనియో భావించి యేమో పురుషులు వారిని దాచి యుంచుట. స్త్రీ పతివ్రతగా ఉండు టకై పర్దాలు గోషాలు ఏమియు సహాయపడజాలవనియు, స్త్రీకే మంచి పవిత్రమానసము

ఉండవలెను కాని ఇతరనిరోధా లేమి అడ్డపడ గలవని శ్రీరాముని అభిప్రాయముగా కన బడుచున్నది.

రాణివాసపుస్త్రీలకు ఎప్పుడు అంతఃపుర మవసరమో ఎప్పుడు అవసరము లేదో శ్రీరాముడే యిట్లు వివరించి యున్నాడు.

వ్యసనేషు న కృచ్ఛ్రేషు న యుద్ధేషు స్వయంవరే
న క్రతౌ న వివాహేచ దర్శనం దుష్యతి స్త్రియః. (యుద్ధ. ౧౧౭-౨౭)

ఆపత్కాలములందు, వ్యసనము కలిగినప్పుడు, కష్టములు సంభవించినప్పుడు, యుద్ధ భూములందు, స్వయంవరములందు, యజ్ఞములందు, వివాహకాలములందు స్త్రీలు పరపురుషులకు అగపడుట దోషము కాదు.

పైగా భర్తసమీపమం దుండినపుడు అతని యనుమతి చొప్పున స్త్రీ యితరులకు కనబడ వచ్చునవియు రాముడు చెప్పెను. (యుద్ధ. ౧౧౭-౨౮)

స్త్రీల వేదాధికారము

ఈకాలములో స్త్రీలకు వేదాధికారము లేదు. ఈవిషయములో వారును శూద్రులును సమానులే కాని పూర్వకాలమందు స్త్రీలకు ఉపనయనాదిసంస్కారములు జరుగుచుండెను.

'పురాకల్పేతు నారీణాం మౌంజీబంధన మిష్యతే'

అని హారీతుడు వ్రాసియుండెను. అది కల్పాంతరవిషయమంటారేమో! కాని రామాయణములో స్త్రీలకు వైదికకర్మలలో పురుషులతో సమానముగా అధికార ముండి నట్లు సూచన లున్నవి. అశ్వమేధాదియజ్ఞములలో భార్యలు లేనిది పురుషులు ఆ కర్మలు చేయకుండిరి కదా. కౌసల్యాదేవి రామునికి యౌవరాజ్యపట్టాభిషేకము అగునని విని తన కుమారునికి మంగళాభివృద్ధి కలుగుటకై:

ప్రాణాయామేన పురుషం ధ్యాయమానా జనార్దనం, (అయో. ४-33)

ప్రాణాయామపూర్వకముగా పురుషసూక్త ప్రతిపాదితుడైన విష్ణువును ధ్యానించెను. ప్రాణాయామము యోగపద్ధతి, పురుషసూక్తము ఋగ్వేదములోనిది కావున ఆమె వైదిక సూక్తములను పఠించెను. మరియు,

అగ్నిం జుహోతిస్మ తదా మంత్రవత్కృతమంగళా (అయో ౨౦-౧౫.)

ఆమె స్వయముగా వేదమంత్రములను పఠించుచు హోమముచేసెను. కౌసల్యయే హోమముచేసెనని ఇచ్చట స్పష్టముగానున్నను వ్యాఖ్యాతలు 'స్త్రీలకు వేదాధికారము లేనందున బ్రాహ్మణులచే హోమము చేయించెను' అని వ్రాసినారు. పై శ్లోకముతర్వాత నే యీ విధముగా చెప్పబడినది. కౌసల్య హోమము ఇతరుల చేతగూడా చేయించుచుండెను. దీనినిబట్టి కౌసల్య స్వయముగా హోమము చేసెననియు, వేదవిదులైన విప్రుల చేతను చేయించెననియు స్పష్ట మగుచున్నది.

సీతారామలక్ష్మణులు అరణ్యానికి బయలుదేరిన మొదటిదినము సాయంకాలమందు గంగాతీరమున

వాగ్యతా స్తే త్రియ స్సంధ్యాం సముపాసత సంహితాః. (అయో ౮౭-౧౫)

ముగ్గురును వాక్నియతితో ఏకాగ్రచిత్తులై సంధ్య నుపాసించిరి. సీతాదేవి గాయత్రిని జపించుట స్త్రీల వేదాధికారమునకు ముఖ్యప్రమాణము.

స్త్రీల యితర సమస్యలు

ఆర్యులలో పూర్వకాలమందు దేవరన్యాయపద్ధతి యుండెను. దీనికి నిదర్శనములు మహాభారతమందు చాలా కలవు. పరాశరుని కాలమువరకు దీనికి చెల్లుబడియుండెను. దేవర అను శబ్దమందే రెండవ వరుడు అనునర్థ మిమిడియున్నది. నేటికిని మరదికి దేవరుడని యందురు. హిందీలో ఈ పదము బాగా వ్యాప్తిలో నున్నది. ఇప్పటి కాలమందును లంబాడీలు మరికొన్ని జాతులవారు దేవరన్యాయమును పాటించుచున్నారు. రామాయణములో ఆనాటి జనులలో దేవరన్యాయము వర్తించుచుండినట్లు నిదర్శనములు కానరావు. మహాభారతకాలమం దుండిన యాచారము అందుకు 800 యేండ్లకు ముందుండిన కాలములో లేకుండెనా? అప్పుడును ఇది వర్తించియుండును. రామాయణమందు దీనికి ఒకే ఒకజాడ కనబడుచున్నది. రాముడు మాయామృగమును చంపినప్పుడు మారీచుడు హా లక్ష్మణా అని యరచెను. దానిని సీత విని రామునికేమో అపాయ మయ్యెనని లక్ష్మణుని సహాయార్థము పొమ్మనెను. నిజ మెరిగిన లక్ష్మణుడు వెళ్ళుటకు నిరాకరించెను. అప్పుడు సీత అశసితో కఠినముగా ఇట్లు పలికెను.

ఇచ్ఛసి త్వం వినశ్యంతం రామం లక్ష్మణ! మత్కృతే,
లోభా త్త్వం మత్కృతేనూనం నానుగచ్ఛసి రాఘవం (అర. ౪౫-౬)

"లక్ష్మణా, నీవు రామునిచావు కోరినావు. అతడు చనిపోతే నన్ను పొందవలెనని దుష్బుద్ధి కలవాడవుగా కనిపించుచున్నావు." దేవరన్యాయము వర్తించకుండినచో పతివ్రతాశిరోమణి యగు సీతనోట ఎంతటి దుఃఖములోనుండినను ఎంత యాగ్రహము కలిగినను ఇట్టి మాట రానేరదు. కావున రామాయణకాలములో దేవరన్యాయము వర్తించుచుండెనని యూహింప శక్యమగుచున్నది. స్త్రీలను దత్తుగా ఇచ్చుచుండినట్లు చెప్పజాలము కాని దశరథుడు తన ఒకేఒక కూతును రోమపాదునకు దత్తుగా ఇచ్చెనని వ్రాసినారు. ఇది యాకాలమందలి యాచారమో లేక అపవాదమో తెలియరాదు.

ఈ కాలములో పెద్దనగరములలోని విహారారామములందు స్త్రీ పురుషులు సాయంకాలములందు వాహ్యాళిచేసి ఆనందించుచుందురు. రాముని కాలమందును అయోధ్యా నగరములోని స్త్రీలు సాయంకాలములందు బాగా బంగారునగలతో అలంకరించుకొని గుంపులు గుంపులుగా ఉద్యానవనములందు సంచరించుచుండిరి.

"నారాజకే జనపదే ఉద్యానాని సమాగతాః
సాయాహ్నే క్రీడితుం యాంతి కుమార్యో హేమభూషితాః"
(అయో ౬౭-౧౭)

మరియు యువకులు స్త్రీలతో సహా అరణ్యాలలో సంచరించుటకై వాహ్యాళి వెళ్లి వచ్చుచుండిరి.

నరా నిర్యాంత్యరణ్యాని నారీభిస్సహ కామినః. (అయో ౬౭-౧౭)

ఈ విషయాలన్నింటిని పరికించి చూచిన పైన రామాయణకాలములో స్త్రీలకు మంచిస్థాన ముండెను. ఏకపత్నీవ్రతత్వమును శ్రీరాములద్వారా బాగా సమర్థించినారు. పాతివ్రత్యమునకు సీతయు, అనసూయయు ముఖ్యపూజ్య స్థానములు.

నావలు

రామాయణ కాలమందలి జనుల విశ్వాసాలు నేడును చాలవరకు హిందువులలో వర్తించుచున్నట్లు కానవచ్చుచున్నది. నదులను దాటునప్పుడు నేటికిని వాటికి నమస్కారముచేసి రాగిడబ్బులు దక్షిణగా సమర్పించుకొనుచున్నారు. రాముడు గంగనుదాటునప్పుడు నౌకారోహణమంత్రమును జపించెను.

మం॥ సుత్రామాణం పృథివీం ద్యామనేహసం...... ఋగ్వేద ౧౦-౬౩-౧౦

అను వేదమంత్రమును జపించెనని వ్యాఖ్యాతలు వ్రాసినారు. ఆ కాలమందు సముద్రప్రయాణము బాగుగా జరుగుచుండెనని పై మంత్రము సూచించుచున్నది. గంగపై నుండు నోడలు చిన్నస్టీమర్లవలె నుండెను. వాటికి స్వస్తిక లని పేరుండెను. వాటిలో గదులు, కిటికీలు, అలంకారాలు, గంటలు మున్నగున వుండెను.

అన్యా స్స్వస్తికవిజ్ఞేయా మహాఘంటాధరా వరాః
శోభమానాః పతాకాభి ర్యుక్తవాతా స్సుసంహతాః
తత స్స్వస్తికవిజ్ఞేయాం పాండుకంబళసంవృతాం
స నందిఘోషాం కల్యాణీం గుహో నావ ముపాహరత్. అయో ౮౯-౧౧,౧౨

ఇది పెద్దఓడలను గురించిన వర్ణన. అందొక్కొక్క ఓడలో ౧౦౦ మంది ఓడను నడుపువా రుండుచుండిరి.

"నావాం శతానాం పంచానాం కైవర్తానాం శతం శతం" (అయో ౮౪-౮)

అను శ్లోకమువలన విశదమగుచున్నది. ఇవికాక చిన్న చిన్న పడవలుకూడా గంగపై నడిపింపబడుచుండెను. వాటిని ప్లవములు అని పిలుచుచుండిరి.

నావ శ్చారురుహు శ్చాన్యే ప్లవై స్తేరు స్తథాఽపరే. (అయో ౮౯-౨౦)

వృ క్ష పూ జ

సీతాదేవి గంగను, యమునను దాటునప్పుడు ఆ నదులకు మ్రొక్కులిడెను. గంగను దాటిన తర్వాత మఱ్ఱిచెట్టునుగూడ సీతాదేవి పూజించెను.

విశృక్షం బహుభి ర్వృక్షై శ్శ్యామం సిద్ధోపసేవితం
తస్మై సీతాంజలిం కృత్వా ప్రయుంజీతాశిష శ్శివాః. అయో. ౫౫-౭

యమునానదివద్ద ఒకపెద్దమఱ్ఱిచెట్టు కలదు. దానికి సీత మ్రొక్కి మంచి కోరికలు కోరుకొనగలదు అని భరద్వాజు డాదేశించెను. అదేవిధముగా ఆచెట్టును సమీపించినప్పుడు సీత ఇట్లని మ్రొక్కు లిడెను.

నమస్తేస్తు మహావృక్ష పారయే న్మే పతి ర్వ్రతం
కౌసల్యాంచైవ పశ్యేయం సుమిత్రాంచ యశస్వినీం. అయో. ౫౫-౨౫

హిందువులలో ఇప్పుడు మఱ్ఱిచెట్ల ప్రాభావము తగ్గినట్టున్నది. వాటిపూజ కానరాదు. కాని అశ్వత్థపూజ దానిస్థాన మాక్రమించుకొన్నది. ఇది బౌద్ధమతవ్యాప్త్యనంతరము వచ్చిన యాచారమైయుండును. అశ్వత్థనారాయణునికి వేపచెట్టులచ్చిని పెండ్లి చేయువా రున్నారు. మరియు శమీపూజ విజయదశమినాడు చేయుట సుప్రసిద్ధము. తులసీ మాహాత్మ్యము రానురాను ఎక్కువయ్యెను. ఇట్టి వృక్షపూజ లన్నియు అవైదికములే.

ఇ త ర వి శ్వా సా లు

రాజులు ప్రయాణము చేయునప్పుడు అందందు తాము చేసిన తాత్కాలికపు విడుదులను దహించి వెళ్ళుచుండి రని భరతుని సైన్యము చేసిన చర్యలనుబట్టి తెలియుచున్నది. లక్ష్మి వెనుక నిలిచిపోకుండా తమ వెంటనే వచ్చుటకై అట్లు చేయుచుండిరేమో? భరతుడు గంగను దాటుటకు పూర్వము తాను చేసియుండిన విడిదిని కాల్పించెను. (అయో. ౮౯-౧౫) ఈ యాచారము హిందూరాజులలో విజయనగరసామ్రాజ్యాంతము వరకు వర్తించుచుండెనేమో? ఆముక్తమాల్యద, రాయవాచకము, మున్నగు విజయనగర చక్రవర్తులకాలపు వాఙ్మయములో రాజుల నెలిగుడారములను వర్ణించినారు. అచటినుండి చక్రవర్తులు ముందునకు సాగినపుడు వాటిని దహింప జేయుచుండి రని వర్ణించినారు.

రామాయణకాలమందు వడ్డీ వ్యాపారము జరుగుచుండెను. అందు బ్రాహ్మణులు కూడా చేరియుండిరి. వారి వ్యాపారానికి ప్రత్యేక సౌకర్య ముండెను. అది ఇతరవర్ణాలకు నిషిద్ధమైయుండెను. అప్పు తీసుకున్నవాడు దానిని చెల్లింపకుండిన అప్పిచ్చిన బ్రాహ్మణుడు వానియింటికడప కడ్డముగా తన ముఖమును కప్పుకొని భుజింపకుండా ప్రాయోపవేశము చేసి భూమిపై పండుకొనుచుండెను. అప్పు చెల్లించువరకీ ప్రాయోపవేశము సాగుచుండెను. (అయో. ౧౧౧-౧౪)

మృత్యువాసన్నమైన వారికి బంగారుచెట్లు కనిపించునని జనులు విశ్వసించుచుండిరి. (అర. ౪౭-౩౭) స్త్రీలకు ఎడమకన్నదిరితే మంచిదనియు, అదే పురుషులకు చెడ్డదనియు,

పురుషులకు కుడికన్నదిరిన మంచిదనియు, అదే స్త్రీలకు చెడ్డదనియు నమ్ముచుండిరి. (కి. ౫-౩౨) ఈ విశ్వాసము హిందువులలో నేటికిని కలదు. క్రొత్తగా గృహాప్రవేశము చేయుటలో మేలుగోరినట్లైన కుడికాలు మొదట కడపలోనికి పెట్టవలెను. ఎడమకాలు పెట్టగూడదు. హనుమంతుడు లంకాద్వారమందు ప్రవేశించినప్పుడు ఎడమకాలు ముందు పెట్టెను. లంకకు నాశనము కోరి అతడు బుద్ధిపూర్వకముగా అట్లు చేసెను. (సుం. ౪-౩) ఈ కుడియెడమ కాళ్ళ విశ్వాసము ఇప్పటికినీ మనయందు కలదు. క్రొత్త యెద్దును కొన్న వ్యవసాయకులు ఎద్దుకుడికాలిని ప్రయత్నపూర్వకముగా కడపలోనికి పెట్టించి దాటింతురు. నూతనవధూవరులచే అత్తవారియిండ్లలో ఇదే ప్రకారము చేయింతురు. నూతనగృహా ప్రవేశమందును ఇట్లే చేయుదురు.

ఆకాలమందు కఠశాఖాధ్యయనమున కెక్కువ ప్రాముఖ్యముండెను. (అయో. ౩౨-౧౮) ఆర్యులు చనిపోయినప్పుడు దహనసంస్కారములే చేయుచుండిరి. (అర. ౩-౨౦) దహనకర్మ ఆర్యుల విశిష్టాచారము. ఒకకాలమందు ఆర్యులుగానుండి తర్వాత భిన్నించినట్టి ఈరాన్ దేశపు పార్సీ మతస్థులు (జరథుస్త్రానుయాయులు) శవాలను దహించకుండిరి. పూడ్వకుండిరి. వాటిని ఎత్తుప్రదేశాలపై వదలివచ్చుచుండిరి. నేటికిని పార్సీలలో ఈ యాచార మున్నది. మరి యితర మానవసంఘములవారందరును శవాలను పూడ్చుచుండిరి. ఆర్యులలోను అతిప్రాచీనకాలములో శవాలను బయలులో వదలవచ్చు. ఈరానీ ఆచారముకూడా అందందు వర్తించుచుండెనేమో! పాండవుల ఆయుధములను శవాకారముగా కట్టి జమ్మిచెట్టుపై వ్రేలాడగట్టినకథ గమనింపదగినది. వారట్లు చేసి పోవుచుండగా "గొల్లలు మున్నగు క్షుద్రజనులు" చూచి అదేమని విచారించగా పాండవు లిట్లనిరి.

"ఇది శతవృద్ధు, మాజనని, యిప్పుడు మృత్యువుబొందె, ఇట్లు సే
యుదుము, కులప్రవృత్తమగుచున్న సనాతనధర్మ మిత్తెఱం
గ, దహనకర్మ మొల్లమదిగా నిదిగా మును నిశ్చయించి మా
మొదలిటివారొనర్చు విధముం గొనియాడితి మేము నిచ్చలున్."

(విరాట. ౧-౧౭౮)

శవాలను చెట్లకు కట్టుట వారి పూర్వీకులు చేయుచుండిన ఆచారమట. అది వారి సనాతన ధర్మమట. వారు దహనకర్మ మొల్లరట. ఈ మాటలు నిజముగాకుండిన ఇట్టి యాచారము అందందు వ్యాప్తిలోనుండకుండిన 'గొల్లలు మున్నగు క్షుద్రజనులు" ఎంతటి తిక్కవారైనను ఆ మాటల నూరకనే నమ్మి నోరుమూసుకొని వెళ్లిపోదురా? అయితే ఈ యాచారము క్రమముగా భారతీయార్యులు వదలుకొనిరనియు, ఈరానీ జరథుస్త్రానుయాయులుమాత్రము దానిని వదలుకొనలేదనియు దీనివలన ఊహించవచ్చును. రాక్షసులు శవాలను పూడ్చుచుండిరని రామాయణమందు తెలిపినారు.

భాద్రపదమాసము వేదాధ్యయనమునకు ఉత్తమకాలముగా పరిగణింపబడుచుండెను. (కి. ౨౮-౫౪) ప్రయాణములు చేయునప్పుడు సైనికులు ఏనుగుల లద్దితో చలిమంటలు

కాపుకొనుచుండిరి. (అయో. ౯౯-౭) బ్రాహ్మణులు బహుళముగా సంస్కృతమునే మాట్లాడుచుండిరని పలుతావులందు తెలుపబడినది. వాతాపిసోదరులు బ్రాహ్మణవేషముతో సంస్కృతములో మాట్లాడి జనులను మోసగించు చుండిరి. (అర. ౧౧-౫౭) హనుమంతుడు సీతను మొదటిసారి చూచినప్పుడు తా నామెతో బ్రాహ్మణులవలె సంస్కృతములో మాట్లాడవలెనా యని తనలో వితర్కించుకొనెను. (సుం. ౩౦-౧౮) హనుమంతుడు గొప్ప విద్వాంసుడనియు వైయాకరణి యనియు, ఉత్తరకాండలో వర్ణించినారు.

అసౌ పునర్వ్యాకరణం గ్రహిష్యన్............ఉత్తర. ౩౬-౪౫
స సూత్రవృత్త్యర్థపదం మహార్థం ససంగ్రహం సాధ్యతివై కపీంద్రః
నహ్యస్యకశ్చి త్సదృశో స్తిశాస్త్రే వైశారదే ఛందగతౌ తథైవ
సర్వాసు విద్యాసు తపోవిధానే ప్రస్పర్థతే.............. ఉత్తర ౩౬-౪౬-౪౭

ఈ శ్లోకాలనుబట్టి హనుమంతుడు వ్యాకరణసూత్రాలలోను, వార్తికములలోను ఛందస్సులోను, శాస్త్రములందును, సకలవిద్యలందును ప్రవీణుడని వర్ణించారు. ఇట్టి వర్ణనవలన హనుమంతుడి పాండిత్య విషయములో అనుమానము కలుగుచున్నది. వ్యాకరణసూత్రాలు వార్తికాలు క్రీ. పూ. ౮ వ శతాబ్దానంతరమే ఏర్పడెను. హనుమంతుని కాలములో అవి లేకుండెను. కావున ఈ ప్రక్షిప్తములైన సుందరకాండలో అతడు సీతతో సంస్కృతములో మాట్లాడజూచిన మాట నమ్మరానిదగుచున్నది. సంస్కృతమును జనులలో ముఖ్యముగా బ్రాహ్మణులు మాట్లాడుచుండి రని నమ్మవచ్చును.

చాతుర్మాస్య వ్రతము ఖ్యాతి ఆనాటికే సిద్ధమైయుండెను. (కిష్కి. ౨౭-౪౮) మణిశిలతో చేసిన తిలకమును నొసట జనులు ధరించుచుండినట్లు కానవచ్చుచున్నది. (కి. ౨౬-౨౭) నగరాలలో జనులు జూదమాడుచుండిరి (బా ౫-౧౬)

"చిత్రా మష్టాపదాకారాం.................."

అనివర్ణించినారు. ఇందు అష్టాపదం అంటే జూదమాడెడి పీట అని వ్యాఖ్యాతలు వ్రాసినారు. ఈ పీట యెట్టిదో ఇదెట్టి జూదమో తెలుపలేదు. ఇది చతురంగపు ఆట ఆడుపలక అని నేననుకొంటాను. చతురంగపు పీటలో ౬౪ ఇండ్లు, ఎనిమిది పంక్తులు, ఒక్కొక్క పంక్తిలో ఎనిమిదిండ్లు ఉండును. శబ్దకల్పద్రుమములో అష్టాపదం అను పదానికిట్లర్థము వ్రాసినారు. "పంక్తౌ పంక్తౌ అష్టౌ పదాని యస్యేతివా" కావున ఇదిచతురంగపుఆట అని నేను భావించు చున్నాను. ఇది సరియగు ఊహయగుచో చతురంగ ప్రాచీనత ఇందు స్పష్టమగుచున్నది. చతురంగమునకు భిన్నమై జూదముగా భావింపబడిన ఆటకు అక్షము అనుచుండిరి. అది నింద్యముగా భావింపబడు చుండెను. ఇదే రామాయణమందు భరతుడు కౌసల్యతో తాను రాముని అడవికి పంపుట కంగీకరించినచో మద్యపానము, పరస్త్రీసంగమము, అక్షఖేలనము (జూదము) చేసిన పాపము పొందుదును గాక అని శపథము చేసెను (అయో ౭౫-౪౧).

ఎద్దులను రెండువిధములగు పనులకు ఉపయోగించు చుండిరి. వ్యవసాయము చేయు ఎద్దులను భద్రికము లనిరి. మూటలుమోయు ఎద్దులను శాలివాహము లనిరి. బియ్యము మూటలనే ప్రధానముగా ఎద్దులపై తీసుకొని పోవుచుండిరనియు అయోధ్యాదేశ వాసులకు బియ్యమే ముఖ్యభోజ్యధాన్యముగా నుండెననియు శాలివాహిపద చరిత్ర తెలుపు చున్నది. (అయో ౩౨-౨౦) ఈ కాలములో లంచాలు ఎట్లు స్థిరపడి పోయిన సంఘజాడ్యమై యున్నదో అదే విధముగా ఆ నాడును లంచాలను తినువారుండిరి. మంత్రులంతటి వారు కూడా దీనిరుచి మరగినవారుగా కనబడు చున్నారు. కుంభకర్ణుడు రావణునితో లంచాలు తినే మంత్రులను పరిహరింప వలెనని చెప్పెను. (యుద్ధ. ౬౩-౧౮) అయితే ఇది రాక్షసాచార మేమో అని సందేహింప వచ్చును. కాని ఆర్యులలోను లంచముల తినువారుండిరి. రాముని భరతు డరణ్యములో దర్శించు కొన్నప్పుడు భరతునితో నతడిట్లనెను. "నీవు చక్కగా పరీక్షించి ఉత్తములైన మంత్రులను నియోగించినావు కదా" అని ప్రశ్నించెను.

(అయో. ౧౦౦-౨౬)

రామాయణకాలమందు ఆపణ్యమయములందు కూడా లత్తుక, మద్యమాంసములు, లోహము, విషము అమ్మి జీవించుట నీచవృత్తులుగా పరిగణింపబడుచుండెను. (అయో. ౭౫-౩౮) యామ దుందుభులు జామున కొకమారు మ్రోగించుచుండిరి. యామకాలములను తెలుపుటకు దుందుభులను (నగారాలను) రాచనగరులముందు మ్రోగించుచుండిరి.

'సువర్ణకోణాభిహతః ప్రాణదద్యామదుందుభిః' (అయో. ౮౧-౨)

క్షత్రియులకు మృతాశౌచము ౧౦ దినాలపాటు వర్తించుచుండెను. (అయో ౭౬-౨౩) కుండలు, స్థాలీలు, దొప్పలు, కరంభ్యములు (వెడల్పు మూతలు గల పెద్దపాత్రలు,) కుంభ్యములు (చిన్నకుండలు) ఋష్యాశ్రమములలో వాడబడుచుండెను. (అయోధ్య ౯౧ సర్గ ౬౭ నుండి ౮౦ వరకు శ్లోకాలు) ఈ కాలములో పై వర్ణములవారు మట్టిపాత్రలను హీనముగా జూతురు. వైదికాచారములకు మట్టిపాత్రలే పవిత్రమైనవి. ఇప్పటికి వివాహములలో, అంత్యక్రియలలో కుండలనే వాడుదురు. (తెనాలి రామకృష్ణునికాలములో బ్రాహ్మణుల యిండ్లలో కుండలు, అటకలు, మున్నగునవి వాడినట్లు పాండురంగ మాహాత్మ్యములో వర్ణించినాడు.)

మిద్దెలనుండి వాననీరు పారుటకై దోనులను (ప్రణాళి)పెట్టుచుండిరి. అంటే ఆకాలమందలి యిండ్లకు మట్టిమిద్దె లుండెననియు వాటికి దోను లుండెననియు తెలియవచ్చు చున్నది. (అయో. ౬౨-౧౦) ఈకాలములో పాశ్చాత్యులు కనిపెట్టినామని చెప్పుకొను పరిపాలనతంత్రములో పురపాలకసంఘము లొకశాఖగా నున్నవి. అట్టి సంఘములందు వాడవాడకు కొందరు ప్రముఖులు ఎన్నుకొనబడినవారై సభ్యులుగాచేరి వాటిని పరిపాలింతురు. రామాయణకాలమందు వృత్తులనుబట్టి నగరాలలో "శ్రేణులు" ఏర్పాటగు చుండెను. వాటిపక్షమున శ్రేణీముఖ్యులు ఎన్నుకొనబడుచుండిరి.

న త్వాం ప్రకృతయ స్సర్వా శ్శ్రేణీముఖ్యాశ్చ భూషితాః
అనువ్రజితు మిచ్ఛంతి పౌరజానపదా స్తథా. (అయో. ౨౬-౧౪)

నాస్తికులు

ఆర్యమతములోని విశిష్టత యేమనగా అందు మతస్వాతంత్ర్యము సంపూర్ణముగా వర్తించుచుండెను. విమర్శలకు భిన్నాభిప్రాయాలకు తావులుండెను. మతముతో భిన్నించి నంతమాత్రాన వారిని తలగొట్టకుండిరి. తిట్టిపలిచి చంపించకుండిరి. విశేషమైతే వారిని గర్హించుచుండిరి. ఈకారణముచేత వైదికమతములో రానురాను నానాశాఖ లుద్భవించెను. అందు ప్రకృతివాదులు, లోకాయతులు, సాంఖ్యులు, కణవాదులు, నాస్తికులు, చార్వాకులు, బయలుదేరిరి. సాధారణముగా మతసంధికాలములో నాస్తికత పొడసూపును. పూర్వమతమును ఖండించుచు నూతనమతము విజృంభించినప్పుడు జనులలో అటు పూర్వమతమందు పట్టుతప్పి క్రొత్తమతమందు పట్టుదొరకక నాస్తికతలో బడుదురు. జైనబౌద్ధమతాల విజృంభణకాలములో నాస్తికత ప్రబలెను. రామాయణకాలమందట్టి మతసంధి కానరాదు. కానరాకున్నను అందు నాస్తికులను గురించి చర్చించినారు. అయితే ఆచర్చలోనే 'తథాగతుడు' 'బుద్ధుడు' 'చోరుడు' 'నాస్తికుడు' అయిన వాని మతబోధను గురించిన నిందకలదు. కావున రామాయణమందలి నాస్తికమతచర్చయంతయు బౌద్ధకాలము నాటిదేయనియు, అదంతయు ప్రక్షిప్తభాగమందు చేరి తర్వాతికాలములో చేర్చబడినదనియు నేను విశ్వసించుచున్నాను.

రామాయణములో ముత్తెరంగు లగు నాస్తికశాఖలు తెలుపబడినవి. లోకాయతులు, చార్వాకులు, బౌద్ధులు అనువారు నాస్తికులై యుండిరి. బౌద్ధమత దూషణమును శ్రీరామునిచే చేయించిన విషయమును ఇదివరలోనే చూపించి యున్నాను. ఇక లోకాయతికులను గురించి అందిట్లున్నది. రాముడు భరతునిట్లు ప్రశ్నించుచున్నాడు.

"కచ్చిన్న లోకాయతికా న్బ్రాహ్మణాం స్తాత సేవసే (అయో ౧౦౦-౩౮)

'నాయనా! నీవు లోకాయతికులైన బ్రాహ్మణులను సేవింపవుకదా' అని రాముడు ప్రశ్నించెను. బ్రాహ్మణులలోనే ఈ నాస్తికవాదులు ఉండిరని పై వాక్యము స్పష్టము చేయుచున్నది. ఈ లోకాయత మెట్టిదో రాముడే యీ విధముగా విశదీకరించినాడు,

అనర్థకుశలా హ్యేతే, బాలాః పండితమానినః
ధర్మశాస్త్రేషు ముఖ్యేషు విద్యమానేషు దుర్బుధాః
బుద్ధి మాన్వీక్షికీం ప్రాప్య నిరర్థం ప్రవదంతి తే. (అయో ౧౦౦-౩౯)

ఈ లోకాయతమతమును ప్రచారముచేయు బ్రాహ్మణులు బాలురవంటి అజ్ఞానులు. తమకేమో చాలా తెలియునని గర్వించుచుందురు. వీరు అనర్థాలకే దారితీసేవారు. పైగా దుర్బుద్ధులు. ముఖ్యమైన ధర్మశాస్త్రాలు ఉండనే ఉన్నవికదా! వాటిని విడిచిపెట్టి కేవలము

శుష్కతర్కాన్ని అవలంబించి నిష్ప్రయోజనముగా వాగుచుందురు అని రాముడనెను. రాముని కాలములో ముఖ్యమైన ధర్మశాస్త్రి లుండెనా? ఉన్నట్లు కానరాదు. ఇదికూడా ప్రక్షిప్త సూచనయే! లోకాయతికులను లౌకాయతికు లనియు పిలుచుచుండిరి.

సూ॥ వరం సాంశయికా న్నిష్కా దసాంశయికః కార్షాపణ ఇతి లౌకాయతికాః
(వాత్స్యాయన కామసూత్రములు ౧-౨-౩)

రేపేదో నిష్కం దొరకుతుందికదా అను నాశతో ఇప్పుడు దొరికే కార్షాపణమాత్ర ద్రవ్యమును లోకాయతులు వదలుకొన రట! అనగా లోకాయతికులు ప్రత్యక్షవాదులు (materialists), లోకే ఆయతంతే ఇతి లోకాయతాః — జనులను కుయుక్తులచే భ్రమింప జేయువారు కాన వారు లోకాయతు లని తార్కికులు నిర్ణయించిరి. ఇట్టి లోకాయతులలో జాబాలి యొకడు. అతడు శ్రాద్ధము లేల పెట్టవలెను, అని రామునితో వాదించెను. ఇది చార్వాకులు చేసినట్టివాదము. చార్వాకులకును లోకాయతికులకును భేదము లేదు.

ఏకవేణి

స్త్రీలకు పతివియోగముకాని మహదాపద కాని సంభవించినప్పుడు ఏకవేణీధరలై యుండుచుండిరి. (సుం. ౫౭-౩౯) వ్యసనములో నుండినప్పుడు ఒంటిజడను వేసుకొనుచుండి రనుటచేత సంతోషకాలములందు రెండుజడలును (ఈరానీ నారీమణులవలె) వేసుకొను చుండిరా? ఇది స్పష్ట మగుటలేదు. ఆర్యజాతికి చెందిన ఈరానీస్త్రీలు నేటికిని సాధారణముగా రెండుజడలను రెండుబుజాలపై వేసికొనుటను చూచుచున్నాము. ప్రాచీన భారతవర్షీ యార్యస్త్రీలును విలాసకాలములందు అట్లే యాచరించు చుండిరేమొ!

వర్ణవ్యవస్థ

ఆనాటివర్ణవ్యవస్థను గురించి యిదివరకే కొంత సూచించియున్నాను. పూర్వముఇప్పటివలె కఠినమగు వర్ణవిభేదములు లేకుండెను. భోజన ప్రతిభోజనము లన్ని వర్ణములలో వర్తించుచుండెనని ఇంతవరకు వ్రాసినదానిని బట్టి స్పష్టమే. గుహుడు నిషాదజాతివాడు. నిషాదులు ఆటవికజాతివారు. అంటరానివారు. మహాభారత కాలమందు వారు నీచజాతి వారుగాను అపవిత్రులుగాను చూడబడుచుండిరి.

ఉ॥ విప్రుడ నున్నవాడ, అపవిత్ర నిషాది మదీయభార్య, కీ
ర్తిప్రియ, దీనిఁబెట్టి చనుదెంచుట ధర్మమె నాకు, నావుడున్
విప్రులఁబొంది యున్న యపవిత్రులు పూజ్యులుకారె, కావునన్
విప్రకులుండ! వెల్వడుము వేగమ, నీవును నీ నిషాదియున్

మహాభారతము ఆది. ద్వి. ౬౧

అట్టి అపవిత్రుడైన నిషాదరాజగు గుహుడు తెచ్చిన మాంసమత్స్యములను భరతుడు స్వీకరించెను. శ్రీరామచంద్రుడా నిషాదుని కౌగిలించుకొనెను. శబరిపేరును బట్టియే

శబరకన్యక, ఆటవిక స్త్రీ, అంటే అంటరాని అనార్య స్త్రీ–ఆమె యిచ్చిన యాతిథ్యమును శ్రీరాముడు స్వీకరించెను. వానరులు అనార్యులు. కావున అవర్ణులు. వారితో రామాదులు భుజించిరి. బ్రాహ్మణులు ఇతరవర్ణములవారి యిండ్లలో శ్రాద్ధాది కర్మలందు పాల్గొని మాంసయుక్త భోజనమును భుజించుచుండిరి. (చూడుడు, వాతాపికథ) వర్ణాంతర వివాహాలు జరుగుచుండెను. ఇట్లుండినను బ్రాహ్మణులకు కొన్ని విశిష్టతలు ప్రారంభమయ్యెను. అప్పుల రాబట్టుకొనుటకై ప్రాయోపవేశము చేయు అధికారము వారికే యుండెను. సంస్కృతమును వారు ప్రత్యేకముగా మాట్లాడుచుండిరి. బ్రాహ్మణులకు. వివిధదానాలు చేసిన పుణ్యము లభించు నను భావన ఏర్పడెను. వారు మెల్లమెల్లగా మత్తువస్తువులను వదలుకొనిరి. బహిరంగముగా వీధులలో మద్యపానము చేయు బ్రాహ్మణుని తక్కువ చూపుతో చూచుచుండిరి. (అయో ౧౨-౭౮)

'ధిక్కరిష్యంతి రథ్యాసు సురాపం బ్రాహ్మణం యథా'

యుద్ధతంత్రము

రామాయణములోని యుద్ధపద్ధతులను గమనించిన కొన్ని విశేషములు స్ఫురించును. ఆర్యులకన్న వానరులు, రాక్షసులు బలాఢ్యులై యుండినట్లు కానవచ్చుచున్నది. వానర రాక్షస వీరులు కుస్తీపట్లలోను చెట్లను ఊడబెరికి వాటిని ఆయుధాలనుగా ఉపయోగించుటలోను, గదాయుద్ధములయందును, ప్రవీణులుగా కానవచ్చుచున్నారు, అట్టిది ఆర్యులందు కానరాదు. కాని ఆర్యులలో మారణయంత్రా లెక్కువగా నుండుటచే వారు పశుబలము కల వానరరాక్షసులను లోబరచుకొనగలిగిరి. ప్రపంచచరిత్రలో నేటివరకు కూడా ఈ రహస్యమే వర్తించుచూ వచ్చినది. ఏ జాతికి మారణయంత్రా లెక్కువగా నుండునో ఆ జాతి యితర జాతులను లోబరచుకొనుచూ వచ్చినది. ఏషియా ఆఫ్రికా ఆస్ట్రేలియా ఖండాలను యూరోపువారు గెలుచుటలో ఈ రహస్యము తప్ప మరి వేరురహస్యము కానరాదు. రామాయణ యుద్ధాలలో అమ్ములు, బాణములు, గుండ్లు, చెట్లు, కత్తులు, గదలు, డాలులు, రథాలు, గుఱ్ఱములు, ఏనుగులు, యుద్ధమందుపయోగింపబడెను.

ఆర్యులవద్ద శతఘ్నులు అను ఆయుధము లుండెను. (బాల ౫-౧౧) అవి యినుప గుదియ లని వ్యాఖ్యాత లభిప్రాయపడినారు. అవి ఒక్కొక్క దెబ్బతో నూరుమందివరకు చంపగల్గు చుండెడివని పదము యొక్క యర్థము తెలుపుచున్నది. కౌటిల్యునికాలములో స్థిరయంత్రము లనియు, చలయంత్రము లనియు రెండువిధాల యంత్రాలుండెను. అందు శతఘ్ని చలయంత్రాలలో చేరినట్టిది. దాని స్వరూపమును గురించి ఆర్. శ్యామశాస్త్రి గారు వ్రాసిన వ్యాఖ్యాధారమును బట్టి యిట్లు వ్రాసినారు.

'A big pillar with immense number of sharp points on its surface and situated on the top of a fort wall' అనగా ఒక పెద్ద స్తంభానికి మొనలుగల వస్తువులు చెక్కి దానిని కోటబురుజులపై ఉంచుచుండిరని తెలిపినారు. శబ్దకల్పద్రుమకారుడు శతఘ్ని కిట్లు అర్థము వ్రాసినాడు "శతం హంతీతి శతఘ్నీ - అస్య లక్షణం;

అయఃకంటకసంఛన్నా శతఘ్నీ మహతీ శిలా—ఇతి విజయరక్షితః............ శతఘ్నీ లోహకంటకకీలితయష్టివిశేషా ఇతి మల్లినాథః” చాలామంది శతఘ్ని అంటే ఫిరంగి అని అర్థము చేసుకొనుచున్నారు. అది కాదని చూపుట కింత విపులముగా వ్రాయవలసి వచ్చినది.

రాజులు సైన్యములతో బయలుదేరినప్పుడు విడిదిచేయు స్థలములలో డేరాలు ఎత్తించుచుండిరి. (అయో. ౮౩-౨౬) ఒక్కొక్క రాజు కొక్కొక్క విధమగు ధ్వజముండెడిది. ఇక్ష్వాకువంశము వారిది కోవిదారధ్వజము (అయో. ౮౪-౩) డాలులు చర్మముతో చేయబడినట్టివై యుండెను. (అయో. ౯౭-౨) బాణములు వేగముగాను బలవత్తరముగాను పోవుటకై వాటికి నెమలియీకెలను కట్టుచుండిరి. (అర. ౩-౧౩) ఈ కాలములో ఉభయపక్షాల సైనికులు కలబడుటకు పూర్వము వారికి సారాయి, బ్రాందీ, త్రాపి యుద్ధదుందుభులను (బ్యాండును) మ్రోగించి యుద్ధములోనికి వదలుదురు. రామాయణకాలమందును భటులకు మద్యమును త్రాపి యుద్ధసన్నద్ధులనుగా జేయుచుండిరి. అట్టి మద్యపానమునకు “వీరపానము” అని పేరుండెను (కిష్కి. ౧౧-౩౮) వీరులు త్రాగునట్టి పానము కావున అది వీరపాన మయ్యెను.

శత్రుసైన్యమునకు నష్టము కలిగించుటకై బావులలో విషము కలుపుచుండిరి. ఫలవృక్షములను నాశనము చేయుచుండిరి. (ఇది ఈనాడు రష్యా కనిపెట్టిన భూదహన తంత్రమువంటిది - Scorched earth policy) శత్రుసేనలోనికి చారులను బంపి వారి బలాబలములను వారి యుద్ధాలోచనలను వారి ప్రయత్నాలను కనుగొనుచుండిరి. చెట్లలోను గట్లలోను దాగియుండి కూట యుద్ధాలు (గొరిల్లా యుద్ధాలు) చేయుచుండిరి. అయితే ఇవన్నీ రాక్షసుల చర్యలని తెలిపినారు. యుద్ధ. (౪-౧౨,౧౩).

సైన్యములో ఇప్పుడు ప్లటూన్, బ్రిగేడ్, డివిజన్ అను విభాగా లుండునట్లుగా రామాయణ కాలములో కొన్ని సంఖ్యాయుక్తమైన సైనికవిభాగా లుండెను. ఒక ఏనుగు ఒకరథము, మూడు గుర్రాలు, అయిదుగురు పదాతులు కల సేనను “పత్తి” (Unit) అని వ్యవహరించిరి. ఇది అన్నిటికన్న చిన్న సైనికవర్గము. మూడు పత్తులు సేనాముఖమనియు, మూడు సేనాముఖాలు ఒక గుల్మమనియు, మూడు గుల్మాలు ఒక గణమనియు మూడు గణాలు ఒక వాహినియనియు, మూడు వాహినులు ఒక పృతనయనియు, మూడు పృతనలను చమువు అనియు, లేక అనీక మనియు వ్యవహరించుచుండిరి. అయితే రామాయణములో పై సైనికవర్గాల ముచ్చట కానరాదు. అందు మాట్లాడితే లక్షల, కోట్ల సంఖ్యలలోనున్న సైన్యములను పేర్కొన్నారు. అనీకముల శతసహస్రసంఖ్యలే అందున్నవి.

ఆకాలమం దొక విశేషము కనబడుచున్నది. ఆర్యులే ధనుర్విద్యయందు ప్రవీణులై యుండినట్లు తోచుచున్నది. ఆ విద్యను ఇంకను వానరరాక్షసులు నేర్చుకొనలేదు. వారు

9

గదలతోను, వృక్షాలతోను, గుండ్లతోను, కత్తులతోను యుద్ధముచేయుచుండిరి. పైగా కుస్తీలుపట్టుట, ముష్టియుద్ధముచేయుట వారి ప్రత్యేక యుద్ధకళగా కనిపించుచున్నది. వాలిసుగ్రీవులు కుస్తీపట్టిరి. రాముడు బాణముతో వాలిని చంపుమనంటే సుగ్రీవుడు దాని మాహాత్మ్యమును మొదట విశ్వసింపక రాముని ధనుర్విద్యాపరీక్షను తీసుకొని సప్త తాళవృక్షభేదనము చూచి పర్వా లేదులే అని తృప్తిపడెను. యుద్ధకాండలో సాధారణముగా వానర రాక్షసులందరును బాణములుతక్క తక్కినవాటితో యుద్ధము చేసినట్లు వర్ణించినారు. కుంభకర్ణ సంతతివాడు ధనుర్విద్య నెరిగియుండలేదు. ఒక ఇంద్రజిత్తు, రావణుడుతప్ప తక్కినవా రెవ్వరును ధనుర్విద్య నెరుగరు. వారిరువురుకూడా ఎరిగియుండిరో లేదో, అది కవికల్పనమేనో యేమో? అస్త్రములముచ్చట యందందు కలదు. మంత్రాలతో పనిచేయుబాణాలను మనకాలములో నమ్మజాలము. అదియు కవి కల్పితమేమో?

ఆర్యులలోనే ధనుర్విద్యాప్రాబల్యముండెననుటకు రాము డొక్కడే ఖరుని ౧౪౦౦౦ రాక్షససైన్యాన్ని బాణములతోడనే హతమొనర్చిన దొక నిదర్శనము. వానరవీరు లెవ్వరును ఎందును ధనుస్సు నుపయోగించినట్లు వ్రాయకుండుట మరొక విశేషము. ఆర్యులలో ధనుర్విద్యాపాటవము బహుకాలమువర కుండెను. తుదకు క్రీ. పూ. ౬వ శతాబ్దమందు రాజ్యముచేసిన పర్షియాచక్రవర్తుల సైన్యాలలో ధనుర్ధరులైన హిందువులసేన యొకటి ప్రత్యేకముగా నుండెను. సుప్రసిద్ధమైన థర్మాపిలీ యుద్ధములలో పర్షియాచక్రవర్తి పక్షాన గ్రీకులతో హిందూ ధానుష్కసైన్యము యుద్ధముచేసెను. ఆ సైన్యము నూలుబట్టలను కట్టుకొనియుండెననియు బెత్తపు అమ్ములను, ఇనుప మొనలుగల బాణములను ఉపయోగించెనని చరిత్రకారులు వర్ణించినారు. *

ధనుర్విద్యను ప్రపంచమందు మొట్టమొదట కనిపెట్టినది హిందువులైన ఆర్యులే యని నిరాఘాటముగా చెప్పవచ్చును. ప్రపంచ గ్రంథాలలో నెల్ల అత్యంత ప్రాచీన గ్రంథరాజమగు ఋగ్వేదమందు ధనుర్విద్యను గురించిన చర్చ కలదు.

> ధన్వనా గా ధన్వనాజిం జయేమ, ధన్వనా తీవ్రాః సమదో జయేమ
> ధనుః శత్రోరపకామం కృణోతి, ధన్వనా సర్వాః ప్రదిశో జయేమ.
>
> (ఋగ్వేద మం ౬. సూ ౭౫. మంత్రం ౨)

ధానుష్కులు తమ బలాబలముల పోటీ పరీక్షలు చేయుచుండిరని ఋగ్వేదమందు వర్ణించినారు. ఋగ్వేదమందలి మండలం ౬ సూక్తము ౭౫ లో, ధనుస్సు, వర్మము, జ్యా, ఇషువులు, సారథి, రథము, అశ్వములు, యుద్ధభూమి, కవచాలు మున్నగునవి విపులముగా వర్ణింపబడినవి. ఇది ధనుర్విద్యాప్రాచీనతకు ప్రబల నిదర్శనము. ప్రాచీనకాలములో ఆర్యులతర్వాత శకులు (సిథియనులు) ధనుర్విద్యయందు పాండిత్యము కలిగియుండినట్లు

---

* Ancient India, Vol. I, S. K. Iyengar.

వర్ణింపబడినారు. అదేవిధముగా ఆర్యుల కెల్లు గుర్రములు ప్రధాన యుద్ధాంగముగా యుండెనో శకులకును గుర్రములే ప్రధాన వాహనములై యుండెను. ఋగ్వేదమందు గుర్రములను పలుతావుల వర్ణించినారు.

ఏ జనులందు ఏ విద్య ప్రాముఖ్యత వహించియుండునో దాని గురించిన చర్చయే వారిలో నెక్కువగా నుండును. నేటికిని భారతదేశమందలి ఆటవికులలో వివాహాలకాల మందు పెండ్లికూతురు అమ్ముపై విడిచిన బాణమును పెండ్లికుమారుడు తేగలిగితే వాని కాబాలిక నిత్తురట! సీతావివాహమునకు శివధనుస్సు నెక్కుబెట్టువాడే అర్హుడుగా నిర్ణయింప బడియుండెను. ద్రౌపదికి మత్స్యయంత్రమును పడగొట్టువాడే భర్త యగుటకు అర్హుడై యుండెను. రామునికి ధనుర్విద్యాగురువు విశ్వామిత్రుడు. రాముని వివాహముతో విశ్వా మిత్రుడు రామాయణమునుండి అకస్మాత్తుగా మాయమైపోయెను. మరల యెచ్చటను అతనిజాడ కానరాదు. ఈ విచిత్రమునకు కారణమేమో దురూహ్యముగా నున్నది. ఏది యెట్లున్నను ఆర్యులే ధనుర్విద్యను మొట్టమొదట కనిపెట్టినవారను విషయము మాత్రము బాగా నిరూపితమగుచున్నది.

ఆ ర్యు ల స ం స్కృ తి

సంస్కృతి యనగా ఇంగ్లీషులో కల్చర్ అను పదమునకే సంపూర్ణార్థము కలదో ఆ యర్థమందే వాడుచున్నాను. ఆర్యుల నాగరికత, సంస్కృతి రామాయణ కాలము నాటికే బాగా ప్రబలియుండెను. ఆర్యావర్తమందు అనగా గంగానదికి పశ్చిమోత్తర భాగములందు పట్టణములు, నగరములు, గ్రామములు సమృద్ధిగా ఏర్పడి యుండెను. ఈ లక్షణము గంగకు దక్షిణమందును, జనస్థానమందును, దండకారణ్యమందును కాన రాదు. అయోధ్యానగరము ఇంచుమించు ఈనాటి నగరాలవలె గొప్పదియై నాగరికత కలదియై యుండెను. వివిధవృత్తులవా రుండిరి. అయోధ్యానగరములో గుర్రాలు, ఏను గులు, ఒంటెలు, ఆవులు, ఎద్దులు, గాడిదలుకూడా ఉండెను. (బా. ౫-౧౩) బాబిలోనియా జనులు క్రీ. పూ. ౧౨౦౦ ఏండ్లకుముందు గుర్రాలముఖమే చూచినవారు కారని తెలిపి నాను. చూచినతర్వాత వారు గుర్రమంటే "తూర్పునాటి గాడిద" అని వర్ణించిరి! అయోధ్యలో కూటాగారములు అనగా అంతస్థులు కల మేడ లుండెను. (బా. ౫-౧౫) విమాన శిఖరా లుండెను. అనగా ఏడంతస్థుల మేడ లుండెను. (అయో. ౩-౨-౩) అందు "కుథాస్తరణతల్పము"లుండెను. (అయో. ౬౦-౧౮) అనగా అందు దిళ్ళు[illegible]లు, పరుపులు, మైకప్పులు, దుప్పట్లు, ఉండెను. నగరాలలో నాటకము[illegible] వేసు కొని ప్రజలకు వినోదాలు కలిగించుచుండిరి. (శైలూష ఇవ - అయో[illegible]) రాజులకు సహజముగా వేటలందాసక్తి యుండెను. ఏనుగులను విషదిగ్ధబాణములతో కొట్టి వేటాడు చుండిరి. (అయో. ౩౦-౨౩)

ఆర్యుల విజ్ఞానముకూడా మంచి అభివృద్ధిదశలో నుండెను. జ్యోతిశ్శాస్త్రమందు వారికి మంచి ప్రవేశ ముండెను. వాల్మీకికి జ్యోతిశ్శాస్త్రసంబంధోపమానములు చాలా యిష్టము. ఉదహరింప శక్యముకానన్ని పర్యాయములు ఇట్టి యుపమానములను వాడి యున్నాడు. అంగారకాది గ్రహాలు రోహిణిని వీక్షించుట లోకానర్థక మన్నాడు. (అర ౪౬-౨౫) బుధుడు రోహిణిని పొందితే జగత్పీడ కలుగునన్నాడు. (యుద్ధ ౧౦3-30) 'నా జన్మ నక్షత్రాన్ని సూర్యాంగారకరాహువు లాక్రమించినవి' అని దశరథుడు విచార పడినాడు (అయో. ౪-౧౮) శుభదిన శుభ నక్షత్రయోగమును చూచి ప్రయాణముగాని ఉద్యమములనుగాని సాగించుచుండిరి. (యుద్ధ ౪-3) ఇట్టి వైన్నెనను కలవు. ఈనాడు టెలెస్కోపు యంత్రాలద్వారా చూచి సూర్యునిలో మచ్చలు (Sun Spots) ఉన్నవని తేల్చినారు. ఇంతమాత్రము ఆనాడే వాల్మీకికి తెలియకపోలేదు.

"ఆదిత్యే విమలే నీలం లక్ష్మ లక్ష్మణ దృశ్యతే" (యుద్ధ ౨3-౯)

'లక్ష్మణా! సూర్యునిలో నల్లనిమచ్చ కనబడుచున్నది సుమా!' అని రామునిచే వాల్మీకి చెప్పించినాడు.

ఆ కాలమందు శిల్పనిర్మాణకుశలు లుండిరి. మయు లను జాతి శిల్పవేత్తలజాతిగా నుండెను. వారి శిల్ప మొక మాయవలె నుండెను.

"మాయేవ మయనిర్మితా" (యుద్ధ ౧౨-౧౪)

ఈ మయు లెవ్వరు? వీరిసంతతి తర్వాత బహుపురాణాలలో కాని ప్రాచీన చరిత్ర లందు కాని కానరాదు. మహాభారతమందొక మయుడు వచ్చెను. అతడు నిర్మించిన "మయసభ" కౌరవ యుద్ధాని కొక కారణ మయ్యెను. అతడు ఖాండవవనమందలి అనార్య నాగజాతిగా అందు నిరూపితుడైనాడు. ఈనాడు కొందరు విమర్శకులు మెక్సికో (అమెరికా ఖండము) లోని సుప్రసిద్ధమగు మయజాతివారే యీ మన మహాభారతమయునిజాతివారని తేల్చుచున్నారు. హిందూ అమెరికా అను గ్రంథమును వ్రాసిన చమన్‌లాల్‌గారు మెక్సికోకు హిందువులు అతిప్రాచీనకాలములో వలసపోయి ఆ దేశమం దుండిపోయి రనియు, అందుచేత మయులు ఒక కాలమందలి భారతీయులనియు వాదించినారు. మయ బ్రహ్మ అను దేవజాతివా డొక డుండెననియు, అతడే ఇపుడు లభ్యమానమగు 'మయ వాస్తువు' అను శిల్పగ్రంథమును రచించెననియు మరికొందరి విశ్వాసము. మొత్తానికి "మయుడు" అనార్యుడు, మహాశిల్పవేత్త.

అయోధ్యలో ఏడంతస్థులవరకు సౌధరాజములను నిర్మించి యుండిరంటే గృహ నిర్మాణ శిల్ప మెంతయో అభివృద్ధి పొంది యుండవలెను. రాముడు శిల్పశాస్త్రప్రకారము కుటీరము నిర్మించుకొనెను. అదేశాస్త్రమును అనుసరించియే వాస్తుశాంతికై జింకను బలి

యిచ్చెను. బాటలు అనగా రోడ్లు నిర్మించు 'ఇంజనీయర్లు' ఉండిరి. దారముతో కొలతపట్టు వారు, త్రవ్వువారు, కూలీలు (కర్మాంతికులు), శిల్పుల పర్యవేక్షకులు (మేస్త్రీలు, వారిని రామాయణమందు స్థపతులు అని యన్నారు), వడ్లవారు (వార్ధకులు), బాటలువేయువారు (మార్గణులు), చెట్లను నరుకువారు (వృక్షతక్షకులు), బావులను త్రవ్వువారు (కూపకారులు), సున్నముగచ్చుపనిచేయువారు (సుధాకారులు), మేదరవారు(వంశకర్మకులు), గడ్డపారలతోను రంపములతోను పనిచేయువారు- ఇట్టి వృత్తులవారు తండోపతండములుగా దేశమందు నిండి యుండిరి. (అయో ౮౦ – ౧ నుండి ౭ వరకు). నలుడు ఒకగొప్ప నిర్మాణశిల్పవేత్త (ఇంజనీయర్). అతని యాదేశప్రకారమే లంకకు వారధి కట్టబడెను. నలుని తండ్రికూడా అట్టి వాడే (యుద్ధ ౨౨-౪౫ సేతునిర్మాణ విశేషాలకీ సర్గను చూచుడు). ఇదంతయు వాస్తు శాస్త్రసంబంధమగు చర్చ.

ఇక సాముద్రికశాస్త్రమును గురించి చర్చింతము. జనులకు సాముద్రికమందు మంచి విశ్వాస ముండెను. రామాయణకాలమందు అనగా క్రీ. పూ. ౨౫౦౦ నాడు సాముద్రిక ముండెనా యని సంశయింపబనిలేదు. ఈ శాస్త్రము జ్యోతిషముతో లంకెవేసుకొనియున్న ట్టిది. సాముద్రికమును మొట్టమొదట హిందువులే కనిపెట్టిరి. రానురాను దానికి సంబంధించిన శాస్త్రము జీవనాధారముగా కల్పించుకొన్న కొందరిచేతులలో ఒక రహస్య గోప్య శాస్త్రమైపోయెను. కీరో (Cheiro) అను సుప్రసిద్ధ పాశ్చాత్య సాముద్రికవేత్త తన గ్రంథాలలో "నేనీ శాస్త్రమును హిందువులవద్ద నేర్చుకొంటిని" అని వ్రాసినాడు. వారీ శాస్త్రమునుగురించి యిట్లభిప్రాయ మిచ్చినారు.

"అతి ప్రాచీనకాలములో శబ్దసృష్టి ఆర్యజాతిమూలముననే కలిగినది......విషువత్తులు ౨౫,౬౦౦ ఏండ్ల కొకమారు కలుగునని సరిగా ప్రాచీనకాలమందే ఈ హిందువులు తెలిపిరి. ఇట్టి ప్రజ్ఞాబలముకల జాతియే సాముద్రికమును కనిపెట్టెను............... ఇప్పుడు మనము ఏ జాతులనైతే చాలా ప్రాచీనమైనవని అంటున్నామో అట్టి జాతులలో నాగరికత ఏర్పడుటకు ఎంతోకాలానికి ముందుగానే హిందువు లీ శాస్త్రాలను సృష్టించిరి. అనగా పర్షియా, ఈజిప్టుదేశాల పేరులుకూడా తెలియరాని కాలానికంటె చాలా పూర్వమే యూదుల పెదతాత ఆబ్రహాం పుట్టకముందే, మూసా (మోసెస్) ప్రవక్తకు దశ నిబంధనలు (Ten Commandments) ప్రసాదితముకాకపూర్వమే యీ శాస్త్రాలు వ్రాయబడెను. హిందువులనుండి యీ సాముద్రికము చీనా, టిబ్బెట్, పర్షియా, ఈజిప్టు, గ్రీసు దేశాలలో వ్యాపించెను. క్రీ.పూ. ౪౪౦ లో అనక్షగోరస్ అను గ్రీకుపండితుడు తన శిష్యుల కీ శాస్త్రమును నేర్పుచుండెను" †

† In the far off dawn of Civilization, the first evidence of a word language belongs to the Aryan race. To their descendants, the Hindus, we owe the discovery of the precesion of the equinoxes which takes place every 25,600 years and we, with all the marvellous scientific instruments at our disposal, have only in recent years proved their

రాజరాజులు, చక్రవర్తులు, నియంతలు, మహాప్రధానులు, ప్రధాన సేనానులు, జగద్విఖ్యాత పురుషులు, వేలకొలదిగా ఈ కీరో పండితునిచేత తమ సాముద్రిక భవిష్యత్తును చెప్పించుకొని అతడు చెప్పినవన్నియు సత్యమని వ్రాసి చెప్పియున్నారు. అట్టి కీరో యీ శాస్త్ర ప్రాచీనతను గురించి యేవాక్యములను సెలవిచ్చెనో వాటి విలువ అద్వితీయము. వారింకను చాలా సంగతులు హిందువులను గురించి వ్రాసిరి. అవి యిచ్చట అప్రధాన మగుటచే ఉదహరించలేను. ఈజిప్టుచరిత్ర క్రీ. పూ. ౪౦౦౦ ఏండ్లనుండి లభించుచున్నది. దానిపేరు, గురుతు, జాడ తెలియరానప్పుడే హిందువులు సాముద్రికమును కనిపెట్టిరంటే రామాయణ కాలములో దీని చర్చయుండుట ఏమాత్రమున్నూ ఆశ్చర్యము కలిగించ నేరదు.

సీతకు పెండ్లి కాకముందే జ్యోతిర్విదులగు బ్రాహ్మణులు ఆమెచేతి రేఖలను పరీక్షించి ఆమెకు వనవాసయోగ మున్నదని చెప్పియుండిరి. (అయో. ౨౯-౯) జ్యోతిర్వేత్తలగు బ్రాహ్మణులేకాక తాపసవేషములతో దేశసంచారముచేయు స్త్రీలుకూడా యీ శాస్త్రమందు ప్రావీణ్యతను సంపాదించిరి. (అయో. ౨౯-౧౨) వీ రెవ్వరు? వీరే జిప్సీల (jipsy) పూర్వీకులై యుందురు. జిప్సీలభాషలోని పదాలు అధిక భాగము సంస్కృతసమములై యున్నవనియు, వారు తమభాషను రోమనీభాష యని యందురనియు అనగా రామ (యజమాని) అను పదమునుండి ఏర్పడినదనియు జార్జిబారోగారు వ్రాసినారు* రామాయణ కాలమందు స్త్రీపురుష సాముద్రిక శాస్త్రములు వేరువేరుగా ఏర్పడినట్లు కానవచ్చుచున్నవి. వాల్మీకి పురుష సాముద్రిక లక్షణాలను కొన్నింటిని వివరించినాడు. (ఎంత సంగ్రహముగా ఈ చర్చలను చేయదలచినను విషయము పెరిగిపోవుచున్నందున ఈ లక్షణాలు ఉదహరింప వీలులేకపోయినది. అభిలాషులు సుందరకాండము సర్గ ౩౫ లోని ౧౭ నుండి ౨౦ వరకుండు శ్లోకాలను వాటిపై వ్యాఖ్యాతలు వ్రాసిన విపుల వ్యాఖ్యానమును చూచుకొనగలరు.) వాల్మీకి స్త్రీ సాముద్రిక లక్షణాలనుగూడా ప్రత్యేకముగా వ్రాసియున్నాడు. (అభిలాషులు యుద్ధకాండ సర్గ ౪౮ లో ౧ నుండి ౧౫ వరకుండు శ్లోకాలను వాటిపై వ్యాఖ్యాతల వివరణను చదువుకొనగలరు.)

వాల్మీకి కాలమునాటికే ఆర్యహిందువులలో వైద్యవిద్య మంచి పరిణతి పొంది యుండెను. ఓషధీ ప్రభావమును మన పూర్వీకులు బాగా గుర్తించిరి. చికిత్సలలో ఓష

calculations to be correct. The intellectual power that was able to make such a discovery speaks for itself. It is this self same people that discoverd the study of the Hand......The period of time when these studies were created by the Hindus, was long before the dawn of civilisation had reached nations we now call ancient, a period long before Persia or Egypt had been heard of: before Abraham, the Father of the Hebrews had been born, & before the 10 Commandments were given to Moses. From the Hindus the study of the Hand reached China, Tibet, Persia, Egypt & finally to Greece... Anaxagoras taught this study to his pupils in 440 B. C. —Chiero's Secrets of the Hand. P P 17,18,19

* Romano Lavo-lil by George Borrow. P. P. 3 to 8

ధులను వాడుటలో హిందువులే మొట్టమొదటివారని మరల చెప్పవలసియున్నది. హిమవత్పర్వత ప్రాంతమంతయు ఓషధులకు జన్మస్థానముగా మనవారు భావించియుండిరి. నేటికిని ఆ విశ్వాసమందు లోపమేమియు కలుగలేదు. విశల్యకరణి, సువర్ణకరణి, సంధానకరణి, సంజీవకరణి అను నాలుగు విధాల ఔషధములను మనవా రెరిగియుండిరి. (యుద్ధ ౧౦౨-౨౨, ౨౩) అయితే ఇందు సంజీవకరణిని వా రెరిగియుండిరనుట సంశయాస్పదమే. హిందువులలో కొందరు అట్టి యౌషధమందు విశ్వాసము కలిగియుండిరి. క్రీ.శ. ౬౪౮ లో నారాయణస్వామి యను దాక్షిణాత్య హిందువును "చీనాచక్రవర్తి పిలిపించి అతనిచే మృత్యుంజయ రసాయనమును చేయించెను. కాని ఆ చక్రవర్తి క్రీ. శ. ౬౪౯ లోనె చనిపోయెను. తర్వాత చక్రవర్తియగు కోత్సంగ్ అనువాడుకూడా ఈ విశ్వాసమునకు లోనై నారాయణస్వామిచే సిద్ధౌషధమును చేయించెను. ఈ తడవ నారాయణస్వామియే చనిపోయెను. అక్కడికిని చీనా చక్రవర్తికి సంజీవకరణియందు విశ్వాసము తగ్గలేదు. లోకాదిత్యుడు అను మరొక హిందువును పిలిపించెను. గరుడపురాణములో ఒక విధమగు పలాశమునుండి దీర్ఘాయువు నిచ్చు ఔషధమును సిద్ధముచేయు క్రియను వ్రాసియున్నారు.*

రామసైన్యములో నలుడెట్లు మంచి శిల్పియో సుషేణు డట్లు మంచివైద్యుడు. (యుద్ధ ౯-౨-౨౦) అయినే చిత్రమేమనగా సుషేణుడు, జాంబవంతుడు, నలుడు, హనుమంతుడు, వీరందరును అనార్యులే. అనార్యులలో కూడ ఓషధీ ప్రభావ మెక్కువగా నుండు ననుటకు నేటి ఆటవికులగు గోండు, చెంచు, ముండా, మున్నగు వారిలో ఓషధీ వైద్యము విశేషముగా నుండునని ప్రతీతి. శస్త్రవైద్యమునుకూడా (సర్జరీ) ఆకాలములో అభ్యాసము చేసి యుండిరి.

'గర్భస్థజంతో రివ శల్యకృంతః' సుం ౨౮-౬

పిండము గర్భమందే మృతించిన దానిని తునకలుగా కత్తిరించి బయటకు తీయుచుండిరి. జాంబవంతుడు మంచి వైద్యవేత్త. హనుమంతునితో హిమవత్పర్వతమందు ఋషభ కైలాసగిరులమధ్య ఓషధీపర్వత మున్నదనియు, అందు నాలుగు ఓషధులు మృతసంజీవని, విశల్యకరణి, సౌవర్ణకరణి, సంధానకరణి అనునవి కలవనియు చెప్పి వాటిని తెమ్మనెను. (యుద్ధ ౭౪-౩౩) హనుమంతుడు ఆకాశగమనముతో హిమవంతమునకు పోవుట, ఓషధులు కల పర్వతభాగమునంతయు ఉత్పాటనముచేసి అరచేత పెట్టుకొని మరల ఆకాశమార్గమున వచ్చుటయు, పనితీరిన తర్వాత దానిని యథాస్థానమందు వేసి వచ్చుటయు, ఇదంతయు కవి కపోల కల్పితముగా కనబడుచున్నది. దగ్గరి గుట్టలలో ఓషధులను వెదకి తెచ్చిన తెచ్చియుండును. ఇది వైద్యమును గురించిన చర్చ.

ఇక గణితశాస్త్రమునుగూర్చి విచారింతము. జ్యోతిషమునకు గణితమునకు దగ్గరి

---

* ఓ. సీ. గంగూలీ వ్యాసము. మాడర్న్ రివ్యూ, ఆగస్టు ౧౯౩౭ లో.

బాంధవ్యమున్నది. జ్యోతిషము తెలిసినవారికి గణితములో పాండిత్యముండును. ప్రపంచానికి సరియగునట్టి గణితశాస్త్ర భిక్షపెట్టినది హిందువులే. సున్నను మొట్ట మొదట కనిపెట్టినది హిందువులే. ఆ సున్నయే కనిపెట్టబడకుండిన ప్రపంచ విజ్ఞానశాస్త్రము ఇంచుమించు సున్నగానే యుండి యుండును. తొమ్మిది అంకెల తర్వాత ఇతరజాతులవారు పదికొకఅంకెను పదకొండు కొకటి యీ విధముగా ఒక్కొక్కరూపమును వ్రాయుచూ పోయిరి. ఎంతవరకని అట్లు అంకెలను సృష్టించుచు పోగలరు. అందుచేత కొన్నిజాతులవారు ౧౦౦౦ వరకు వెళ్ళేవరకు అలసిపోయిరి. కొన్ని జాతులలో లక్షకు పేరులేదు. నేటికిని పాశ్చాత్యజాతులలో పదిలక్షలకు మిలియన్ అందురు. అటుపై వారికి కోటి, అర్బుదము, శంఖము, వంటి సంఖ్యానామములు లేనేలేవు. బాబిలోనియావారు ౧౨ నక్షత్రరాసులను కనిపెట్టిరి. ఆ ౧౨ సంఖ్యయే నేటికిని యూరోపు జాతులకు ప్రధానము. వారు లెక్కలను ౧౨ వ ఎక్కముతో ఎక్కువగ గుణింతురు. డజన్ల మాటనే చెప్పుచుందురు. వారికి దశకము తెలియదు. (Decimal system) దశాంశ పద్ధతిని మొదలు కనిపెట్టినది హిందువులు. నేటికిని తురేనియన్ (Turanian race) జాతి డజన్లతోనే వ్యవహారాలు చేసుకొనుచుందురు. వాల్మీకి కాలములో ఏకసంఖ్య మొదలుకొని మహౌఘము వరకు సంఖ్యానామము లేర్పడియుండెను. అది వారు పొందిన గణితశాస్త్ర పరమావధి. మనవారు ౪౫౦౦ ఏండ్ల క్రిందటనె మిలియన్ (౧౦ లక్షల) పేరుకంటె ఊహించజాలనట్టి అంకెల పేరులను కనిపెట్టి ముందునకు సాగిపోయిరన్నవారి ప్రజ్ఞాబలముయొక్క ఉచ్ఛస్థాయి కానవచ్చుచున్నది. ఎట్లనగా నూరులక్షలు కోటి, అటుపైశంఖము, మహాశంఖము, బృందము, మహాబృందము, పద్మము, మహాపద్మము, ఖర్వము, మహాఖర్వము, సముద్రము, ఓఘము, మహౌఘము, అను సంఖ్యలను పేర్కొనిరి. (యుద్ధ. ౨౮-౩౪ నుండి ౩౯ వరకు) ఇట్టి గణిత విజ్ఞాన మానాడే ఏర్పడినందున తర్వాత కాలములో ఆర్యభటుడు, వరాహమిహిరుడు, భాస్కరాచార్యుడు, మున్నగు గణితాచార్య శేఖరులు హిందువులలో ఉత్పత్తియైరి. వారు వ్రాసిపెట్టి పోయిన గణిత రహస్యములను పాశ్చాత్యులిప్పుడు క్రొత్తగా పై మహోపాధ్యాయులు గతించిపోయిన ౧౫౦౦ — ౨౦౦౦ ఏండ్ల తర్వాత కనిపెట్టుచున్నారు! కాని గ్రీకుపండితులైన వ్రాసిన యూక్లిడ్, ఆర్కిమిడీసు పేర్లను ఎల్లప్పుడును విసుగులేకుండా పొగిడే మన యింగ్లీషు ప్రభుజాతికి బానిసజాతిలోని వరాహమిహిర భాస్కరాచార్యాదులు ఎన్నడును కానరారు!

, కవితాశక్తి ఉత్తమసంస్కృతిలో చేరినట్టిది. వాల్మీకి కవితా ప్రాశస్త్యమునుగూర్చి ప్రత్యేక ప్రకరణముగా వ్రాయుచున్నందున దానినిగురించి యిచ్చట వ్రాయుటలేదు.

మన పూర్వీకుల రాజనీతి, ధార్మికనీతి రామాయణములో చాలా తావుల ప్రతిబింబితమైనది. దానినిగురించియు తర్వాతి ప్రకరణమందు వ్రాయుచున్నాను కావున ఇచ్చట దాని ప్రసక్తికి తావులేదు.

రామునికాలమందలి ఆశ్రమజీవనమును గురించి విపులముగా వ్రాయవలసిన అవసరము కానవచ్చుచున్నది. అయినను విషయవిస్తరము ఇప్పటికే ఏర్పడిపోయినది. అందుచేత దానిని వదలినాను. అభిలాషులు అత్రి భరద్వాజాగస్త్య మహర్షుల సంబంధమగు భాగములను చదివిన విశదమగును.

ఆర్యావర్తమేది? అను విషయము చర్చనీయమగుచున్నది. "వాల్మీకిభూగోళము" అను ప్రకరణమును వేరుగా వ్రాయుచున్నాను. అందీ చర్చచేయుదును. అతిప్రాచీన కాలములో అనగా ఋగ్వేదకాలములో ఆర్యావర్తము ఇప్పటి భారతదేశమనబడు భూభాగమందే లేకుండెనని నా కనుమానము కలుగుచున్నది. రామాయణకాలమువరకు అయోధ్యయే ఆర్యావర్తానికి తూర్పుహద్దనియు, గంగయే దక్షిణపుహద్దనియు నేనభిప్రాయపడుచున్నాను. ఈవిషయములో సనాతనపండితులు వివాదపడుదురని నే నెరుగుదును. అయినను నాకు తోచిన అభిప్రాయమును ముందు వెల్లడింతును. రాముని కాలములో ఆర్యులు తమ సంస్కృతిని గంగకు దక్షిణభాగమందు వ్యాపింపజేయు నుద్దేశముతో భరద్వాజుడు, అత్రి, అగస్త్యుడు మున్నగు ఋషులు దక్షిణభాగమందు అందందు ఆశ్రమములను స్థాపించుకొని ఆర్యమతసంస్కృతులను వ్యాపింపజేయు నభిమానము కలవారైయుండినట్లు కానవచ్చుచున్నది. రాక్షసులచేత ఆవరింపబడిన జనస్థానములో ప్రాణములకు తెగించి అంతటి పట్టుదలతో అపాయస్థితిలో ఆశ్రమజీవనమును ఈ మునులు గడుపవలసిన వేరే అవసరము కానరాదు. ఆర్యుల వలసకు (Colonisation) వీరు నాందీభూతులై యుండిరి. దక్షిణాపథమందు అదేపనిగా దుష్టులను శిక్షించి నిర్మూలించుటకై అగస్త్యుడు వెళ్ళెనని రామాయణమందు స్పష్టముగా తెలిపినారు.

నిర్జితా జీవలోకస్య తపసా భావితాత్మనా
అగస్త్యేన దురాధర్షా మునినా దక్షిణేవ దిక్. —యుద్ధ ౧౧౮-౧౨

ఈ విధముగా రామాయణకాలమందు సాంఘికాద్యాచారవ్యవహారములు వర్తించుచుండెనని తెలుసుకొనగలుగుచున్నాము. ఇంతదూరము వ్రాసినను ఇదంతయు సంగ్రహవిషయమే అని చెప్పవలసియున్నది. సూక్ష్మముగా తరచుకొలది ఇంకను అనేకాంశములు పరిశోధకుల దృష్టికి వచ్చుచుండును.

౬

రా జ నీ తి

రామాయణమందు రెండు విధము లగు నీతులుగలవు. సాధారణనీతి, రాజనీతి. హితోపదేశము చేయునట్టి నీతియొకటి, రాజులు రాజ్యాంగము నడుపుటలో ప్రత్యేకముగా నడుచుకొనవలసిన పద్ధతియు ఇందు పలుతావుల తెలుపబడి యున్నది. మొదట రాజనీతిని గురించి తెలిపి తర్వాత ధర్మనీతులను గురించి కొంత సూచింతును.

పూర్వము నుండియు హిందువులలో రాజును గౌరవించు పద్ధతి యుండెను. రాజుకు విష్ణ్వంశ కలదని హిందువులు విశ్వసించిరి. అయితే అది అంధవిశ్వాసముకాదు. హిందూ రాజనీతిలో రాజు నిరంకుశుడగుటకు వీలులేదు. అతడు ప్రజాభిప్రాయమునకు వశవర్తుడై యుండవలెను. అతడు ధర్మమును సక్రమముగా పరిపాలించవలెను. అతడు దుష్టుడైనచో ప్రజలు అతనిని తొలగించుచుండిరి. బుద్ధుని కాలానికి పూర్వమందే భారతదేశములో నైరాజ్యములు (Republics) వెలసియుండెను. ఈ సంగతులను దృష్టియందుంచుకొని రామాయణ కాలమందలి రాజనీతి యెట్టిదో కనుగొందము.

ప్రజల కేది హితమో దానిని రాజులు ముఖ్యముగా ఆచరించవలెనని బాలుడగు రామునికి విశ్వామిత్రుడు బోధించెను.

> నృశంస మనృశంసంవా ప్రజారక్షణకారణాత్
> పాపసంవా సదోషంవా కర్తవ్యం రక్షతా సతా. —బాల ౨౫-౧౮.

'మంచిరాజు ప్రజల రక్షించు నిమిత్తమై క్రూరముకాని అక్రూరముకాని, పాపముకాని అపవాదము వచ్చునదికాని యేది ప్రజలకు హితమో దాని నవశ్యము చేయవలెను.' అని బోధించెను.

విశ్వామిత్రుడు రాజుగా నుండగా వశిష్ఠుని చూడబోయెను. వశిష్ఠు డతని నిట్లు మొట్టమొదటి ప్రశ్నగా విచారించెను.

''రాజా, నీవు క్షేమమా? ధర్మమార్గమున చరించి ప్రజల రంజించి ధార్మికుడవై రాజవృత్తముచే పరిపాలించుచున్నావుకదా.'' (బాల. ౫౨-౮)

రాజవృత్తమును గురించి పూర్వులు లిట్లు నిర్వచించినారు.

> న్యాయే నార్జన మర్థస్య వర్ధనం పాలనం తథా,
> సత్పాత్రే ప్రతిపత్తిశ్చ రాజవృత్తం చతుర్విధం.

న్యాయముగా ధనము సంపాదించుట, దానిని వృద్ధిపొందించుట, రక్షించుట, సత్పాత్రముల కొసంగుట, ఇవి రాజవృత్త మనబడును.

వసిష్ఠు డింకను విశ్వామిత్రు నిట్లు విచారించెను. "నీభృత్యులను నీవు సరిగా పోషించుచున్నావా? వారు నీ ఆజ్ఞలను సరిగా పాలింతురా? నీ శత్రువుల నందరిని గెలిచినావుకదా!

నీ సైన్యబలముమొక్కపోనిదిగా ఉన్నదికదా! నీ ధనకోశము లోపము లేనిదికదా. నీ మిత్రవర్గము బలీయముగా నున్నదికదా.'' ఈ విధముగా ఆకాలమందు రాజులను విచారించుట పరిపాటియైయుండెను.

దశరథుడు రామునికి యౌవరాజ్యపట్టాభిషేకము చేయ దలపెట్టెను. కాని ప్రజల అనుమతిని అతడు ముందుగా కోరెను. సామంతరాజులను నగరప్రముఖులను పల్లె పెద్దలను అందరిని పిలిపించి వారి అనుమతిని అర్థించుచు (అయో ౧-౫౧) వారితో నిట్లనెను.

''ఆర్యులారా, మా పెద్దలు ప్రజలను తమకుమారులవలె చూచుకొనుచు పరిపాలించినది మీరెరుగుదురుకదా. నేనును పూర్వులజాడలలో యథాశక్తి నడిచినాను. నేను వృద్ధుడనైనాను. రాముడు నాకన్న శ్రేష్ఠుడు. అతనిని యువరాజుగా చేయదలచితిని.

యదిదం మేఽనురూపార్థం మయా సాధు సుమంత్రితం,
భవంతో మేఽనుమన్యంతాం కథం వా కరవాణ్యహం. అయో. ౨-౧౫

నా ఆలోచన సరియైనదేనా? నేనేమి చేయవలెను? నాకు సెలవియ్యగలరా?'' ఈ మాటలను విని ప్రజ లేకవాక్యముగా మాకు రామపట్టాభిషేకము సమ్మతమే అని పలికిరి. దశరథుడు మరల ఇట్లనెను. ''నేను బాగుగా పరిపాలించుచున్నా ననుకొందును. నాలో ఏ లోపము లున్నవని నన్ను కాదని ఇంకొకరిని రాజుగా చేసుకొనుచున్నారు'' అని ప్రజల నడిగెను. వారప్పుడు రాముని ఉత్తమోత్తమగుణములను వర్ణించి చెప్పిరి.

రాముడు రాజు కాబోవుచున్నాడు; అతివృద్ధుడైన దశరథుడు తన యనుభవమును బట్టి రాముడు ఎట్లు రాజ్యము చేయవలెనో బోధించెను. ''రామా, సప్తవ్యసనము లందెప్పుడును లగ్నుడవు కావలదు.

''అమాత్యప్రభృతీ స్సర్వాః ప్రకృతీ శ్చానురంజయ.'' అయో. 3-౪౪

మంత్రులను మొదలుకొని సర్వప్రజలను సంతోష పెట్టుము.

కోష్ఠాగారాయుధాగారైః కృత్వా సన్నిచయాన్ బహూన్
తుష్టానురక్తప్రకృతి ర్యః పాలయతి మేదినీం
తస్య నందంతి మిత్రాణి, లబ్ధ్వామృత మివామరాః. అయో. 3-౪౫

కోఠాలను, ఆయుధములను, కోశములను, బాగుగా సమకూర్చుకొని ప్రజలను బాగుగా సంతోషపెట్టి యే రాజు పరిపాలించునో అతని మిత్రులు అమృతము పొందిన దేవతలవలె ఆనందింతురు.

రాముడు వనవాసమునకు పోవలసివచ్చునని విని లక్ష్మణుడు తండ్రితో నిట్లనెను. ''ఆర్యా, రాజు తమ ప్రజలను పుత్రులవలె కాపాడి పూర్వరాజర్షులవలె వృద్ధులైన తర్వాత

వానప్రస్థాశ్రమములో చేరవలెను. తమ కుమారులకు రాజ్య మప్పగించి పోవలెను.' రామాయణములో అనుగడుగునకు ప్రజలను పుత్రులవలె పాలించవలెనని తెలిపినారు. రాజానిషేధముగా ప్రజలను పీడించకుండిన అతడు కటిక వాడుగాను ప్రజలు పశువులుగాను ఉందురని (శౌనికీ పశవో యథా - అయో ౪౮-౨౮) రామాయణమే బోధించినది.

దశరథుడు చనిపోయినప్పుడు అతని నల్వురు కుమారులలో ఇద్దరు వనవాసమందును ఇద్దరు మాతామహగృహమందును ఉండిరి. రాజు లేకుండిన దేశ మరాజక మగుననియు దానివలన నీకిందినష్టములు కలుగుననియు అయోధ్యలోని పెద్దలు పలికిరి. 'రాజులేని రాజ్యము నాశన మగును. దొంగలు ఎక్కువగుదురు. వారి భయముచే రైతులు పంటలు పండించరు. రక్షించువాడు లేనందున తండ్రిమాట కొడుకుగాని, మగనిమాట భార్యకాని వినరు. దేశములో ధనసంపద యుండదు. స్త్రీ పురుషులలో నీతివర్తన ముండదు. సత్యము పూర్తిగా దేశమునుండి మాయమగును. ప్రజలు తమ సభలను చేసికొనరు. ఉద్యానములు దేవాలయములు నిర్మించువారే యుండరు. యజ్ఞయాగాదు లెవ్వరును సేయరు. స్త్రీలకు మార్గములనుండి భయోత్పాతములు కలుగును. వర్తకులు బాటదొంగల భయముచే వ్యాపారాలు సేయరు. విజ్ఞానము వృద్ధికాదు. ప్రజలు మత్స్యన్యాయముచే పరస్పర పీడకు లగుదురు. నాస్తికులు ప్రబలుదురు.'

(అరాజకమగు దేశమందలి ప్రజల కష్టనష్టములను గురించి తెలుసుకొనుటకు అయోధ్యాకాండలోని ౬౭ సర్గను సాంతముగా చదువవలెను.)

రామాయణ కాలములో రాజులు ప్రజలనుండి వారి ఆదాయములో ఆరవభాగమును పన్నుగా గ్రహించుచుండిరి. (బలిషడ్భాగం: — అయో ౭౫-౨౫) ఉత్తమరాజనీతిని తెలుసుకొనగోరిన, పైన రాముడు అరణ్యమం దుండినప్పుడు భరతుడు రాగా అతనికి బోధించిన విషయములను గమనించవలెను. (ఈ సందర్భములో అయోధ్యాకాండ ౧౦౦-వ సర్గ సాంతముగా చదువవలెను) రాముడు ఇట్లు అడుగుచున్నాడు. "శూరులును జితేంద్రియులును విద్వాంసులును కులీనులును ఇంగితజ్ఞులును నగు వారిని రాజు మంత్రులనుగ నియోగించవలెను. మంత్రాలోచనలు ఇతరులకు తెలియకుండునట్లుగా చూచుకొనవలె. ఉత్తమభృత్యులను ఏర్పాటు చేసుకొనవలెను. ప్రజలను రాజు కఠినముగా శిక్షించగూడదు. ప్రజలు భరింపరాని పన్నులతో పీడింపగూడదు. శూరులను సమ్మానించి చేరదీయవలెను. భృత్యులకు సైనికులకు సకాలములో జీతముల నియ్యవలెను. చారులద్వారా ౧౮ విధములగు అధికారవర్గము అనగా పురోహితులు, సేనాపతి, కోశాధిపతి, నగరాధ్యక్షులు, దండపాలురు, దుర్గపాలురు, ధర్మాధికారులు, కర్మాంతికులు మున్నగువారు తమతమ కార్యములను చక్కగా నిర్వర్తించుచున్నారా లేదా యని విచారించుకొనుచుండవలెను. గ్రామములవృద్ధి, తటాకాది నిర్మాణములచే సస్యవృద్ధి, పశుసంపద, చోర భయరాహిత్యము, కలుగునట్లుగా రాజు పాలింపవలెను. ప్రతిదినము ఉదయముననే

రాజు ప్రజలకు దర్శన మియ్యవలెను. సైన్యమున కవసరమగు ఏనుగులను, గుఱ్ఱములను సమకూర్చుకొనవలెను. కోటలలో ధనధాన్యములను ఆయుధములను యంత్రములను ఉంచవలెను. ఆదాయము ఎక్కువగా నుండినను వ్యయముమాత్రము స్వల్పముగా చేయవలెను. న్యాయమును నిష్పక్షపాతముతో భాగ్యవంతులకును దరిద్రులకును ఒకేవిధముగా ప్రసాదింపవలెను.............. ...."

"ఏరాజు ప్రజలవద్ద ఆరవభాగము పన్ను తీసుకొని వారిని తన కుమారులవలె రక్షించడో అతడు అధికమైన అధర్మము చేసినవా డగును." (అర. ౬-౧౧) అని మునులు రామునికి బోధించిరి.

శూర్పణఖ రావణుని చెల్లెలు. స్వైరకామిని. తత్ఫలితముగా ముక్కు చెవులను బోగొట్టుకొనెను. స్వార్థముతో నైనను సరే, మరే కారణముతో నైనను సరే, శూర్పణఖ రావణుని నిందించెను. అతడు రాజధర్మము సరిగా నిర్వర్తించలేదని కఠినముగా పలికెను. ఆమె చెప్పిన రాజనీతి అది రాక్షసులదే యైనను ఉత్తమ రాజనీతియై యున్నది. ఆమె రావణునితో ఇట్లనెను. "నీవు గ్రామ్యస్వైర కామభోగములందు ప్రమత్తుడవై నిరంకుశుడవై యున్నావు. ఇట్టి రాజును ప్రజలు శ్మశానమును చూచినట్లుగా చూచి దూరముగా తొలగిపోదురు. స్వయముగా సకాలములో చేయవలసిన విధులను ఏ రాజు నెరవేర్పడో అతని రాజ్యము నాశనమగును. తగని కార్యముల చేయునట్టివాడును- ప్రజలకు దర్శన మియ్యనివాడును పరవశుడైనవాడును అగు రాజును జూచి ప్రజలు దూరముగా తొలగిపోదురు.......క్రూరుడును, లుబ్ధుడును, గర్వితుడును, శఠుడును, వ్యసనాసక్తుడును నగు రాజును ప్రజలు గౌరవింపరు."

—(అర ౩౩—౩, ౪, ౫, ౬, ౧౫, ౧౬)

సుగ్రీవుడు తన వాగ్దానప్రకారము ఆచరించ లేదని లక్ష్మణుడు క్రుద్ధుడై అతనితో ఇట్లనెను. "బలవంతుడును, కులీనుడును, ఆర్తరక్షకుడును జితేంద్రియుడును, కృతజ్ఞుడును, సత్యవాదియు నగు రాజు లోకమందు పూజ్యు డగును. అధర్ముడును, అసత్యవాదియు, కృతఘ్నుడును, అగు రాజుకన్న నీచుడు మరి లేడు." —(కిష్కి ౩౪-౭, ౮)

సీత రావణునితో ఇట్లనెను. "తెలివిలేనివాడును, నీతిహీనుడును నగు రాజుయొక్క సమృద్ధమైన రాష్ట్రములుకూడ నశించును." — (సుంద ౨౧-౧౧)

రాక్షసులను వదలి వారి శత్రువుల డగు రామవర్గమును ఆశ్రయించిన విభీషణుని ఇంద్రజిత్తు నిందించు వాక్యములు చాలా ఉత్తమరాజనీతితో కూడినట్టివి.

శోచ్య స్త్వ మసి దుర్బుద్ధే నిందనీయశ్చ సాధుభిః
య స్త్వం స్వజన ముత్సృజ్య పరభృత్యత్వ మాగతః

నైతచ్ఛిథిలయా బుద్ధ్యా త్వం వేత్సి మహదంతరం
క్వచ స్వజనసంవాసః క్వచ నీచపరాశ్రియః
గుణవాన్ వా పరజన స్స్వజనో నిర్గుణోపివా
నిర్గుణ స్స్వజన శ్శ్రేయాన్ యః పరః పరఏవ సః
య స్స్వపక్షం పరిత్యజ్య పరపక్షం నిషేవతే
స స్వపక్షే క్షయం ప్రాప్తే పశ్చాత్తై రేవ హన్యతే.

—యుద్ధ.౮౭-౧౩,౧౪,౧౫,౧౬

"దుర్బుద్ధీ! నీవు స్వజనమును వదలి పరులకు భృత్యుడవైతివి. దీనిని పెద్దలు నిందింతురు. స్వజనులలో నివసించుట మంచిదా, లేక పరుల నాశ్రయించి నీచుడవై బ్రతుకుట మంచిదా? పరులు గుణవంతులే యగుదురుగాక. స్వజనులు గుణహీనులగుదురుగాక. గుణహీనులైనను స్వజనులే శ్రేయస్కరులు, పరులు పరులేకాని తన వారెన్నటికిని కారు. ఎవడు తనవారిని పరిత్యజించి పరపక్షములో చేరి వారిని సేవించుచుండునో వాడు తన పక్షము నాశనమైన తర్వాత పరులచేత తాను గూడ నాశనము పొందును."

హిందూస్థాన చరిత్రలో (గ్రీకులదండయాత్ర) నాటినుండి నేటివరకు అడుగడుగునకు దేశద్రోహులే కానవచ్చుచున్నారు. మనకు పైశ్లోకాలు నిత్యమననార్హములు.

ఇంతకుముందు శూర్పణఖ యొక్కయు ఇంద్రజిత్తు యొక్కయు రాజనీతి పరిజ్ఞానమును వెల్లడించినాను. రాక్షసుల నీతికి ఆర్యులనీతికి భేదము లేదు. వాల్మీకి అందరినోటను ఒకేవిధమగు రాజనీతిని ప్రకటించినాడు. కుంభకర్ణుడుకూడ తన యన్న యగు రావణునికి అతని యవసానదశలో మంచి రాజనీతిని ఈ విధముగా బోధించెను. "హితులమాటలు వినకపోవుట దోషహేతువు. పాపకర్మములు నరకపాతము కలిగించును. ఏరాజు ముందు చేయవలసిన కార్యములను వెనుక, వెనుక చేయవలసిన వాటిని ముందు చేయుచుండునో అతడు నయానయములను తెలియనివాడు. దేశకాల విరుద్ధములగు కార్యములు నాశనము చెందును. ఏ రాజు మంత్రులతో బాగా ఆలోచించి ఉత్తమ మధ్యమాధమ కార్యముల లక్షణముల నెరిగి పురుష ద్రవ్యసంపత్తు, దేశకాల విభాగము, వినిపాత ప్రతీకారము, కార్యసిద్ధి, కార్యారంభోపాయము అను అయిదు విధాల నెరిగియుండునో అతడు కార్యసిద్ధి పొందును. రాజు ధర్మార్థకామముల సద్వినియోగము నెరిగియుండవలెను. పశువులవంటి బుద్ధిగలవారిని సభలో ఆలోచనకై చేర్చుకొనినవారు వట్టి ప్రగల్భాలు ప్రకటించుచుందురు. అర్థశాస్త్రము తెలియనివారితో ఆలోచింపగూడదు. శత్రువులవద్ద లంచములు గొన్నవారిని ఎరిగి రాజు అట్టివారిని పరిహరించవలెను."

(యుద్ధ ౬౩—౩ నుండి ౧౮ వరకు)

రామాయణకాలమందు రాజ్యస్థిరత్వమునకు, అభివృద్ధికి, శత్రువులనుండి బాగా రక్షణచేసికొనుటకు రాజులు మంచి వ్యవస్థను ఏర్పాటు చేసియుండిరి. ప్రజాపాలనమునకు గాను ౧౮ విధము లగు అధికారవర్గమును ఏర్పాటు చేసియుండిరి. వారిని "తీర్థములు" అని వ్యవహరించిరి.

కచ్చి దష్టాదశా న్యేషు స్వపక్షే దశపంచచ
త్రిభి స్త్రిభి రవిజ్ఞాతై ర్వేత్సి తీర్థాని చారకైః. —అయో ౧౦౦ - ౩౬

ఈ ౧౮ తీర్థా లేవనగా: (౧) మంత్రులు, (౨) పురోహితులు, (3) యువ రాజు, (౪) సేనాపతి, (౫) దౌవారికులు, (౬) అంతర్వంశికులు, (౭) కారాగారాధి కారులు, (౮) కోశాధ్యక్షులు, (౯) కార్య నియోజకులు, (౧౦) ప్రాడ్వివాకులు (Judges), (౧౧) సేనానాయకులు, (౧౨) నగరాధ్యక్షులు (City Prefect–Kotval), (౧3) కర్మాంతికులు, (౧౪) సభాధికృతులు, (౧౫) ధర్మాధికారులు, (౧౬) దండ పాలురు (Police), (౧౭) దుర్గపాలురు, (౧౮) రాష్ట్రాంతపాలకులు.

మొదటి మూడువర్గాలు తప్ప తక్కిన అధికారులపై చారులను పెట్టి వారు అన్యాయములుకాని, రాజదేశద్రోహములు కాని చేయకుండునట్లుగా రాజులు విచారించు కొనుచుండెడివారు.

కోటలను ఎల్లప్పుడును శత్రువులనుండి భయము లేకుండునట్లుగా రక్షించు ఏర్పాట్లు చేయుచుండిరి. అందు ధనము, ధాన్యము, ఉదకము, యంత్రములు, ఉంచుచుండిరి. యంత్రములను శత్రువులపై ప్రయోగించుటలో కుశలులగు శిల్పులను, బాణములను ప్రయోగించుటలో ప్రవీణులైన ధనుర్ధరులను అందు కాపుంచుచుండిరి.

(అయో ౧౦౦—౫3)

రాజు కుండవలసిన లక్షణములను రామాయణమందు చాలాతావులందు నిరూపించి నారు. రాజు జితేంద్రియుడుగను, కామక్రోధాదివర్జితుడుగను, నిష్పాక్షికత కలవాడుగను, రాజ్యాంగవేత్తగను, ధైర్యస్థైర్యాది వీరగుణయుక్తుడుగను, ఉండవలెనని తెలిపినారు.

దశపంచ చతుర్వర్గా న్ సప్తవర్గం చ తత్త్వతః
అష్టవర్గం త్రివర్గంచ విద్యా స్తిస్రశ్చ రాఘవ
ఇంద్రియాణాం జయం బుద్ధ్వా షాడ్గుణ్యాం దైవమానుషం
కృత్యం వింశతివర్గంచ తథా ప్రకృతిమండలం
యాత్రాదండవిధానం చ ద్వియోనీ సంధివిగ్రహౌ
కచ్చిదేతాన్ మహాప్రాజ్ఞ యథావ దనుమన్యసే.

(అయో. ౧౦౦—౬౮, ౬౯, ౭౦)

ఈ శ్లోకాలలో కొన్ని సాంకేతికములు తెలిపినారు. రాజనీతి బోధించునప్పుడు పురాణాలలో అందందు ఇట్టి సాంకేతికములను వాడుట పరిపాటి. మహాభారతములో విదురనీతిలో-

''ఒకటి గొని రెంటి నిశ్చలయుక్తి చేర్చి'' అనునట్టి దిట్టిదే.

పది, అయిదు, నాలుగు వర్గాలలో పది అంటే వేట, జూదము, కామము, మదము, మున్నగు వ్యసనాలని కొందరు. అసత్యాలుబ్ధత్వాది దుర్గుణములని కొందరు చెప్పుదురు. పంచవర్గము లనగా అయిదు విధాల దుర్గములనియు, పంచవిధ వైరములనియు చెప్పుదురు. నాల్గువర్గా లనగా సామదానాదాలు, లేక చతుర్విధమిత్రులు, అని చెప్పుదురు. సప్తవర్గము లనగా రాజు, మంత్రిలు, రాష్ట్రము, కోశము, సేన, మిత్రిలు అనియు, లేదా ఏడువిధములగు మిత్రిలనియు, చెప్పుదురు. అష్టవర్గ మనగా కృషివాణిజ్యదుర్గములు, సేతుబంధములు (P. W. D.) ఏనుగులను కూర్చుట, గనులను త్రవ్వుట, పన్నులు తీసికొనుట, క్రొత్త గ్రామాలను స్థాపించుట అనియు, లేదా పైశున్య సాహస ద్రోహాది దుర్గుణా లనియు, చెప్పుదురు. త్రివర్గమనగా ధర్మార్థకామము లనియు, ఉత్సాహ ప్రభుమంత్ర శక్తు లనియు, లేక శత్రువుల క్షయస్థానవృద్ధు లనియు, చెప్పుదురు. ''విద్యాత్రిస్రములు'' అనగా త్రయీ వార్తా దండనీతులని చెప్పుదురు. షాడ్గుణ్యాం అనగా సంధి విగ్రహాది షడ్గుణములు. వింశతి వర్గ మనగా బాలుడు, వృద్ధుడు, దీర్ఘరోగి, బంధు పరిత్యక్తుడు, భీరువు, లుబ్ధుడు, కాముడు, దేవ బ్రాహ్మణనిందకుడు, సత్యధర్మరహితుడు మున్నగు ౨౦ విధాల వారనియు, లేదా రాజ ద్రోహి, వనితాపహారి, పరస్వత్వాపహారి, ధర్మదేవమిత్రాదివిరోధి, క్రూరుడు, మున్నగు దురాత్ములనియు చెప్పుదురు.

ఈ శ్లోకాలలోని రాజనీతి అస్పష్టముగా నున్నది. వ్యాఖ్యాతలు ఎవరికి తోచినట్లు వారు వ్యాఖ్యానించినారు. (వివరణకై పై శ్లోకాలపై వ్రాయబడిన గోవిందరాజాది వ్యాఖ్యాతల అభిప్రాయములను చూడగలరు.) రామాయణమందలి రాజనీతి ఇంకను విపులముగా కలదు. ముఖ్యవిషయాలను మాత్రిమే చూపించి వదలివేయుచున్నాను.

ఇక హితోపదేశ తుల్యమగు నైతికబోధ రామాయణమం దెట్లు నిరూపింపబడినదో సంగ్రహముగా తెలిసికొందము.

జటాయువు ఆటవికుడు. రాములకు భృత్యుడు. రావణుడు సీత నెత్తుకొని దొంగయై పోవుచుండగా అతని కెదురై అనేకనీతులు బోధించెను. "పరదారలను తాకుట నీచమైనపని. ఇతరులు గర్హించు కార్యములను బుద్ధిమంతుడు చేయరాదు.

(అర. ౫౦-౬)

యథాత్మనస్తథాన్యేషాం దారా రక్ష్యా విమర్శనాత్. (అర. ౫౦-౭)

తన భార్యను పరపురుషులు అభిమర్శనము చేయకుండా ఎట్లు రక్షించుకొనవలెనో పరభార్యలను అట్లే రక్షించవలెను.

రాజా ధర్మస్య కామస్య ద్రవ్యాణాం చోత్తమో నిధిః. (అర. ౫౦-౯)

రాజు ధర్మార్థ కామములకు మూలము. రాజు పాప మాచరించిన జనులును అదే పని చేయుదురు. ఈ విధముగా బహునీతులను బోధించెను. (వివరములకై ఆరణ్య ౫౦ అధ్యాయము పూర్తిగా చూడుడు) తుదకు తన స్వామిసేవలో జటాయువు రావణునితో యథాశక్తి పోరాడి ప్రాణము లర్పించెను. ఆటవికులలో ఇట్టి విశ్వాసపాత్ర మగు సేవ రామాయణమందు పలుతావుల నిరూపింపబడినది.

లక్ష్మణుడు దశరథునిపై కోపించుకొని ఇట్లనుచున్నాడు:

గురో రప్యవలిప్తస్య కార్యాకార్య మజానతః
ఉత్పథం ప్రతిపన్నస్య కార్యం భవతి శాసనం. అయో. ౨౧-౧౩

తండ్రియైనను యుక్తాయుక్త కార్యవిచక్షణ లేనివా డగుచో అతని కుమారులు దండింపవలెను. ఇదే నీతిశ్లోకము భారతమున నున్నదని లోకమాన్య తిలకుగారు తమ గీతారహస్యమందు తెలిపియున్నారు.

సగర చక్రవర్తియొక్క ధార్మికపాలనమును గురించి యొక యంశము రామాయణమందు ఒకే శ్లోకమందు సూచింపబడినది. సగరుని పెద్దకుమారుడు, అతని యనంతరము చక్రవర్తి కావలసినవాడు, యౌవనమందు బిల్లవాండ్రను సరయూనదిలో వేసి ముంచి వారి బాధల కానందించుచుండెను. ఈ వార్త సగరునికి తెలియగా తన పుత్రుని తన రాజ్యమునుండి నిర్వాసితునిగా జేసెను.

రామాయణమందు నీతివాక్యములుగా జ్ఞాపక ముంచుకొనదగిన వాక్యములు చాలా కలవు. కొన్నింటిని మాత్రమే యిందు ఉదాహరించుచున్నాను.

'అనిషిద్ధసుఖత్యాగీ పశురేవ న సంశయః' (బాల. ౮) శాస్త్రనిషిద్ధములుకాని సుఖములను వదలుకొనువాడు పశువే.

పరప్రవాసే హి వదం త్యనుత్తమం
తపోధనా స్సత్యవచో హితం నృణాం. (అయో. ౧౧-౨౯)

సత్యమే మనుష్యులకు స్వర్గలోకప్రాప్తిహేతు వని ఋషులు చెప్పినారు.

"యదాయదాహి కౌసల్యా దాసీవచ్చ సఖీవచ
భార్యావ ద్భగినీవచ్చ మాతృవచ్చోపతిష్ఠతి''

దశరథుడు కౌసల్యా ప్రాశస్త్యము నిట్లు నిరూపించెను:

'ఆమె నాకు దాసివలె, సఖివలె, భార్యవలె, చెల్లెలివలె, తల్లివలె వర్తించుచు కొనుచున్నది. (అయో. ౧౨-౬౮)

"సత్యం హి పరమం ధర్మం" (అయో. ౧౪-౩)

"సత్య మేకపదం బ్రహ్మ సత్యే ధర్మః ప్రతిష్ఠితః
సత్యమేవాక్షయా వేదా సత్యే నైవాప్యతే పరం. (అయో. ౧౪-౭)

"మృదుర్హి పరిభూయతే" (అయో. ౨౧-౧౧)

మెత్తనగువానినే లోకులు అవమానము చేయుచుందురు. (మెత్తనగుచోటనే గుద్దలి వాడియా కదా - చేమకూర - సారంగధర)

"ధర్మోహి పరమో లోకే ధర్మే సత్యం ప్రతిష్ఠితం" (అయో. ౨౧-౪౧)

"విక్లబో వీర్యహీనో య స్సదైవ మనువర్తతే
వీరా స్సంభావితాత్మానో న దైవం పర్యుపాసతే" —అయో. ౨౩-౧౬

ఇది లక్ష్మణుని నీతి. అతడు హింసావృల కవసరమగునీతిని బోధించుచున్నాడు. ఈ సర్గలో దైవము బలీయమా, పురుషకారము బలీయమా అను చర్చచేసినాడు. "చేతకాని వాడు నా కర్మ మిట్లుంది అని ఏడ్చును. బుద్ధిమంతులైన వీరులు దైవమును లెక్కపెట్టక పురుషప్రయత్నము తప్పక చేసితీరుదురు" అని వాదించినాడు. (ఈ చర్చకై అయోధ్యకాండ ౨౨, ౨౩ సర్గలను పూర్తిగా చదువవలెను.)

"బుద్ధియుక్తాహి పురుషా న సహంతే పరస్తవం" (అయో ౨౬-౨౫)

బుద్ధిమంతులు ఇతరులు తమ్ము స్తుతించిన సహింపరు.

"నహి నింబాత్ స్రవేత్ క్షౌద్రం" వేపనుండి తేనె కారదు. (అయో. ౩౫-౧౫)

"పితౄ న్సమనుజాయంతే నరా; మాతర మంగనాః"

(అయో. ౩౫- ౨౬) తండ్రిపోలిక కొడుకులకు, తల్లిపోలిక బిడ్డలకు.

"ఆత్మాహి దారా స్సర్వేషాం దారసంగ్రహవర్తినాం" (అయో. ౩౭-౨౪)

గృహస్థులకు భార్య మగనియొక్క ఆత్మయే.

"నహి తావ దతిక్రాంతా సుకరా కాచన క్రియా" (అయో ౫౦-౯౭)

ఏ కార్యమైనా చెడినపిమ్మట సవరింప నలవికాదు.

"న పరేణాహృతం భక్ష్యం వ్యాఘ్రః ఖాదితు మిచ్ఛతి" (అయో. ౬౧-౧౬)

ఇతర జంతువులు తిన్న మాంసమును వ్యాఘ్రము ముట్టదు.

"గతి రేకా పతి ర్నార్యా ద్వితీయాగతి రాత్మజః
తృతీయా జ్ఞాతయో రాజం శ్చతుర్థీ నేహ విద్యతే" (అయో. ౬౧- ౨౪)

ఇది "పితా రక్షతి కౌమారే" వంటిది.

"శోకో నాశయతే ధైర్యం, శోకో నాశయతే శ్రుతం
శోకో నాశయతే సర్వం, నాస్తి శోకసమో రిపుః" —(అయో. ౬౨-౧౫)

"పూర్వాపకారిణాం త్యాగే న హ్యధర్మో విధీయతే" (అయో. ౯౬-౨౪)

ముందుగా అపకారముచేసినవారిని శిక్షించుటలో అధర్మములేదు. ఇదిలక్ష్మణునినీతి. సత్యముయొక్క ప్రాముఖ్యతను తెలుసుకొనుటకై అయోధ్యాకాండ ౧౦౯ సర్గలో ౧౦ నుండి ౨౨ శ్లోకములను చదువవలెను.

"యద్వృత్తా స్సంతి రాజాన స్తద్వృత్తా స్సంతిహి ప్రజాః" (అయో. ౧౦౯-౯)

ఇది యథా రాజా తథా ప్రజా వంటిది.

"పూజనీయశ్చ మాన్యశ్చ రాజా దండధరో గురుః" (ఆర. ౧-౧౮)

"ధర్మా దర్థః ప్రభవతే, ధర్మాత్ ప్రభవతే సుఖం
ధర్మేణ లభతే సర్వం, ధర్మసార మిదం జగత్." (ఆర. ౯-౩౦)

"పరేతకల్పాహి గతాయుషో నరా
హితం న గృహ్ణంతి సుహృద్భి రీరితం." (ఆర. ౪౧-౨౧)

స్నేహితుల హితమును గ్రహించనివారు చెడినవారు. ప్రేతసమానులు.

"ఉత్సాహవంతోహి నరా న లోకే,
సీదంతి కర్మ స్వతిదుష్కరేషు. (ఆర. ౬౩-౧౯)

ఉత్సాహవంతులైనవారు అతిదుష్కర మగు కార్యములందు కూడా పరాజయము పొందరు.

"ఉత్సాహవంతః పురుషా నావసీదంతి కర్మసు."

(ఉత్సాహవర్ణనమును గురించి కిష్కి. ౧—౧౨౨ నుండి ౧౨౫ వరకు చూడుడు.)

"శోచతో వ్యవసీదంతి సర్వార్థాః" (కిష్కి. ౨౭-౩౪)

వ్యసనమందు లగ్నుడగు వానికి అనర్థములు కలుగును.

"నహి ధర్మార్థసిద్ధ్యర్థం పాన మేవం ప్రశస్యతే
పానా దర్థశ్చ ధర్మశ్చ కామశ్చ పరిహీయతే" (కిష్కి. ౩౩-౪౬)

మద్యపానమువలన ధర్మార్థకామములు నాశన మగును. ఇది మితపానసంఘ (Temperance) ప్రచారానికి పనికి వచ్చు నీతి.

"మనోహి హేతు స్సర్వేషా మింద్రియాణాం ప్రవర్తనే" (సుంద. ౧౧-౪౧)

మనస్సే సర్వేంద్రియప్రవర్తనకు హేతువు. ఇది "మనఏవ మనుష్యాణాం కారణం బంధమోక్షయోః" అను ఉపనిషద్వాక్యమును బోలియున్నది.

"అకామాం కామయానస్య శరీర ముపతప్యతే" (సుంద. ౨౨-౪౨)

కోపము ఉండకూడదు. దానివలన నష్టములను గురించి సుందరకాండ ౫౫ సర్గలో ౪,౫,౬,౭ శ్లోకాలలో బాగుగా ఉపన్యసించినారు.

భృత్యలక్షణములను గురించి యుద్ధకాండ ౧వ సర్గలో ౭,౮,౯,౧౦ శ్లోకాలలో బాగా నిరూపించినారు.

"సర్వే చండస్య బిభ్యతి" (యు. ౨-౨౧)

అందరును చండునికి భయపడుదురు. ఇదివరలో చూపిన 'మృదుర్హి పరిభూయతే' అను లక్ష్మణనీతి కిది అనుబంధము. దాయాదుల మత్సరమును గురించి యుద్ధకాండ సర్గ ౧౬ లో ౩, ౪, ౫, ౬, ౭, ౮, ౯ శ్లోకాలలో చక్కగా వర్ణించినారు. మరియు సర్గ ౧౮ లో ౧౦, ౧౪ శ్లోకాలను చూడదగు.

"సులభాః పురుషా రాజన్ సతతం ప్రియవాదినః
అప్రియస్య చ పథ్యస్య, వక్తా శ్రోతా చ దుర్లభః." (యుద్ధ ౧౬-౨౦, ౨౧)

ప్రియముగా మాట్లాడేవారు చాలామంది. అప్రియమైనను హితవు చెప్పువారును వినువారును మాత్రమే దుర్లభులు.

పిఱికితనముయొక్క నష్టములను గురించి హిందువులు బాగా అర్థముచేసుకొనవలెను. అంగదుడు చెప్పిన నీతులలో ఇవి చాలా శ్రేష్ఠమైనట్టివి. చూడుడు.
యుద్ధకాండ. సర్గ. ౬౬ శ్లోకాలు ౧౯ నుండి ౨౭ వరకు.

"న కత్థనాత్ సత్పురుషా భవంతి" (యుద్ధ ౭౧-౫౮)
ఆత్మశ్లాఘనచే సత్పురుషులు కానేరరు.

"పౌరుషేణ తు యో యుక్తః స తు శూర ఇతి స్మృతః" (యు. ౭౧-౫౯)
పౌరుషము గలవాడే శూరుడు.

"యస్యార్థా స్తస్య మిత్రాణి, యస్యార్థా స్తస్య బాంధవాః
యస్యార్థాః స పుమాంల్లోకే, యస్యార్థాః స చ పండితః. (యు. ౮౩-౩౫)
ఈ శ్లోకాన్ని హితోపదేశములో ఉదహరించినారు.

"సుకర్మాంతాసి వైదేహి" (యు. ౧౧౨-౨౬)

ఈ విధముగా రామాయణము నీతులకు నిధియై యుండుటచేతకూడ పూజ్యస్థానమును పొందియున్నది.

౭

కవిత—గుణపోషణము.

ష్లెజల్ అను జర్మన్ ప్రాచ్య విద్యాపండితుడు "రామాయణము ప్రపంచ పురాణాలన్నింటిలో గంభీరమైనది (Ramayana is the noblest of epics)" అను అభిప్రాయ మిచ్చెను.

మానియర్ విలియమ్సు అను ఇంగ్లీషు పరిశోధకు డిట్లు వ్రాసెను. రామాయణము సంస్కృత వాఙ్మయములోని మహానిధులలో ఒకటై యున్నది. మొత్తము సంస్కృత సాహిత్యమందు రామాయణము కంటె మనోహరతరమైన కవిత మరి లేదు. ఉత్తమ సాంప్రదాయిక పవిత్రత, స్పష్టత, స్వాభావికత దాని శైలిలో కలవు. కవితా సన్నివేశము అతిమనోహరభావములతో కూడినట్టిది. దానిలో శౌర్య సంఘటనల ఉదారవర్ణనలు, ప్రకృతిలోని సుందరతమమైన రంగముల ప్రదర్శనము, మానవ హృదయము నందలి గంభీరోద్రేకములు, వాటి పరస్పర సంఘర్షణముల గాఢపరిచయము— ఇవన్నియు ఈ రామాయణమునకు సర్వకాలములందును సర్వదేశములందును అతి సుందరమైన రచన లని ప్రఖ్యాతి గాంచిన కావ్యములలో అగ్రస్థాన మిచ్చుచున్నవి.*

ఇతర పాశ్చాత్య పండితులును ఇట్టి అభిప్రాయములనే యిచ్చియున్నారు. ఇక భారతదేశమందలి హిందువులు రామాయణమును గురించి సదభిప్రాయము కలవారై యున్నా రనుటలో ఏ సందేహమును లేదు. రామాయణము హిందువు లందరికినీ ఒక పవిత్రగ్రంథము. దానిలోని ఉత్తమ కవితను గురించి హిందూ పండితు లందరును అతి ప్రాచీన కాలమునుండి, అనగా కనిష్ఠము ౨౦౦౦ ఏండ్లనుండి అత్యుత్తమ మని అభిప్రాయ మిచ్చుచూ వచ్చుటయేగాక నిన్న మొన్నటివరకు సంస్కృతము నభ్యసించిన ప్రతి పండితుడును ఇతర కావ్యాలను ప్రారంభించుటకు ముందు రామాయణములో కొన్ని భాగములను మొదట చదువుకొనుచుండెను. ఎంతటి మహాకవియైనను సరే, ఏ దేశభాష యందైనను సరే కవిత్వము వ్రాసినను, మొట్టమొదట వాల్మీకి మహర్షికి నమస్కారము చేయనిది ముందునకు సాగకుండెడువాడు. తుదకు రామాయణమును చదువని హిందువు కవియే కానేరడు అని చెప్పిన అతిశయోక్తి కాదు.

---

* *Monier Williams says*:—Ramayana is undoubtedly one of the greatest treasuries in Sanskrit Literature. There is not in the whole range of Sanskrit Literature a more charming poem than the Ramayana. The classical purity, clearness, and simplicity of its style, the exquisite touches of true poetic feeling, with which it abounds, its graphic descriptions of heroic incidents, nature's grandest scenes, the deep acquaintance it displays with the conflicting workings and the most refined emotions of the human heart, all entitle it to rank among the most beautiful compositions that have appeared at any period or in any country. P. 191.

రామాయణములోని కవితాప్రాశస్త్యమునుగూర్చి మహావిద్వాంసులు నూర్లకొలదిగా ప్రాచీనము నుండియు నేటివరకు బహువిధముల తెలిపియున్నారు. అట్టి దానిని గురించి నేను మరల వ్రాయుట కాలహరణ హేతువున్నూ, పునరుక్తి దోషమున్నూ, తుదకు తలనని తలంపుగా భావ చౌర్యమున్నూ కావచ్చును. ఆలంకారికులు రామాయణ మహాభారతాముల రచనానంతరము, తుదకు కాళిదాసుని యనంతరమే బయలుదేరి కొన్ని కవితానిబంధనలను ఏర్పాటుచేసినారు. ఆ కొలతబద్దతో నేను వాల్మీకిని కొలుచుటకు పూనుకొనను. సూటిగా నా కెట్లు భావస్ఫురణము కలిగినదో దానిని మాత్రమే నివేదించు కొందును.

కవితా ప్రయోజనము ఆనందము, లేక విజ్ఞానప్రదానము, లేక బోధ-రామాయణములో ఈ మూడున్నూ సంపూర్ణముగా కలవు. "ఏకో రసః కరుణఏవ" అని కొందరు ఆలంకారికులు తెలిపియున్నారు. రామాయణమందు ఈ రసము సమగ్రముగా ఉన్నది. ఒక విధముగా రామాయణము కరుణరస పూరిత కావ్యము. దశరథునకి సంతానము లేదను చింత, కలిగిన కొన్ని యేండ్లకే పుత్రుల వియోగము, తర్వాత సీతారామలక్ష్మణుల అరణ్యావాసము, దశరథుని మరణము, భరతుని సంతాపము, అరణ్యమందు రామాదుల కష్టములు, శూర్పణఖాపరాభవము, కబంధుని మరణము, శరభంగుని మృతి, ఖరాదులవధ, సీతాపహరణము, రాముని పరితాపము, జటాయువుయొక్క ఆత్మార్పణము, వాలివధ, లంకాదహనము, రాక్షసుల వినాశము, లక్ష్మణునిమూర్ఛ, రాముని వ్యసనము, సీతాపరీక్ష, ఈ విధముగా అడుగడుగునకునూ శోకమే పాఠకుల నెదుర్కొనుచున్నది. సాంప్రదాయకముగా రామాయణమందు సుందరకాండ శ్రేష్ఠమైన దందురు. నాకు అయోధ్యాకాండయే శ్రేష్ఠతమ మైనది. ఏభాగము చదువ కున్నను ఒక్క అయోధ్యాకాండను మాత్రము చదివితే అనేకోత్తమ కావ్యాలు చదివినట్లు అని భావింతును.

రామాయణములో కథయొక్క యైక్యత కలదు. ఇతర పురాణాలలో అది కానరాదు. మహాభారతములో ఉపాఖ్యానాలు కొల్లలుగా ఉన్నవి. మూలకథకు సంబంధము లేని శాంత్యానుశాసనికాది పర్వాలు బహు దీర్ఘమైనవి కలవు. రామాయణ మందును కొన్ని యుపాఖ్యానాలు కలవు. ఋశ్యశృంగోపాఖ్యానము, కుశనాభకోపాఖ్యానము, భగీరథోపాఖ్యానము, అహల్యాకథ, విశ్వామిత్ర చరిత్ర, ఋషికుమార వధాఖ్యానము, ఇట్టివి మరికొన్ని కలవు. కాని యవి మూలకథకు సంబంధించినవై యున్నవి. పైగా ఇవి చిన్న వగుటచేత ప్రధానవిషయమునకు భంగము కలిగింపవు. కథావస్తువు యొక్క యైక్యత (Unity of plot) కావ్యానికి జీవము వంటిది.

బహు సంస్కృతాంధ్ర కావ్యాలలో అష్టాదశ వర్ణనలు కలవు. ఇవన్నియు వాల్మీకిలో లేవు. అయినను రామాయణము ఇటీవల ఆలంకారికుల నిబంధనల ప్రకారము మహాకావ్యము కాజాల దని చెప్ప సాహసించువారు కానరారు. మరి కావ్యాలలోని వర్ణనలు

కూడా ఒకే విధమైనట్టివి. పలుమారు పాఠకులను విసిగించును. ఉత్ప్రేక్షాతిశయోక్తుల కవి పుట్టినిండ్లు. కాని వాల్మీకి సహజకవి, ప్రకృతి కుమారుడు, ఉపమానములకు ఆది పురుషుడు, రమ్యమగు వర్ణనలకు నిధి.

రామాయణములో అయోధ్యావర్ణన (బాల. సర్గ ౫) రాజవర్ణన (బా. ౬) అమాత్య వర్ణన (బా. ౭) అరాజకదురవస్థావర్ణన (అయో ౬౭) చిత్రకూట వర్ణన (అయో. ౯౪) వసంతము (అయో. ౫౬) మందాకినీ వర్ణన (అయో ౯౫) హేమంతము (అర. ౧౬) రామపరితాపము (అర. ౬౦) రామవిలాపము (అర. ౬౨) ప్రావృట్కాలము (కి. ౨౮) శరత్కాలము (కి. ౩౦) పుష్పకవర్ణనము (సు. ౮) మధువన క్రీడలు (సు ౬౧,౬౨) అనువర్ణనలు ముఖ్యమైనవి. అరణ్యావర్ణన పలుతావులలో సుందరముగా కావింపబడినది. (అర. ౧౧, కి. ౧; కి ౨౭) పై వర్ణనలలో కొన్ని యుదాహరణార్థము ఈ క్రింద ఎత్తి చూపింపబడుచున్నవి.

"ఈ చిత్రకూట పర్వతము సెలయేరుల చేతను, ఊటలచేతను, మనఃఫు ఓనుగువలె ప్రకాశించుచున్నది. అయో. (౯౪-౧౩)

నాట్యము చేయుచు విలాసముగా పూలను చల్లు నటునివలె ఈచిత్రకూటము లోని వృక్షములు గాలిచే పూలను మందాకినిపై విడుచుచున్నవి. (అయో. ౯౫-౮)

చలికాలమందు సూర్యుడు దక్షిణగామియగుటచేత ఉత్తరదిశ తిలకములేని స్త్రీ వలె కాంతి హీనమై యున్నది. (అర. ౧౬-౮)

చలికాలములో పున్నమనాడుకూడా చంద్రుని వెన్నెల తుషారములిప్తమై ఆతప శ్యామమైన సీతవలె ప్రకాశము తగ్గియున్నది. (అర. ౧౬-౧౪)

శూరులు కానివారు యుద్ధములో జొరబడుటకు వెనుకముం దాడినట్లు ఈ పక్షులు శీతజలములను తాకుటకు భయపడుచున్నవి. (అర. ౧౬-౨౨)

వసంతర్తువునందు అంతటను నిప్పంటుకొన్నదా అన్నట్లు మోదుగుపూలు వికసించియున్నవి. (అయో. ౫౬-౬)

వానకాలమందు పర్వతములు మేఘములచే గప్పబడి జలధారలు కల సెలయేరులతో నొప్పి గుహలందు గాలిచొచ్చి ధ్వనించుచుండుటవలన కృష్ణాజినములు తాల్చి యజ్ఞోపవీతములను ధరించి వేదాధ్యయనము చేయుచు (ఋషివలె) ఒప్పుచున్నది. (కి. ౨౮-౧౧.)

నల్లని మేఘాలలో చలించుచున్న మెఱపు, రావణుని తొడపై విడిపించుకొనుటకై పెనఁగులాడుచున్న శోచనీయ యగు సీతవలె నున్నది. (కి. ౨౮-౧౨)

పచ్చని బయళ్లలో చిన్నయూరుద్రిపురుగులు నిండియున్నవి. చిలుకవన్నెవంటి చీరపై లక్క చిత్తరువులు వ్రాసిన చీరను కట్టిన స్త్రీవలె ఆ బయలు ఒప్పుచున్నది.

(కి. ౨౮-౨౪.)

ననసంగమసంవ్రీడలగు స్త్రీల జఘనములవలె శరత్కాలమందు నీ రింకుటచేత నదులు పులినములను ప్రదర్శించుచున్నవి. (కి. ౩౦-౨౮)

తర్వాతికాలపు కవు లందరును రామాయణములోని ఋతువర్ణనలతో తులదూగు వర్ణనలు రచింపజాలినవారు కారు. ఋతుసంహారమును రచించిన కవి (కాళిదాసైనను సరే, మరెవ్వారైనను సరే) రామాయణమునుండియే భావములను తుదకు శైలిని గూడా అనుకరించెను.

వాల్మీకికి ఉపమానాలు చాలా యిష్టము. తర్వాతికాలములో కాళిదాసు ఈ పద్ధతిం బాగా అనుకరించెను. రామాయణమందే వర్ణనలైనను చదివినచో ఉపమానము లందు కనబడును కావున ప్రత్యేకముగా వాటి నుదహరించుట అనవసరము.

రామాయణకవితను తర్వాతి కవులు చాలామంది విశేషముగా అనుకరించుచు వచ్చిరి. కొందరు కవులు అందలి భావములను స్పష్టముగా గ్రహించిరి. మహాభారత మందు కొన్ని రామాయణశ్లోకాలు కనబడుచున్నవి. మరికొన్ని భావాల అనుకరణము కూడా కనబడుచున్నది. ఎట్లనగా—

"అనార్యజుష్ట మస్వర్గ్యం కుర్యాం పాప మహం యది" (అయో ౮-౨-౧౪)
"అనార్యజుష్ట మస్వర్గ్య మకీర్తికర మర్జున" భగవద్గీత.
యద్ద్రవ్యం బాంధవానాం వా మిత్రాణాం వా క్షయే భవేత్
నాహం తత్ప్రతిగృహ్ణీయాం భక్ష్యా న్విషకృతానివ." అయో ౯౭-౪
"కులక్షయకృతం దోషం మిత్రద్రోహేచ పాతకం" భగవద్గీత.
"నహీచ్ఛేయ మధర్మేణ శక్రత్వ మపి లక్ష్మణ" అయో ౯౭-౭
ఇదే భావము ఉద్యోగపర్వమందును ధర్మరాజును గురించి చెప్పబడినది.
"మనోహి హేతు స్సర్వేషా మింద్రియాణాం ప్రవర్తనే. సు. ౧౧-౪౧
"మన ఏవ మనుష్యాణాం కారణం బంధమోక్షయోః" ఉపనిషద్వాక్యము
"వేపతే స్మాధికం సీతా విశంతీ వాంగమాత్మనః
వనే యూథపరిభ్రష్టా మృగీ కోకై రివార్దితా. సు. ౨౫-౫
ప్రావేపత భయోద్విగ్నం సింహం దృష్ట్వేవ గోగణః
—మహాభారతం. భీష్మ. అ ౧౩ శ్లో. ౧౦

ఇక్కడ సింహమును చూచిన ఆవులు వణకినట్లుగా భీష్మమరణ కాలమందు కౌరవ సైన్యము కంపించెనని వర్ణించినారు. కాని తిక్కన సోమయాజి పూర్తిగా రామాయణ మందలి పై శ్లోకమునే అనుకరించెను.

అంగద నాథు మ్రింగిన వృకావలి తేఱ వెసజుట్టుకొన్న న
ర్వాంగములం జలించి వెగ డందుచు, దిక్కులు సూచుచున్న సా

రంగియపోలె నుండె కురురాజ! భవత్సుతు సేన భీష్మ నా
జిం గబళించి పాండవులు జృంభితవిక్రమలీలఁ బొల్చుటన్.

అసంశయం హరిశ్రేష్ఠ! క్షిప్రం మా ప్రాప్స్యతే పతిః
అంతరాత్మా హి మే శుద్ధ స్తస్మింశ్చ బహవో గుణాః. —సుం. 32-12

ఈ భావమును సంపూర్ణముగా కాళిదాసు సంగ్రహించుకొనెను.

అసంశయం క్షత్రపరిగ్రహక్షమా, యదార్య మస్యా మభిలాషి మే మనః
సతాంహి సందేహపదేషు వస్తుషు, ప్రమాణ మంతఃకరణప్రవృత్తయః.
—అభిజ్ఞాన శాకుంతలం. అంకం 1, శ్లోకం. 23.

''ఇదం శ్రేష్ఠ మభిజ్ఞానం బ్రూయా స్త్వంతు మమప్రియం. —సుం. 35-12

రామునికి జ్ఞాపకము చేయుటకై కాకాసురుని కథ ఒక గుర్తు అని సీత హనుమంతునితో చెప్పెను. ఈ శ్లోకములోని ''అభిజ్ఞానం'' కాళిదాసునకు అభిజ్ఞాన శాకుంతలము యొక్క భావము నిచ్చినట్లు కనబడుచున్నది.

యస్యార్థా స్తస్య మిత్రాణి యస్యార్థా స్తస్య బాంధవాః
యస్యార్థా స్స పుమాన్ లోకే య స్యార్థా స్సచ పండితః —యుద్ధ 83-35
ఈ శ్లోకము ఉన్నదున్నట్లుగా హితోపదేశమందు ఉదహరింపబడినది.

ఋక్షేణ గీత శ్లోకో మే తన్నిబోధ ప్లవంగమ. —యుద్ధ. 116-42

ఇది సుప్రసిద్ధమైన ''ససేమిరా''—భల్లూకము కథ.

దీనిని రామాయణమందు పెంచకుండా ఒకే శ్లోకములో సూచించి వదలినారు. అదే విధముగా అష్టావక్రునికథను ఒకే శ్లోకములో సూచించి వదలినారు.

అష్టావక్రేణ ధర్మాత్మా తారితో బ్రాహ్మణో యథా —యుద్ధ 122-18

సంస్కృత సాహిత్యమందు మంచి ప్రవేశముగల వారి కిట్టి వింకెన్నియో కనబడక మానవు.

గు ణ పో ష ణ ము

ఇంతవరకు కవితా విశేషములను గురించి యథామతి సంక్షిప్తముగా తెలుపబడినది. రామాయణము కవితయం దెంతటి ప్రాముఖ్యత వహించినదో అందలి పాత్రల గుణపోషణమందును అంతటి ప్రాముఖ్యత వహించినది.

రామాయణమందలి ప్రతివ్యక్తికిని ఒక ప్రత్యేకత కలదు. ఆ వ్యక్తిత్వము అంతటను ఏకవిధముగా నిరూపింపబడినది. ఆంగ్లదేశమందు 300 ఏండ్లక్రిందట జగత్ప్రసిద్ధ

గాంచిన షేక్స్పియర్ మహాకవి తన నాటకములలో ఎంతటి చిన్న పాత్రమైనను సరే దాని కొక విశిష్టగుణ పోషణమును (Characterisation) చేయుటలో అద్వితీయుడని పేరు పొందినాడు. రామాయణమందును అదే లక్షణము సమగ్రముగా కనబడుచున్నది. వాల్మీకి షేక్స్పియరులలో భేద మేమనిన ఒకడు ఇంచుమించు ౪౦౦౦ ఏండ్లక్రిందటివాడు. ఇంకొకడు ౪౦౦ ఏండ్లక్రిందటివాడు! ఇంతే!!

రామాయణమందలి పాత్రలన్నింటి గుణపోషణమునుగురించి చర్చించినచో విషయ విస్తర మగును. కావున వాల్మీకి చిత్రించిన కొందరిని గురించిమాత్రమే, అదియును సంగ్రహముగానే, యిందు సూచింపబడుచున్నది.

శ్రీ రాముడు

ఇతడు కథానాయకుడు. ప్రధానపాత్ర. ప్రపంచ మహానాయకులలో అగ్రగణ్యుడు. ఏమాత్రము కూడ కళంకములేని అవతారపురుషు డని హిందువుల విశ్వాసము. అందుచేతనే దేవుడై వెలసినాడు. ఇచ్చట అతనిని మానవోత్తమునిగానే గ్రహించి విచారింతును. యౌవరాజ్య పట్టాభిషేక కాలములో రాముని ఉత్తమోత్తమ గుణములు వ్యక్త మయ్యెను. గొప్ప సామ్రాజ్యమునకు పట్టాభిషేకము చేయుటకై తండ్రి, మంత్రులు, పురోహితులు, నగరవాసులు, పల్లెజనులు, తమ్ములు, తల్లులు అందరునూ హర్షించిరి. కాని కైకేయికి మంథర దుర్బోధలు చేయుటచేత బుద్ధిమారెను. దశరథుడు ఆమెకు రెండువరాలు ఇచ్చియుండెను. వాటిని పాలించవలసివచ్చెను. పట్టాభిషేకము కొన్ని గడియలలో జరుగవలసియుండెను. అప్పుడు రాముడు కైకేయీదశరథుల సన్నిధికి పిలువబడెను. తండ్రికి అమంగళము పలుకుటకు నోట తడిలేదు. మూర్ఛావస్థలో నున్నాడు. గట్టి గుండె గల కైకేయి బండగా రామునితో రాజ్యత్యాగము వనవాసము చేయవలెనని చెప్పెను. పిడుగువంటివార్త. దానిని వినిన ఇతరు లందరును గట్టిగా రోదనము చేయుచుండిరి. మరి రాముడో? అభిషేక మప్పుడు ఆనందమును ప్రకటింపలేదు. ఇప్పుడు కూలబడి వాపోవలేదు.

> ఇతీవ తస్యాం పరుషం వదంత్యాం, నచైవ రామః ప్రవివేశ శోకం
> ప్రవివ్యథే చాపి మహానుభావో, రాజాతు పుత్రవ్యసనాభితప్తః.
>
> —అయో. ౧౯-౪౧

పైగా వెంటనే యిట్లనెను.

> ఏవ మస్తు, గమిష్యామి వనం వస్తు మహం త్వితః
> జటాజినధరో రాజ్ఞః ప్రతిజ్ఞా మనుపాలయన్.

ఇంతేనా, ఇదిగో ఇప్పుడే అడవికి వెళ్ళుచున్నాను. జడలు దాల్చి రాజునాజ్ఞను పాలించుచున్నాను అని అన్నాడు. మరియు ఇట్లన్నాడు. "ఇంత మాత్రపు కోరికను

నాకు తెలిపి యుండరాదా? దీనికై వరములు కోరవలెనా? వనమునకు పోవుటకు సిద్ధముగా నున్నానుకదా" అనియు నిశ్చింతతో పలికెను.

జను లతనిపై ఏవ్యసనచిహ్నములుకూడా చూడజాలకపోయిరి. పైగా అతడు ప్రసన్నుడుగా కాంతియుక్తుడుగా నుండెను. అయితే రామునిలో అంతయు నిగ్రహమే కాని కష్టకాలమందు వ్యసనపడు మానవ సహజ గుణమే లేదా అనిన అదియును కలదు. అత డెవ్వరియెదుట నిగ్రహము, ప్రసన్నత, గాంభీర్యము చూపింపవలెనో బాగాఎరుగును. తనతల్లి వద్దకూడా అట్లే చాలాసేపు ఆచరించుకొనెను. కాని ఎంతసేపు? ఆమె దుఃఖ పరంపరలకు లోబడి

"తాం తథా రుదతీం రామో రుదన్ వచన మబ్రవీత్ — అయో ౮౨-౨౦.

తల్లిదుఃఖాన్ని చూచి తుదకు పట్టలేక రోదనముచేసెను. ఇదే వ్యసనముతో అతడు సీతను చూడబోయెను. ఆ యమాయకురాలి కింకను తారుమారైన యీవ్యవస్థ తెలియనే తెలియదు. ఆమె చింతావ్యాకులుడైన రాముని చూచి భయపడెను. మరి రాముడున్నూ ఆమెను చూచినవెంటనే దుఃఖము నాపుకొనలేక రోదనముచేసెను. ఇది తన ఆంతరంగికులయెదుట. మరల సీతాలక్ష్మణులతో తుదిమారు తండ్రి సెలవు తీసుకొను నప్పుడు నిగ్రహమును, ప్రశాంతతను, గాంభీర్యమును ప్రకటించెను. ప్రజ లందరు ఏడ్చిరి కాని ఆత డేమియు సంచలించలేదు. లక్ష్మణు డేడ్చెను. రౌద్రమూర్తి యయ్యెను. కాని రాము డతని నోదార్చి, శాంతునిగా జేసెను. అరణ్యావాసమందును ఎన్నడును తండ్రిని కిసియ లేదు. మహావ్యసనము ముంచుకొనివచ్చిననాడు మాత్రమే రెండుమూడు మాటలు ఇక కైకేయి సంతోషపడునుగాక అని జారవిడిచెను. భరతుడు తనను అడవిలో కలిసెను. అప్పు డతనితో తనతల్లి నేమాత్రమున్నూ కష్టపెట్టవద్దని ఆజ్ఞాపించెను. ఇంకొకరైయుండిన ప్రజలు, పురోహితులు, మంత్రులు, భరతశత్రుఘ్నులు, కైకేయీదేవితో కూడవచ్చి రాజ్యము చేయుటకై మరలిరమ్మని ప్రార్థించియుండిన ఒప్పుకొని యుందురు. రాము డట్లు చేయలేదు.

రామునికి హనుమంతుడు నమ్మినబంటుగా లభించెను. సుగ్రీవుడు మంచి మిత్రుడుగా దొరకెను. అయితే వాలివధ మాత్రము అంతగా సమర్థనీయము కాజాలదు. వాలిని చంపుటకుముందు అతనికి రాయబార మంపవలసియుండెను. అతని నుండి ఏమి సమాధానము వచ్చెడిదో తెలిసికొనవలసియుండెను. అటుపై యుద్ధము ప్రకాశముగా చేయవలసి యుండెను. తెలియకుండా దాగియుండి కుస్తీపట్టుచున్న వాలిని బాణముతో వధించుట ఏల? వాలి మరణశయ్యపై సూటిగా పోటుమాటలతో రాముని అధిక్షేపించెను. "నేను నీకపకారము చేయలేదుకదా. యుద్ధము చేయదలచిన ఈలాటిపనియేల? నీ సీతను తెచ్చుటకు సుగ్రీవుడు సాయపడునని చేసితివా? నన్ను అడిగియుండిన అవలీలగా ఆపనిని సాధించియుందునే? నన్ను అడవిమృగ మని వేటాడితివా? అట్లైతే కోతులను తినువారి

నెందును చూడలేదే? మాంసాపేక్షలేని వేట యెందులకు?'' ఈ విధముగా ప్రశ్నపరంపరలను రామునిపై కురిపించెను. రాము డన్నింటికిని సమాధానమిచ్చెను. అవన్నియు తృప్తికరముగా లేవు. వ్యాఖ్యాత లందేవో పరమరహస్యపుజాడలను తీసినారు. అవన్నియు బలవంతపు బ్రహ్మార్థమువలె కనిపించుచున్నవి. వాల్మీకి అట్టి ద్వంద్వార్థాలు వ్రాయునట్టి మాయాకవి కాడు!

రామునికి సీత అంటే రెండవప్రాణము. కాని ఆయన లక్ష్మణుని ఎంతగాఢముగా ప్రేమించెనో ఆ ముచ్చట తుదివరకునూ వ్యక్తపరుపలేదు. యుద్ధకాండలో లక్ష్మణుడు మూర్ఛనొందినప్పుడు రాముడు నాకు రాజ్య మేల, సీతయేల? నా కెవ్వరునూ లక్ష్మణుడు లేనిది కాబట్టుగ అని విలపించెను. లక్ష్మణుడు ఇంద్రజిత్తును చంపి వచ్చినప్పుడు అతనిని గాఢముగా కౌగిలించుకొని చిన్నపిల్లవానిని వలె తన తొడపై కూర్చుండబెట్టుకొని లాలించెను.

రావణుడు తనకు చేసినంత యపకారము మరెవ్వరును చేయలేదు కదా. మొదటిసారి ఇరువురును పోరాడినప్పుడు రావణుని రథమును ధనుస్సును ఆయుధాలను అన్నింటిని రాముడు ధ్వంసము చేసెను. అప్పుడతనిని చంపి యుండవచ్చును కదా. చంపలేదు. "నీవు నిరాయుధుడవు; నీ నగరములోనికి వెళ్ళి మరల క్రొత్తరథ మెక్కి ఆయుధాలతో రమ్ము'' అని పంపివేసెను. రావణుడు చనిపోయిన వెంటనే రాము డిట్లనెను.

మరణాంతాని వైరాణి నివృత్తం నః ప్రయోజనం. —యుద్ధ. ౧౧౨ - ౨౬.

ఇతని చావుతో నా వైరముకూడా ముగిసినది. ఇతని యుత్తరక్రియలను లోపము లేకుండా చేయవలెను, అని ఆజ్ఞాపించెను.

రామునికి సీతయొక్క పాతివ్రత్యము, ఆమె లోకోత్తర పవిత్రత, అన్నియును తెలియును. కాని రావణుని యింట ఒక ఏడు ఉండిన సీతకు, ప్రపంచము నింద లాడిగట్టుననియు రామునికి తెలియును. సీతచే అగ్నిపరీక్ష చేయించినప్పటి అతని నిగ్రహము అద్వితీయమైనది.

రాముడు మహావీరుడు. అతనికి సాటివారు లేకుండిరి. సత్యసంధుడు. జితేంద్రియుడు. ఈ కారణాలచేత అతడు దేవసము డయ్యెను.

లక్ష్మణుడు

ఇతడు ప్రీతిపాత్రుడు. రామునంతటి నిగ్రహుడుకాడు. ధర్మాగ్రహుడు. ఉత్తగా కోపించుకొనడు మంచిదెల్లను అతనికి సన్నకర్గము. దుష్టమెల్ల ను అతని కసహ్యము. కోపమువచ్చెనా దానిని శాంతింప జేయువాడు రాము డొక్కడే. రామునిలోని ఉత్తమత్వము అతనికి చాలా ప్రియమైనట్టిది. అందుచేత అతనికి స్వయంసేవకు డయ్యెను. రాముని

యౌవరాజ్య పట్టాభిషేకము భగ్నమైనప్పుడు, రాముని త్యాగమును మొదటిసారి చూచినప్పుడు అతడు కన్నీరు కార్చినాడు. ఎట్లో కోపము బిగబట్టినాడు. రామునివెంట నోరు మూసుకొని తిరిగినాడు. తుదకు రాముడున్నూ తల్లివద్ద ఏడ్చినప్పుడు లక్ష్మణుని క్రోధము బయటపడినది. కాముకుడైనాడు. చిన్న భార్యచే మోహితుడై పెద్దకొడుకును అడవికి పంపే తండ్రి తండ్రికాదని అన్నాడు ఎవ్వరడ్డము వత్తురో చూచెదనుకాక, నేనొక్కడనే ధనుర్ధరుడనై ప్రపంచాన్ని ఎదిరించి రామునికి పట్టము కట్టుతానని హుంకరించినాడు. రాముడు ఆగు మాగుము, శాంతించుము అని బోధించినాడు. మదపుటేనుగునకు ఆమాటలు సంకెళ్లైనవి. "మృదుర్హి పరిభూయతే" "మెత్తనగుచోటనే గుద్దలి వాడియౌకదా"! అని రాముని మెత్తదనాన్ని గర్హించినాడు. కర్మను ననుభవించవలెనందురా! దైవవిధి అనుల్లంఘనీయమందురా?

"వీరా స్సంభావితాత్మానో న దైవం పర్యుపాసతే" —అయో. ౨౩-౧౭

పరాక్రమశాలురకు దైవము అడ్డము రాజాలదు అని గట్టిగా పలికినాడు.

భరతుడు తల్లివంటి గుణాలుకలవాడై యుండునని మొదలనుకొన్నాడు. దూరమందు భరతుడు అరణ్యానికి వచ్చుట చూచినాడు, అతడు దుర్దేశముతో వచ్చినాడు. ఇదిగో ఇప్పుడే అతని పని పట్టించుతాను చూడు అని అన్నతో పలికినాడు. భరతుడు చాలా మంచివాడే అని తేలిన తర్వాత అట్టి తల్లి కిట్టి కొడుకు పుట్టినాడే అని ఆశ్చర్యపడినాడు.

రామునందే కాక సీతయందును లక్ష్మణునికి పరమభక్తి. సీతారాములకు ఏమాత్రమున్నూ ఆయాసము, శ్రమ, కష్టము కలుగకుండా సేవించిన బంటు. రాత్రులందు వారికి పహరా యిచ్చి కావలికాచినాడు. వారి ఆజ్ఞలను పాలించినాడు. కాని తన ధర్మాగ్రహమును ప్రకటించక మానలేదు. సీత కిష్కింధలో పారవేసిన ఆభరణాలను లక్ష్మణునికి చూపించినారు. అందేదియు అతడు గుర్తించ జాలినవాడు కాడు. ఒక్క నూపురమును మాత్రము వెంటనే గుర్తించినాడు.

"నాహం జానామి కేయూరే నాహం జానామి కుండలే
నూపురే త్వభిజానామి నిత్యం పాదాభివందనాత్. —కి. ౬-౨౨

ఇది సుందరమైన భావము. అతని అకల్మషత్వమును వెల్లడించును. సీతను తల్లికంటె ఎక్కువగా పూజించిన దిందు ధ్వనింపబడినది. అయితే గంగను దాటేకాలములో రామునాజ్ఞచేత లక్ష్మణుడు సీతను చేతులతో ఎత్తి పడవలోని కెక్కించెను. ఆవిధముగా ఆమెను తాకుటలో ఆ నిష్కలంకునికి దోషము లేదు. నూపురములను మాత్రమే గుర్తింతును అనుటలో అతడు సీతను పరికించి యెన్నడును చూడలేదని భావము. ఆమె తన దృష్టిలో అంత పవిత్ర.

శౌర్యములో లక్ష్మణుడు రాముని కేమాత్రమును తీసిపోనివాడు. రామునైనను

ఇతరులు తేరిపార జూడగలరేమో, లక్ష్మణునికి కోపము వచ్చినా అతని నెదిరించుట కష్టము.

భరతుడు

అతనికి తన తల్లి లక్షణాలు బాగా తెలియును.

"ఆత్మకామా, సదా చండీ, క్రోధనా ప్రాజ్ఞమానినీ" —అయో- ౬౯-౧౦

అని మొదలే అన్నాడు. అయోధ్యకు వచ్చి సంగతులు కనుగొన్నాడు. తల్లిపై మండిపడినాడు. "నిన్ను చంపివేయవలెను. కాని రాముడు కోపపడునని ఊరకున్నాను" అని అన్నాడు. ప్రజలకు మొద లతనిపై మంచి భావము లేకుండెను. కాని అతని యుద్దేశములు విన్న తర్వాత వా రతనిని గౌరవించిరి. అరణ్యమందలి ఋషులును అతనిని మెచ్చుకొనిరి. రాము డీతనిని ప్రథమసమాగమములోనే కౌగిలించుకొని తొడపై కూర్చుండబెట్టుకొని గాఢముగా ప్రేమను ప్రకటించెను. రాముడు తిరిగి వచ్చుటకై అతడు చేయవలసినన్ని ప్రయత్నాలుచేసెను. కడప కడ్డము పండుకొనెను. లాభములేకపోయెను. తుదకు రాముని పాదుకలు తలపై ధరించి మహావ్యసనముతో వెళ్ళెను. ౧౪ ఏండ్లు అయోధ్యను ప్రవేశించక పోయెను. తానును తాపసియై నందిగ్రామములో రాముని పాదుకలవద్ద కూర్చుండి ధర్మపరిపాలనముచేసెను.

శత్రుఘ్నుడు

అప్రసిద్ధుడు. మంచివాడే కాని వీరుడు కాడు. వ్యపదిష్టుడుకాడు. ఎటులో మంథరపై కోపము వచ్చి ఆమెను బాధించి చంపుటకై లేచెను. అటుతర్వాత అతని ముచ్చట మనకు ఏమియు తెలియదు. యథాజ్ఞాపయతి రాజా (జోహుకుం సర్కార్) అనునట్టి వ్యక్తిగా కానవచ్చుచున్నాడు.

కైకేయి

మొదట మొదట స్వార్థము లేనట్టిది. కాని మంథర ఆమెకు నూర్పోధలు బాగా నూరిపోయగా పోయగా ఆమెలో పూర్తిగా మార్పుకలిగెను. అటుతర్వాత ఎవ రేమనినాసరే ఆమె అచంచల యయ్యెను. రాజ్యమంతయును తిట్టిపోసెను. దశరథుడు చావనేచచ్చెను. అప్పటికినీ ఆమెకు మనస్తాపము కలుగలేదు. ప్రాయశ్చిత్త మన్నమాటలేదు. ఆమె పారసీక దేశపు స్త్రీయని తెలిపినాను. ఆమె చెలికత్తె మంథరకూడా అక్కడిదిగానే కనబడుచున్నది. అందుచేతనే దాని నిట్లు వర్ణించినారు.

''జ్ఞాతిదాసీ యతోజాతా, కైకేయ్యాస్తు సహోషితా'' —అయో. ౭-౧

పుట్టింటివారిచే అరణముగా నియ్యబడినట్టిది; ఎక్కడనో పుట్టినట్టిది, కైకేయి వెంట పంపబడి ఆమెదగ్గరనే సదా ఉండునట్టిది అని వర్ణించుటచే కైకేయియొక్కయు, మంథరయొక్కయు వైదేశికత మరింత స్పష్టమగుచున్నది. పైగా మంథర "కుబ్జ".

పర్షియాలోకూడ పూర్వకాలమందు రాజులు తమ అంతఃపురాలవద్ద నపుంసకులను, గూని స్త్రీలను, కాపలాగా ఉంచుచుండినట్లు ప్రతీతి.

కైకేయి తల్లిదండ్రులున్నూ కఠినులని తెలిపినారు. వారిజాడయే బిడ్డకును పట్టు వడినది. అయినను భరతుని కన్నందున ఆమెను రాక్షసిగా లోకము తలపజాలకపోయినది.

సీత

మహాపతివ్రత. ఆమెపేరు భారతీయస్త్రీలకు ఉత్తమోత్తమ మంత్రరాజము. హిందూస్త్రీలకు రామునకంటే సీత యెక్కువ ప్రీతిపాత్ర. పతిభక్తి ఆమెలో అచంచలము. రావణుని సామ్రాజ్యము, ౫౦౦౦ వేల దాసీజనుల సమర్పణము, రావణుడే స్వయముగా దాసుడై యుండుమాట, సకల భూలోక వైభవములు, ఆమెకు రాముని పాదధూళితో సమానము. ఘోరహింసలు ఆమెను ఆవంతయు చలింపజేయలేదు. జగద్విద్రావణుడగు రావణుడు ఆమెకు గడ్డిపుల్లతోసాటి. అతనితో మాట్లాడినప్పుడు గరికపుల్ల నడ్డముగా పెట్టి మాట్లాడినది. "నీ విలువయంతే" అని చెప్పకయే చెప్పినది. హనుమంతు డామెను తన వీపుపై ఎక్కించుకొని తీసుకొని పోదు ననెను. ఆమె నీతిజ్ఞ అట్లు చేసిన తన కపవాదము, పరపురుషునిస్పర్శ, రాముని శౌర్యమునకు భంగము, రావణునికి శిక్షతప్పుట, ఇవన్నియు సంభవించునని నిరాకరించెను.

ఆమె ధైర్యము, కష్టముల నోర్చు సహనము చాలా ప్రశంసనీయములు. అడవికి పోవుటకై సిద్ధమైననాడు ఆమెకు తాపసు లెట్టివారో తెలియదు. అందుచేత కైకేయి ఆమెచేతికి నారచీర లియ్యగా కంట నీరుపెట్టుకొని, రామా!

> "కథన్ను బధ్నంతి మునయో వనవాసినః
> ఇతి హ్యాకుశలా సీతా సా ముమోహ ముహు ర్ముహుః"—అయో 3౭-౧౨

వనవాసినులు నారచీరలెట్లు కట్టుకొంటారు? అని సభలో అందరి యెదుట అడిగెను. ఆమె యమాయకత్వాని కందరును విలపించిరి. రాము డామెకు సభలోనే చీరపై చీరకట్టు విధమును తనకు వచ్చినట్టుగా చూపించెను. సీతరామునికి సేవకురాలుగానే యుండలేదు. అవసరమని తోచినప్పుడు మంత్రివలె తనకు తోచిన అభిప్రాయముల నిచ్చుచుండెను. ఋషులు రాముని రాక్షసులను సంహరించుటకు ప్రేరేపించినప్పుడు చక్కని హితమును చెప్పి తుద కిట్లనెను. "రామా! స్త్రీచాపలముచే నే నిట్లు చెప్పితిని. నీకు ధర్మోపదేశము చేయ సమర్థు డెవడు? నీ తమ్మునితో గూడా ఆలోచించి మీ కేది యుచితమని తోచునో దాని నాచరించుడు."

హనుమంతుడు

ఒకటి చెప్పితే రెండు చేసుకొని వచ్చు రాముని నమ్మిన బంటు. మహాసమర్థుడు.

కాని నిగర్వి. మహాప్రజ్ఞాధురీణుడు. కాని వినయసంపన్నుడు. సంస్కృతములో మహాపండితుడు. బహుభాషల నెరిగినవాడు. విశ్వాసపాత్రుడు.

రావణుడు

మహాబలాఢ్యుడు. అనేకదేశాలను జయించినవాడు. శత్రుభయంకరుడు. విషయాసక్తుడు. ౧౦౦౦ మంది భార్యలు కలవాడు. సీతను కామించి ప్రపంచమందు శాశ్వతమగు అపకీర్తిని పొందినవాడు. ఈసందర్భములో రావణునికి దుర్యోధనునికిని కల తారతమ్య మెరుగవలెను. రావణుని చెల్లెలగు శూర్పణఖయొక్క ముక్కుచెవులు కోయించినవాడు రాముడు. ఖరదూషణాదుల ౧౪౦౦౦ మందిని సంహరించినది రాముడు. దానికి ప్రతీకారము చేయదలచినది రావణుడు. రాముడు ఆర్యుడు. రావణుడు రాక్షసుడు. ఇద్దరును సంపూర్ణముగా భిన్నజాతులకు చేరినవారు. దుర్యోధనుడును ధర్మరాజున్ను అన్నదమ్ములకుమారులు. జ్ఞాతులు. ద్రౌపది దుర్యోధనునికి వదినెవరుస ఆమెను జూదములో దుర్యోధనుడు గెలిచినాడు. ఆమెను తన తమ్మునిచే సభకు సిగబట్టి లాగ్గించినాడు. నిండుసభలో ఆమెను దిగంబరనుగా చేయించినాడు. నాతొడపై కూర్చుండరమ్మని ద్రౌపదిని పిలిచినాడు. రావణుడు ఒల్లని సీతను బలాత్కారకామమునకు గురిచేయలేదు. రాక్షసవివాహాలలో ఒల్లని స్త్రీలకు ఒకసంవత్సరము గడు విచ్చుచుండిరి. సీతకు అదే గడు విచ్చినాడు. రావణుని జాతి నరమాంసమును తినునట్టిదని వర్ణింపబడెను. తన బలమంతయు, తన కుమారులు బంధువులు తమ్ములు నాశమైనప్పుడు కూడా సీతను చంపలేదు. అయినను ఆర్యులలో బలాత్కామమును గర్హించినట్లు మరి దేనిని గూడా గర్హింపకుండిరి. దుర్యోధనునికిని, రావణునికి ప్రాయశ్చిత్తము తప్పదయ్యెను.

రావణుడు బంధుప్రీతి కలవాడు. తన తమ్ముడు చనిపోయినప్పుడు చాలా వ్యసనపడెను. ఇంద్రజిత్తు చనిపోయినప్పుడు అతని దుర్భరదుఃఖమును వాల్మీకి బాగా వర్ణించినాడు. రావణుడు కన్నీరు జొట జొట కార్చెను. అవి కాలుచున్న నూనెబొట్లవలెనుండెను. అతనికి క్రోధముకూడా నిండి యుండెను. అందరును స్తబ్ధులైరి. ఎవరికిని అతనితో మాట్లాడే ధైర్యములేకుండెను. అతని పట్టపురాణి మండోదరి. అప్పుడప్పుడామెను సలహా అడుగుచుండెను. తుదికాలములో కూడా అడిగెను. ఆమె చక్కని నీతియుక్తమగు బోధ కావించెను. కాని అతని పాపము పండినందున దానిని వినుబుద్ధి అతనికి పుట్టలేదు.

విభీషణుడు

దేశద్రోహి, బంధుద్రోహి అని రాక్షసులచేత గర్హింపబడినాడు. తన యన్న నీతిబాహ్యుడైనందున రాముని ఆశ్రయింపవలసి వచ్చెను. అతడు రాక్షసులలో తప్పబుట్టినాడు. శాంతపురుషుడు. ధార్మికుడు. నీతిజ్ఞుడు. రామునికి గొప్ప సహాయముచేసినవాడు. అందుచేత కీర్తనీయుడైనాడు.

దశరథుడు

బహుకాలము బహుభార్యలతో భోగా లనుభవించెను. ముసలిముప్పునకు కైకేయిని పెండ్లాడెను. లేక లేక నల్గురు కుమారులు కల్గిరి. అందు రామునిపై పంచప్రాణా లప్ప జెప్పుచుండెను. తాను చూచుచుండగనే అతనిని రాజుగా చేసి ఆ వైభవమును చూడగోరెను కైకేయి భగ్నపరచెను. అతడు కరుణామయమూర్తి. సత్యవాక్యపరిపాలకుడు. లోకానుభవము సంపూర్ణముగా కలిగినవాడు. కైకేయిని పరిపరివిధముల ప్రార్థించిన ఘట్టము ప్రపంచవాఙ్మయములో సాటిలేనట్టిది. శ్రోతలు కంట తడిబెట్టకమానరు. అయోధ్యాకాండ మంతయు మహాపరితాపముతో చిత్రింపబడిన భాగము. దశరథుని ఉత్తమగుణములు చాలా సుందరముగా ఇందు వర్ణింపబడినవి.

వసిష్ఠుడు

ఇతని ప్రతిభను గురించి చాలా వినుచుందుము. విశ్వామిత్రుని తన కామధేనువు యొక్క దివ్యశక్తిచే పరిపరి విధముల పరిభవించి ఓడించినవాడట! అట్టి వసిష్ఠుడు రామాయణములో పనికిరాని ఒక పంచాంగ పురోహితునివలె కనబడుచున్నాడు. దశరథునికి కలిగిన చిక్కును తీర్చడు. కైకేయిని గర్హింపడు. దశరథుడు చనిపోయినతర్వాత నలుగురు పెద్దమనుష్యులలో తానునూ ఒకనివలె కనిపించును కాని అతని ప్రాధాన్యత కానరాదు. భరతునివెంట నలుగురితోపాటు వెళ్లును. ఇదిసరి, ఇదితప్పు అని యేమియు నిర్ణయింపడు. భరద్వాజుని ఆశ్రమములో ఇతని ఖ్యాతికి తగిన మన్నన కానరాదు. భరతుడు పాదుకలతో వెళ్లిపోయినప్పటినుండి మరల రామాయణములో వసిష్ఠుడు కానరాడు.

విశ్వామిత్రుడు

వసిష్ఠునివలెనే రామాయణములో పనికిరానివానివలె కానవచ్చును. అతని గొప్పతనాన్ని బాలరామ లక్ష్మణులకు ఇతరమును లెవ్వరో చెప్పుదురు. కాని ఆ గొప్పతనానికి తగిన చర్యలు రామాయణములో కానరావు. రామునికి బాణవిద్యను నేర్పువా డతని సహాయమునే పొందును. కొంతకాలములోనే శ్రీరాముని మిథిలకు పిలుచుకొనిపోవును. అక్కడ సీతను రామునికిచ్చునట్లు ఏర్పాటుచేయును. అంతటితో అతనిపని ముగిసినది. ఇక రామాయణములో ఎచ్చటను కానరాడు. ఏమైపోయినట్లు?

విశ్వామిత్ర వశిష్ఠులను గురించి ఒక అంశమును గమనింపవలెను. పురాణకర్తలు, వీరు ఒకేవ్యక్తి అనుకొని పొరపాటు పడినారు. వసిష్ఠవంశములో పలువురా పేరుతో వెలసిరి. అదేవిధముగా విశ్వామిత్రవంశములో చాలామంది విశ్వామిత్ర నామధేయులుండిరి. ఒక్కొక్కరు కొన్ని ఘనకార్యములను చేసిపోయిరి. అవన్నియు ఒకే వ్యక్తికి తర్వాతి పౌరాణికు లంటగట్టినారు.

పర్గిటర్‌గారిట్లు వ్రాసినారు. "విశ్వామిత్రులు ఇద్ద రుండిరి. ఒకరు శునశ్శేఫుని రక్షించినవారు. ఇంకొకరు పాంచాల రాజైన సుదాసుని పురోహితులు. వీరిద్దరిని ఒకటిగా భావించి ఇద్దరి చర్యలను కలగలిపినారు. గాధికుమారుడైనవాడు మొదటి విశ్వామిత్రుడు. రామాయణములో విశ్వామిత్రుడు రెండవవాడు. వశిష్ఠునిచేత పరాభవము పొందినవాడు మొదటి విశ్వామిత్రుడేకాని రాముని కాలములోనుండిన రెండవ విశ్వామిత్రుడు కాడు. అదేవిధముగా అనేక వశిష్ఠు లుండిరి. వీరందరును ఒకే వసిష్ఠునిగా పౌరాణికులు భావించిరి. అదేవిధముగా మార్కండేయులును బృహస్పతులును పలువు రుండిరని ఎరుగవలెను. † పర్గిటర్ ఇంకను ఇట్లు వ్రాసినారు.

"జనకులును అనేకు లుండిరి. సీరధ్వజ జనక, ధర్మధ్వజ జనక, దైవరాతి జనక, ఖాండిక్య జనక అను వా రెందరో యుండిరి. హరిశ్చంద్ర, సగర, కల్మాషపాద, దశరథ రాజుల సంబంధములో చెప్పబడిన వసిష్ఠులు, వేర్వేరువారని ఎరుగవలెను.* "పూర్వము ఎనిమిది సుప్రసిద్ధ బ్రాహ్మణ మూల కుటుంబము లుండెను. భృగు, అంగిరస, మరీచి, అత్రి, వసిష్ఠ, పులస్త్య, పులహ, క్రతువంశములు. మొదటి అయిదు బ్రాహ్మణ వంశములుగానే నిలచెను. తక్కిన మూడింటిలోని పులస్త్యవంశములో రాక్షస, వానర, కిన్నర, యక్షులు పుట్టిరి. పులహవంశములో పిశాచాదులును క్రతువునకును వాలఖిల్యాదులును పుట్టిరి రామాయణములోని వశిష్ఠుడు తన వంశములో ఆరవవాడు. రామాయణములో విశ్వామిత్రుడు ఉండినది అనుమానమే".

ఈ సందర్భమును గమనించినచో రామాయణములో వసిష్ఠ విశ్వామిత్రులు మనము వినిన మానవాతీత శక్తు లగువారు కారనియు, వారివంశములలోనివా రనియు, వారు రామాయణములో ముఖ్యస్థానములో నుండినవారు కారనియు విశదమగును.

ఈ విధముగా రామాయణములో ప్రతిపాత్రకును ఒక వ్యక్తిత్వ మున్నది. ముఖ్యమగు వ్యక్తుల గుణపోషణమును లోపము లేనట్లుగా వాల్మీకి పోషించినాడు. ఇట్టి పవిత్ర గ్రంథము, చదివినకొలది ఆనంద మతిశయించుచుండును. రామాయణమందలి సహజ వర్ణనలు, సుందర భావములు, ఉత్తమ నీతివర్తనము, కేవలము హిందువులకేకాక ప్రపంచమందలి ధార్మికాభిలాషు లందరికిని ఆదర్శప్రాయములు. ఇట్టికావ్యము సంస్కృతమందే కాదు, ప్రపంచమం దేభాషయందును నేటివరకునూ సృష్టికాలేదు. హిందువుల సంస్కృతిని, నాగరికతను, భావోన్నత్యమును, ధార్మికోదాత్తతను, కవితా ప్రాగల్భ్యమును, ప్రతిభాశక్తిని ఈ వాల్మీకి రామాయణమే సర్వకాలములందు, సర్వదేశము లందును చాటుచు వచ్చినది. ఇకముందును చాటుచుండగలదు.

---

† Pergiter – Ancient Indian Historical tradition P 64.
* ,, ,, P 138
$,, ,, P 236

౭
వా ల్మీ కి భూ గో ళ ము

మనపురాణా లన్నింటిలో కొన్ని సామాన్యధర్మములు కానవచ్చుచున్నవి. అన్ని పురాణాలలోను, వంశావళులు, నీతులు, ధర్మములు, సృష్టిక్రమమును, వర్ణించియున్నారు. ఈ సృష్టిక్రమములోనే భూగోళపరిజ్ఞానము చేరియున్నది. ప్రాచీ కాలములో పురాణ కర్తలు తమకు తెలిసిన దేశాలను వర్ణించుటయే కాక తాము ఇతరులవలన విన్నసంగతులను గూడ చేర్చినారు. దధిక్షీరాది సప్తవిధసముద్రాలు లుండినట్లు, చిత్రవిచిత్రజాతులు, అనగా యక్షరాక్షస నాగ కింపురుష గంధర్వాదు లుండినట్లును, వ్రాసినారు. ఇందు చాలావరకు సత్యమే యిమిడియున్నది. ఇప్పటి కాలమందును ఒక్కొక్క దేశానికి అనేక నామములున్నవి. ఆకాలమందును విదేశములకు మన పూర్వికులు తమకు తోచిన పేరులను పెట్టి వ్యవహరించిరి. టైగ్రిస్ అనెడు నది ఖాల్డియాలోనిది. అది బాణమువలె మహావేగముతో ప్రవహించును. అందుచేత ఆభాషలో టైగ్రిస్ అనగా బాణము. మన పూర్వికులు శరావతి అను ఒకనదిని పేర్కొనిరి. అది యీ టైగ్రిస్ నదియే యైయుండును. యూఫ్రటీస్ అనెడు నది "యూ-భరతస్" అనున దనియు, భరతునిపేర దానికా పేరు మనవారు పెట్టియుండి రనియు ఒక చరిత్రకారుడు వ్రాసినాడు. ఆక్సస్ నదిని ఇక్షునది అనినట్లున్నది. రెడ్‌సీ అను ఇంగ్లీషు పదమునే మన పూర్వికులు లోహిత సముద్రము అని రామాయణములో వాడినారు. ఆ సముద్రములోని ఎర్రని ఛాయవలన ఈ పేరు వచ్చుటచే మనవారి వలెనే ఇంగ్లీషువారును దానికి "రెడ్ సీ" (ఎఱ్ఱసముద్రము) అని పేరు పెట్టియుందురు. ఇదేవిధముగా యక్ష, రాక్షస, కిన్నర, నాగ, వానరాది జాతులు మనుష్యులు కానట్టి భూతములు, జంతువులు, అని మన పౌరాణికులు పొరపాటు పడిరి. ఆదిపౌరాణికుల కా భ్రమ లేకుండెను. తర్వాత పురాణాలను పెంచినవారికి ఆదికాలపు వారికుండు భౌగోళిక జ్ఞానము లేనందున వా రిట్టి పొరపాటులు చేసినవారైరి. యక్షాది జాతులవా రందరునూ మనుష్యులే. వీరందరునూ అనార్యులై యుండిరి. ఈ చర్చ "వానర రాక్షస తత్త్వము" అను ముందు ప్రకరణములో చేయుదును. ఇక రామాయణములో వాల్మీకికి తెలిసియుండిన ప్రపంచభూగోళ మెట్టిదో విచారింతము.

రామాయణములో నాలుగుతావులలో సందర్భానుసారముగా భూగోళ పరిస్థితులు కొన్ని తెలుపబడినవి.

౧. శ్రీరాముడు విశ్వామిత్రునితో ఆశ్రమమునుండి జనకరాజు రాజధాని వరకు ప్రయాణము చేయుట.

౨. భరతుడు తన తాత నగరములో నుండగా అతనిని పిలుచుకొని వచ్చుటకు వెళ్ళినవారి మార్గము, మఱియు భరతుడు తన తాతయింటనుండి అయోధ్యకు వచ్చిన మార్గము.

3. రాముడు వనవాసార్థమై చేసిన ప్రయాణములు.

౪. సీతాన్వేషణమునకై సుగ్రీవుడు ప్రపంచముయొక్క నాలుగు దిక్కులకు తన వానర సైన్యములను పంపునప్పుడు వర్ణించిన భూభాగములు.

ఈ నాలుగున్నూ వాల్మీకియొక్క భూగోళపరిజ్ఞాన మెంతటిదో మనకు తెలుప గలుగుచున్నవి. అందుచేత ఈ నాల్గింటిని వరుసగా విచారింతును.

౧. విశ్వామిత్రునితో రామలక్ష్మణులు ప్రయాణమైనప్పుడు అయోధ్యను వదలి సరయూనదిని దాటిరి. తర్వాత సరయువు గంగతో సంగమగు తావును చేరిరి. అదే అంగ దేశమని విశ్వామిత్రుడు తెలిపెను. ఆ సంగమస్థానమున గంగను దాటిన వెంటనే "అవి ప్రహతమును" "ఘోరసంకాశమును" అయిన అరణ్యమును వారు ప్రవేశించిరి. (బాల. ౨౪-౧౨) ఇచ్చట గమనింపవలసిన దేమనగా సరయూసంగమ మగు గంగకు దక్షిణ తీరమునుండి అరణ్యము ప్రారంభ మగుచుండెను. రాముని కాలములో ఆర్యావర్తమున కదొక హద్దుగా కనబడుచున్నది. ఈ విషయము నింతలో చర్చింతును. ఈ యడవిలోనే మలద, కరూశ దేశము లుండెను. వీటిని తాటకియు, ఆమె కొడుకగు మారీచుడును పాలించి జనులను పీడించుచుండిరి. ఈ దేశములను తాటకావన మనియు అనుచుండిరి. దీనిని దాటిన తర్వాత సిద్ధాశ్రమ మను పేరుగలది యుండెను. ఆ ప్రాంతమందే పూర్వము బలిచక్రవర్తి రాజ్యము చేసియుండెనట. ఆ సిద్ధాశ్రమమునందే విశ్వామిత్రు డుండెడివాడు. ఇది మొదటి ఘట్టము. విశ్వామిత్రుడు కొంతకాలము తర్వాత రామలక్ష్మణులను మిథిల లోని జనకుని ఆస్థానమునకు పిలుచుకొని పోవు మార్గము ఇక విచారింతము.

మిథిల హిమత్పర్వత సమీపమం దుండెనని తెలిపినాను. సిద్ధాశ్రమమునుండి వారు మొదట శోణనదిని చేరిరి. అచ్చట అయిదు పర్వతము లుండెను. అందుచేత ఆ ప్రాంతమును గిరివ్రజ మనుచుండిరి. అది మగధదేశమునకు రాజధాని. దాని కుత్తరమున గంగానదిని దాటి విశాలనగరిని చేరిరి. దాని కుత్తరమున గౌతమాశ్రమ ముండెను. అచ్చటనే అహల్య యుండెను. అటు తర్వాత వారు మిథిలకు వెళ్ళిరి.

౨. భరతుని పిలుచుకొనివచ్చుటకు దూతలుపోవు మార్గమునుగురించి యదివరలో కొంత వ్రాసినాను. దానినే యిచ్చట వివరించుచున్నాను. దూతలమార్గ మిట్లుండెను. అయోధ్యకు పడమరగా వారు ప్రయాణముచేయుచు వెళ్ళిరి. మొదట అపరతాల పర్వతము. దానికి దక్షిణోత్తరమున ప్రలంబపర్వతము. తర్వాత మాలినీనది. హస్తినా పురము, కురు జాంగల దేశములమధ్యన పాంచాలదేశము. అటుతర్వాత శరదండానది, తర్వాత కుళింగాపురము, ఇక్షుమతీనదిని దాటిరి. తర్వాత బాహ్లీక సుదామ పర్వతము లకు మధ్యనుండి దాటిపోయిరి. అచ్చట విపాశానదిని దాటిరి. అచ్చటికి బహు దూర మునసున్న గిరివ్రజ మను కేకయరాజధానిని చేరిరి. ఇంతకుముందొక గిరివ్రజము వచ్చెను.

అది మిథిలకు సమీపమందలిది. ఈ గిరివ్రజము ఈరాక్ దేశము సమీపమందుండినట్టిది. ఇదేవిధముగా భరతుడువచ్చు మార్గమునుకూడా వాల్మీకి వర్ణించియున్నాడు.

—(అభిలాషులు అయో. ౭౦ స. చూడగలరు.)

ఈసందర్భములో ఒక్కవిషయమును విచారించవలెను. భరతుడు తాత యింటి నుండి తిరిగి వచ్చునప్పుడు ఐరావతములను బహుమానములుగా గొనివచ్చెనని వ్రాసినారు. ఐరావతములనిన ఏనుగులని అర్థమని అందరెరిగినదే. దానిపై వ్యాఖ్యాతలు ఇరావర్వత ములలో పుట్టినవి కాన ఐరావతములని పేరు వచ్చెనని వ్రాసినారు. ఈ ఇరావర్వత మెక్కడ నున్నదో? మన మెరిగినంతవరకు ఏనుగులు బర్మాదేశములో సమృద్ధిగా నున్నవి. అచ్చట ఐరావతీ నది ప్రవహించుచున్నది. అందుచేత ఏనుగులకీ పేరువచ్చియుండరాదా? అయితే ఇరావర్వత మెక్కడనైనా ఉన్నదా అనిన దానిజాడ కానరాదు. ఐరావత వర్షము'' అనుదేశము ఆర్కిటిక్ మహాసముద్రతీర ప్రాంతమున నుండెననియు, దాని కా పేరు మన ప్రాచీను లిచ్చియుండిరనియు రాయచౌధరీగారు (Geographical knowledge of the Hindus) అను గ్రంథములో వ్రాసినారని మరొక చారిత్రకుడు ఉదహరించి యున్నాడు. కాని అట్టి ఆర్కిటిక్ ప్రాంతపు ఐరావతవర్షములో ఏనుగులు లేనేలేవు. సింధునదీ ప్రాంతాలలో ఏనుగులు విశేషముగా నుండెను అందుచేతనే పురుషోత్తముడు అలెగ్జాండరుతో యుద్ధము చేసినప్పుడు ఏనుగులబలముతో ఎదిరించి యుండెను. సింధునదికి ఐరావతినది ఒక ఉపనదిగా నున్నది. అదే యిందు సూచితమై యుండును.

(3) శ్రీరాముడు సీతాలక్ష్మణులతో వనవాసార్థము అయోధ్యను వదలి గంగను దాటెను. ఆరెటికినీ మధ్య ఈక్రింది ప్రదేశము లుండెను అయోధ్యవద్ద సరయూనది, దానికి దక్షిణములో ఉత్తరకోసల, వేదశ్రుతీనది, గోమతీనది, స్యందికానది, శృంగి బేరము, అచ్చట గంగను దాటెను. గంగను దాటిన వెంటనే అరణ్యము మొదలయ్యెను. (అయో. ౫౨-౫౫) ఈ విధముగా చెప్పుట ఇది రెండవమారు.

గంగదక్షిణములో వత్సదేశ ముండెను. గంగా భాగరథీసంగమస్థాన మందు ప్రయాగ. దానికి ౧౦ కోసులదూరములో చిత్రకూట పర్వతముండెను. (అయో. ౫౪-౨౮) దీనిని బట్టి ఇప్పుడు హంపీవద్ద ఒక చిత్రకూట మున్నదని చెప్పుచున్నారు. అది వేరనియు, రాముడు నివసించిన చిత్రకూటము ప్రయాగవద్దదే యనియు గ్రహింపవలెను. చిత్ర కూటమువద్దనే తమస. అదే వాల్మీకిస్థానము.

చిత్రకూటమునుండి రామాదులు యమున, కాళిందీనదులు దాటిరి. చిత్ర కూటము వద్దనే మాల్యవతీనదియు కలదు. రాముడు ప్రయాణముచేసిన లెక్కనుబట్టి అయో ధ్యకు చిత్రకూటము ఇంచుమించు ౫ దినాల ప్రయాణపు దూర ముండునట్లైన. అటుపై రాముడు దండకారణ్యమును ప్రవేశించి అందలి ''జనస్థానము'' అను దేశమందు సంచ రించుచు గోదావరీనది సమీపమందుండు పంచవటిని చేరెను. అచ్చటనే పర్ణశాలను నిర్మించుకొని కొంతకాల ముండెను.

పంచవటి యెచ్చటిది?

వాల్మీకి రామాయణములో పంచవటి గోదావరికి సమీపములో ఉన్నదని తెలిపినారు.

గోదావర్యా స్సమీపేచ మైథిలీ తత్ర రంస్యతే. —అర. ౧౩-౨౧

అట్లుండగా నాసిక్ ప్రాంతములో ఒక పంచవటి యున్నదని మహారాష్ట్రులందురు కాని అది రామాయణమం దుదాహృతమైనది కానేరదు. రాముడు వెళ్లిన బాటనుబట్టి యిప్పుడు భద్రాచలమునకు ౨౦ మైళ్ళ దూరములో పంచవటి యను ప్రసిద్ధి నొందిన స్థలమె సరియైనదిగా కనబడుచున్నది. ఇందూరులోని ప్రసిద్ధులగు యం. వీ. కిబేదారు తాము ఇంగ్లీషుపత్రికలలో వ్రాసిన మూడు రామాయణ వ్యాసముల ప్రతులను నాకంపినారు. అందు ఒకదానిలో వారొక పటమును వ్రాసి అందిట్లు చూపించినారు. శోణనదికి దక్షిణములో ఇప్పుడు కైమూర్ అనబడు పర్వతము గట్టులున్నవి. వాటికి దక్షిణములో అగస్త్యాశ్రమ మున్నది. దానికి తూర్పున పంచవటి కలదు. దాని దక్షిణములో క్రౌంచపర్వతము, దీనికి దక్షిణములో పంప, కిష్కింధలు కలవు. అచ్చటికి సమీపమందే అమరకంటక పర్వతములు కలవు. ఆ పర్వతములందే లంక యుండెను. అమరకంటక పర్వతాలలో ఇప్పుడు గోండుజాతివారున్నారు. వారే ప్రాచీన రాక్షసులు. ఈ లంక నర్మదానది పుట్టుతావున కలదు. దీనినిబట్టి ఈ క్రింది అంశములు తెలియ వచ్చును. నర్మద అమరకంటక పర్వతాలలో పుట్టినది. ఆ పర్వతాల నుత్తరమున క్రౌంచము, దాని కుత్తరమున పంచవటియు కలవు. అట్లైతే రామాయణములో పంచవటి గోదావరికి సమీపమం దున్నదని వ్రాసినది తెలిపియున్నానుగదా. ఆ విషయ మబద్ధమగునా? కానేరదు. శ్రీకిబేగారి నిర్ణయము తప్పగుచున్నది.

సీతాపహరణమైన తర్వాత రామలక్ష్మణులు సీత నన్వేషించుచు పంచవటిని వదలి దక్షిణమార్గముగా వెడలి క్రౌంచారణ్యమును దాటిపోయిరి. ఈ క్రౌంచారణ్యము దండకారణ్యమునకు దక్షిణభాగము. ఇచ్చటనే "జనస్థానము" అను దేశముండెను. ఈ జనస్థానములో రాక్షససంచార ముండెను. పంచవటి కుత్తరమునుండి జనస్థాన మారంభమగునని తలపవచ్చును. అచ్చటినుండి మరికొన్ని అరణ్యములను దాటుచూ వెళ్ళిన తర్వాత పంపాసరస్సు వచ్చెను. అచ్చటనే ఋశ్యమూకపర్వత ముండెను. అచ్చటినుండి ఒక దిన ప్రయాణములో మహేంద్రగిరి. ఇది రాముని వనవాస భూగోళము.

౪. సుగ్రీవుడు సీత నన్వేషించుటకై తన వానరులకు నాలుగు దిక్కులలోని దేశములను గురించి వివరించి చెప్పెను. ఈ భాగమే ముఖ్యమైనట్టిది. అయోధ్యను ముఖ్య కేంద్రస్థానముగా చేసికొని వాల్మీకి తన కప్పుడు తెలిసినంతవరకు ప్రపంచ భూగోళము నంతయు ఒక్కమారు మనకు సింహావలోకనము చేసి చూపించినాడు. దాని నిట్లు నిరూపించెను.

తూర్పు దిక్కు

గంగానది, సరయూ, కౌశికీ, యమునా, కాళిందీ, సరస్వతీ శోణనదులు. శైల కానన శోభితమైన కాలక (వన)ము, బ్రహ్మమాల దేశము, విదేహ, మాళవ, కాశి, కోసల, మగధ, పుండ్ర, వంగ, కోశకారుల పట్టణము. అటుతర్వాత సముద్రము, మందర పర్వతము, దానికి తూర్పులో ద్వీపము లున్నవి. అందలి జనులు వికారచిత్రరూపులును, పురుషాదులును'' (అనగా మనుష్యులను తినువారును) నైయుండిరి. ఆ ద్వీపములలో ముఖ్యమైన వేవనగా, రత్నములకు ప్రసిద్ధికల యవద్వీపము, బంగారుగనులుకల సువర్ణరూప్యమను ద్వీపము. ఆప్రాంతమందే శిశిరము అను పర్వతమున్నది. ఆద్వీపములకింకను తూర్పున ప్లక్షద్వీపము కలదు. అటుతర్వాత శాల్మలీద్వీప మున్నది. ఆ ప్రాంతములోనే రక్తజలము ఇక్షుసముద్రము క్షీరసముద్రమునుకలవు. కట్టకడపట ఉదయపర్వత మున్నది.

దక్షిణ దిక్కు

వింధ్యపర్వతము, నర్మదానది, గోదావరి, కృష్ణ, వరదానది, మేఖలానది, ఉత్కలానది, దశార్ణ దేశము, అశ్వవంత నగరము, అవంతీదేశము, విదర్భ ఋషిక దేశము, మాహిషక దేశము, వంగ, కళింగ, కౌశిక, దండకారణ్యము, ఆంధ్రదేశము, పుండ్రదేశము, చోళ, పాండ్య, కేరళ, సహ్యాద్రి, కావేరి, మలయపర్వతము, తామ్రపర్ణి, దానికి దక్షిణములో మహేంద్రపర్వతము, దానికి ౧౦౦ యోజనముల దూరములో లంక కలదు. లంకకు దక్షిణమున ౧౦౦ యోజనముల సముద్రము దాటినతర్వాత పుష్పితక మను పర్వతము. తర్వాత సూర్యవంత పర్వతము, వైద్యుతపర్వతము, భోగవతీ నగరము, ఋషభపర్వతము, తర్వాత పితృలోకము.

పడమటి దిక్కు

సురాష్ట్రదేశము, బాహ్లికము, తర్వాత కొన్ని ఎడారులు, మురచీపట్టనము, జటీపురము, అవంతి, అంగలోపము, సింధుసాగర సంగమము, దానివద్దనున్న హేమగిరి, అటుతర్వాత సముద్రముపై వెళ్ళవలెను. వెళ్ళినచో ౧౦౦ యోజనముల పొడవుగల పారియాత్ర పర్వతము కలదు. అటుతర్వాత వజ్రమను మహాపర్వతము, చక్రవంతపర్వతము, వరాహపర్వతము, అచ్చటనే ప్రాగ్జ్యోతిషమను నగర మున్నది. తర్వాత మేఘవంతము, మేరుపర్వతము, అస్తగిరి.

ఉత్తర దిక్కు

మ్లేచ్ఛదేశము, పులింద, శూరసేన, ప్రస్థల, భరతదేశము, దక్షిణకురుదేశము. మద్ర, కాంభోజ, యవన, శక, ఆరట్టక, బాహ్లిక, ఋషిక, పౌరవ, టంకణ, చీనా, పరమచీనా, విహార, దరద, హిమాలయము, కాళపర్వతము, సుదర్శనపర్వతము, దేవసఖపర్వతముకలవు. దేవసఖపర్వతమును దాటితే అక్కడ ౧౦౦ యోజనముల విస్తీర్ణము కల

"సూన్య"ప్రదేశముకలదు. అందు నదులు వృక్షాలు లేవు. ఏజంతువున్నూ అచ్చట నివసించదు. దానిని దాటితే కైలాసపర్వతము వచ్చును. తర్వాత క్రౌంచపర్వతము కామ్యపర్వతము, మానసపర్వతము, మైనాకము, వైఖానస సరస్సు. ఆ ప్రాంతములను సూర్య చంద్రుల సంచారము లేదు. అచ్చట నివసించు తపస్సిద్ధుల స్వయంప్రభలు వెలుగుచు సూర్యకాంతివలె ప్రకాశించుచుండును.

గత స్తస్మిన్ దివాకరస్య సతు దేశః ప్రకాశతే
విశ్రామ్యద్భి స్తపస్సిద్ధైః దేవకల్పైః స్వయంప్రభైః. —(కిష్కిం ౪౩-౩౫)

దాని తర్వాత ఉత్తరకురుదేశ మున్నది. దాని తర్వాత ఉత్తరసముద్రము. అందు సోమగిరి కలదు.

విమర్శ

వాల్మీకికి తెలియవచ్చిన ప్రపంచపు నాలుగు దిక్కులలోని దేశపర్వతనదుల వివర మీ విధముగా నున్నది. అయితే యావంతయు సరిగా ఉన్నదని చెప్పుటకు వీలులేదు. క్రీ. పూ. ౫౦౦ ప్రాంతాలలో గ్రీకులకు సింధునదికి తూర్పున ఇక ప్రపంచము లేదను భావన యుండెను. అందుచేత అంతకన్న చాల ప్రాచీనుడైన వాల్మీకికి ఇతరదేశముల సంగతులను బాగుగా తెలియకుండిన అది తప్పుకాదు. నేను మొదలే తెలిపినట్లుగా ఇప్పుడు వ్రాసిన దేశాదినామములు మారిపోయినవి అయినను కొన్నిమాత్రము మింకను గుర్తించి యూహించవచ్చును. వాల్మీకి నిరూపించిన వాటిలో కొన్ని అస్పష్టమైనవి, కొన్ని రెండు మూడు దిక్కులలో ఉండినట్లు తెలిపినాడు. తూర్పున పుండ్ర, వంగ దేశంబు లున్నవన్నాడు. మరల అవే పుండ్ర, వంగ, దేశములు దక్షిణములోను ఉన్న వన్నాడు. బాలకాండములో తెలిపిన అంగదేశ మిచ్చట లేదు. దక్షిణములోని పుండ్ర దేశము ఓఢ్రదేశమై యుండవచ్చును. ఏలనగా దాని వెంటనే ఆంధ్రదేశము పేరు చెప్పినాడు. అవంతిని దక్షిణములోను, పడమటను ఉండినట్లు తెలిపినాడు. బాహ్లీక ఋషిక దేశములు రెండు దిక్కులలోను ఉదహరింపబడినవి.

ఇక మనకు ఇప్పుడు అర్థముకాని దేశసముద్ర ద్వీపాదులను గురించి ఆలోచింతము. మన ప్రాచీనులు, వ్యాపారము చేయుటకై సముద్రముమీద ఇతరదేశములకు వెళ్ళి అచ్చటి విశేషములను కథలుగా పెంచి మన దేశము వారికి వర్ణించియుందురు. మరియు ఇతర విదేశముల పేరులను మనవారికి తెలుపగా వాటికి సమానధ్వనిగల సంస్కృతనామములను మనవారు వ్రాసియుందురు. ఇక్షుక్షీర ఘృతదధి సముద్రాలిట్టివే ఈనాటివరకు మన పల్లెలలో మళయాళమును ఆడిమండలరాజ్య మని ఎన్నియో కథలు కల్లలు అల్లి వర్ణించుటను మనము వినుచున్నాముకదా. అటులే మన ప్రాచీనులు విదేశములనుగురించి తాము విన్న విషయములను పెంచి ఊహించి వ్రాసిరి. తర్వాత పురాణాలను పెంచువారు ఆది

కర్తలు వాడినపదములకు అర్థ మున్నదని తలచి ఇక్షుక్షీరాది శబ్దముల నాధారముగా చేసి కొని మరికొన్ని కథలు తమ బుద్ధికుశలత కొలది అల్లి మన కర్పించి పోయినారు. తుదకు మన పురాణాలు మన వారికే అబద్ధాల పంచాంగమువంటివై పోయినవి.

తూర్పుదిక్కుననుండు ద్వీపములలో కొన్నింటిని మనము గుర్తింపవచ్చును. వాల్మీకి తూర్పుదీవులలో మనుష్యులను తినువా రున్నారని వ్రాసెను. నేటికిని మనకు తూర్పున నుండు పాసిఫిక్ (శాంతి) మహాసముద్రములోని ద్వీపములందు కొన్నిట నివసించు ఆదిమ నివాసులు మనుష్యులను తినువారని (Cannibals) పాశ్చాత్యు లిప్పటికి వర్ణించి తెలుపు చున్నారు. వాల్మీకి చూపించిన యవద్వీపము ఇప్పటి జవద్వీపము. (Java) సువర్ణ రూప్యక ద్వీపమే సుమిత్రా (Sumatra) ద్వీపము. దానికి తూర్పులో ప్లక్షద్వీపము, శాల్మలీద్వీపము, ఇక్షుక్షీరసముద్రములు కలవనినాడు. ఇవి ఇప్పటికి కలవుకాని తూర్పులో లేవు. ఇవి మనకు పడమట నున్నవి.

కిష్కింధకు తూర్పున బ్రహ్మమాలదేశ మున్నదనినాడు. ఇప్పుడు ఒరిస్సాలో కాబోలు బారామహాల్ అను జిల్లాకలదు. ఇది ఉద్భావదముగా కనిపించుచున్నది. ప్రాచీన బ్రహ్మమాలయే యీ రూపమును పొందెనేమో అని ఒకఊహను తెలుపుకొనుచున్నాను.

లంకకు చాలా దక్షిణములో భోగవతీనగర మున్నదని వ్రాసినారు. అది పడ మటి దేశము. పడమటిదిశలో ఎడారు లున్నవని తెలిపినారు. బహుశా అవి రాజపుత్ర స్థానపు ఎడారియగు తార్ ఎడారి సూచనగా ఉండును. మధ్య ఏషియాలో గోబీ అను ఎడారికలదు. దానిని మన పూర్వులు వాలుకార్ణవము అనినట్లున్నది. కాని అది ఉత్తర దిక్కున నున్నది. అందుచేత అది యిచ్చట సూచింపబడలేదు. ప్రాగ్జ్యోతిషము పడమటి దని రామాయణమందున్నది. అది ఆసాం ప్రాంతములోని దని చరిత్రకారుల అభిప్రాయము. మేరుపర్వతము పామీరుపర్వతాలే అని నేననుకొనుచున్నాను. ఈరాను కుత్తరమున సుమేరు అనునది కలదు. అది హిందూకుషిపర్వతాలలోనిది. అచ్చటనే మేరోస్ (Meros) అను పర్వత మున్నదని ఆరియన్ అను ప్రాచీనచారిత్రకుడు వ్రాసెను.* పామీరు పర్వతమే మేరువని నే నీ కారణముచే అనుచున్నాను. పామీర్ అనునదే పాయెమేర్ అను శబ్దము. దానికి పార్సీభాషలో మేరువుయొక్క పాదు అని అర్థము. దానితో తూర్పువరకు వ్యాపించిన పర్వతాన్ని మనము హిమాలయ మనుచున్నాము. అట్టి హిమాలయములోని ఒక దేశము కాశ్మీరము. కాశ్మీరపదముకూడా మేరుశబ్దమును పట్టించి యిచ్చుచున్నది. మేరువు సకాశ ములో ఉండు దేశము కావున, కాశమేర అయియుండును. క్రమముగా అది కాశ్మేరలయి, తుదకు కాశ్మీర అయియుండును.

ఇక వాల్మీకి చూపించిన ఉత్తర దిక్కులోని దేశపర్వతాదులను గూర్చి ఆలో

---

* రసాతల by నందలాల్ దేవ్. పుట. ౧౨

చింతము. మొదటిది మ్లేచ్ఛదేశము. ఇదే చర్చలో ౧౪ వ ప్రకరణములో ఫనీశియా దేశము వారు మోలచ్ అను దేవునికి నరబలులు ఇచ్చుచుండిరనియు అట్టి మోలచ్ దేవపూజకులు కావున, వారు మ్లేచ్ఛులుగా పరిగణింపబడి యుందురనియు నేననుకొని వ్రాసినాను. మాక్సుమూలర్ పండితు డిట్లు అభిప్రాయ మిచ్చియున్నాడు. "హిందూస్థానమునకు పశ్చిమములో నున్న బెలూచీజాతియే ♦మ్లేచ్ఛజాతి" భరత దేశ మొకటి పశ్చిమములో నున్నదని వాల్మీకి వ్రాసినాడు. ఇప్పుడు మనము హిందూస్థానము నంతను భరత దేశ మనుచున్నాము. కాని వాల్మీకి కాలములో మద్రదక్షిణ కురుదేశముల మధ్యభాగమునకే భరతదేశ మని పేరున్నది. అది ఈరాన్ దేశమునకు సమీపదేశ మగుటచేత నేను ఈ ప్రకరణాదిలో తెలిపినట్లు యూఫ్రటీస్ యూ–భరతస్ "నదికిని సంబంధించియుండును. యవన పదము ప్రాచీన హెబ్రూలో జవన్, యవన్ అనువానికి సంబంధించినదిగా తెలిపియున్నారు. సాధారణముగా యవన అనునది అయోనియా (గ్రీసు) ద్వీపాలకు వర్తించు చుండును. ఇక్కడ అంతదూరపు ముచ్చట లేదు. క్రాన జనక్ అను రాజు పేర జరిగిన పర్షియా రాజ్యములోని భూభాగమునకు ఇది వర్తించి యుండును. బాహ్లికను గురించి యిదివరకే తెలిపినాను. చీనా దేశమును గురించి ముందు తెలుపబడినది. క్రీస్తునకుపూర్వము ఇంచుమించు ౨౨౧ సంవత్సరముల కాలమునాడు చీన్ అను చక్రవర్తి రాజ్యము చేసిననాటినుండియే చీనా దేశమునకు ఆ పేరు కలిగెను. అందుచేత చీనా దేశము పేరు మన వాఙ్మయములో ఎందు కానవచ్చినను అది క్రీ. పూ. ౨౨౦ తర్వాత ముచ్చటగా నుండును. ఈ దృష్టితో చూచిన ఈ చీనా పదసంబంధముగు శ్లోకము రామాయణమందు ప్రక్షిప్త మనవలెను. దరద అనునది కాశ్మీరములోని "దరద్దేశము" అను మండల మని నే ననుకొనుచున్నాను. ఈ దేశ కాశ్మీరములోని మండలమున [illegible] నని కల్హణుడు తన రాజతరంగిణిలో పలుమారులు వర్ణించి యున్నాడు. హిమాలయము దాటి ఇతర పర్వతాలను దేశాలనుకూడ దాటి వెళ్ళిన ఒక గొప్ప "శూన్య" దేశము వచ్చునని వాల్మీకి వ్రాసెను. ఆ శూన్య(ప) దేశములో వృక్షములు లేవనియు ఏప్రాణియు జీవించదనియు వర్ణించినాడు.

అట్టి పరిస్థితికలది మృతసముద్రము, డెడ్‌సీ (Dead Sea) అనునట్టిదని మన మెరుగుదుము. అయితే యిదొక్కటే కాదు. ఇంకను అట్టి రెండు సముద్రములు డెడ్‌సీని మించినవియు దానికంటె చాలా పెద్దవియు నగునవి కలవు.

కకేషస్ పర్వతాలకు దక్షిణభాగములో రెండు పెద్ద సరస్సులున్నవి. ఒకటి వాన్ సరస్సు. అది సముద్రముకంటె ౧౬౦౦ అడుగుల తక్కువలోతులో నున్నది. రెండవది

♦. Max Muller's Science of Language Vol I. P. 93.

* భాగవతములో బ్లాహ్లిక అనియు బాహ్లిక అనియు రెండు పేరులు వచ్చును. ఇది ఇప్పటి పశ్చిమోత్తర సీమలోని భాగమే. పర్షియాలోనుండు బల్ఖ్ అనునదే బాహ్లికా అని[illegible]కొందరు. అదివేరు ఇదివేరు,

ఉరుమియా సరస్సు. అది సముద్రముకంటె ౪౦౦౦ అడుగుల తక్కువలోతులో ఉన్నది. అందే ప్రాణులును జీవించవు డెడ్‌సీ అనునది సముద్రముకంటె ౧౩౦౦ అడుగుల తక్కువ లోతులో ఉన్నది. బహుశా రామాయణములో పేర్కొనబడిన శూన్యప్రదేశము వాన్ ఉరుమియా సరస్సులను సూచించును. పూర్తిగా ఉత్తరములో ఉత్తరసముద్ర మున్నదని నారు. అనగా అది ఇప్పటి ఆర్కిటిక్ మహాసముద్రము; దాని సమీపములోనే వైఖానసు లను తేజోమూర్తులు నివసించుచున్నారనియు, ఆ ప్రాంతములో సూర్యచంద్రుల సంచారము లేనందున దేశమంతయు అంధకారమయ మనియు, అచ్చటి మునుల తేజస్సు "స్వయంప్రభ"తో కూడినట్టిదనియు ఆ స్వయంప్రభ మూలాన ఆ దేశమందు పెద్ద వెలుతురు ఏర్పడుచున్నదనియు రామాయణమందు వర్ణించినారు. (కిష్కి. ౪౩-౩౭) ఇదేమి చిత్రము? ఆర్కిటికు సముద్రప్రాంతములో రష్యా ఉత్తరభాగ మున్నది. అచ్చట ఆరు నెలలు పగలు ఆరు నెలలు చీకటి యని ఇప్పటి భూగోళశాస్త్రము ద్వారా మన మెరుగుదుము. ఆ నెలల చీకటికాలములో అచ్చటి నివాసులకు ప్రకృతి సహాయ పడు చున్నది. అచ్చట అప్పుడప్పుడు గొప్ప వెన్నెలవంటి ఒక జ్యోతి ఆకాశములో వెలుగుచుండును. దానినే ఇంగ్లీషులో ఆరోరా బోరియాలిస్ (Aurora Borialis) అని యందురు. దానినే మనవాల్మీకి "స్వయంప్రభ" అని అన్నాడని నే నూహించుచున్నాను. వైఖానసులు అడవిలో ఉండేవారని భావము. ఆరోరా వెలుగునట్టి ఆర్కిటికు ప్రాంత మందే సైబీరియా దేశ మున్నది. అది యీనాటివరకును మహారణ్యమయ ప్రదేశమై యున్నది. ఇంతవరకు నాకు స్ఫురించిన భావములను తెలుపుకొన్నాను. ఇంకను కొన్ని విషయములను గురించి తెలుపవలసియున్నది. అవంతి యనునది ఇప్పటి అహమదునగరు ప్రాంతములోనిదని కొందరు చరిత్రకారులనినారు. అది ఇప్పటి మటా్ర అనునదనియు ఉజ్జయినియొక్క రాజధానిగా నుండెననియు మిత్రాఅనువారు వ్రాసినారు.* 'కళింగము సుప్రసిద్ధమే. మహానదీ గోదావరీ మధ్యప్రదేశము. తూర్పుతీరభూమి. విదర్భ యిప్పటి బీరారు మండలము. అయితే ఈ విదర్భ సుగ్రీవునియొక్క కిష్కింధకు దక్షిణములో నుండలేదు. వాల్మీకియొక్క అయోధ్యకును, తమసానదికిని దక్షిణములో నుండినది. ఉత్తరదిశలో టంకణ అను దేశముండెనని వాల్మీకి వ్రాసినాడు. అ దెక్కడిదో తెలియదు. టంకణదేశ మొకటి యుండెను. అది కావేరీప్రాంతముది. ఈ పదములోని అర్థము కూడా అది దక్షిణములోనిదనియే తెలుపుచున్నది. (తెం లేక టం అనిన దక్షిణము. కిణ లేక కడ అనగా దిక్కు) పుండ్రదేశము అంగవంగ దేశములవద్ద నుండెను. దానివద్దనే మగధదేశము, సహ్యాద్రి అనునది ఇప్పటి పడమటి పర్వతములు (ఘాటులు) మహేంద్ర పర్వతము, ఇప్పటి ఒరిస్సా దక్షిణభాగములో తూర్పు సముద్రతీరమున నుండు తూర్పు పర్వతములు (ఘాటులు); కాని రామాయణములో ఇది దక్షిణదిశలోనున్నట్లు వ్రాసినారు. అంటే అయోధ్యకు దక్షిణమందేకాని కిష్కింధకు మాత్రము తూర్పుననే అని సరిపట్లు

* Pre-historic India by Panchanan Mitra.

కొనవలెను. ఇదేవిధముగ గంగా, యమునా, సరయూ, శోణాది నదు లన్నియు కిష్కింధకు ఉత్తరముగ నున్నవి. కాని అవి అయోధ్యకు తూర్పుగా పారుచున్నవి. సుగ్రీవుని చేత కిష్కింధానగరమునుండి భూగోళశాస్త్రము చెప్పించినప్పుడు వాల్మీకి అయోధ్యను దృష్టిలో నుంచుకొనకుండ వ్రాయలేకపోయెను.

ఇప్పటి తూర్పు ఇండియా దీవులగు జావా సుమిత్రాల తర్వాత శాల్మలీద్వీపము కలదనియు, ఆ ప్రాంతములోనే ఇక్షుక్షీరాది సముద్రము లున్నవనియు వాల్మీకి తెలిపినాడు. కాని యివి మన హిందూస్థానమునకు పడమట నున్నవి. తూర్పు సముద్రములలో రక్తజలము కలిగిన లోహితసాగర మున్నదని వాల్మీకి తెలిపినాడు.

“తతో రక్తజలం భీమం లోహితం నామ సాగరం” (కి ౪౦-౩౮) అర్థమును బట్టి లోహితసాగర మనగా ఎర్రసముద్రము. అనగా ఇది ఇంగ్లీషులో రెడ్‌సీ అగును. అయితే బ్రహ్మపుత్రానది పారునట్టి అస్సాం (కామరూప) ప్రాంతములో లౌహిత్య అను పేరుగల ఒకలోయ (valley) కలదని సు. మ. శాస్త్రిగారు కనింగ్‌హాం గ్రంథ టీకలో ఒకచోట వ్రాసినారు. అదే వాల్మీకి సూచించిన “సాగరము” అనగా నదీప్రాంతము అని యర్థము చేసిన చేయవచ్చును. శాల్మలీద్వీపము ఖాల్డియా దేశము. నందలాల్ దే అనువారు ఇట్లు వ్రాసినారు: “మహాభారత భీష్మపర్వ ౧౧ వ అధ్యాయములో శకద్వీపము చుట్టును క్షీరసాగర మున్నదని వర్ణించినారు. కాస్పియన్ సముద్రమును షీర్వాన్ సముద్రమని యందురు.”[4] ఖాల్డియా దేశమే శాల్మలము. దానివద్దనే ఘృతసముద్ర మున్నది. దానినే ఇరిత్రియా (Erythria) అని యిప్పుడు పాశ్చాత్యు లుచ్చరించు చున్నారు.”[5] ఇక్షుసముద్రమునే ఇప్పుడు ఇంగ్లీషులో ఆక్సస్ (Oxus) నదియని పిలుతురు.”[6]

ఈ నది మధ్యఏషియాలోని అరల్ (Sea of Aral) అను సముద్రములోనికి పారుచున్నది. ప్రాచీనార్యులు సముద్రమునకు, నదులకు, సరస్సులకును, సముద్రమనియే వాడినట్లున్నది. చిత్రవిచిత్రములుగా తర్వాతి పౌరాణికులు ఊహించి వర్ణించిన సప్తసముద్రముల యాథార్థ్యమును నందలాల్ దే గా రిట్లు నిరూపించినారు.

“షీర్వాన్ (కాస్పియన్ సముద్రము) క్షీరసముద్రముయ్యెను. సరైన్ (Sarain) అనునది సురసముద్ర మయ్యెను. ఇరిత్రాస్ అనునదే ఘృతసముద్రము. దహీ అనునదే దధిసముద్రము.[7] ఆక్సస్‌నది ఇక్షుసముద్రమయ్యెను. చాదున్ (Tcha-dun) అనునదే స్వాదుజల మయ్యెను.[8]

4. Rasatala by Nandalal Dey P. 68. షీర్వాన్ అనునది ఫార్సీ పదము. షీర్ అనగా క్షీరము.
5. రసాతల. పుట. ౧౩౮
6. ,, ,, ౧౩౫
7. దహీ అనునది దధి అను పదమే. ఇప్పటికి ఉర్దూలో దధికి దహీ అని యందురు.
8. రసాతల - పుట ౧౪3.

ప్రాచీన హిందువులు ప్రపంచాన్ని సప్తద్వీపములుగా విభజించిరి. అవెట్టివో నందాలాల్ గారిట్లు తెలుపుచున్నారు. "ద్వీపమనగా (ద్వి+అప) రెండు దిక్కుల నీరుండు ప్రదేశము. ఆనీరు సముద్రము కానక్కరలేదు, నదికూడ కావచ్చును. కావున ద్వీపమనగా నీటిమెరకల ఒక భూభాగ మను నర్థములో ప్రాచీనులు వాడిరి. ఏడుద్వీపము లేవనగా (౧) జంబు, (౨) శక, (౩) శాల్మల, (౪) పుష్కర, (౫) కుశ, (౬) క్రౌంచ, (౭) ప్లక్ష. ప్లక్షద్వీపమునే కొన్ని పురాణాలలో గోమేద లేక శ్వేతద్వీప మనియు చెప్పినారు. ఇప్పటి భూగోళపరిభాషలో పై ద్వీపము లీ విధముగా నున్నవని యెరుగవలెను. (౧) జంబూద్వీప మనగా హిందూస్థానము. (౨) శకద్వీపము అనగా సిథియా (కాస్పియన్ సముద్ర దక్షిణభాగము). ఈ కాస్పియన్ సముద్రానికి పీర్వాన్ అని మరొక పేరు. ఈ శకద్వీపమునే పూర్వము సగ్దియా అని అచటివారనిరి. సగ్దియా(Sogdia) అనగా సగ్+దియా. సగ్=శక, దియా=ద్వీపము) (౩) శాల్మలీద్వీపమే ఖాల్దియా (౪) పుష్కరద్వీపమును ట్రాన్సు ఆక్సేనియా (Trans-Oxania) అని యందురు. అనగా ఆక్సునది కవతలనుండు భాగము. దీనినే ఇప్పుడు బుఖారా (Bukhara) అని యందురు. ఈ శబ్దము పుష్కరశబ్ద సామ్యము కలది. (౫) కుశద్వీపము వద్ద సురసముద్ర ముండె నన్నారు. కాస్పియన్ సముద్రానికి సరైన్ (Sea of Sarain) అను మరొక పేరున్నది. అదే సురసముద్రము. సరైన్ అనునది పీర్వాన్ అనుదాని అపభ్రంశమైయుండును. కుషానులు అను హూణజాతి వారినుండి కుశ అనుపేరు వచ్చి యుండును. లేదా కకేసస్ పర్వతమునుండియైన ఈ కుశ అను పేరు వచ్చియుండును. ఎందు కనగా కకేసస్ అనుదానిని కోహ్ కుస్ అని అన్నారు. దానినే పురాణాలలో కుశేశయ పర్వత మని అనినారు. (౬) క్రౌంచద్వీపము వద్దనే దధిసముద్రము. అనగా అరల్ సముద్రము (Sea of Aral) దహియ అను శకజాతియుండెను. ఆజాతి పేరుతో ఈ దధిసముద్ర మేర్పడియుండును.† తూర్పు తుర్కిస్థానములో కుచర్ అను మండల మున్నది. అది ప్రాచీనమందు బౌద్ధమత ప్రచార స్థానముగా ఉండెను. అదే ఈ క్రౌంచముగా నుండును. (౭) ప్లక్షద్వీపమే శ్వేతద్వీపము. స్వాత్ (Swat) అనునది పారునట్టి దేశమే శ్వేతద్వీపము.

ఇది ఆల్టాయి పర్వతప్రాంతాలలో నున్నది. దీనివద్ద స్వాదుజలసముద్ర మున్నది. అనగా ఆల్టాయి ప్రాంతమందలి మంగోలియాలో "ఛాదూన్ (Tcha-dun) పారుప్రదేశము. శ్వేతద్వీపమందేప ఉత్తరకురుద్వీప మున్నది. అనగా కొరియా (Kor-ia) దేశము.''[10]

9. నా అభిప్రాయములో అట్లు కాదు. హూణుల ప్రాముఖ్యత క్రీ. పూ. ౫వ శతాబ్దమునకన్న ముందునకు పోదు. క్రీ.పూ. ౧౦వ శతాబ్దమందే ఖాల్దియాకు ఉత్తరములో కాషి లేక కస్సి అనుజాతివా రుండిరి. వారినే ఇంగ్లీషులో కస్సైట్ అని యందురు. కస్సీలుండు భాగమే కుశద్వీపమైయుండును.

† ఇప్పటికినీ భూగోళపటములో దహి (Dahae) దేశము అనుదానిని [illegible]చున్నారు.— సు. ప్ర.

10 రసాతల - పుటలు: ౧౩౨ నుండి ౧౪౦ వరకు

పై ద్వీపాలలో శకద్వీపమును పూర్వము శకసేనదేశ మనిరి.[11] కస్సి లేక కుష్ అను జాతివారి నుండియే హిందూకుష్ పర్వత నామ మేర్పడినది.[12] మ్లేచ్ఛులు ప్రచేతస రాజు సంతతివారని పురాణాలలో తెలిసినారు.

సుగ్రీవునిచే వర్ణింపజేయబడిన భూమండలభాగములలోని విశేషభాగమును ఇప్పటి భూగోళశాస్త్రమునుబట్టి తెలుసుకొనినాము. ఇక మూడు విషయాలను గురించి ఆలోచించి యీ చర్చను ముగింతును. ఆ మూ డేవనగా (౧) కిష్కింధ ఎక్కడనున్నది? (౨) లంక ఎక్కడ నున్నది? (3) ఆర్యావర్త మేది?

కిష్కింధ ఎచ్చట నున్నది?

ఇంతదూరము చర్చించినను కిష్కింధ ఎచ్చట నున్నదో విచారించలేదు. కిష్కింధ ఇప్పటి హంపీప్రాంతములోనిదని అందరునూ అంటున్నారు. యం.వీ కీబేగారు మాత్రము అది నర్మద పుట్టినట్టి ప్రాంతములో దీని కుత్తరభాగమున నున్నదని చూపించినారు. అచ్చటనే పంపాసరస్సుకూడా కలదని వారు తెలిపినారు. పంచానన మిశ్రగా రిట్లు వ్రాసినారు. "బళ్లారినుండి ధార్వాడుకు వెళ్లుమార్గములో ఒక పెద్ద మిట్ట కలదు అచ్చటి జనులు దానిని హిడింబ సమాధి అని యందురు. ఇదే రామాయణములో చెప్పబడిన కిష్కింధ.[13] వాల్మీకివ్రాసిన ప్రకారము రాముడు గోదావరీతీరమందలి పంచవటినుండి సీత నన్వేషించుచు దక్షిణముగా కదలివచ్చెను. అచ్చట అరణ్యములో విరాధుని చంపెను. అక్కడి నుండి యింకను దక్షిణముగా ప్రయాణమై ఋశ్యమూకపర్వతమునకు వచ్చెను. ఇప్పుడు హంపీ అనబడు బళ్లారిజిల్లాలోని స్థలముచుట్టునున్నట్టియుండు ప్రదేశములలో పంప, ఋశ్యమూకము, మున్నగు ప్రదేశము లుండెనని స్థానికు లందురు.

లాంగ్‌హర్స్టుగారు ఇట్లు వ్రాసినారు. "రామాయణములో వర్ణింపబడిన కిష్కింధ హంపీ ప్రాంతములోనిదనుటలో సందేహము లేదు.

అందువల్ల వర్ణింపబడిన స్థలములు హంపీ చుట్టుపట్టుల కలవు. పంపాతీర్థమే పంపా సరస్సు. అది ఆనెగొందివద్ద కలదు. తుంగభద్రకే ప్రాచీనకాలమందు పంపానది యని పేరుండెనని చెప్పుదురు. ఋశ్యమూకపర్వతము నిజామురాజ్యము సరిహద్దులో కలదు. మతంగ పర్వతము హంపివద్దనే కలదు. హంపీయాత్రికులకు స్థానికాభిమానులు రామాయణ ఘట్టములను, వాలివధ జరిగిన స్థలము మున్నగు వాటిని చూపింతురు.[14]

---

11 ఆసియా - జన్. ఏ. దగోజన్

12 ,, ,,

13 Prehistoric India by Panchanan Mitra.

14 Hampi ruins by A. H. Longhurst P. P 7, 8.

లంక యెచ్చట ?

ఇదే గడ్డుప్రశ్న : అదెక్కడ ఉన్నదో నాకు తెలియరాలేదని ముందే తెలుపుకొనుచున్నాను. రామాయణ మీ విషయములో మన కేమియు సహాయము చేయదు. పైగా చిక్కులు తెచ్చిపెట్టి యున్నది. అందరునూ ఇప్పటి సింహళద్వీపమే లంకయనియు, అచ్చటనున్న సేతువే రాముడు కట్టిన వారధి యనియు, అది రామేశ్వరమువద్ద నున్నదనియు, అందుచేతనే అది ముఖ్యతీర్థస్థల మైనదనియు అందురు. కాని ఈ అభిప్రాయమునకు తగిన ఆధారములు కానరావు. యం. వీ. కిబేగా రిట్లన్నారు. ''నర్మదానది పుట్టు స్థానము అమరకంటక పర్వతము అను కొండలు. ఈ అమరకంటక పర్వతములు నేటి రీవా సంస్థానములో నున్నవి. అచ్చటనే నేడు పుష్పరాజగఢ్ అను అడవి కలదు. * అందు గోండు లుందురు.

అట్టి అమరకంటక దక్షిణభాగములోనే లంక యున్నది[15]. ఈ సిద్ధాంతములో ఒక్కలోప మున్నది. నర్మదకు దక్షిణములో గోదావరి కలదు. అచ్చట పంచవటి యుండెను. దానికి చాలా దూరమున దక్షిణమందు కిష్కింధ యుండెననియు, దానికి చాలాదూరమందు దక్షిణములోను సముద్రమును ౧౦౦ యోజనముల దూరము దాటిన తర్వాత లంక యుండెననియు రామాయణములో నున్నది. అందుచేత కిబేగారి వాదము సరిగా నున్నట్లు కానరాదు.

ఇక రామాయణములో ఏమన్నారో చూతము. హనుమంతుని యాజమాన్యములో సీతాన్వేషణమునకై కొందరు వానరులు కిష్కింధకు దక్షిణముగా ప్రయాణము చేసిరి. అట వింధ్యపర్వతములోని గుహలను వెదకిరి అని వ్రాసినారు. వింధ్యపర్వతము కిష్కింధకు చాలా ఉత్తరములో నున్నది. ఇదెట్లు సరిపోవును. వింధ్యపర్వత మన మధ్య హిందూదేశములోని పర్వతమొకటే కాదు. దక్షిణ హిందూస్థానములోను కొన్ని పర్వత భాగాలుగూడ పౌరాణికులు పొరపడియో, లేక తెలియకనో వింధ్యనామముతో పేర్కొనిరని కొందరు చారిత్రకు లనుచున్నారు.

అటులే సరిపెట్టుకొని ముందు సాగుదము. బహుకాలము హనుమదాదులు సీతాన్వేషణము చేసి తుదకు సంపాతిచే ప్రబోధితులై లంక యుండెడి దిక్కు నెరిగి మహేంద్ర పర్వతమునకు బోయిరి. ఆ మహేంద్రగిరి సముద్రతీరమందున్నది. కాని అది కిష్కింధకు దక్షిణమున గాక తూర్పున నున్నది. ఇప్పటి ఒరిస్సా రాష్ట్రములో అది యున్నది. తూర్పు గట్లు అను పేరుగల యీస్టర్న ఘాట్లకు అది మకుటాయమాన మహీధరము. మహేంద్రగిరి అయోధ్యకు దక్షిణమున నున్నదని సరిపెట్టుకొని ముందుకు సాగుదము. అక్కడినుండి

* పుష్పితక పర్వతము దక్షిణమం దున్నదని (అనగా అయోధ్యకు దక్షిణమందని) వాల్మీకి చెప్పెను. ఈ పుష్పరాజగడ్ అదే అయి యుండును. —సం. ప్ర.

15. Mr. M. V. Kibe's Cultural descendants of Ravana in Studies in Indology, P. 264

౧౦౦ యోజనముల దూరములో దక్షిణపుదిక్కుగా లంక కలదని రామాయణములో వర్ణించినారు. ఒరిస్సాలోని మహేంద్రగిరి నుండి యిప్పటి సింహళము ఇంచుమించు ౧౦౦ యోజనములు అనగా ౮౦౦ మైళ్లుండును. కాని రామేశ్వరమువద్ద దీనిని చేరుటకు వీలై యుండగా ౧౦౦ యోజనములు ఒకే దుముకుతో ఆకాశములో ఎగిరి హనుమంతునికి పోవలసివచ్చిన శ్రమ యెందుకు కలిగెను? మహేంద్రగిరికిని లంకకును మధ్య భూభాగమే లేనట్లును ఒకే అగాధమగు సముద్రముున్నట్లును వర్ణించినారు కదా! ఆ లెక్కచొప్పున దక్షిణమునకు మారుగా మహేంద్రగిరికి తూర్పు దిక్కుననే చాలాదూరమువరకు సముద్ర మున్నది. అట్లు వెళ్లినచో మహేంద్రగిరి నుండి ఇంచుమించు ౬౦౦ మైళ్లదూరమున అండమాన్ దీవులును, నికోబార్ దీవులును ఉన్నవి.

ఆ దీవులలో మనుష్యులను తినువారును క్రూరులును అనాగరికులును ఆటవికులును అగు నివాసు లున్నారు. నిజమేకాని ఆ దీవులలో రావణాదుల రాజ్య ముండినట్లుకాని, వాటికి లంకలు అను పేరు లుండినట్లుకాని, నాగరికత చెందినవిగా నుండినట్లు కాని కానరాదు.

శ్రీరాముడు సుగ్రీవ హనుమత్సమేతముగా వానర సైన్యముతో లంకపై దండెత్తినప్పుడు కిష్కింధనుండి మహేంద్రగిరికి ఒక్కదినములో ప్రయాణము చేసెనని రామాయణములో వర్ణించినారు. ఒక్కదిన ప్రయాణము పొసగదు. పొసగునని యనుకొందముగాక, ఒక్కదిన ప్రయాణము దూరములోనున్న మహేంద్రగిరికి ౧౦౦ యోజనముల దూరమున నున్న లంకను, దాని నేలు ప్రబలుడైన రావణుని సుగ్రీవు డెరుగలేకపోయెనా? అంత మాత్రము పనికై కోట్లకొలది వానరములను నేల నాలుగు చెరగులు శోధించుటకై మాసకాలావధితో పంపించనేల? మూడు మాసాలకు మించిన కాలమువరకు హనుమదాదులు వెదుకనేల? వెదకిరిపో, సైన్యముతో రాముడు కిష్కింధనుండి మహేంద్రగిరికి ఒకేదినములో ప్రయాణ మెట్లుచేసెను? వానరులు ఆకాశములో పోయినట్లుకాని, రామలక్ష్మణులనుగూడ ఆకాశములో తీసుకొని పోయినట్లుకాని తెలుపక పాదచారులై వెళ్లినట్లే వర్ణించినారు. కొందరు సనాతనపండితులు లంక ఎన్నడో మునిగిపోయిన దందురు. ఏమి నిదర్శనము? వారి పదవాక్య ప్రమాణమే! అది చాలదు. ఒప్పుకొనుటకు వీలులేదు. మరి లంక యెక్కడ నున్నట్లు? ఏమో? నాకు తెలియదు.

ఆర్యావర్త మేది?

ఇది మరొక గడ్డుప్రశ్న. దీనిపై పెద్దపెద్ద గ్రంథాలు వ్రాసినారు. ఆర్యులు మధ్య ఏషియానుండి హిందూస్థానములోనికి వచ్చిరనియు, ఉత్తరధ్రువప్రాంతమునుండి క్రమముగా క్రిందికి దిగుచూ దిగుచూ సింధునదీ ప్రాంతములోనికి వచ్చిరనియు, కొందరు వ్రాసిరి. అదంతా తప్పు, ఆర్యుల దేశము వారిదే అని మరికొందరు వ్రాసిరి.

నా అభిప్రాయములో రామాయణకాలమునకంటె ''చాల పూర్వమందు ఆర్యావర్తమనిన, కాస్పియన్ సముద్రమునుండి హిందూకుష్ హిమాలయములవరకు ఉత్తర సీమగాను, కాస్పియన్ సముద్రమునకు, పెర్షియన్ గల్ఫునకు మధ్య నున్న అసీరియా బాబిలోనియాలు పశ్చిమసీమగాను, సింధునది తూర్పుసీమగాను, అరేబియన్ సముద్రము దక్షిణసీమగాను కలిగియుండిన ఆ మధ్యప్రదేశ మంతయు ఆర్యావర్తముగా పరిగణింప బడుచుండెను. రామాయణకాలము నాటికే ఆ సీమ పశ్చిమములో తగ్గిపోయెను. అప్పటికే మీడ్ జాతి, మీడియా దేశము వారు (అజామీఢుని సంతతివారు) మరియు ఈరాన్ వారు (పర్షియావారు) ఆర్యులనుండి భిన్నించిరి. తర్వాత పతంజలికాలమునాటికి ఆర్యావర్తపు సీమాంతములు (సరిహద్దులు) ఈ విధముగా నుండెను. పతంజలి పాణినీయ ౬-౩-౧౦౯ సూత్రమగు ''పృషోదరాదీని యథోపదిష్టం'' అను దానిపై వ్యాఖ్య వ్రాయుచూ ఇట్లు చర్చించినాడు:

'' కః పున రార్యావర్తః?

''ప్రాగాదర్శాత్ ప్రత్యక్ కాలకవనాత్, దక్షిణేన హిమవంతం ఉత్తరేణ పారియాత్రం ఏతస్మిన్ ఆర్యావర్తే నివాస, యే బ్రాహ్మణాః కుంభీధాన్యా అలోలుపా అగృహ్యమాణకారణాః కించి దంతరేణ కస్యాశ్చి ద్విద్యాయాః పారంగతాః తత్ర భవంతః శిష్టాః.

అనగా ఆర్యావర్తమునకు పశ్చిమమున ఆదర్శపర్వతములును, తూర్పున కాలకవనమున్నూ, ఉత్తరమున హిమాలయమున్నూ, దక్షిణమున పారియాత్రమున్నూ సీమాంతములుగా ఏర్పడియున్నవి. పతంజలి క్రీ. పూర్వము ౨౦౦ నుండి ౩౦౦ ఏండ్ల ప్రాంతమందుండినాడని చెప్పుదురు. కావున నేటికి ౨౨౦౦ ఏండ్ల క్రిందట ఆర్యావర్తమునకు ఒక నిర్ణయమగు భౌగోళికస్వరూప మేర్పడె నని చెప్పవచ్చును. అయితే ఈ ప్రదేశా లేవో మనము నిరూపింపగలమా అనునదే ప్రశ్న. మనుస్మృత్యాదులలోను, కొన్ని పురాణాల లోను ఆర్యావర్తము నుగురించి వర్ణించియున్నారు. పురాణాలు క్రీ. శ. ౧౦ వ శతాబ్దము వరకు పెరుగుచూ వచ్చినందున మన్వాదిధర్మశాస్త్రాలు పరస్పరభిన్నమైనవిగాను మధ్య మధ్య స్వార్థులహస్తలాఘవముచే అందందు తారుమారైనవిగాను ఉండుటచేతను, పతంజలి భాష్యాని కట్టి అవస్థ పట్టుటకు వీలులేనందునను నేను పతంజలినే ఉదహరించినాను. ఇక పతంజలి నిరూపించినసీమ లేవో నిర్ణయింప ప్రయత్నింతము.

నాలుగు హద్దులలో హిమవంతము అను దానిని మాత్రము మన మెటాలున గుర్తింపగలుగు చున్నాము. అది ఇప్పటి హిమాలయ పర్వతము. అయితే హిమవంతమను పర్వత మింకొకటికూడా ఉండిన ట్లున్నది. మావర్ అను ఇంగ్లీషు గ్రంథకర్త క్రీ. శ. ౧౮౧౨ లో తాను ప్రకటించిన గ్రంథములో ఇట్లు వ్రాసెను. ''సిథియనులు (శకులు)

ఇమాస్ (Imaus) పర్వతమువద్ద నివసించుచుండిరి''.[16] అయితే సుప్రసిద్ధమగు మనహిమవత్పర్వము మనకు తెలిసిన దుండగా ఎక్కడనో శకదేశములో కకేసస్ పర్వతప్రాంతాలవరకు వెళ్ళి అప్రసిద్ధమును అస్పష్టమును అగు ఇమయుస్ లేక ఇమాస్ అనుపర్వతమును ఉదహరించుట ఏల? ఒక కాలములో అంతవరకును ఆర్యావర్తము వ్యాపించియుండుటచేత దానిని సూచించుచు భావి పరిశోధకుల కదియు దృష్టిగో నుండవలె నని వ్రాసినాను. కాని మన పతంజలి చెప్పినది హిమవత్పర్వతరాజమే అని నేను విశ్వసించుచున్నాను. ఇక తూర్పున కాలకవనము ఉన్నదని వ్రాసినారు. అ దెచ్చటిది? సుగ్రీవుడు వానరులకు తూర్పు భూభాగమును సీతాన్వేషణకై వర్ణించునప్పుడు ఇట్లన్నాడు:

"సరస్వతీంచ సింధుంచ శోణం మణినిభోదకం,
మహీం, కాలమహీం చైవ శైలకాననశోభితాం. — కిష్కి. ౪౦-౨౧.

ఇచ్చట నాలుగు పేరులు తెలిపినారు. సరస్వతీనది, శోణనది, మహీయను దేశము, శైలకాననములతో కూడిన కాలమహీ ప్రదేశము. ఇందు సరస్వతీనదిమాత్రము సింధూనది వద్ద నుండునట్టిది. అయోధ్యకు చాలా పడమట నున్నది. 'శోణనది పాటలీపుత్రమువద్ద అయోధ్యకు తూర్పుదిక్కున గంగతో కలియుచున్నది. కావున పాటలీపుత్రప్రాంతమందే మహీదేశమున్నూ, కాలమహియున్నూ ఉండి యుండును. "కాలమహి" శైలములతోను అడవులతోను శోభించునట్టి దని వర్ణించినారు. ఈ కాలమహియే పతంజలి చెప్పిన కాలకవన మని నే ననుకొనుచున్నాను. కావున ఆర్యావర్తమునకు పతంజలికాలమునాడు పాటలీపుత్రప్రాంతమందలి కాలకవనము తూర్పు హద్దై యుండెను. రెండు హద్దులను నిర్ణయించినాము. ఇక దక్షిణపు హద్దేదియో కనుగొందము. ఆర్యావర్తమునకు దక్షిణమున పారియాత్రము ఉన్నదని పతంజలి చెప్పెను. అ దెక్కడ నున్నది? శ్రీ పెండ్యాల వెంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు తమ మహాభారత విమర్శలో ఇచ్చిన పటమందు పారియాత్రము సింధునదికి పశ్చిమమున పారసీకదేశమును మనదేశమునుండి భిన్నించునట్టి పర్వతపంక్తికి పారియాత్రమని పేర్చినారు. అట్లైతే అది పశ్చిమసీమ యగును. రాధాకుముదముఖర్జీగారు తమ హిందూ సివిలిజేషన్ అను గ్రంథములో ప్రకటించిన పటములో "పారిపాత్ర పర్వతములు" అని వ్రాసినారు. పారియాత్రకే పారిపాత్రమను పేరు కలుతావుల కనబడుచున్నది. ఆ పర్వతమును వారు వింధ్యకుత్తరముగాను, ఆభీర నిషధ దేశముల మధ్య నుండునదిగాను, సాళ్వదేశమునుండి నిలువుగా నిషధవరకు వ్యాపించినదిగాను చూపించినారు. అదియె సరిగా కనిపించుచున్నది. పారియాత్రము లేక పారిపాత్రము వింధ్యపర్వతాల కుత్తరమున నుండు పర్వతము పేరని ఇతరభూగోళశాస్త్రజ్ఞు లంగీకరించియున్నారు. ఇప్పటికి మూడుహద్దు లయ్యెను. ఇక మిగిలినది పశ్చిమపు

16 Universal History by Mavor (1812)

హద్దు. అదియే నాకు తెలియరానట్టిది. కావున తుదిలో చేర్చుటకై ఆగితిని. దానిని గూడ ఊహతోనైనను ఏదో ఒకటిగా నిర్ణయించి వేయుదము. హిందూస్థాన పశ్చిమ భాగములో అనగా బెలుచిస్థాన సరిహద్దులో గాని కాశ్మీరులో గాని ఆదర్శపర్వతము ఎచ్చట నున్నదో పరిశోధకులెవ్వరును తెలుపలేదు. ఆదర్శమనునది పర్వతమని "ఆదర్శాదయః పర్వతవిశేషాః" అని టీకలో వ్రాసినారు. అట్టి పర్వత మేదో నాకు కానరాలేదు. పర్షియా (లేక ఈరాన్) దేశములో సీస్థాన్ అను మండలమున్నది. అందు హామూన్ జర్రాఅను సరస్సు ఉన్నది. దానిలోనికి హెల్మండ్ అను నది పారును. దాని ఉపనది పేరు అద్రస్ కండ్ అను నది కలదు. అనగా ఆదర్శఖండనది. ఈ విషయమును గురించి "గజెటియర్ ఆఫ్ ది వరల్డు" అను గ్రంథములో ఇంచుమించు ౧౨౦ ఏండ్ల క్రిందట వ్రాసినారు.[17] పర్షియా సంబంధమగు ఇతర గ్రంథాలలో ఈ ముచ్చట కానరాదు. ఇదే సరియగున దైనచో ఆర్యావర్తముయొక్క పశ్చిమహద్దు ఈరాన్‌లోని తూర్పుమండలమును ఆక్రమించుకొనుచున్నది. అది ఆశ్చర్యజనకము కాదు. కన్నింగ్‌హాం వ్రాసిన ఇండియా ప్రాచీన భూగోళము అను ఆంగ్లగ్రంథమునకు విపులమగు పీఠిక వ్రాసిన సురేంద్రనాథ మజుందార్ శాస్త్రిగారు కాలకవనమును గురించి, "ఆదర్శ" మును గూర్చియు ఇట్లు వ్రాసినారు.

"వసిష్ఠబౌద్ధాయన సూత్రములలో ఆర్యావర్తము సరస్వతీనదికి తూర్పునను, కాలకవనమునకు పశ్చిమముననను, పారిపాత్రకు ఉత్తరముననను, హిమాలయమునకు దక్షిణముననను ఉండినట్లు వ్రాసినారు. ఇందుల చిత్ర మేమన బుగ్వేదార్యుల నివాసభూమి యగు బహు భూభాగమును ఈ స్మృతికారులు ఆర్యావర్తమునుండి వదలివేసినారు. ఆదర్శ అనిన ఏమి? బుహ్లర్‌గారు అదర్శన లేక వినశన అనగా సరస్వతి కావున అదే ఆదర్శమై యుండ వచ్చును అని ఊహించినారు. ఇది సరిగా కానరాదు............ప్రయాగయే కాలకవన మని నే ననుకొందును.........ఆర్యావర్తమునకు పడమటి హద్దు అయిన ఆదర్శము ఎచ్చట నున్నదో ఏ పరిశోధకుడునూ దానిని నిరూపించలేదు. బృహత్సంహితలో(౧౪,౨౫) యమున, త్రిగర్త మున్నగు వాటితో కూడ ఆదర్శను చెప్పినందున ప్రాచీనస్రుఘ్న దేశమునకు, త్రిగర్తదేశమునకును (కాంగడాకు) సమీపములో నుండు నని ఊహింపవచ్చును."

ఇక నేను చూపించిన ఆదర్శ మన్నట్టిది ఒకనది. అది హామూన్ జర్రాలోనికి పారును. జర్రా అనిన సరస్సు పై శాస్త్రిగారు దాని విషయమై యిట్లన్నారు. సరస్వతిని హరహ్వాతి' అని యందురు. అది పర్షియాలోని ఒకనది. సరస్సు కలది కావున సరస్వతి. అది హామూన్ సరస్సులోనికి పారును." అదే సరస్సులోనికి నేను తెలిపిన ఆదర్శఖండనది లేక ఆదర్శకుండనది పారును. ఇది పతంజలినాటిమాట. అశోకుడు ఆఫ్ఘనిస్థానమును పర్షియాలోని కొంత భాగము ను జయించి యుండెను గదా. అందుచేత ఇందు అసంగతము కానరాదు.

17 "Adraskand—Adruskund, a river in Seistan which rises to the N. W. of Ghore and flowing S. S. W. past Subzawive is continued in the Hen Rud river which flows in lake Hamoon Zerrah—Gazetteer of the World, Vol. I

రామాయణకాలముకంటె పూర్వకాలములో ఆర్యజాతి ఒక ప్రసిద్ధజాతియై యుండెను. కేవలము వైదికార్యులే కాక ఈరాణులోని పారసీకులు అనగా జరథుస్త్ర మతానుయాయులుగా నుండిన ఈరానీలు, మీడులు (మీడియావారు) కాషి, కస్సి, కుష్ అను పేరులు గల జాతి, వీ రందరునూ ఆర్యుల మని చెప్పకొనిరి. ఈ విషయమును గురించి మాక్సుమూలర్ (మోక్షమూల) పండితు డిట్లు వ్రాసెను. "ఆర్యశబ్దము √ అర్ అను ధాతువునుండి ఉత్పన్నమైనది. దానికి వ్యవసాయము చేయుట అని యర్థము. తుర్యసులు (గుర్రములమీద వేగముగా ఎల్లప్పుడు సంచారముచేయు తురాణ జాతివారు) తమకు భిన్నులని సూచించుటకు ఆర్య లీ పదమును తమకు ప్రయోగించుకొనిరి. ఆర్య అను పదము జాతివాచకము (a national name). మనుస్మృతిలో ఆర్యభూమి, ఆర్య దేశము అని ఆర్యావర్త పర్యాయపదములుగా వాడబడినవి. జెందు భాషలో ఐర్య (airya) అనగా పూజ్యుడు అని యర్థము. సింధూనది, పర్షియాఖాతము (gulf), హిందూ కుష్ పర్వతము, కాస్పియా సముద్రము, ఈ నాల్గింటి మధ్య నున్న దేశమును స్ట్రాబో (అను ప్రాచీన చరిత్రకారుడు) ఆర్యాణ (Ariana) దేశమని చెప్పెను. అట్టి ఆర్యాణమునకు బాక్ట్రియా (Bactria) తిలకాయమానముగు మండల మనియు చెప్పెను. (క్రీస్తునకుపూర్వము చాలా శతాబ్దములకు ముందుండిన) హెరొడోటస్ కంటె ఇంకనూ పూర్వికుడైన హెల్లామియస్ అనునతడు ఇప్పటి పర్షియాను ఆర్యదేశము (Aria) అని పేర్కొనెను. ఎలమైస్ (Elymais) అను పదము ఐలమ (ailama) నుండియు, అదియు ఐర్యాణనుండియు ఏర్పడెను.'[18] ఇంకను మాక్సుమూలర్‌గా రిట్లు వ్రాసిరి. "పారశీకులు, బాక్ట్రియావారు, మీడులు, సగ్దియావారు స్ట్రాబోకాలమువరకు ఒకే భాషను మాట్లాడుచుండిరి. తురాణ జాతికి వీరు భిన్నులై తా మందరును ఒకే జాతివారమని చెప్పికొనిరి. దరయుస్ (దారా) పర్షియా చక్రవర్తి తన శాసనములలో తాను ఆర్యజాతివాడ నని వ్రాయించుకొనెను. కకేసస్ కనుమలలో ఒసెట్టి (Ossetti) అను జాతి ఆర్యభాషను మాట్లాడుచున్నది. వారు తమను ఐరణ (Iron) జాతిగా చెప్పకొనుచున్నారు".[19] మరల పైపండితు డిట్లు వ్రాసినాడు- "కకేసస్ పర్వతాలపాదువునను ఆక్సస్, జక్సార్టీస్ నదులు పారు ప్రాంతాలలోను ఆర్య, అనార్యజాతులు రెండును కలగలుపు అగుచూ వచ్చెను. తుర్వసుడును, అతని సంతతివారును తురానులైరి. ఆక్సస్ నదికి (పశ్చిమముగా) బహుదూరము వరకును ఆర్యు లుండిరి. హిర్కేనియా ప్రాంతములో అరికీ అనుజాతియు, అంతర్యాని అనునదియు కలవు. జక్సిస్ కాలములోని ఒక రాజు అరిపితస్ (ఆర్యపతి) అని వ్యవహరింపబడెను. థ్రేస్‌దేశము ఆర్య (Aria) అని పిలువబడుచుండెను. విశ్చులా నదివద్ద ఒక జర్మను జాతి అరియై (Arii) అని పిలువబడుచుండెను.[20] పంచానన మిత్రగా రిట్లు

18. Maxmuller—Science of Language, Vol. I, P. 294.
19. „ „ P. 296.
20 M. Muller—Science of Language, Vol I, P. 297

వ్రాసినారు. "జండవెస్టా (చంధో-ఉఅవస్థా) గ్రంథములో ఆర్య దేశము చెప్పబడినది. నేటి పర్షియాలోని హీరట్ నగరముచుట్టునుండు మండల మంతయు ఆర్యాణ మనియు అదే ఆర్యభాషల కే దర్మమనియు ప్రాచీనులు చెప్పుకొనిరి.[21] రగోజిన్ గ్రంథములో ఇట్లున్నది. "ప్రాచీనములో బాక్ట్రియాను ఆర్యాణము (Ariana) అని పిలుచుచుండిరి. అదే ఏరాన్ (Eran) తుదకు ఈరాన్ (Iran) అయ్యెను. వీరిలో మొట్టమొదట ప్రసిద్దినొందిన వారు మీడులు. వారినే బైబిల్‌లో మాడాయి (Madai) జాతి అని వ్యవహరించిరి.[22]

మరొక విశేషమును గమనింపవలెను. ఏషియాఖండపటమును చూచినట్లైన అందు ఫ్రిజియా అనుదేశము కట్టకడపటి పశ్చిమ దేశముగాను మధ్యధరాసముద్ర తూర్పుతీరములో నున్నదిగాను తెలియును. అనగా హిందూస్థానమునకు పశ్చిమముగా ఈరాన్, అసీరియా, సిరియా, ఈరాఖ్ దాటిన నల్లసముద్రమునకు దక్షిణముగా ఫ్రిజియా కలదు ఫ్రిజియావారు ఆర్యశాఖవారు. వారు ఫ్రిజియాకు ఇంకనూ పశ్చిమోత్తరముగానున్న గ్రీస్‌లోకూడా నివాసముచేసిరి, వారు బహుకాలమువరకు తాము 'భృగులము' (Bhryges) అని చెప్పుకొనిరి. ఈ మాటలు రగోజిన్ అనువారు వ్రాసిరి.[23] ఈ భృగువంశమువారిలో కొందరు నైరీ పీఠభూముల లోనికి బోయిరి. అచ్చటి ఆర్మినియా జాతులకు మూలపురుషులైరి.[24] ఈ విషయమునే బైబిలులోని జెనిసిస్ (సృష్టి ప్రకరణము)లోని ౧౦వ అధ్యాయము జాఫెటిక్ వంశ చర్యలో తెలిపియున్నారు[25] పై విషయాలను బట్టి ఆర్యశాఖలు గ్రీసు దేశమువరకు కూడ వెళ్ళియుండెనని తెలియును. మరియు అతిప్రాచీనకాలములో ఆర్యుల కేంద్రము ఈరాన్‌లో నుండినట్లు కానవచ్చుచున్నది.

భృగువంశము వారిని గురించి మరొక్కమాట. హీవిట్ ఇట్లనెను. "భృగులు ఫ్రిజియాలో నివసించిరి. అచ్చట వారు అగ్నిపూజను ప్రచారము చేసిరి.[26] నేను మొదటి ప్రకరణములో భృగువు జరథుస్త్రుడే యని తెలిపినాను. జరథుస్త్రునిమతములో అగ్నిపూజకే ప్రాధాన్యత యుండెను. ఈ విషయముకూడ ఆర్యుల వ్యాప్తి ఫ్రిజియా వరకు సాగియుండెనని నిరూపించుచున్నది.

ఆర్యావర్త మనగ "ఆర్యా ఆవర్తంతే అత్ర" - ఆర్యులుండు ప్రదేశమని అర్థము. ఈరానులో కకేసనుప్రాంతములో ఆర్య, ఆర్యాణదేశము లుండగా మరొకఆర్యావర్త మెందు కేర్పడెను? భార్గవార్యులతో, ఈరాన్ ఆర్యులతో వైదికార్యులు వేరుపడి ఇప్పటి హిందూస్థానములోనికి వచ్చినతర్వాత ఇచ్చట వారికి భిన్నించినజాతులతో సంఘర్షణ జరిగెను.

21 Prehistoric India by P. Mitra.
22 Z. A. Ragozin's Assyria
23 Z. A. Ragozin's Assyria.
24 „ „
25 „ „
26 Hewitt's Primitive Traditional History.

వారినిగెలిచి మొదట సింధూనది హిమాలయ పర్వతపశ్చిమభాగపు ప్రాంతాలను ఆక్రమించుకొని క్రమముగా వింధ్యవరకును పాటలీపుత్రమువరకును వ్యాపించిరి. మరికొంతకాలానికి తూర్పు పశ్చిమ సముద్రాలకును వింధ్యహిమాలయములకును మధ్య దేశము నంతయు ఆక్రమించుకొని ఇప్పుడు మనము ఉత్తరహిందూస్థానమను భాగములో వారు నిండుకొనిరి. ఈ భావములనే అమరసింహుడును, మనువును, వసిష్ఠబోధాయనులు తమ తమ కాలములలోని ఆర్యావర్తపుహద్దులను వివిధముగా వర్ణించిరి. అయితే ఒక విషయమును మనము దృష్టిలో నుంచుకొనవలెను. భారతవర్ష మననేమి? భరతఖండ మననేమి? ఆర్యావర్త మన నేమి? ప్రాచ్య ఉదీచ్య మధ్యదేశములన నేమి? ఈ విషయాలను మనము స్పష్టముగా తెలుసుకొనవలెను.

భరతవర్షము ఏషియాఖండ మంతటి భాగము. దానిలో భరతఖండ ముండెను. కాని మనము చర్చించు కాలమునాడు భారతవర్షమే యుండెను. భరతఖండము అను పేరు లేకుండెను. భారతవర్షములో హిందూస్థానమే కాక ఇతర దేశాలు చాలా చేరియుండెను. అందుచేత భారతవర్షమును చెప్పుచు మనవారు ఆర్యావర్తమును అందలి ఒక చిన్న భాగముగ చూపించియున్నారు. సు. మ. శాస్త్రీగా రిట్లు వ్రాసినారు.

"పూర్వము భారతవర్షములో నవద్వీపములుండెను. పురాణాలలో ఇట్లు వ్రాసినారు "భారతస్యాస్య వర్షస్య నవభేదాన్ నిబోధ మే". అవి ఇంద్రద్వీపము, కశేరు, తామ్రపర్ణి గభస్తిమాన్, నాగద్వీపము, సౌమ్యము, గాంధర్వద్వీపము, వారణము, కుమారీద్వీపము. కుమారీద్వీపమే మన హిందూస్థానము. కావ్యమీమాంసలో దాని నిట్లు వర్ణించినారు. వింధ్య పారిపాత్ర ఋక్ష శుక్తిమాన్- మహేంద్ర సహ్యాద్రి మలయపర్వతాలు కల దేశమే కుమారీద్వీపము. ఇక తక్కిన ద్వీపము లేవనగా ఇంద్రద్వీపమే బర్మాదేశము. తామ్రపర్ణము సింహళద్వీపము, కశేరుమద్ద్వీపము మలయా పెనిన్సులా. గాంధర్వము పశ్చిమోత్తర పరగణాలలోని గాంధారదేశము. తక్కిన నాలు గేవో తెలియదు" (పుట ౭౫౧నుండి) పై విషయమును దృష్టిలో నుంచుకొని అమరసింహుడు తన నామలింగానుశాసనములో ఏ మన్నాడో తెలిసికొందము.

> "లోకోఽయం భారతం వర్షం శరావత్యాస్తు యోఽవధేః
> దేశః ప్రాగ్దక్షిణః ప్రాచ్య, ఉదీచ్యః పశ్చిమోత్తరః
> ప్రత్యంతో మ్లేచ్ఛదేశ స్స్యా న్మధ్యదేశస్తు మధ్యమః
> ఆర్యావర్తః పుణ్యభూమి ర్మధ్యం వింధ్యహిమాగయోః (ద్వి. కాం)

ఈశ్లోకాలకే ట్లర్థము చెప్పవలెను? చెప్పి యెట్లు సమన్వయించవలెనో తెలియదు. నాకు వచ్చినట్లు తెలుపుకొనుచున్నాను. "ఇది భారతవర్షము. శరావతి అనునది కలదు. దానికి ప్రాగ్దక్షిణభూభాగము ప్రాచ్య మనబడును. దానికి పశ్చిమోత్తరభాగము ఉదీచ్య మనబడును.

అటుతర్వాతది మ్లేచ్ఛదేశము. మధ్య నుండునది మధ్యదేశము. ఆర్యావర్తము వింధ్య హిమాలయములకు మధ్య నున్నది.'' భారతవర్షము వేఱు అనియు తక్కినదంతయు అందు లోని అంతర్భాగమగు హిందూస్థానములోని దనియు మనము గమనింపవలెను. ఎందు కనగా భారతవర్షములో నవద్వీపా లున్నవనియు, అందు కుమారీద్వీపము మన హిందూ స్థాన మనియు తెలిపినాను. ప్రాచ్య, ఉదీచ్య, మధ్య దేశములను ఆర్యావర్తమును ఉత్తర హిందూస్థానములోని భాగములని ఇతరాధారములవలన మనకు తెలియవచ్చుచున్నది. కావ్యమీమాంసలో యీ వాక్యములను సు. మ. శాస్త్రిగా రుదహరించినారు:—

"తత్ర వారణావత్యాః పరతః పూర్వదేశః, మాహిష్మత్యాఃపరతః దక్షిణా పథః, దేవసభాయాః పరతః పశ్చాద్దేశః పృథూదకాత్ పరతః ఉత్తరాపథః వినశన ప్రయాగయోః గంగాయమునయోశ్చ అంతం అంతర్వేదీ''

ఇందు పృథూదకము ఇప్పటి పెహోవా అనుస్థలము. థానేశ్వరమునకు ౧౮ మైళ్ళ పశ్చిమములో నున్నది. సరస్వతీనదీతీరములో నున్నది. దేవసభాప్రాంతములో సురాష్ట్ర, భరుకచ్ఛ (ఇప్పటి బ్రోచ్) మున్నగు దేశాలు చేరినవి. మాహిష్మతి నర్మదాతీరములో మాంధాత అనుస్థలము; అంతర్వేది యనగా మధ్యదేశము. కావున ఈ భాగ మంత యును వింధ్య హిమాలయమధ్యప్రదేశమే. అమరుడు చూపిన ప్రాచ్యదేశమే గ్రీకులు తెలిపిన ప్రాసీ (Prasii) అయియుండును. లేదా మగధదేశమై యుండునని కన్నింగ్హాంగారు వ్రాసిరి. (పుట. ౫౨౦). అంతయు బాగున్నదికాని శరావతి ఎక్కడ నున్నదో అంతపెద్దగ్రంథము వ్రాసి కన్నింగ్‌హాం తన (Ancient Geography of India) లో ఎచ్చటను తెలుపలేదు. సింధు గంగానదుల యుపనదుల నన్నింటిని పలువురు తెలిపి నారు. అం దెంగును శరావతిలేదు. సు.మ. శాస్త్రిగారు కన్నింగ్‌హాముగారి గ్రంథమునకు పీఠికను వ్రాయుచు ఇట్లు వ్రాసినారు. బౌద్ధులు మధ్యదేశపు హద్దులను దివ్యావదాన మను గ్రంథములో వ్రాసినారు. మధ్యదేశమునకు ప్రాగ్దక్షిణములో శలలావతి కలదు. అదే శరావతి యేమో! అని సూచించినారు. కాని ఇంతకు మించి మన కేమియు తెలియదు. అమర సింహుడు "వారివర్గము''లో ఇట్లు వ్రాసినాడు.

"శరావతీ వేత్రవతీ చంద్రభాగా సరస్వతీ'' హిందూస్థానమందలి నదుల పట్టికలో వీనిని తెలిపినాడు. శబ్దకల్పద్రుమనిఘంటువులో నిట్లున్నది:

''శరాః తృణవిశేషాః సంతి అస్యా మితి నదీవిశేషః

మహాభారతే ౬,౯,౨౦ శరావతీం పయోష్ణీంచ వేణాం భీమరథీమపి,''

రఘువంశే ''శరావత్యాం, సతాం సక్తైః జనితాశ్రులవం లవః (౧౫, ౯౭)

భారతములో ఒకనదిగాను, రఘువంశములో రామునికుమారుడైన లవుడు రాజ్యము

చేసిన నగరముగాను శరావతి తెలుపబడినది. ఇట్లు వ్రాసినను మనకుఏమియు బోధయగుట లేదు. ఇదిట్లుండనీ. మధ్యదేశ మేదియో తెలిసికొందము. మనువు ఇట్లన్నాడు:

"హిమవద్వింధ్యయో ర్మధ్యం యత్ ప్రాగ్వినశనా దపి
ప్రత్యగేవ ప్రయాగాచ్చ మధ్యదేశః ప్రకీర్తితః" (౨-౨౦)

ఉత్తరమున హిమాలయము, దక్షిణమున వింధ్య, తూర్పులో ప్రయాగ, పశ్చిమములో వినశన అనగా సరస్వతీనది. ఈవిధముగా హద్దులు గలది మధ్యదేశము. ఇంతవరకు స్పష్టమైనదేకదా. ఇదైనా మనకు శరావతి యెచ్చటిదో తెలియవచ్చుచున్నదా? లేదు. సరస్వతికి పశ్చిమములోనైనను, ప్రయాగకు తూర్పులోనైనను ఈ శరావతి యుండవలెను. బౌద్ధజాతకసూచనయే సరియైన, శరావతి ప్రయాగకు తూర్పుదిక్కులో నుండవలెను. ప్రాచ్యదేశము మగధయై యుండు నని కన్నింగ్‌హాం అన్నాడు. అందుచేత శరావతి మగధకును ప్రయాగకును మధ్యన నుండియుండవలెను. అట్లైనచో అది గంగానదికి ఉపనదిగా నుండియుండును. భరతుడు తాతయింటినుండి వచ్చినప్పుడు శరదండానదిని దాటెనని రామాయణములోనే కలదు. అయితే అది చాల పడమరగా నున్నది. తుదకీ శరావతి యెచ్చట నున్నదో నిర్ణయము కాలేదు.

ఇక నేను నా సొంతముగా ఒక ఊహ నిత్తును. అది ఎవ్వరునూ ఒప్పుకొననట్టిదిగా నుండును. ఇట్టి అజ్ఞాతవిషయములలో మంచివో చెడ్డవో ఊహలు చేసిన భావిపరిశోధకులు తుదనిర్ణయమునకు రాగలరు. శరావతి భారతవర్షములోనిదిగా నుండియుండును. కాని హిందూస్థానము హద్దులలో కాక యితర దేశములలోనిదై యుండును. జస్. ఏ. రగోజిీ రచితమైన ఖాల్డియా అను గ్రంథములో ఒకవాక్యమిట్లున్నది. "Tigris was named in the ancient Languages as "the arrow" from the swiftness of the current" టైగ్రీసు నది ప్రచండవేగముతో ప్రవహించుటచేత దానిని శరము(బాణము)అని యనిరి. అది పర్షాఖాతములోనికి ప్రవహించును. అదియే శరావతీనదియై యుండును. అట్లైనచో ఆర్యావర్త మందు చేరునా? చేరునని నేనుచెప్పను. ఒకకాలములో శరావతి ఆర్యాణము అని గ్రీకులలో వర్ణింపబడిన ఆర్యులనివాసమునకు పశ్చిమసీమయై యుండెను. దానికి ఉత్తరపశ్చిమ భూములలోను ఆర్యు లుండిరి. అదే ఉదీచ్య మనవచ్చును. దానికి తూర్పు దక్షిణము ప్రాచ్యము. అట్లైతే టైగ్రిసునదికి పడమటిభాగమందలి దక్షిణభాగ మేమైయుండును? అది ఆర్యభూమి కాదు. మ్లేచ్ఛభూమి. అందే అసిరియా, బాబిలోనియా, ఫినికియా, అరేబియా, సిరియా, ఈరాఖుదేశము లున్నవి. అవి అనార్యజాతులదేశములు. అమరసింహుడు స్పష్టముగా వ్రాయక ఇంతకథకు కారకుడయ్యెను.

ఇక మను వేమన్నాడో విచారింతము.

"ఆసముద్రాత్తువై పూర్వాత్ ఆసముద్రాత్తు పశ్చిమాత్
తయోరేవాంతరం గిర్యో రార్యావర్తం విదు ర్బుధాః" (౨-౨౨)

తూర్పు పడమర సముద్రములకును వింధ్యహిమాచలములకును మధ్యన ఉండు దేశము (అనగా ఇప్పటి ఉత్తరహిందూస్థానము) ఆర్యావర్తము. ఈశ్లోకము మనువు సొంతముగా వ్రాసెనో ప్రక్షిప్తమో తెలియదు. ఎట్లైనను ఈశ్లోకము పతంజలికి చాలా తర్వాతిది. ఆర్యులు తూర్పునకు, దక్షిణమునకు ఎక్కువగా వచ్చినట్లు తెలుపుభాగము లన్నియు పతంజలికి చాలా తర్వాతి వనుట స్పష్టమే. సారాంశ మేమన ఆర్యులు మొదట కకేసస్ పర్వతాలనుండి సింధువర కుండిరి. తర్వాత మీడులతో, అక్కడులతో (accadians), ఫ్రిజియూవారితో, ఈరానీలతో వేరుపడి హిందూస్థానమందే నివసించిరి.

శ్రీరాముని కాలములో ప్రయాగ, మరియు దానికి ౧౦ కోసుల దూరములో నుండిన చిత్రకూటము, తర్వాత అనార్యదేశము ప్రారంభ మగుచుండెను. చిత్రకూటమునుండి దండకారణ్యము, జనస్థానము, యక్షులు అనగా అనార్యులగు జక్కులవారు నివసించు తాటకావనము, ఇంకనూ దక్షిణములోను తూర్పులోను అనగా ఇప్పటి ఒరిస్సా రాష్ట్రములోనుండు ముండాజాతి పూర్వీకులగు వానరులు, రాక్షసులు అనబడు అనార్య జాతి వారును, ఇంకను దక్షిణములో శబరికులము వారగు సవరజాతివారును, కిష్కింధలో వానర లేక "హరి" జాతివారగు ఆటవికులును, వారికి దక్షిణములో ఇప్పటి తమిళనాడులో రావణవర్గమువారగు రాక్షసులు నివసించినట్లు నే నూహించుచున్నాను. అనార్యులను సంస్కరించి, ఆర్యుల వలసలకు దేశమును యోగ్యముగా చేయుటకు నేటి క్రైస్తవ మిషనరీలవలె అత్రి, అగస్త్యుడు, మున్నగు మునులు జనస్థానములో ఆశ్రమములను ఏర్పాటు చేసికొని యుండిరి.

ఈ ప్రకరణమును ముగించుటకు పూర్వము మరొక్క విషయమును స్పృశించి వదలివేయుచున్నాను. రామాయణములో సీతాన్వేషణ నిమిత్తముచే భూగోళపరిజ్ఞానము వెల్లడించినట్లే మహాభారతమందు సభాపర్వములో ధర్మరాజుయొక్క అశ్వమేధ యజ్ఞార్థమై, నలుగురు తమ్ములును నాలుగు దిక్కుల దిగ్విజయము చేయు సందర్భములో, వ్యాసుడు తన కాలమునాటి భూగోళజ్ఞానమును వెల్లడించుకొనినాడు. ఈ రెంటిని పోల్చిచూచిన మరి కొన్ని విషయములు స్పష్టపడును. అట్టి తారతమ్యపరీక్ష చేయు నభిలాషులకై యీ సూచనను చేసినాను.

రామాయణమందలి ఉత్తరకాండలో చాలా క్రొత్త దేశాలపేరులు వచ్చును. అశ్మదేశము, వరుణపురము, బలి ఆలయము, రసాతలము, మున్నగు ప్రదేశము లందు కలవు. ఉత్తరకాండచర్చ ప్రత్యేకము చేయదగినది. అందుచేత దాని నిందు తీసుకొనలేదు.

౬

వానర రాక్షసతత్త్వము

మన పురాణాలలో సాధారణముగా అన్నింటను రాక్షసులు కానవచ్చుచున్నారు. రామాయణములో రాక్షసులతోపాటు వానరులు కానవచ్చుచున్నారు. ఒక ఎలుగుబంటి, మూడు పక్షులు (గరుడ జటాయు సంపాతులు), తాటకవంటి యక్షిణి, కానవచ్చుచున్నారు. పురాణాలలో పైవారేకాక కిన్నర, గంధర్వ, అప్సర, నాగ, మున్నగు విచిత్రజాతులు వర్ణింపబడినవి. ఈ వర్గములవారు మనుష్యులకు భిన్నించినవారును, మనుష్యాతీతశక్తి కలవారును, మాయారూపులును, ఆకాశగాములునై యున్నారని తెలిపినారు. హిందువులలో బహుళసంఖ్యాకులు వీటిని నమ్ముచున్నారు. ఈ పేరులు గల జాతు లుండెనని నేను విశ్వసింతును. కాని, వారు మనవంటి మనుష్యులే యనియు, వారికిని మనకును ఏమియు భేదము లేకుండెననియు తలతును. ఆదిపౌరాణికులకు వీరి నిజతత్త్వము తెలిసియుండెను. ఆర్యులకు మధ్య ఏషియాలోను ఏషియా మైనరులోను, హిందూస్థానమందలి దక్షిణాపథమందును, తూర్పున బర్మా మలయాలోను, జవా బోర్నియో బలి సుమిత్రా ద్వీపాలను తమతో భిన్నించిన ఆచారవ్యవహారవిశ్వాసములు కల జాతులు కనిపించినారు. పలుమారు వీరితో ఆర్యులకు సంఘర్షణలుకూడా జరిగెను. అందుచేత తమ కనుకూలురైన వారిని నిందించక మంచివారని వర్ణించిరి. తమకు ప్రతికూలురైన వారికి ఘోరరూపముల నిచ్చి వారిని దూషించిరి. తర్వాత పౌరాణికుల కిది తెలియక తమ యూహాబలము కొలది వీరిని వర్ణించిరి. వీరికి రెండు చేతులకు మారుగా అనేకహస్తములను ప్రసాదించిరి. ఒకతలకు మారుగా మూడు తలలు, పదితలలు పెట్టిరి. ఒక్కొక్కమారు (కబంధునకి ?) తలనే తీసివేసిరి. మరొకమారు గుఱ్ఱము తలల నతికించిరి. అంతటితో తృప్తి నొందక వారికి శిరశ్ఛేదశిక్ష నియ్యక తక్కిన శరీరము నంతయు పాముగానో చేపగానో గుఱ్ఱముగానో చేసివేసిరి.

ఇదంతయు వారు పై వర్గములవారి నిజతత్త్వము తెలియక చేసిన యపరాధ మనవలెను. వానరరాక్షసాదు లెవరై యుండిరో చర్చించుటకు ముందు వారికి సంబంధించిన పర్యాయపదము లేవో అమరసింహుని నిఘంటువునుండి ఎత్తి వ్రాయుచున్నాను.

"విద్యాధరో, ప్సరో, యక్ష, రక్షో, గంధర్వ, కిన్నరాః, పిశాచో, గుహ్యక, స్సిద్ధో భూతోఽమీ దేవయోనయః, "అసురా, దైత్య, దైతేయ, దనుజేంద్రారిదానవాః శుక్రశిష్యా, దితిసుతాః, పూర్వదేవా, స్సురద్విషః, "రాక్షసః, కౌణపః, క్రవ్యాత్, క్రవ్యాదోఽస్రప, ఆశరః, రాత్రించరో, రాత్రిచరః, కర్బురో, నికషాత్మజః, యాతుధానః పుణ్యజనో, నైరృతో, యాతు, రక్షసీ.

ఈ పదములే కాక ఇంకను "కిర్మీర" అను పదము కూడ రాక్షసులకు వాడినారు. ఆ పదము మేదినీనిఘంటువులో కలదు. రాక్షసాదులను గురించి విచారించుటకు ముందు వానరులను గురించి తెలుసుకొందము.

వానరులెవరు?

ఈ ప్రశ్న ఇంచుమించు నూరేండ్లనుండి బయలుదేరినది. వానరులు కోతులని అందరికినీ తెలియునుకాని రామాయణములోని వానరులు కోతులేనా అని పండితులు సందేహించినారు. వారు అడవిమనుష్యులని, బెత్తెడు పొడవుగల చిన్నతోకలను కలిగియుండిన ఆటవికులనియు, కాదు నిజముగా వారు కోతులే యనియు, అది కాదు తోకలవలె గోచులను పెట్టి కౌపీనములు కట్టిన యాటవికులనియు- ఎవరికి తోచినట్లు వారు వ్రాసినారు. ఈ చర్చ ఇంకను ముగియలేదు. రామాయణవానరులు కోతులు కారనియు, వారు దక్షిణాపథ మందుండిన ఆటవికులనియు, నా అభిప్రాయము. దీనినిగురించి పరిశోధకులిచ్చిన అభిప్రాయములను కొన్నింటిని తెలుపుదును. శ్రీయుత గో. రామదాసు, బి. ఏ. గారు క్రోధన, ఫాల్గుణ మందలి భారతి మాసపత్రికలోను, అక్షయ చైత్రభారతిలోను, రామాయణమునందు వానరులెవరు? అని వ్రాసిన వ్యాసములు అత్యుత్తమములైనవి. వారి వాద సారాంశ మిది. ''వానరులకును రాక్షసులకును సామీప్యత కలదు. వారిరువురును సవర మూందా జాతులవారు. వారి నామములు సవరభాషలోనే అర్థవంతములుగా ఉన్నవి. లంకాపదము సవరభాషలో పెద్దమిట్ట అని యర్థమిచ్చును. జైతాళ్ అనగా దిగువ లేక బయటిభూమి. అదే జనస్థానము. జటాయువు సవరజాతివాడు. దాళ్‌డాళ్ అనిన జలము కలది. అదే దండక. ఋశ్యమూకము ఏనుగులకొండ. ఆనెమల అన్నామలై యుండును. సవరలలో అసురులు అను జాతివారు కలరు. వారిని లంబోలంజియా అని యందురు. వారు కౌపీనము కట్టి తోకవలె క్రిందికి బట్టను వదలుదురు. రామాయణములో మగకోతులకే తోక లున్నట్లు వర్ణించినారు. స్త్రీల కావర్ణన లేదు." అభిలాషులు రామదాసుగారి వ్యాసములను పూర్తిగా చదువవలెను.

శరచ్చంద్రరాయ్‌గారు (Mundas and their Country) ముందాజాతిని గురించి ఒక గ్రంథమును వ్రాసినారు. అందలి కొన్ని విషయముల నిం దుదహరించుచున్నాను.

"ముందా లుండు ప్రాంతములోని గట్టులను మందరపహాడ్ అందురు. రావణుడు వానరసైన్యమును చూచినప్పుడు అందు మందరపర్వతమునుండి వచ్చిన "హరి" జాతివారున్నారని వినెను. ముందాజతిలో "హరో" అని ఒక జాతి కలదు. హరో అనగా మనుష్యుడు అని వారి భాషలో అర్థమిచ్చును, (సంస్కృతములో హరి అనిన కోతి అనియొక అర్థము) ముందాలలో "ఉరోవణ" (Uroans) అను శాఖ కలదు. తాము రావణ సంతతి వార మని వీ రిప్పటికినీ చెప్పుకొనుచున్నారు. ఉరోవనులకును ముందాలకును పూర్వము యుద్ధములు జరిగెనని చెప్పుకొందురు.''

యస్. యన్. ప్రిథార్గగారు (Chronology of ancient India లో) ఇట్లు వ్రాసినారు. మహాభారతం, ౧౩ వ పర్వం, ౫౩-౨౧ లో మందపాలుడను బ్రాహ్మణుడు శార్ఙ్గి అను శూద్రియందు నలుగురు కుమారులను కనెను. అనార్యులలోని ఇంటిపేరులలో శార్ఙ్గి అనునదొకటి. అనార్యులలో అజ, మర్కట, సర్ప, నాగ, మృగ, మత్స్య అను పేరులు కల జాతు లుండెను.''

ఈ విధముగా వానరులు అనార్యజాతివా రని వివిధపండితులఅభిప్రాయము. ఇక రామాయణమే ఏమి తెలుపుచున్నదో కనుగొందము. రావణునికి వానరముఖ్యుల వర్ణించి చెప్పినప్పుడు వారు నర్మదా నది, వింధ్య, పారియాత్ర, సహ్య, సుదర్శన, కృష్ణగిరి, సాల్వేయ పర్వతాలనుండి వచ్చినట్లు తెలిపెను, ఒక రిద్దరు హిమాలయ, మేరు ప్రాంతాలనుండి వచ్చినట్లు తెలిపినను ఎక్కువ వానరవీరులు దక్షిణాపథమువారే అని విశదమైనది. కృష్ణగిరి నల్లమల యేమో తెలియదు. నీలగిరి కూడా కావచ్చును. సుదర్శన, సాల్వేయగిరు లెచ్చటివో తెలియదు. వానరుల కొక భాష యుండెను. వారిలో ముఖ్యులైనవారికి సంస్కృతము కూడ వచ్చియుండెను. హనుమంతుని మొట్ట మొదట రాముడు కలసినప్పు డతని గూర్చి యిట్లనెను. ఇతడు మూడువేదాల నెరిగినవాడుగా కనబడుచున్నాడు' (కి. ౩-౨౮) పైగా వ్యాకరణజ్ఞాన మున్నది. (కి. ౩- ౨౯) హనుమంతుడు సీతను జూచినప్పుడు ఆమెతో సంస్కృతములో మాట్లాడుదునా లేక నాభాషలో మాట్లాడుదునా అని వితర్కించుకొనెను. (సు. ౩౦-౭) ఇం దతిశయోక్తియున్నను వానరుల కొక భాష యుండెననియు వా రార్యులతో మాట్లాడగలవారై యుండి రనియు ఊహించు కొనవచ్చును. వానరులలో వివాహాచారములలో ఒక విశిష్టత యుండెను. అన్నదమ్ములలో ఎవరైనను గతించిన అతని భార్యను మిగిలిన తమ్ముడు పొందుచుండెను. వాలి తన తమ్ముడగు సుగ్రీవుడు బ్రతికి యుండగా తమ్ముని భార్య యగు రుమను పొందెను. ఇది పాపకార్య మని రాము డిట్లు వాలిని దూషించెను.

"అస్య త్వం ధరమాణస్య సుగ్రీవస్య మహాత్మనః
రుమాయాం వర్తసే కామాత్ స్నుషాయాం పాపకర్మకృత్'' కి. ౧౮ -౧౯

వాలి చనిపోయినప్పుడు అతని శవమునకు రాముడు దహనసంస్కారము చేయించెను. వానరులలో దహనకర్మ లేకుండెనేమో. కాని ఆర్యాచారములను రాముడు వానరులందును, రాక్షసులందును ప్రచారము చేయువాడుగా కనిపించుచున్నాడు. అందుచేతనే కబంధాదిరాక్షసులను వారికోర్కెచేత పూడ్చినవాడైనను రావణునికి దహనసంస్కారమే చేయించెను.

వానరులకు ధనుర్విద్య తెలియదు. రాక్షసులకును ఆవిద్య రాకుండెను. వాలి సుగ్రీ

వులు కు స్త్రీపట్టిరి. రాముడు తన బాణముతో వాలిని చంపుదు నన్నప్పుడు సుగ్రీవునికి దాని శక్తి తెలియనందున పరీక్ష తీసుకొని తృప్తిపడెను. సుగ్రీవునికి పట్టాభిషేకము చేసినప్పుడు అతనికి అడవిపందితోలుతో చేసిన చెప్పులను తొడిగించిరి. ఆర్యరాజులకు జరుగు పద్ధతిగానే పట్టాభిషేకము చేసిరి. బ్రాహ్మణులు వేదమంత్రములతో నతనికి పట్టము కట్టిరి. కిష్కింధలో బ్రాహ్మణు లెక్కడినుండి వచ్చిరి? అప్పటికే ఆర్యులు కొందరు అచ్చట నివసించియుండి రనవలెను. కోతులకు ఇండ్లయవసరము లేదుకదా! కిష్కింధానగరము మంచినాగరికత పొందినట్టిది. అందు తెల్లని మేడ లుండెను (కి 33-౧౨). వారికి ఇనుము, బంగారు, మున్నగు లోహముల ఉపయోగము తెలిసియుండెను (కి. 33-౧౬,౧౭). వెండినికూడా వా రుపయోగించుచుండిరి (కి 33-౧౯). వారు వీణావాద్యసంగీతము లెరిగియుండిరి (కి. 33-౨౧). కోతి యందము మనకు తెలిసినదే! మరి కిష్కింధా వానరస్త్రీలు 'రూపయౌవనగర్వితలు'. సుగ్రీవుని సేవకులు ఉత్తమవస్త్రములను కట్టుకొనియుండిరి (కి. 333-౨3). వానరస్త్రీలు నూపురములు, మొలనూళ్ళు, మున్నగు ఆభరణములు ధరించియుండిరి (కి33-౨౪). సుగ్రీవుడును, తారయు బాగా మద్యపానము చేసి మత్తులై యుండిరి (కి. 33-32,౪౫). సీతజాడను కనుగొనివచ్చిన వానరులు సుగ్రీవుని మధువన మంతయు ధ్వంసముచేసి చెడ దాగిరి.

వానరులకు రాక్షసులకును అంతగా భేదము లేనట్లున్నది. రావణుడు సుగ్రీవుని కిట్లు చెప్పి పంపెను:

న కశ్చిదర్థ స్తవ నాస్త్యనర్థ స్తథాహి మే భ్రాతృసమో హరీశ! —యు. ౨౦-౧౧

"సుగ్రీవా! నీవు సత్కులప్రసూతుడవు. ఋక్షరజసుని కుమారుడ వైనందున నీవు నాకు తమ్మునితో సమానుడవు."

హ ను మ ం తు ని పె ం డ్లి

సాధారణముగా హనుమంతుడు నిత్యబ్రహ్మచారి యని అందరును భావింతురు. వాల్మీకి రామాయణములో హనుమంతుని పెండ్లి లేక భార్యముచ్చట లేదని తలచి యీ ప్రవాదము కలిగినదేమో? అట్లైతే, నీలుడు మొదలగు బహువానరవీరుల భార్యల సంగతికూడా తెలుపలేదు. వారందరును నిత్యబ్రహ్మచారులా? హనుమంతుడు బ్రహ్మచారి కాడు. అతడు వివాహితుడు. పైగా బహుభార్యలు కలిగియుండినట్టివాడు. ఏమి ప్రమాణ మందురా? వాల్మీకి రామాయణమే ప్రమాణము. రాముడు అయోధ్యకు వచ్చుచున్నా డని హనుమంతుడు ముందుగా పోయి భరతునితో తెలుపగా అతడు అధికానందభరితుడై యిట్లనెను.

"ప్రియాఖ్యానస్య తే సౌమ్య దదామి బ్రువతః ప్రియం, సుకుండలా శ్శుభాచారా భార్యాః కన్యాశ్చ షోడశ, హేమవర్ణా స్సునాసోరూ శశిసౌమ్యాననాః స్త్రియః, సర్వాభరణసంపన్నా స్సంపన్నాః కులజాతిభిః" యుద్ధ. ౧౨౮-౪౨,౪౪

"ఓయీ, హనుమంతుడా! ప్రియమైన వార్తను నాకు తెలిపినందులకు నీకు మంచి కుండలములు కలవారును, మంచి ఆచారములు కలవారును, అందమైనవారును, చక్కని ముక్కు, చక్కనితొడలు కలవారును, చందమామవంటి ముఖములు కలవారును, సమస్త భూషణ భూషితలైనవారును, మంచికులములో పుట్టినవారును, కన్యకలును (పెండ్లి కానివారును) అయిన ౧౬ మంది స్త్రీలను భార్యలనుగా ఇచ్చుచున్నాను." అని భరతుడు చెప్పెను. ఈ మాటలకు హనుమంతుడు 'నా కెందుకయ్యా! నేను నిత్యబ్రహ్మచారిని' అని అన లేదు! పాంచరాత్రములో హనుమంతుని భార్య పేరు సువర్చల యని యందురు. అతని కొక కొడు కుండెనందురు. హనుమంతునికి వివాహమయ్యెనో లేదో కాని దీనినిబట్టి యొక సంగతి స్పష్టమగుచున్నది. ఎంత పెద్దకోతియైనను భరతుడు అతనిని చూచిన వెంటనే మంచి జాతిలో పుట్టిన సుందరస్త్రీలను భార్యలనుగా ఇత్తునని చెప్పునా? హనుమంతుడు యౌవనుడుగను, చూడదగిన మనుష్యుడుగను, ఉండిననేకదా ౧౬ సుందరాంగులైన కన్యలను భార్యలుగా బహూకృతు డగుటకు అర్హుడయ్యెను! ఈ విషయాలనన్నింటిని బట్టి వానరులు నాగరికత పొందిన అనార్యజాతివారనియు, వారు కోతులు కారనియు స్పష్టమగుచున్నది. వీరు సవర, ముండా, జాతులకు సంబంధించిన వారైయుందురు.

జాంబవంతుడు ఎలుగుబంటి కాడు. అతడును అనార్య (వానర) మనుష్యుడే. అందుచేతనే అతడు వానరసేనలో నుండెను. జటాయువు అనార్యుడైన ఆటవికుడు. నమ్మకమైన బంటుగా పంచవటిలో సీతారాముల సేవ చేసెను. ఇట్టివానరజాతిలో సేతువులు నిర్మించు మంచి నేర్పరు లుండిరి. చికిత్సలు చేయు వైద్యు లుండిరి. సకలధర్మము లెరిగిన పెద్ద లుండిరి. వీరివంటి అనార్యజాతివారే అయినా రాక్షసులు మనుష్యులవంటివారే. అయినప్పుడు వీరు మాత్రము కోతు లగుదురా? కావున సర్వవిధముల వీరు ఆటవికులైన మనుష్యులే. అనార్యులలో ఉత్తములైనవారే.

రాక్షసు లెవరు?

ఇక రాక్షసు లెవ్వరో కనుగొందము. మొదట రామాయణములో వర్ణింపబడిన రాక్షసులనుగురించి తెలుసుకొందము. రాముని కాలములో చిత్రకూటమునుండియే అనార్యులు వ్యాపించుకొనియుండిరి. దానికి దక్షిణమందే తాటకావన ముండెను. తాటక రాక్షసి కాదట! ఆమె యక్షిణి. ఆమెకు పుట్టిన మారీచుడైతే రాక్షసు డట! మరల యక్షులమాట యెక్కడకూడా కానరాదు. అమరుడు యక్షరక్షోజనులను చేర్చి చెప్పినాడు. మన తెనుగు దేశములో జక్కులవారు అని యిప్పటికినీ కలరు. వారే యక్షులు. యక్షజాతితో రాక్షసులు భిన్నించినవారుగా కనబడుచున్నారు. వారు వింధ్యకు దక్షిణముననే యుండియుందురు.

"తదయో దృశ్యే పరివృత్తోఽభూత్ యక్షస్సపురుషోత్తమ,
సహి దేశో నరవ్యాఘ్ర ప్రశస్తో యజ్ఞకర్మణి. (బా. ౩౬-౧౧)

వింధ్యహిమాచలముల మధ్యప్రదేశము యజ్ఞములకు ప్రశస్తమైనదనియు, సగరుడందే యజ్ఞము చేసెననియు (బాల. ౩౯ సర్గలో) తెలిపినారు.

ఇది తర్వాతికాలపు ప్రక్షిప్తశ్లోకముగా కానవచ్చుచున్నది. రామునికాలములో ఆర్యావర్తముయొక్క హద్దులు వింధ్యవరకు వ్యాపించియుండ లేదని పై తాటకావన వృత్తాంతమే నిరూపించుచున్నది.

వింధ్యనుండి దక్షిణాపథమునందంతయు నుండిన అనార్యులలోని ఒక తెగయె రాక్షసుల తెగ. వారు మనుష్యులేకాని కోరలు కలిగి ఆకాశములో ఎగిరి ఇష్టము వచ్చినన్ని మాయారూపములను ధరించు విచిత్రశక్తిమంతులు కారు. వారును ఆర్యులవంటి వారే. వాతాపియు, ఇల్వలుడును బ్రాహ్మణవేషములను వేసుకొని సంస్కృతము మాట్లాడి ఆర్యులను మోసగించుచుండిరి. (వాతాపి ఉండిన ప్రదేశమే ఇప్పటి "బాదామి" అను ప్రదేశము. "వాతాపి గణపతి" అను ప్రసిద్ధగణపతి క్షేత్రమును చారిత్రకస్థలమును అయిన దీస్థలమే) రావణుడు కూడా చక్కని బ్రాహ్మణునివేషములో వచ్చినప్పుడు సీత అతడేవర్ణమువాడని విచారింపకయే బ్రాహ్మణుడని గుర్తింపగలిగెను. లంకలో బ్రాహ్మణు లుండినట్లు వర్ణింపబడినది. వారికిని దేవాలయములు చైత్యము లుండెను. శైవమతము రాక్షసులలో ఎక్కువగా వ్యాపించినట్లు కానవచ్చుచున్నది. అనేక రాక్షసులు శివునిగూర్చి తపస్సు చేసి వరములను పొందినట్లు పురాణాలలో వర్ణించినారు. శైవమతము ఆర్యుల వైదిక మతముకన్న చాలా ప్రాచీనమైనదిగను శివుడు, శక్తి, నానారూపములతో దక్షిణాపథమందే కాక హిందూస్థానమునకు పశ్చిమమందున్న అనార్యదేశములందును పూజింపబడుచున్నట్లు కానవచ్చుచున్నది.

రాక్షసులు మంచినాగరికతను పొందినవారుగా సుందరకాండలో వర్ణింపబడియున్నారు. వారు వాస్తుశాస్త్రప్రకారము సుందరమైనట్టి చక్కని యిండ్లు లంకలో నిర్మించుకొని యుండిరి.

"సితాభ్రసదృశైశ్చిత్రైః పద్మస్వస్తికసంస్థితైః
వర్ధమానగృహైశ్చాపి సర్వతః సువిభూషితా." —సుం. ౪-౭

రాక్షసుల సౌధములు పద్మము, స్వస్తిక, వర్ధమానము, అను పేరులుగల స్వరూపములతో కట్టబడియుండెను. ఈవిధమగు గృహములెట్టివో వ్యాఖ్యాత లిట్లు తెలిపియున్నారు.

"చతుశ్శాలాచతుర్ద్వారా సర్వతోభద్రసంజ్ఞితా, పశ్చిమద్వారరహితా మఘ్యావర్తా హాయాననా, దక్షిణద్వారరహితా వర్ధమానా ధనప్రదా, ప్రాగ్ద్వారరహితా స్వస్తికాఖ్యా పుత్రధనప్రదా."

'చతుశ్శాలా భవంతి' అని యిప్పటికిని మనదేశములో కొన్ని యిండ్లను సర్వతోభద్ర మని యందురు. అవే రామాయణమందు పైన తెలుపబడిన పద్మము అను గృహములు. తెనుగుదేశములో నిన్న మొన్నటివరకు చతుశ్శాలాభవంతులే ఎక్కువగా కట్టబడుచుండెను. దక్షిణద్వారము లేనిది వర్ధమానగృహము, తూర్పు దిక్కు ద్వారము లేని యిండ్లను స్వస్తికము లని యనుచుండిరి.

పూర్వము విమానా లుండెనా?

లంకలో విమానము లుండెనని వర్ణించినారు. అవి ఆకాశములో పోవునట్టివి కావు, వారు ఆర్యులు కనిపెట్టినట్టి ఆకాశవిమానముల కనిపెట్టి యుండిరని భ్రమింపరాదు. రావణుడు సీత నెత్తుకొనిపోవుటకు వెళ్లినప్పుడు గాడిదలతో లాగబడిన రథముపై వెళ్లెనని వర్ణించిరి. హనుమంతుడు లంకలో ఒక్క పుష్పకవిమానమును మాత్రమే చూడలేదు.

"రథై ర్యానై ర్విమానైశ్చ తథాహయగజై శ్శుభైః సు. ౪-౨౭

రథములను, యానములను, విమానములను, హయగజములను చూచెను. రావణుని సైన్యమును వర్ణించుచోట ఈ మాట లున్నవి. విమానములు రథభేదములు. యానము లెట్లో అట్లే విమానములును ఒక విధమైన రథములు. దక్షిణదేశములో వాస్తు శాస్త్ర పరిభాషలో దేవాలయములపై నిర్మింపబడు గోపురములను విమానము లందురు. యానములపై అట్టి గోపురరూప మగు కప్పు లుండినట్టివి విమానములై యుండును. అంతేకాని ఆ కాలములో ఆకాశయానము లుండెనని తలచుటకు వీలు లేదు. ఆకాశములో విమానములో పోయినవాడు రావణు డొక్కడే. రావణునికి పదితలలు, లోకాతీతశక్తి, మున్నగు విషయా లెన్నో వర్ణించినప్పుడు అతనికి ఆకాశయానమునుకూడ కల్పించుటలో కవిసృష్టిసామర్థ్యము కానవచ్చుచున్నది. (దేవాలయగోపురములు సాధారణముగా ఏడంతస్తులు కలవిగా నుండును. హనుమంతుడు "స నికామం విమానేషు విషణ్ణః కామరూపధృత్, విచచార" (సు.౬-౧) విమానాలలో సీతను వెదకెను అని చెప్పుటలో ఏడంతస్తుల మేడలో వెదకెను అని అర్థముకదా. సాధారణముగా రావణుడు పుష్పకవిమానము నెక్కి సంచరించుచుండెనని చెప్పుదురు. రావణుడు సీతను బలవంతముగా అపహరించుకొని వెళ్ళునప్పుడు సీతతో నిట్లు చెప్పెను.

"యస్య తత్పుష్పకం నామ విమానం కామగం శుభం"—అర. ౪౮-౬.

"నేను కుబేరుని లంకను జయించి అతని పుష్పకవిమానమును లాగుకొంటిని. అది ఆకాశములో సంచరించును" అని చెప్పెను. రామాయణాంతమందును రాముడు అదే పుష్పకవిమానములో ఆకాశమార్గములో అయోధ్యకు వెళ్ళెనని వర్ణించినారు. పుష్పకమనునది ఆకాశయానమగు విమానము కాదు. అది తొమ్మిదంతస్తుల మేడయైన విమానము

అది రావణుని సొంతసౌధము. అది మహారాజుది కావున చాలా గొప్పమేడ. హనుమంతుడు చూచిన దా మేడనే. అది యర్థయోజనము వెడల్పు ఒకయోజనము పొడవును కలదై యుండెను.

"పుష్పాహ్వాయం నామ విరాజమానం, రత్నప్రభాభిశ్చ వివర్ధమానం,
వేశ్మోత్తమానామపి చోచ్చమానం మహాకపి స్తత్ర మహావిమానం. యు ౭-౧౧.

పుష్పక మను పేరుగల చాలా గొప్పమేడను చూచెను. ఆ బంగ్లాలో విశాలమైన గదు లుండెను. చుట్టును మైదానములు, తోటలు, నానావిధ పుష్పవృక్షములు, ఫలవృక్షము లుండెను. అట్టి పెద్ద బంగ్లానే తర్వాత రామాయణమును పెంచి వ్రాసినవారు ఆకాశములో సంచరించు విమానముగా చేసి దానికి రెక్కలు పెట్టి అందలి చెట్లను చిత్తరువులుగా చేసివేసినారు.

• రాక్షసుల నాగరికతా ప్రసక్తిలో విమానచర్చ వచ్చుటచే ఇంతదూరము వ్రాసినాను. రాక్షసస్త్రీలు చాలా అందమైనవారుగాను, వస్త్రభూషణ భూషితలుగాను, చూడదగినవారుగాను, వర్ణింపబడినారు. వారికి కోరలు, భయంకర వికారరూపములు కానరావు. వారిలో సంగీతకళ చాలావృద్ధి పొందియుండెను. అంగహారాది నృత్తశాస్త్రపరిపాటి నెరిగిన స్త్రీ లెందరో అందుండిరి. (యు ౧౦-౩౬) ఆ స్త్రీలు వీణ వాయించు నేర్పరులు. రాక్షసులు గుమ్మెట, పటహము, పిల్లనగ్రోవి, విపంచి, మృదంగము, పణవము, డిండిమము, ఆడంబరము, మున్నగునవి యెరిగియుండిరి. (యు. సర్గ ౧౦)

రా వ ణు డు

రావణునికి సాధారణముగా ౧౦ తలలు ౨౦ చేతులు ఉండినట్లు రామాయణములో అందందు వర్ణించినది నిజమే. కాని అది కల్పన. అతనికి అందరికి వలెనే ఒకతల రెండు బాహువులు ఉండెను. హనుమంతుడు మొట్టమొదటి మారు నిద్రించుచున్న రావణుని చూచునప్పుడు అతనికి ఒకతల (సు ౧౦-౨౪) రెండుచేతులే యుండెను. (సు. ౧౦-౧౫నుండి ౨౨ వరకు) ఈ శ్లోకాలలో చేతులకు ద్వివచనము ముఖమునకు ఏకవచనమును వాల్మీకి ప్రయోగించెను. అతడు నల్లనివాడు. తెల్లనిపాన్పుపై మాషరాశివలె (మినుప కుప్పవలె) నుండెను (సు ౧౦-౨౫). రత్నాలతో పొదిగిన పోగులు కలిగియుండెను. తెల్లని పట్టుబట్టలను కట్టియుండెను. నానావిధ హారములను ధరించి యుండెను. అతడు మహాకాయుడు. అధికబలాఢ్యుడు. ౧౦౦౦ మంది భార్యలు కలవాడు. రావణునికి నడుములో నల్లని మొలనూలు (శ్రోణిసూత్రము) ఉండెను.

రావణునికి సంస్కృతము బాగా తెలిసియుండెను. హనుమంతుడు సీతతో మాట్లాడుటకు ముందిట్లనుకొనెను. "నేను సంస్కృతముతో మాట్లాడితే సీతాదేవి నన్ను రావణుడని భ్రమించును" (సు ౩౦-౧౮). అంతేకాదు. రావణుడు మన కింకా దగ్గఱకు వచ్చుచున్నాడు.

అతడు ద్రావిడభాషలకు ముఖ్యవ్యాకర్తగా వర్ణించినారు. ఆంధ్రవిజ్ఞానసర్వస్వములో ఇట్లు వ్రాసినారు. "అథర్వణకారికలలో ప్రాచీనాంధ్రలక్షణవేత్తలుగా బృహస్పతి, కణ్వుడు, హేమచంద్రుడు, పుష్పదంతుడు, రావణుడు, గౌతముడు, ధర్మరాజు పేర్కొనబడినారు. 'అథ పౌలస్త్య రావణః' అని ౭వ కాండములో పేర్కొన్నారు. 'అనుక్తం సర్వశాస్త్రం తు రావణీయే విలోకయేత్' అని ౮వ కాండములో కలదు.' ఈ విషయము లిప్పటి ముద్రిత వ్రాతప్రతిలో లేవు. అందుచేత ఆం. వి. సర్వస్వమును ఉదహరించినాను. దానిప్రకారము రావణుడు ఆంధ్రుడగుచున్నాడు. "రావణుడు అను పదము బహుశా పేరు కాదేమో! తమిళములో ఇరైవాన్ అనగా దేవుడు, రాజు అని అర్థము. దానినే సంస్కృతీకరించి యుందురు."[1] రో లేక రై అనిన మన తెనుగులో ధనము అని యర్థము. రైవాన్ అనిన ధనవంతుడు లేక రాజు అని యర్థమగును. కావున రైవాన్ నుండి రావణ పదము వచ్చియుండరాదా! తెనుగు తమిళములకు రావణుని కాలములో భేదము లేకుండెననిన ఎట్లు నిర్ణయించినను బాధకము లేదు. ఇరైవాన్ నుండి రావణ యేర్పడెనన్న ఊహ సత్యదూరముగా కానవచ్చుచున్నది. పౌలస్త్య అనిన అర్థమగును కాని రావణ అనిన అర్థముకాదు. అందుచేత కష్టపడి దానికొక అర్థము చెప్పినారు. ఈ పదమునుండి రావణుడు తెనుగువాడో తమిళుడో అని తెలియ వచ్చుచున్నది. ప్రాచీనాంధ్ర వ్యాకర్తలలో నితడొకడని ప్రతీతి యుండుటచేత ఆంధ్రుడే యైయుండెననుటకు కొంత యాధార మెక్కువగా నున్నది.

రామాయణములో వర్ణింపబడిన రాక్షసులను గురించి మన మీ విధముగా తెలుసుకొనగలుగుచున్నాము. తద్విరుద్ధముగా వారితో ఆర్యులు పోరాడినప్పుడు వారు నరభక్షకులనియు, కోరలు గలవారనియు మాయావులనియు, నానావిధములుగా వారిపై మనకు అసహ్యము కలుగునట్లుగా వర్ణించినారు. శత్రువులను ఎన్నియో విధములుగా దూషించుట లోకాచారమే.

రాక్షసవర్గములు

ఇక రాక్షసు లెవ్వరో వారి నిజతత్త్వ మెట్టిదో విచారింతము. ప్రాచీనార్యులకు వివిధజాతులవారైన అనార్యులతో సంఘర్షణ లుండెను. హిందూస్థానమునకు పశ్చిమోత్తర ప్రదేశములందు ఉరాసిలతో తగవులాడిరి. వారికి పశ్చిమములో నున్న అసీరియా, బాబిలోనియా, ఖాల్డియా, ఫినీషియా, వారితో తగవులో వ్యాపారమో ఏదో యొకటి యుండెను. అలా హిమాలయోత్తరమున హూణులతో ౧౦౦౦ సంవత్సరములవరకు యుద్ధాలు చేసిరి కాకేశ పర్వతప్రాంతాలలో నున్న శక(సిథియన్) జాతితో తగవులాడిరి. హిందూస్థానములో సింధూనదికి తూర్పున మొదట మొదట భిల్లులవంటివారును ఇంకనూ దక్షిణములో యక్షులును, వింధ్యకు దక్షిణములో రాక్షసులును, ఆర్యులతో

1. Pergiter—Ancient Ind. Hist. Tradition.

యుద్ధములు చేయుచుండిరి. కావున ఆర్యులు తమకు భిన్నించినవారిని తమతో వైరమూనిన వారిని రాక్షసవర్గములోను అసురపిశాచవర్గములోను కట్టివేసిరి. తమతో వైరమూనిన జాతుల పేరుల నన్నింటిని తర్వాతి పౌరాణికులు కలగలిపి అసురరాక్షస పర్యాయశబ్దములుగా నిర్వచించిరి. అందుచేతనే నేను మొదలే అమరసింహుఁ డిచ్చిన ఆ శబ్దముల పట్టిక నుదహరించినాను. అమరసింహుఁ డిచ్చిన శబ్దాలపట్టికలో శుక్రశిష్య, రాత్రించర, సురారి, పూర్వదేవ, నంటిగుణవాచకములను వదలివేయుగా మిగిలినజాతు లివి. (౧) విద్యాధర, (౨) అప్సర, (౩) యక్ష (౪) రాక్షస (౫) కిన్నర (౬) పిశాచ (౭) గుహ్యక (౮) సిద్ధ (౯) భూత (౧౦) అసుర (౧౧) దనుజ (౧౨) కర్బుర (౧౩) యాతు (౧౪) పుణ్యజన (౧౫) నైరృత.

ఈ విధముగా మనకు ఇంచుమించు ౧౫ విధములైన అనార్యజాతులవారు కనిపించుచున్నారు. అయితే వీరితో పాటు మనము ఇంకా కొందరిని చేర్చవలెను. వారు (౧) నాగులు (౨) కిమ్మీరులు. ఈలెక్క చొప్పున ౧౭ జాతులవారు ఏర్పడు చున్నారు. అమరసింహుఁడు చూపిన పర్యాయపదాలలో దైత్య, దైతేయ, దితిసుత అనునవి దానవులకు వర్తించును. దానవ, దనుజ రెండును ఒకటే. అందుచేత ఇవన్నింటికిని దనుజ అనుపద మొక్కటే గ్రహించినాను. పూర్వదేవ, సురద్విష అనునవి అసురశబ్దవాచ్యములే. కోణపక్రవ్యాత్, క్రవ్యాద, అస్రప, అనునవి వారి మాంసభుక్తిని సూచించును. పచ్చిమాంసము తినేవారని అట్లు నిర్దేశించియుందురు. శుక్రశిష్యు లని అసురులు ప్రఖ్యాతులు. ఇక ఈ ౧౭ జాతులను గురించి విచారింతము. వీరిలో విద్యాధరులు, అప్సరలు, యక్షులు, పిశాచులు, గుహ్యకసిద్ధులు, భూతములు, మన చర్చకు సంబంధించిన వారు కారు. వారు హిందూస్థానములో నుండిన ఆదిమనివాసులే. విద్యాధర గంధర్వులు గాంధారదేశము వారు. పిశాచులు పైశాచీ ప్రాకృతమును మాట్లాడుచుండిన యీ దేశవాసులు. సిద్ధులును భూతములును వారి భేదముగానే కానవచ్చుచున్నారు. యక్షులు జక్కుల వారని తెలిపినాను. ఇక మిగిలినవారు (౧) రాక్షస, (౨) కిన్నర, (౩) అసుర, (౪) దనుజ, (౫) కర్బుర, (౬) యాతు, (౭) పుణ్యజన, (౮) నాగ, (౯) కిమ్మీర - వీరందరును ఒకే జాతివారు కారు. భిన్నభిన్నజాతుల వారు. నైరృతులు అనగా ఆర్యులకు నైఋతి దిక్కునుండినవారు. అసురులు రాక్షసులు ఒకేజాతి వారనుట సరికాదు. సురలు కానివారు అసురులు అనుటయు సరికాదు. ప్రాచీనము లో దేవతలు, అసురులు అను రెండుజాతు లుండెను ఋగ్వేదములో సురశబ్ద మెచటను కానరాదని తద్జ్ఞు లనుచున్నారు. అందు దేవశబ్దమే వాడినారు. ప్రాచీన ఈరానీలయొక్క జెండ అవెస్థా గ్రంథములో దేవ అనిన దుష్టజనుడు, అహుర అనిన మంచి జనుడు. ఆపదములే ఋగ్వేదములో తలక్రిందైనవి. అందుచేత ఆర్యులు ఈరానీలనుండి వివాదపడినది స్పష్టము. అసీరియా దేశమువారే అసురులు అనిపలువు రన్నారు. అయితే అసీరియావారే అసురులని చెప్పజాలము. ముందా జాతిలో ఒక అసుర జాతి యిప్పటికినీ కలదు. మొత్తముపై అసురులు రాక్షసులు భిన్నజాతులుగా కనిపించు

అతను ద్రావిడభాషలకు ముఖ్యవ్యాకర్తగా వర్ణించినారు. ఆంధ్రవిజ్ఞానసర్వస్వములో ఇట్లు వ్రాసినారు. "అధర్వణకారికలలో ప్రాచీనాంధ్రలక్షణవేత్తలుగా బృహస్పతి, కణ్వుడు, హేమచంద్రుడు, పుష్పదంతుడు, రావణుడు, గౌతముడు, ధర్మరాజు పేర్కొనబడినారు. 'అథ పౌలస్త్య రావణః' అని ర వ కాండములో పేర్కొన్నారు. 'అనుక్తం సర్వశాస్త్రం తు రావణీయే విలోకయేత్' అని ర వ కాండములో కలదు.' ఈ విషయము లిప్పటి ముద్రిత వ్రాతప్రతిలో లేవు. అందుచేత ఆం. వి. సర్వస్వమును ఉదహరించినాను. దానిప్రకారము రావణుడు ఆంధ్రుడగుచున్నాడు. "రావణుడు అను పదము బహుశా పేరు కాదేమో! తమిళములో ఇరైవాణ్ అనగా దేవుడు, రాజు అని అర్థము. దానినే సంస్కృతీకరించి యుందురు."[1] రో లేక రై అనిన మన తెనుగులో ఘనుడు అని యర్థము. రైవాణ్ అనిన ధనవంతుడు లేక రాజు అని యర్థమగును. కావున రైవాణ్ నుండి రావణ పదము వచ్చియుండరాదా? తెనుగు తమిళములకు రావణుని కాలములో భేదము లేకుండెననిన ఎట్లు నిర్ణయించినను బాధకము లేదు. ఇరైవాణ్ నుండి రావణ యేర్పడెనన్న ఊహ సతర్కముగా కానవచ్చుచున్నది. పౌలస్త్య అనిన అర్థమగును కాని రావణ అనిన అర్థముకాదు. అందుచేత కష్టపడి దానికొక అర్థము చెప్పినారు. ఈ పదమునుండి రావణుడు తెనుగువాడో తమిళుడో అని తెలియ వచ్చుచున్నది. ప్రాచీనాంధ్ర వ్యాకర్తలలో నితడొకడని ప్రతీతి యుండుటచేత ఆంధ్రుడే యైయుండెననుటకు కొంత యాధార మెక్కువగా నున్నది.

రామాయణములో వర్ణింపబడిన రాక్షసులను గురించి మన మీ విధముగా తెలుసుకొనగలుగుచున్నాము. తద్విరుద్ధముగా వారితో ఆర్యులు పోరాడినప్పుడు వారు నరభక్షకు లనియు, కోరలు గలవారనియు మాయావులనియు, నానావిధములుగా వారిపై మనకు అసహ్యము కలుగునట్లుగా వర్ణించినారు. శత్రువులను ఎన్నియో విధములుగా దూషించుట లోకాచారమే.

రాక్షసవర్గములు

ఇక రాక్షసు లెవ్వరో వారి నిజతత్త్వ మెద్దియో విచారింతము. ప్రాచీనార్యులకు వివిధజాతులవారైన అనార్యులతో సంఘర్షణ లుండెను. హిందూస్థానమునకు పశ్చిమోత్తర ప్రదేశములందు ఈరానీలతో తగవులాడిరి. వారికి పశ్చిమములో నున్న అసీరియా, బాబిలోనియా, ఖాల్డియా, ఫినీకియా, వారితో తగవులో వ్యాపారమో ఏదో యొకటి యుండెను. అటు హిమాలయోత్తరమున హూణులతో ౧౦౦౦౦ సంవత్సరములవరకు యుద్ధాలు చేసిరి కాకేస్ పర్వతప్రాంతాలలో నున్న శక(సిథియన్) జాతితో తగవులాడిరి. హిందూస్థానములో సింధూనదికి తూర్పున మొదట మొదట భిల్లులవంటివారును ఇంకనూ దక్షిణములో యక్షులును, వింధ్యకు దక్షిణములో రాక్షసులును, ఆర్యులతో

1. Pergiter—Ancient Ind. Hist. Tradition.

యుద్ధములు చేయుచుండిరి. కావున ఆర్యులు తమకు భిన్నించినవారిని తమతో నైర మూనిన వారిని రాక్షసవర్గములోను అసురపిశాచవర్గములోను కట్టివేసిరి. తమతో నైర మూనిన జాతుల పేరుల నన్నింటిని తర్వాతి పౌరాణికులు కలగలిపి అసురరాక్షస పర్యాయ శబ్దములుగా నిర్వచించిరి. అందుచేతనే నేను మొదలే అమరసింహుఁడిచ్చిన ఆ శబ్దముల పట్టిక నుదహరించినాను. అమరసింహుఁడిచ్చిన శబ్దాలపట్టికలో శుక్రశిష్య, రాత్రించర, సురారి, పూర్వదేవ, వంటిగుణవాచకములను వదలివేయగా మిగిలినజాతు లివి. (౧) విద్యాధర, (౨) అప్సర, (౩) యక్ష (౪) రాక్షస (౫) కిన్నర (౬) పిశాచ (౭) గుహ్యక (౮) సిద్ధ (౯) భూత (౧౦) అసుర (౧౧) దనుజ (౧౨) కర్బుర (౧౩) యాతు (౧౪) పుణ్యజన (౧౫) నైరృత.

ఈ విధముగా మనకు ఇంచుమించు ౧౫ విధములైన అనార్యజాతులవారు కనిపించుచున్నారు. అయితే వీరితో పాటు మనము ఇంకా కొందరని చెప్పవలెను. వారు (౧) నాగులు (౨) కిన్నరులు. ఈ లెక్క చొప్పున ౧౭ జాతులవారు ఏర్పడు చున్నారు. అమరసింహుఁడు చూపిన పర్యాయపదాలలో దైత్య, దైతేయ, దితిసుత అనునవి దానవులకు వర్తించును. దానవ, దనుజ రెండును ఒకటే. అందుచేత ఇవన్నింటికిని దనుజ అనుపద మొక్కటే గ్రహించినాను. పూర్వదేవ, సురద్విష అనునవి అసురశబ్దవాచ్యములే. క్రోణప క్రివ్యాత్, క్రవ్యాద, అస్రప, అనునవి వారి మాంసభుక్తిని సూచించును. పచ్చిమాంసము తినేవారని అట్లు నిర్దేశించియుందురు. శుక్రశిష్యు లని అసురులు ప్రఖ్యాతులు. ఇక ఈ ౧౭ జాతులను గురించి విచారింతము. వీరిలో విద్యాధరులు, అప్సరలు, యక్షులు, పిశాచులు, గుహ్యకసిద్ధులు, భూతములు, మన చర్చకు సంబంధించిన వారు కారు. వారు హిందూస్థానములో నుండిన ఆదిమనివాసులే. విద్యాధర గంధర్వులు గాంధారదేశము వారు. పిశాచులు పైశాచీ ప్రాకృతమును మాట్లాడుచుండిన యీ దేశవాసులు. సిద్ధులును భూతములును వారి భేదములుగానే కానవచ్చుచున్నారు. యక్షులు జక్కుల వారని తెలిపినాను. ఇక మిగిలినవారు (౧) రాక్షస, (౨) కిన్నర, (౩) అసుర, (౪) దనుజ, (౫) కర్బుర, (౬) యాతు, (౭) పుణ్యజన, (౮) నాగ, (౯) కిన్నర- వీరందరును ఒకే జాతివారు కారు. భిన్నభిన్న జాతుల వారు. నైరృతులు అనగా ఆర్యులకు నైఋతి దిక్కునుండినవారు. అసురులు రాక్షసులు ఒకేజాతి వారనుట సరికాదు. సురలు కాని వారు అసురులు అనుటయు సరికాదు. ప్రాచీనము లో దేవతలు, అసురులు అను రెండుజాతులుండెను ఋగ్వేదములో సురశబ్ద మెచటను కానరాదని తద్జ్ఞులనుచున్నారు. అందు దేవశబ్దమే వాడినారు. ప్రాచీన ఈరానీలయొక్క జంద అవెస్థా గ్రంథములో దేవ అనిన దుష్టజనుడు, అహుర అనిన మంచి జనుడు. ఆపదములే ఋగ్వేదములో తలక్రిందైనవి. అందుచేత ఆర్యులు ఈరానీలనుండి వివాదపడినది స్పష్టము. అసీరియా దేశమువారే అసురులు అనివలువు రన్నారు. అయితే అసీరియావారే అసురులని చెప్పజాలము. ముందా జాతిలో ఒక అసుర జాతి యిప్పటికినీ కలదు. మొత్తముపై అసురులు రాక్షసులు భిన్నజాతులుగా కనిపించు

చున్నారు. దనుజులు అనువారు దనుసంతతి వారని స్పష్టమగుచున్నది. దానవులు కకేసస్ పర్వతములకు ఉత్తరభూమిలో నివసించినట్టివారు. కీరోపండితు డిట్లు వ్రాసెను.

"దనుజ జాతి జోర్దనునుండి వచ్చెను. వారు వ్యాపించిన ప్రదేశములలో తమజాతి నామమును స్థిరముగా ముద్రించి పోయిరి. డాన్‌యూబ్, డానిస్టర్, డానిట్జ్, డాన్‌దారి, డాన్‌రిక్‌గట్లు, డాన్‌మార్క్. ఐర్లాండులోని కొన్ని ప్రదేశాలున్నూ వారి పేరుతో నిండియున్నవి." [2] కావున దానవులు లేక దనుజులు రాక్షసులతోను అసురులతోను భిన్నించియుండిరి. దానవులు కకేసస్ పర్వతాలకు ఉత్తరసీమలో నిండియుండిన వారు, అసురులు ఈరానులోని వారు. మరి రాక్షసులు దండకారణ్యము లోనివారు.

ఈ విధముగా వారు భిన్న దేశములం దుండగా మూడుజాతులును ఒకటే యని యెట్లు చెప్పవలెను! అసురులకును దేవతలకును ఎల్లప్పుడును యుద్ధము జరుగుచుండెను. సాధారణముగా దేవతలే ఓడిపోవుచుండిరి. బలము తక్కువకలవారికి ఉపాయములు మెండు. దేవతలలో అదే గుణమే కనబడుచున్నది. ఐతరేయ బ్రాహ్మణము లో నిట్లు వ్రాసినారు.

"దేవాఽసురా వా ఏషు లోకేషు సమయతంత... తాంస్తతో సురా అజయన్...
దేవాబ్రువన్ నరాజతయా వై నోజయతి రాజానం,కరవామహై ఇతితథేతి (౧-౧౪)"

అసురులకు రాజు లుండిరి. దేవతలకు రాజులు లేకుండిరి. ఓడిపోయిన దేవతలు తాము రాజుల నేర్పాటు చేసికొనిరి. అసురులకును దేవతలకును కల ముఖ్యభేద మిందు కానవచ్చుచున్నది.

రాక్షసు లన్ననో వారు దండకారణ్యవాసులు. యస్.యన్. ప్రధాన్‌గారిట్లు వ్రాసినారు. దశరథుడు 'రాజర్షి' యగు దివోదాసుని సహాయముగా దండకారణ్యములోని వైజయంత ప్రభువైన శంబరతిమిధ్వజునితోడి యుద్ధములో సహాయపడెను. (ఈ విషయమును అయోధ్యకాండలో ౯ సర్గలో చూడనగును. అందు దివోదాసునికి మారుగా ఇంద్రుడు అని చెప్పినారు) ఋగ్వేదములో (౪, ౩౦, ౧౪) తిమిధ్వజశంబరుని పూర్వీకుడు "కులితర" అని చెప్పబడినాడు. శంబరునికి ౧౦౦ నగరా లుండెననియు, వాటిని దివోదాసుడు ధ్వంసము చేసెననియు తెలిపినారు. శివపురాణములో (౬,౧౩) మయునికి మాయావతి, మందోదరి యను ఇద్దరు కుమార్తె లుండిరని తెలిపినారు. మాయావతి శంబరునికి, మందోదరి రావణునికిని ఇయ్యబడెను. రావణుడు మాయావతిని ఎత్తుకొనిపోజూచెను. శంబరుడు వాని నోడించి పట్టుకొనెను. మామ యగు మయుని ప్రార్థనపై రావణుని క్షమించి వదలిపెట్టెను"[3] పై విషయములు మనకు కొన్ని సత్యములను

---

2 The tribe of Dān came from the land of Jordan. This is borne out by the names they left behind in their northward march such as the Dan-ube, Dan-ister, Dan-etz, Dan-dari, Dan-ric Alps, Dan-mark. In Ireland are seen such names as Dan-lough, Dan-sower, and Dan-gan.—

Cheiro's World Predictions PP.60-64.

3 S. N. Pradhan—Chronology of Ancient India.

బోధించుచున్నవి. రావణునకు దండకారణ్యప్రాంతమం దుండె 'ననియు, వాడు దశరథుని సమకాలికుడనియు, రావణుని షడ్డకు డగు శంబరునితో దశరథునికి వైర ముండెననియు, రావణుడు భార్యచెల్లెలిని గూడ బలాత్కరింపబోయిన దుష్టకాముకు డనియు, రావణుని మర్దించిన శంబరుడే ప్రబలు డనియు, దీనివలన విశద మగుచున్నది. ఇంతవరకు అసుర, దనుజ, (దానవ) రాక్షసులను గురించి తెలిపినాను. ఇక కిన్నర, కర్బుర, కిర్మీరులను గురించి చర్చింతును. కిర్మీరులను కిమ్మీరులనియు మనవారు వ్రాసినారు. ఈ మూడు జాతులను ఒకే జాతివా రని అనుకొనుచున్నాను.

కర్బుర అనిన ఒకచిత్రవర్ణ మనియు దానికి కిర్మీర అనుపదము పర్యాయపదమనియు అమరసింహు డనినాడు.

"చిత్రకిర్మీరకల్మాష శ బల తాశ్చ కర్బురే" (ప్ర. ధీవర్గ) కిమ్మీరులు అను నొక జాతి బహుప్రాచీనకాలములో ఇప్పటి క్రిమియాలోను, నల్లసముద్ర (Black Sea) ప్రాంతములోను నివసించియుండిరి. బైబిల్ లోని పూర్వనిబంధనములో (Old Testament) వీరిని గోమర్ జాతి అనియనిరి. ప్రాచీనశాసనములలో వీరినే గిమ్మరై (Gimirrai) అనియు, గ్రీకుల చరిత్రలలో కిమ్మేరులు (Kimmerians) అనియు పేర్కొనిరి.[4] "రష్యాకు దక్షిణభాగములో ఒక సంచారకజాతి (Nomads) నివసించుచుండెను. వారిని గ్రీకులు కిమ్మీరులు అని పేర్కొనిరి. అజోఫ్ (Azoff) సముద్రమును నల్లసముద్రములో కలుపునట్టి జలసంధిని కిమ్మరియన్ బాస్ఫరస్ (Cimmerian Bosphorus) అని పిలుచుచుండి రని హెరొడోటస్ చరిత్రకారుడు వ్రాసెను. పాతాళలోకమున కదే ద్వార మనియు, అచ్చట అంధకార ముండెననియు, గ్రీకులు విశ్వసించిరి. అందుచేత 'కిమ్మీరాంధకారము' అని వారిలో సామెత యయ్యెను." [5]

(ఇదే అజాఫ్ సముద్రమువద్దనుండు ద్వీపకల్పము. ఇప్పుడు క్రిమియా అని యందురు. అనగా కిర్మీరుల దేశము అను నర్థ మిందు స్ఫురించుచున్నది.)

రాక్షసులకు "పుణ్యజనులు" అనున దొక పర్యాయపదము. పుణ్యజనులు కూడ వేరు జాతివారు. నా అభిప్రాయములో ఫనికియా (Phoenicia) దేశజనులనే మన పూర్వీకులు పుణ్యజనులు అని వ్యవహరించియుందురు. "వారిని పూర్వము పున" (Puna) అని పిలుచు చుండిరి.[6] పణికులు నరబలు లిచ్చెడివారని యిదివరకే తెలిపియున్నాను. రాక్షసులు నరభక్షకు లని మనవా రనిరి. "గ్రీకుభాషలో పైనోస్ లేక ఫోనస్ (Phoenus) అనిన రక్తవర్ణము. వారు రక్తవర్ణు లగుటచే అట్లు పిలువబడినట్లున్నది."[7] పణికులు సూర్యుని "బాల" అను పేరుతో పూజించుచుండిరి. అదే ఋగ్వేదములో "వల"అనగా సూర్యుడు

---

4. Z. A. Ragogin — Assyria.
5. " "
6. Z. A. Ragogin — Assyria.
7. R. E. Anderson - The story of the extinct civilization of the East.

అను సర్గములో (మండలం-౪ సూ. ౧౮ మరియు 33) ప్రయోగింపబడినదని ఒకరు వ్రాసిరి. కాని నాకీ "వల" పదము ఋగ్వేదములో కానరాలేదు.

యాతు, యాతుధానపదములు రాక్షసులకు పర్యాయపదములుగా ఋగ్వేదములో ప్రయోగించినట్లు కనబడుచున్నది. కాని వారు వేరు జాతిగా కానవచ్చుచున్నారు. హీబ్రూభాషలోని బైబిల్‌లో యాఫ్త్ (Yaphth) అనువా డుండెనని తెలిపినారు అతడే మన 'యాతు'అయి యుండును. అతని సంతతివారే యాతుధానులై యుందురని ఊహించుచున్నాను. ఇక "నాగులు" మిగిలినారు. వారు మన రామాయణములో రాలేదు. మహాభారతము వారి కథతోనే ప్రారంభ మగుచున్నది. అనగా అప్పటికి వారు కనిపించుకొన్నారు. వారు హూణులలోని తెగవారు.

ఇచ్చటనే మరొకవిషయము వ్రాయవలసియున్నది. దైత్యులు దితిసుతు లని అమరసింహుడు వర్ణించె నని చెప్పినాను. దైత్యశబ్దమునకు వ్యుత్పత్తి కల్పించినాడు అమరుడు. కాని, "దైత్య"అనునదే మూలశబ్దము. దానిని విభజించి సమాసముగా చేయరాదు. "మీడియాను ఆర్మీనియానుండి వేరుపరచుచున్నట్టి ఆరాస్ (Aras) నదిని పూర్వము దైత్యానది యని వ్యవహరించిరి. పార్సీల వేండీదాద్ అను పవిత్ర గ్రంథములో నిట్లున్నది. "అహురమజ్దాను అయిన నేను మంచి యుత్తమదేశమగు ఐర్యాణ వీజ (Airyana Vaeja) అను దేశమును మొట్టమొదట సృజించినాను. అది దైత్యానదీ సమీపమందు కలదు"[8] "దైత్యుల ముఖ్యనగరము హిరణ్యపురమని మన పురాణాలు చెప్పెను. అదే యిప్పటి హిర్కేనియా (Hyrcania). ఆ ప్రాంతమందే కాస్పియా దేశము కలదు. అచ్చటనే హిరణ్య-కశిపు, హిరణ్యాక్షులు రాజ్యము చేసిరి"[9]

నాగులు మనచర్చకు సంబంధించకున్నను వారెవరో తెలిపి యీ చర్చ ముగింతును. వారు హూణులని తెలిపినాను. నందాలాల్ దే గారిట్లు వ్రాసినారు. 'సంస్కృత భాషలో సర్పములకిచ్చిన పర్యాయపదములలో హూణులలోని వివిధజాతుల పేరులు సరిపోలుచున్నవి. హింగ్‌నూ (Hiung-nu) అనునది హూణులపేరు. దానినుండి నాగ శబ్దము వచ్చినది. సర్ప అనునది సర్త్‌స్ జాతిపదము. ఉరగ ఊగురుస్ (Uigurs) జాతి పదము. పన్ని, నాగాయ అను రెండు శకజాతులు ఆక్సస్ నదీప్రాంతాలలో నివసించుచుండిరి. ఆ రెండుజాతుల పదమే పన్నగ అయినది. అజపద మే అహియైనది. ఫణియను నది ఫనికియాలోని ఫనికుల నుండి వచ్చెను.'[10] "హూణులకు మొదటిపేరు తలె

---

౮. రసాతల - పుట ౪.

(ఇచ్చట ఐర్యాణవీజ అనునది నేనింతవరకు చేసిన పరిశోధనలో చూపిన ఆర్యాగదేశము. అహురమజ్దాను ఋగ్వేదములో 'అసురమేధా' అని పేర్కొనినారు. దైత్యులు పూర్వదేవతలు, ఆ నదివద్దనే దేవతల ఆర్యావర్త ముండుట గమనింపదగినది.)

౯. రసాతల - పుట 3౧-3౨.

౧౦. రసాతల - పుట ౫౧

(Tele) రసా- తల, అ-తల కు-తల మున్నగు పేరులు దీనినుండియే వచ్చెను.''11 సుగ్రీవుడు పశ్చిమదిగ్భాగమందలి దేశములను తెలుపునప్పుడు హిమవత్పర్వత ప్రాంతాలలో అపరతాలపర్వత మున్నదనెను. ఈ పదము తాల (లేక హూణుల) జాతిని సూచించునేమో!

రాక్షసుల పర్యాయపదములను చెప్పుచు అమరసింహుడు వారిని శుక్రశిష్యు లని ప్రత్యేకముగా తెలిపియున్నాడు. శుక్రుడు రాక్షసులకు కాదు కాని అసురులకు గురువు. అసురులే జరథుస్త్రమతములోని అహురులు. జరథుస్త్రుడే భృగువని మూడవ ప్రకరణములో తెలిపినాను. శుక్రుడు భార్గవుడు. కావున అసురగురు వయ్యెను.

రాక్షసులు మాయావులని పౌరాణికుల అభిప్రాయము. శుక్రుడు అసురులను బ్రదికించు క్రియల నెరిగియుండె నని వ్రాసినారు. "యాతు'' అనునది రాక్షసుల పర్యాయపదము. యాతు అనిన కర్మనాశకుడు అనియు పీడ అనియు అర్థము చెప్పుదురు. సాయనాచార్యులు రాక్షసుడు అని అర్థము చేసిరి. పార్సీభాషలో ఒక పదమిప్పటికినీ నిలిచియున్నది. అది "జాదూ'' అను పదము. మాయ లేక గారడి అని యర్థములో వాడుదురు. యకారము జకారముగా తకారము దకారముగా మారును. యాతుపదమే జాదూ అయి యుండును. ఈ చర్చనుబట్టి అసురాది జాతులవా రందరు ఒక్క రాక్షసులు మాత్రమే కారనియు, వా రందరును వేర్వేరు జాతులవా రనియు నా యభిప్రాయము.

రాక్షసుల నాగరికత

మరల మొదటికి వచ్చుచున్నాను. వింధ్యకు దక్షిణభాగములో రావణపాలితులై యుండిన రాక్షసులు పనికిరానివారు కారు. ఆర్యులకు ప్రబలప్రతిస్పర్థులు. గొప్ప నాగరికత పొందినవారు. వారి నగరము, నగరములోని సౌధములు, సౌధములలోని సుందరాంగులు, సుందరాంగులు నేర్చిన నాట్య సంగీత చిత్రకళలు, వారి యానందములు, ఇవన్నియు వారి నాగరికతను బాగా సూచించుచున్నవి. రావణు డంతటి దుష్టకాముకు డయ్యెను సీత నెత్తుకొనిపోయిన తర్వాత ఆమె యంగీకార మెందుకు కోరుచుండెను? అతనికి వేదవతియొక్క శాప ముండె నని ఉత్తరకాండలో తెలిపినారు. అది ప్రమాణము కాదు. నిజమైన విషయ మేమన రావణుడు సీతకు సమ్మతించుటకు ఒక సంవత్సరము గడువిచ్చెను. అటుతర్వాత ఆమె ఒప్పుకొననిచో ఆమెను బలాత్కరింతు నని తెలిపెను. ఒక సంవత్సరము వరకు మాత్ర మెందుకు గడు విచ్చెను? అది రాక్షసాచారము. ప్రాచీన కాలములో అష్టవిధవివాహము లుండెను. అందు రాక్షసవివాహ మొకటి నింద్యమైన దుండెను. రాక్షసవివాహస్వరూపమును మను విట్లు నిరూపించెను.

''హత్వా ఛిత్వా చ భిత్వా చ క్రోశంతీం రుదతీం గృహాత్
ప్రసహ్య కన్యాహరణం రాక్షసో విధి రుచ్యతే. (3-33)

౧౧. రసాతల - పుట ౯

ఇట్టి రాక్షసవివాహములలో ఒల్లని కన్యకలకు ఒక సంవత్సరకాలము గడువిచ్చు చుండినట్లు కానవచ్చుచున్నది. మహాభారతములో రాక్షసముగా కొనిపోబడిన స్త్రీలకు ఒక సంవత్సరవు గడువు నిత్తురని తెలిపినారని సి. పి. వైద్యాగారు (Riddle of the Ramayanam)లో వ్రాసినారు. కాని ఆమాట యెచ్చట నున్నదో నిరూపించలేదు. రావణుడును తన కులాచారప్రకారము ఒక సంవత్సరము గడువు నిచ్చినట్లు తోచుచున్నది.

రాక్షసులలో మంచి నాగరికత యుండెనని తెలుపుచు ప్రాసంగికముగా రాక్షస వివాహ చర్చ చేయబడెను. రాక్షసులు వైద్యవిద్యను బాగా నెరిగియుండిరి. కుంభకర్ణుడు చనిపోయిన తర్వాత రాక్షసవీరులు కత్తిదెబ్బలను గాయములను మాన్పునట్టి ఔషధ ములను పూసికొని యుద్ధమునకు వెళ్ళిరి.

"సర్వౌషధీభి ర్గంధైశ్చ సమాలభ్య మహాబలాః" యుద్ధ ౭౫-౧౮.

ఈ యౌషధము లెట్టివో వ్యాఖ్యాత లిట్లు తెలిపినారు "కోష్ఠం, మాంసి, హరిద్రే ద్వే, మురా, శైలేయ, చందనే, త్వచా, చంపక, ముస్తాశ్చ, సర్వౌషధ్యోదశస్మృతాః" కోష్టు, జటామాంసి, పసుపుకొమ్ములు, పెన్నేరుగడ్డ, రాతిపువ్వు, చందనము, లవంగము, సంపెంగ, తుంగముస్త, ఈ ౧౦ యోషధులు ఆయుధములవలన కలిగిన గాయములను మాన్పును.

రాక్షసులు మనుష్యులను తినువారుగా వర్ణింపబడినారు. అది నిజమగునా? వ్రాసిన దంతయు నిజమే యైనచో నార్యులుమాత్రము తక్కువవారా? వారు నరమేధములను చేయుచుండిరని విశ్వసింపవచ్చునా? మహాభౌము డనురాజు ౧౦౦౦ నరమేధములను చేయుట చేత 'యః పురుషమేధే పురుషాణా మయుత మానయత్ తత్తస్య అయుతానాయిత్వం' అయుతానాయి అను బిరుదము పొందెనని మహాభారతము (ఆదిపర్వము) చెప్పుచున్నది. హర్షవర్ధనుని కాలములో నరమాంసవిక్రయము జరుగుచుండెనని హర్షచరిత్ర చెప్పు చున్నది. రామాయణములో రాక్షసులు నరమాంసము తినువారని వర్ణించినారు కాని అట్టి జాడలు రాక్షసులలో కానరావు. ఏషియా మైనరులోని కొన్ని అనార్యజాతులలో నరమాంసము తిను నాచార ముండెను. దానిని తీసుకొనివచ్చి దక్షిణాపథములోని రాక్షసుల కంటగట్టినారు. శకజాతివారు (Scythians) తమచే జిక్కిన శత్రువులను చంపి వారిమాంస మును తినుచుండిరి. తమ శత్రువుల పచ్చిరక్తమును త్రాగుచుండిరి. వారిచర్మములను ఒలిచి కర్రచేసి కప్పుకొనుచుండిరి. శత్రువుల పుర్రెలను సారాయిపాత్రలుగా నుపయోగించు చుండిరి.[12] మెస్సాజెటిస్ (Messagetes) అను శకజాతి ముసలివారిని చంపి వారి మాంసమును వండి తినుచుండిరి.[13].

రాక్షసుల రాజనీతినిగురించి యిదివరకే చర్చించి యున్నాను. వారిలో మంత్రి సభలు, రాజ్యాంగచర్చలు, రాజ్యనిర్వహణ పద్ధతి యుండెను. తర్వాతకాలములో రాక్ష

12. Mavor Universal history (1812)
13.

నులతో ఆర్యులు బాంధవ్యములు చేసిరి. భీమసేనుడు హిడింబను వివాహమాడెను. రాక్షసులు ఘోరరూపులైన, నరభక్షకులైన, శ్రీకృష్ణుని బావమరదితో వారికి బాంధవ్య మెట్లు పొసగెను? కావున, రాక్షసులు మంచినాగరికత చెందినవారని తోచుచున్నది. ఆర్యులు రాక్షసులను లోబరుచుకొనుటకై ప్రయత్నించిరి. రాక్షసులు ఆత్మస్వాతంత్ర్యమును కాపాడుటకై పోరాడిరి. ఆ సంఘర్షణలలో సీతాపహరణమువంటి ఘట్టములు సంభవించెను. మరి దానికి మూలకారణ మేమి? శూర్పణఖకు ముక్కు చెవులు కోయుట. శూర్పణఖ కామచారిణి. అది తప్పా? ఏకాలములో ఏ జాతిలో ఏ యాచారము లుండెనో ఆదృష్టితోనే విచారింపవలెను. కాని దేశకాలాచారాంతరములచే విమర్శింపరాదు. మహాభారత కాలమునకు ముందుకాలములలో ఆర్యస్త్రీలు అనావృతలుగాను, స్వేచ్ఛాచారిణులుగాను ఉండిరని పాండురాజు కుంతితో చెప్పలేదా? దీర్ఘతము డను బ్రాహ్మణుడు కాశీరాజ భార్యలను పొంది సంతానోత్పత్తి కావింపలేదా? శూర్పణఖ చేసిన యా తప్పునకు ముక్కు చెవులుకోసిరి. ఆది ఆర్యధర్మములో తప్పుకాక పోవచ్చును. రాక్షస వివాహాలలో శత్రువుల స్త్రీలను ఎత్తుకొనిపోవుట ఆర్యధర్మముల ప్రకారము తప్పు. ఈవిధముగ ఆర్యులకును అనార్యరాక్షసులకును నిరంతరము సంఘర్షణలు జరిగెను. మేలైన ఆయుధాలు, ధనుర్విద్య ఆర్యులలో నుండెను. వారే జయించిరి. దక్షిణాపథము ఆర్యులకు దాసోహం అని ఆక్రోశించెను.

౧౦

పరిశిష్టము

రామాయణములో నేను చెప్పదలచిన విషయచర్చ ముగిసినది. అచ్చటచ్చట వ్రాయవలసియుండిన కొన్ని విషయములు మరచిపోయినందున వాటిని కూర్చి పరిశిష్ట మను పేరుతో ఈ ప్రకరణములో వేసి పరిసమాప్తి చేయుచున్నాను.

మహాభారతములో ఈ క్రిందిశ్లోకము లున్నవని ఒక విమర్శకుడు వ్రాసినాడు.

"శ్లోకశ్చాయం పురా గీతో భార్గవేణ మహాత్మనా
ఆఖ్యాతే రామచరితే నృపతిం ప్రతి భారత!
రాజానం ప్రథమం విందేత్ తతో భార్యాం తతో ధనం
రాజన్య సతి లోకేస్మిన్ కుతో భార్యా కుతో ధనం."

— మ. భా. ౭, ౬౭, ౧౪.

ఈ రెండవశ్లోకము రామాయణములో ఎక్కడ నున్నదో ఏమో. పై శ్లోకములో భార్గవు డనగా వాల్మీకి.

లంక త్రికూటపర్వతముపై కట్టబడియుండెను. రఘువంశములో త్రికూటము అపరాంతములో నున్నట్లు వర్ణింపబడినది.

నాసికవద్ద అంజనేరి అను స్థలమున్నదనియు అచ్చట కొన్ని ప్రాచీన శాసనములు లభించినవనియు అందు పూర్వత్రికూటవిషయము పేర్కొనబడిన దనియు అందుచేత త్రికూటము నాసిక్ ప్రాంతములోని దనియు ఒక చరిత్రకారుడు తెలిపినాడు. అట్లైతే రామాయణములో తెలిపిన దక్షిణమందుండు లంక అబద్ధమగునా?

రామునికాలములో చాతుర్మాస్యమును పాటించుచుండిరి. (కి-౨౭-౪౮) ఆషాఢ శ్రావణమాసాలలో విష్ణువు నిద్రించుచుండెను. (కి ౨౮-౨౫)

"ఉదీచ్యాశ్చ ప్రతీచ్యాశ్చ దాక్షిణాత్యాశ్చ కేవలాః" —అయో ౮౨-౮

ఇచ్చట కేవలాః అనిన సింహాసనము లేనిరాజులు అని అర్థము చెప్పుదురు. అది నిరర్థక పదమనియు, దక్షిణదేశములో "కేరలులు" ఉండిరి కాన కేవలాః అనుటకు మారుగా కేరలాః అని సవరించవలెననియు వాష్‌బర్న్ హాప్కిన్సుగారు (Great epic of India లో) వ్రాసినారు. వీరి పాఠమే అర్థవంతముగా ఉన్నది. పైగా గుజరాతులో ముద్రించిన రామాయణములో కేరళాః అను పాఠమే యున్నదని తెలిపినారు. తెలుగుదేశపు పాఠములలో ఈ సవరణను చేసుకొనవలెను.

బాలకాండ సర్గ ౪౫ లో అమృతోద్భవకథను చెప్పినారు. అదంతయు కల్పితమే. ధన్వంతరి సముద్రమథనములో పుట్టెనట! విష్ణుపురాణములో కాశీరాజగు కాశునికి దీర్ఘతముడు, అతనికి ధన్వంతరి పుట్టెననియు, అతనికి కేతుమానుడు, అతనికి భీమరథుడు, అతనికి దివోదాసుడు పుట్టెనని వ్రాయబడినది. ధన్వంతరి శకకర్తయైన విక్రమాదిత్యుని యాస్థానములోని నవరత్నములలో నొకడని "ధన్వంతరి క్షపణ కామరసింహ శంకు వేతాళ భట్ట ఘటకర్పరకాళిదాసాః" అను శ్లోకమువల్ల తెలియవచ్చుచున్నది. సముద్రమథనము లో సురాపానాధిష్ఠాన దేవత యగు వారుణి పుట్టెనట. సురను సేవించినవారు సురలైరనియు, సురను గ్రోలనివారు అసురులైరనియు వ్రాసినారు. సురశబ్దార్థముపై యీకథ పుట్టినది. ఋగ్వేదములో "సుర" శబ్దము లేదనియు, అసురశబ్దమే యున్నదనియు, సురకు మారుగా దేవశబ్దమే యున్నదనియు, అసురలో నఞ్ కలదని భావించి దానిని తొలగించి తర్వాతి వారు సురశబ్దమును సృష్టించిరనియు తెలుసుకొనినచో ఈకథ యంతయు కల్పితము, ప్రక్షిప్తము అని ద్యోతక మగును.

రామాయణములో (అయో. ౬౮-౧౮) విష్ణుపాద అనుస్థలమును తెలిపియున్నారు. ఇది బాహ్లికవద్ది పర్వతము కావచ్చును.

మాల్యవంత పర్వతము బళ్లారివద్దనుండు కొప్పల్, ముద్గల్, రాయచూరు ప్రాంతాలలో నున్నదని కొందరు. పంచాప్సర సరస్సు బీరారునకు తూర్పున నున్నదని ఒకరు అనినారు.

ప్రాచ్యదేశము మగధప్రాంతములోని దనియు, దానినే ఋగ్వేదములో కీకట అని పేర్కొనిరనియు భాండార్కరుగారు (Ancient Indian culture)లో వ్రాసినారు.

వారే వానరులనుగూర్చి యిట్లు వ్రాసినారు. "ధార్వాడును పూర్వము పాలించిన రాజులు తాము కిష్కింధను పాలించినామనియు, తాము వాలివంశమువా రనియు చెప్పు కొనిరి. వారిది కపిధ్వజము. వానరులకును పూర్వము కపిధ్వజ ముండినందున వారిని వానరు లనిరేమో ?"

ఆర్యులు తమ శత్రువులను ఋగ్వేదములో నానావిధములుగా వర్ణించిరి. వారు కృష్ణ త్వక్కులనియు, ఘోరదృక్కులనియు, విసిప్రులు (ముక్కులేని వారనియు) మృధ్రవచు లనియు, అనాసులనియు, శిశ్న దేవులనియు (ఋ. ౭, ౨౧, ౫) క్రవ్యాదులనియు (ఋ. ౧౦; ౮౭, ౨) యాతుధానులనియు (౧౦, ౮౭, ౫, మరియు ౧, ౩౫, ౧౦) అయజ్వను లనియు, దూషింపబడిరని శరచ్చంద్రరాయి 'ముండాలు' అను గ్రంథములో తెలిపినారు.

అసిరియాపైన ప్రధాన పరిశోధకుడని (Famous assyriologist) పేరు పొందిన సెయిస్ (Sayce)గారు హిబ్బర్టు ఉపన్యాసాలలో (1887) ఇట్లన్నారు. "హిందూస్థానము నకును బాబిలోనియాకును క్రీ. పూ. 3000 ఏండ్లనాడు వ్యాపారము జరుగుచుండెను. ఉర్‌బగస్ రాజు బాబిలోనియాను రాజ్యము చేసిన కాలములో ఈ వ్యాపారము సాగెను. ఊర్ నగర ఖననములలో హిందూదేశపు టేకుకట్టెలు దొరికినవి. బాబిలోనియనులు బట్టలను సింధు" అనిరి. ఈ పదము జండ్ మాట్లాడు వారి ద్వారా వచ్చియుండిన హిందు అయియుండినది" ఈ వాక్యాలను బట్టి ఆర్యులవ్యాప్తి ఎంతటి ప్రాచీనముదో తెలియ వచ్చును.

కిష్కింధలో నుండు హంసలు ఆలేటిపిట్ట లను ఒకవిధమగు కొంగ లేమో అని నేను రామాయణకాలమందలి మాంసాహారచర్చలో తెలిపితిని. హంసలు అనిన బాతులు అనియే యర్థమని మాక్సుమూలర్ పండితుడు ఇట్లు వ్రాసెను.

ఇంగ్లీషులో గూస్ (Goose) అనునది ఆంగ్లో సాక్జను భాషలో గాస్ (Gois) అని యుండెను. ప్రాచీన హాంగిరీ భాషలో దానినే కన్స (Kans) అనిరి. ఇప్పటి జర్మన్ భాషలో గన్స్ (Gans) అందురు. ఆంగ్లోసాక్జన భాషలో ఫ, స, థ (f, s, th) ధ్వనులకు ముందుండు "న"కారధ్వని (n) లోపించును. గాథిక్‌లో ముంత్సు అనునదే మూత్ అయి మౌత్ (నోరు) అయినది. లాటిన్‌లోని డెన్స్ (Dens) టోత్ అయి, తర్వాత టూత్ అయినది.

లాటిన్‌లో ఆన్సర్, సంస్కృతములోని హంస, రష్యనులోని గూస్, బొహీమియన్‌లో హస్, ఇంగ్లీషులో గూస్ అయినది.[1] ఇంగ్లీషులో గూస్ అనిన బాతు. కావున మనపూర్వుల హంస లన్నియు బాతు లే!

వసిష్ఠుడు విశ్వామిత్రునికి విందు చేసినప్పుడు (బాలకాండ) చెరుకురసమును కూడా ఇచ్చెను. చెరుకులను హిందూస్థానమునుండి పూర్వము ఇతరదేశాల కెగుమతి చేయుచుండి

1. Max Muller & Science of Language, Vol. II, P. 244

ఠని ప్రాచీనగ్రీకులు వ్రాసినారు.[2] రామాయణములో (అరణ్యకాండ) ఫలములనుండి చెరుకులనుండి ఒకవిధమగు మద్యమును చేయుచుండినట్లు తెలిపినారు.[3]

రామాయణ కవితనుగూర్చి హీరెన్ ఇట్లు వ్రాసెను. 'ఇతరపురాణా లన్నింటికంటే రామాయణకవిత అతిసుందరము. ఋశ్యశృంగునికథ హిందూనీతిలో అతిమనోహర మైనది.[4]

బ్రహ్మాండ, వాయు, మత్స్య పురాణాలలో ప్రచేతసుని కుమారులు మ్లేచ్ఛ సంతతికి మ్లాలపురుషులైరని తెలిపినారు.

"ప్రచేతసః పుత్రశతం రాజాన స్సర్వ ఏవ తే
మ్లేచ్ఛ రాష్ట్రాధిపా స్సర్వే హ్యుదీచీం దిశ మాశ్రితాః"[5]

'హిందువుల నాలుగుయుగము లిట్లుండెను. మహాభారతయుద్ధముతో ద్వాపర యుగము ముగిసెను. హైహయులను సగరుడు ఓడించుటతో మూడవయుగము ముగిసెను. రావణుని రాముడు సంహరించుటతో రెండవయుగము ముగిసెను. పరశురామునితో మొదటియుగము ముగిసెను.'[6]

"అహల్యయొక్క భర్తపేరు శరద్వంత గౌతముడు. అహల్య కుమారుడు శతానందుడు. అతడు జనకుని పౌరోహితుడు. అహల్య పొందినది ఇంద్రుని కాదు. ఒక పరపురుషుని పొందెను. ఇట్టి తావులలో పౌరాణికు లింద్రుని తెచ్చిపెట్టుదురు. రాముడు అహల్య యొక్క ఆతిథ్యమును స్వీకరించితే ఆమె తప్పు మాసిపోవు నని చెప్పిరి. దీని వలన ఆ కాలములో పాతివ్రత్యమహిమ ఇంకను వికాసము పొందలేదని ఊహింపవచ్చును." [7]

"రాముని సమకాలికుడు భీమసాత్వతుడు. భీమసాత్వతునికి ౧౨ తరముల తర్వాత శ్రీకృష్ణుడు పుట్టెను, విదురథుడు దశరథుని సమకాలికుడు. విదురథుని వంశములో ౧౬ వ తరములో అర్జునుడు పుట్టెను. రోమపాదుడు అంగరాజు. దశరథుని సమకాలికుడు. అతనికి ౧౨ వ తరములోని అంగరాజుకు కర్ణుడు దత్తుడయ్యెను. కావున మహాభారత కాలముకంటే ౧౫ తరముల ముందు కాలములో దశరథుడుండెను. వాజినేయ భరద్వాజుడు రాముని కాలపు ఋషి. అతడే ఋగ్వేదములో గోహత్య నిషేధించినవాడు (ఋ ౬, ౨౮, ౪) వల్మీక భార్గవుని కుమారుడు ఋక్ష అనువాడు. అతడే వాల్మీకి."[8]

---

2. Heeren Historical researches Vol. III
3. „ „ III P. 259
4. „ „ III P. 169
5. „ Pergiter-Ancient Ind. Hist. Tradition.
6. Pergiter „ „
7. S. N. ప్రధాన, Chron. of Anc. India.
8.